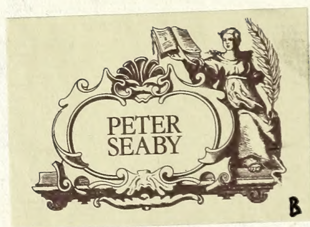

PETER
SEABY
B

DE
IMPERATORUM
CONSTANTINOPOLITANORUM
SEU INFERIORIS AEVI
VEL IMPERII
UTI VOCANT
NUMISMATIBUS
DISSERTATIO
CAROLI DU-FRESNE
D. DU-CANGE.

Apud D. March. Alexandr. Rinuccinium Florent. V. pag. 165

ROMÆ MDCCLV.
Typis Jo: Mariæ Salvioni typographi Vaticani

Superiorum facultate.

DOMINICO

TIT. S. BERNARDI AD THERMAS

CARDINALI PASSIONEO

S. R. E. BIBLIOTHECARIO

BENEDICTO XIV. A BREVIBUS LITTERIS

OB GRAVISSIMA SEDIS APOSTOLICAE NEGOCIA

DIU BENE GESTA

ET APOCRISARII MUNIA

TUM APUD HELVETIORUM REMPUBL.

TUM APUD CAESAREM AUGUSTUM

OPTIME PERACTA

SUMMAM SOLERTIAE LAUDEM CONSEQUUTO

QUOD OMNIGENA ERUDITIONE

UNIVERSAQUE HISTORIAE LITTERARIAE SCIENTIA

MIRIFICE PRAESTET

CAROLI DU-FRESNE

LUCULENTISSIMAM DISSERTATIONEM

DE NUMIS INFERIORIS AEVI

QUAM SEORSIM EXCUDI CURAVIT

JOHANNES BOTTARIUS

BIBLIOTHECAE VATICANAE PRAEFECTUS

VIRO HARUM ELEGANTIARUM AMANTISSIMO

ET AESTIMATORI OPTIMO

D. D.

§. I. Num-

ERUDITO LECTORI.

Vanti jure, & merito semper facta fuerit nobilis illa Dissertatio, quam De nummis inferioris ævi *in finem Glossarii ad Scriptores mediæ & infimæ Latinitatis rejecit eruditissimus Carolus Dufresnius, nemo est tam a litteris alienus, tamque in republica litteraria rudis, ac novus hospes, qui ignoret. In ea enim elucet summa, minimeque vulgaris eruditio, ac beata rerum abditarum copia, & præcipua ac perampla antiquitatis cognitio. Quum autem Dufresnius ediderit hoc suum Glossarium anno* 1678. *confecta jam ætate, nec illud in ampliorem formam redigere potuerit, hoc præstiterunt laudatissimi Monachi sancti Mauri, qui idem Glossarium denuo in lucem protulerunt insigniter auctum anno* 1733. *sed hac præclarissima Dissertatione mutilum, quod ægre tulerunt harum elegantiarum amatores. Nam illis necesse erat non unam, sed ambas emere magno pretio hujus Glossarii editiones; ni vel auctario, vel Dissertatione privari vellent; prima enim auctario carebat, secunda vero hac Dissertatione; quorum utrumque haud leve afferebat studiis litterarum detrimentum. Quamobrem, ut tantæ incommoditati succurrerem, seorsim illam typis mandare nitidissime curavi, additis nonnullis perquambrevissimis notis, quantum necessitas postulare videbatur. At si quis forte mirabitur, me non eadem forma hanc Dissertationem protulisse, qua magnitudinem æquaret Glossarii, ut eidem assui posset, sciat me id data opera fecisse; primum quia qui jam Glossarium compactum habet, nullum ei locus relictus est hanc Dissertationem, quacunque forma ea sit, illi adnectendi; & præterea quia nil omnino ea commune habet cum eodem Glossario. Quod quum nuper sine ipsa iterum Venetiis impressum sit, qui hanc editionem vel emerunt, vel emturi sunt, gratias mihi habebunt, quod mea cura possint hac etiam præstantissima non carere Dissertatione.*

REIM-

REIMPRIMATUR,

Si videbitur Reverendissimo Patri Sac. Palatii Apostolici Magistro.

F. M. De Rubeis Patriarcha Constantinopolitanus Vicesgerens.

REIMPRIMATUR.

Fr. Augustinus Orsi Ordinis Prædicatorum Sacri Palatii Apostolici Magister.

DE

INDEX CAPITUM.

Jov: Verenijs sculp.

Sapphirum Constantii forma maiore vide sis in fronte, et fine huius libri

Safirus Constantii

III

ILLVMINAVVL
TVMTVVMDEVS
SVPER TENEBRAS NOSTRAS MILITABO
IN GENTIBVS

SVPER ASPIDEM ET BASILISCVM AMBVLAVIT
ET CONCVLCAVIT LEONEM ET DRACONEM

ΚΡΑΤΩΡ· ΡΩΜΑΙΩΝ· Ο· ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟС ✝ ΙΩΑΝΝΗС ΒΑСΙΛΕΥС·ΚΑΙ·ΑΥΤΟ

OPVS·PISANI·PICTORIS
ΕΡΓΟΝ·ΤΟΥ·ΠΙСΑΝΟΥ ΖΩΓΡΑΦΟΥ

+CONSTANTINVS·IN·XPO·DEO·FIDELIS·IMPERATOR·ET·MODERATOR·ROMANORVM·ET·SEMPER·AVGVSTVS

+MINI:ABSIT:GLORIARI:
NISI:IN:CRVCE:
DOMINI:NOSTRI:INV:XPI:

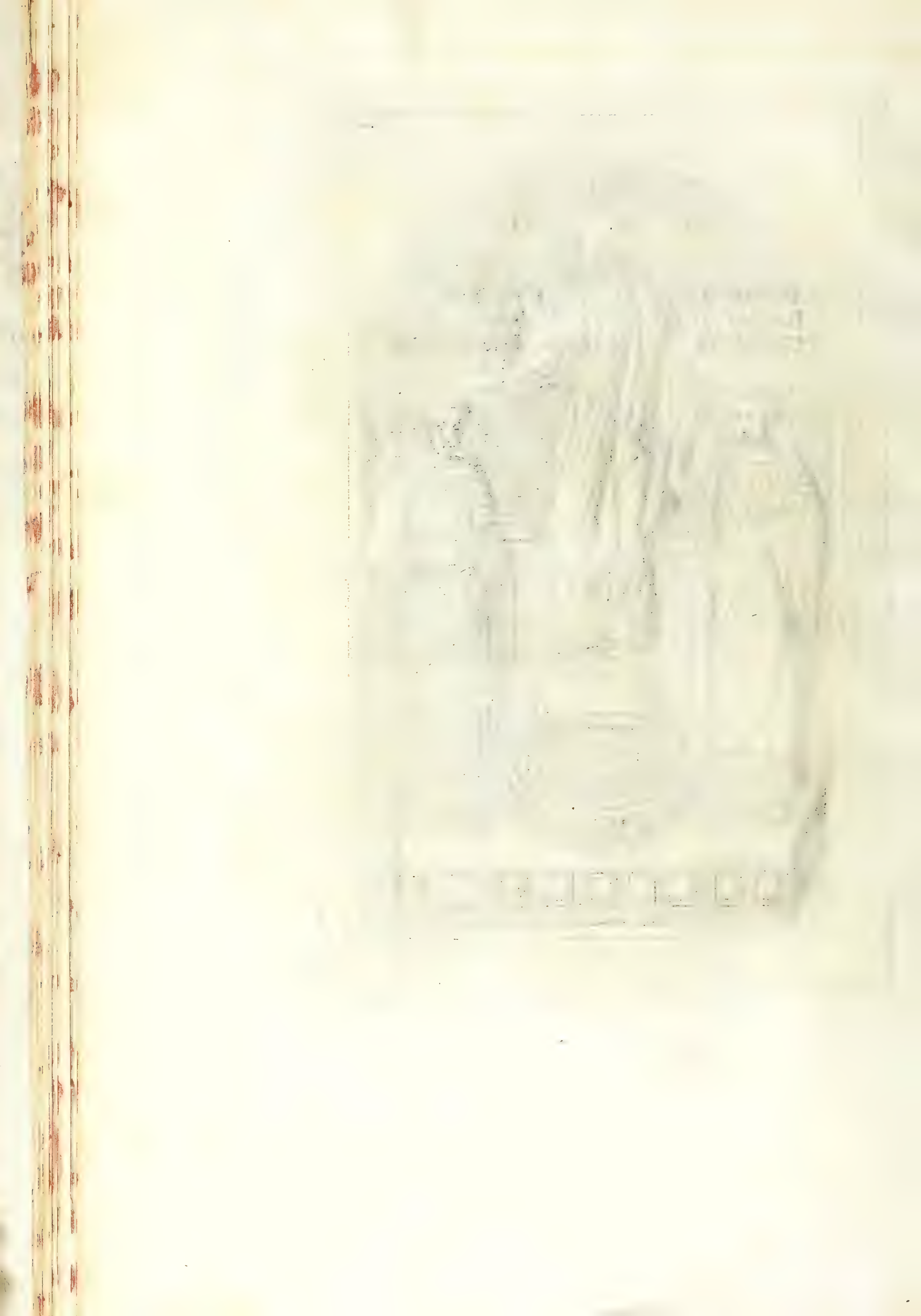

V
ΙϹ ΧϹ
ΡΩΜΑΝΟϹ
ΒΑϹΙΛΕΥϹ
ΡΩΜΑΙΩΝ
ЄΥΔΟΚΙΑ
ΒΑϹΙΛΙϹ
ΡΩΜΑΙΩΝ

ΙΧΑΗΛΕΝΧΡΙΣΤȣ.Τȣ
ΕȣΠΙΣΤΟΣΒΑΣΙΛΕΥΣ
ΚΙΑΥΤΟΚΡΑΤȣF
ΡΩΜΑΙΩΝ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΣ
ΚΟΜΝΗΝΟΣ
ΟΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

ΘΕΟΔȣΡΑΕΝΧΡΙΣΤ ȣ Τȣ
ΘΕȣ ΠΙΣΤΗ ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ
ΚΑΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΣΣΑ
ΡȣΜΑΙΩΝΗ ΚΟΜΝΗΝΗ

ΜΡ
ΘΥ
ΘΕΟΔΩΡΟΣ
ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ

VIII

IX.
ΝΙΚΟ ΛΑΟϹ
ΒΑϹΙ ΛΙΟϹ

X.

XI.

DE IMPERATORUM *CONSTANTINOPOLITANORUM* *SEU* DE INFERIORIS AEVI VEL IMPERII *UTI VOCANT* NUMISMATIBUS *DISSERTATIO.*

§. I.

NUMMORUM. CP. NECESSARIA COGNITIO.

ETſi tot viri eruditiſſimi , & in re nummaria antiqua peritiſſimi de hac liberalium diſciplinarum parte copioſe hactenus diſſeruerint, ac luculentos de Numiſmatum figuris , & inſcriptionibus ediderint Commentarios , eos tamen, quos inferioris vocant Imperii Nummos, fere omnes neglexere, maxime qui poſt Heraclium regnavere Imperatorum Conſtantinopolitanorum ; tum quod male formatas figuras exhibebant, inſulſaſque, ne dicam ineptas, inſcriptiones, tum etiam quod nihil in ſe fere contineant, quod ad arguta illa, & ingenioſa veterum numiſmatum ænigmata accedat. Verum quiſquiliarum ejuſmodi, quandoquidem poſtremam iſtam nummariam ſupellectilem ita indigitant, doctiorum hominum ſtudio minime videtur indigna cognitio. Licet enim exquiſita illa in iis vix occurrant reconditioris eruditionis argumenta, quæ vetuſtiora numiſmata paſſim ſuppeditant, ac viris litteratis divinationum & conjecturarum præbent occaſiones; inſunt aliquando tamen in iſtis, quæ OEdipo indigeant, qui obſcura, praveque quantumvis edita pan-

dat oracula, atque explicet. Fatendum deinde viliora iſta numiſmata ad ævi, quo formati ſunt, hiſtoriam conducere, ab iiſque lumen interdum accendi ſcriptoribus Byzantinis. Horum denique notitia ex ſeſe nullam licet contineret utilitatem, aut certe haberet nihil, quod diſtinere debeat liberalem & excultum litteris animum, ſi non magni, aliquanti tamen intereſt agnoſcere, quorum ſint Principum, & a quibus cuſa & formata, quæ manibus verſamus, numiſmata, & characterum in averſa eorum facie vim vel percipere, vel ſaltem inveſtigare; quandoquidem nihil fruſtra in iis poſitum, vel effictum licet arbitrari. Enimvero ut in antiquioribus numiſmatibus, præteritorum ſæculorum felicem artium peritiam, ingeniorum acre judicium, & præclaras ac ſagaces ænigmatum adinventiones demiramur; ita in iis, quæ ævi ſunt ſequioris & labentis Imperii, artificum inſcitiam, litterarum, atque mechanicarum perinde ac liberalium artium lapſum & interitum; & quod ſtupendum, apud gentem cui litteras & artes Orbis debet, licebit deplorare. Licebit, inquam, male formatos ac cuſos nummos intueri, peſſime inſuper effigiatos, barbaros inductos characteres, barbaras etiam ac utraque lingua mixtas perſæpe inſcriptiones: nullo denique fere genio vel ingenio expreſſas adverſarum partium, ſi quæ habentur, figuras. Sed hæc ſunt infimæ omnino ætatis numiſmatum, nam ævo Conſtantini & qui proxime ſucceſſerunt Auguſtorum, longe alia occurrit nummorum facies, ut qui in figuris & ænigmatum deſcriptionibus vix prioribus cedant. In utroque porro ejuſmodi numiſmatum genere, quæ ad ſtemmarum Byzantinorum illuſtrationem delineari curavimus, explanando, haud inutilem forte operam nos collocaturos exiſtimavimus, etſi quum qualemcumque divinandi præbent materiam in rebus per ſe obſcuris, ac incertis, nobiſmet conjecturis indulgendi facultatem arrogaremus. Quod quidem hac ratione ita viſum eſt aggredi, ut quæ vel omnibus, vel pluribus ævi ſequioris numiſmatibus conveniunt, in hac diſſertatione explicarentur, ut ad eorum accedentibus inſpectionem expeditior ſit & figuras, & characteres dignoſcendi via: quæ vero cuique propria ſunt, poſt ſingula Imperatorum ſtemmata brevioribus notis illuſtrarentur, in eo quod de Familiis Auguſtis Byzantinis confecimus opere, ſi tamen illud in lucem prodire contigerit. (1) Quæ igitur omnibus, vel pluribus conveniunt, aut Imperatorum effiges, veſtes

(1) Edidit Pariſiis anno 1682.

vestes nempe, & adjuncta dignitatum insignia, ac symbola spectant; aut inscriptiones ab iis, quæ in superioris ævi occurrunt nummis, diversas: vel denique nummorum ipsorum novas, & antiquis incognitas appellationes: quibus quidem observationibus quædam adjungenda duximus, quæ in nummis iisdem prolixiori indigent Commentario, tum etiam de spuriis ac adulterinis, atque adeo de iis, quos *Contorniatos* vocant. Ita quadripartitum opus adornandum nobis incumbit.

§. II.

NUMMI CONSULARES.

Atque ut ab Augustorum figuris initium ducat instituta disputatio, ex nummis Imperatoriis quidam Consulares appellantur; in quibus scilicet Imperatores aut Cæsares Consulari habitu effinguntur; iis quibus Consulatum gessere annis cusi: nam unicam Consulatus dignitatem tanquam Imperatoriæ Majestatis προσθήκην, ut loquitur Libanius, semper ambierunt Augusti. Varie autem effictos cernimus: interdum enim *expressa thorace vultus imagine*, ut verbis utar Pollionis, cum stola Consulari, sceptro aquiligero in dextra, & corona radiata, qua caput cingitur, ut sunt nummi Aurelii Probi apud Tristanum, Constantii Chlori, cui pro lemmate, VIRTUS AUGG. & Constantini M. qui in cippo præfert, VOT. XX. cusus que est anno decimo, vel decimoquinto Imperii: nam hisce annis Consul fuit Constantinus. Ejusmodi etiam est nummus Crispi nobilissimi Cæsaris laurea præcincti, cum stola perinde Consulari, & sceptro aquiligero, nulla anni Consulatus nota. Ter autem Consul fuit Crispus (1), ac primo cum Licinio V. rursum cum Constantino II. denique cum Constantino III. Iis etiam fortean accensendi aliquot ex Licinianis, tametsi sceptrum non præferant. Simili denique figura exhibentur in nummis, non lusca quidem, sed plena facie, protomæ Tiberii Constantini, & Mauricii Tiberii, dextra volumen, læva sceptrum aquiligerum, Phocæ vero loco sceptri crucem (2). Philippici denique loco voluminis globum crucigerum tenentium (3). Nam etsi post Justinianum in Fastis Consules non describantur, certum est tamen longe postea

Liban. in Consulat. Juliani.

Tom. 3. pag. 289.

(1) Crispus & Licinius ann. 318. Crispus & Constantinus II. ann. 321. Crispus & Constantinus III. ann. 324.

(2) Vide Bandurii Numismata tom. 2. p. 671.

(3) Vide Bandurium ibid. tom. 2. p. 698. in *Filepico*, seu *Philippico*.

postea hanc dignitatem obtinuisse, uti mox dicturi sumus, & ad consularem dignitatem referendos videri nummos inferioris ætatis Augustorum, in quibus Consulari habitu exhibentur.

§. III.

PARIA CONSULUM EXPRESSA IN NUMMIS.

INterdum par Consulum ἐπὶ τοῦ βήματος, ut est apud Themistium, seu *pro tribunali* sedentium, effictum conspicitur. Ita in nummo Constantis Imperatoris æreo, majoris formæ, sedet ipse Constans celsior, caput nimbo vel lumine (1) circumdatus, cum binis Consulibus, in tribunali, in cujus basi legitur hæc inscriptio, VOT. V. quæ arguit Felicianum, (2) & Titianum in eo exprimi, qui Consulatum gerebant, quum Constantinus M. excessit 25. Julii, quo pro Constante Augusto vota quinquennaliorum soluta sunt: aut forte Ursum & Polemium, qui sequenti. Consules etiam Constantinum & Constantem repræsentat nummus alter (3) aureus, majoris perinde formæ, pro tribunali sedentes, caputque nimbo exornatos, quibus adstant figuræ duæ stolatæ, laureos ramos porrigentes, cum Christi monogrammate inter utriusque Augusti capita, & hac inscriptione, GLORIA REIPUBLICAE; nam ter simul Consulatum gessere, annis scilicet 339. 342. & 346. Maxime vero inter Consulares insignis est nummus aureus Theodosii (4) junioris, in quo Theodosius ipse in sella sedet cum Placidio Valentiniano. Uterque autem habitu Consulari dextra volumen, sinistra globum crucigerum tenet, ubi Valentinianus, ut puer effingitur, adeo ut ad primum, quo Cæsaris, vel potius ad secundum ejus Consulatum, quo Augusti nomen gessit, ut qui cum globo crucigero effingatur, Imperii symbolo referri debeat, cum ætatis annum sextum, vel septimum vix tum attigisset. Eorundem etiam Theodosii & Valentiniani Consulum imagines

Orat. II. p. 254.

(1) Apud Mediobarbum in Constante Tr. Potest. IV. p. 480. edition. Mediol. 1730.

(2) Anno 337.

(3) Nummus Regis Galliarum. Vide Bandurii Numismata in CONSTANTE tom. I. p. 349.

(4) De hoc nummo videsis Bandurium ibid. tom. I. p. 558. qui non unum, sed duos profert, & ita eos describit: Imperatores duo sedentes a fronte cum nimbo circa caput, dextris sertum (f. *sceptrum*) sinistris crucem longiorem tenent, cum epigraphe SALVS REIPVBLICAE. Vide, quæ ibi notat Bandurius.

nes in altero ipsius Theodosii, qui hunc excipit, ni fallor habentur. Imperatorum denique paria exhibent perinde nummi Valentiniani senioris, (1) Valentis, Gratiani, Valentiniani junioris, Theodosii, Maximi Tyranni, & Victoris, non ut Consulum, sed ut Imperatoriæ dignitatis consortium & collegarum; quod & indicat globus, quem iis in nummis uterque expressus Augustus dextra tenet. Nam nec Maximus, nec Victor filius Consulatum una gessere, quorum alter ut puer in nummo effingitur.

§. IV.

HABITUS CONSULARIS.

EX habitu igitur Consulari nummos Imperatorum Consulares esse deprehendimus. Non de veterum Reipublicæ Romanæ, sed de citerioris ævi Consulum ornatu, ac veste hic sermo est, quorum insignia a priorum Consulum insignibus si non diversa, saltem non prorsus eadem fuisse, in confesso esse debet. Notum ex Scriptoribus priscorum Consulum vestes fuisse togas pictas & palmatas, ac trabeas, quod pluribus docuere pridem Criticorum filii, tametsi utrumne a se invicem diversæ fuerint, non plane definiunt. Certum pariter istius nomenclaturæ indumenta etiam Consulibus sub Constantinopolitanis Imperatoribus adscribi. Sed cum veterum Consulum imagines, sive in statuis, sive in numismatibus dignitatis istius insignium formam materiamque non ita prodant, ut res extra omnem controversiam habeatur, incertum manet an eadem fuerint quæ numismata ac diptycha Consularia repræsentant. In iis quippe, maxime in diptychis, ubi habitus Consularis universus plene conspicitur, (2) Consules tunicis palmatis & togis pictis induti apparent, cui superfunditur fascia latior collum ambiens, cujus pars dextra strictior, a dextro humero recta circa pectus ultra genua descendit, ipsumque humerum ac brachium dextrum circumvolvens, sinistrum humerum amplectitur, explicans sese, latiorque sensim effecta, ac circa dorsum delapsa, rursum a dextro latere per umbilicum transversum agitur, & infimam sinistri brachii partem, qua manui illud con-

(1) Vide Mediobarbum in Valentiniano Seniore Trib. Pot. IV. ad ann. 368.

(2) Vide Senatorem Bonarotam in Animadversionibus suis eruditissimis ad tria diptycha cujus ectypa extant in fine præclari ipsius operis; *De antiquis vitris*.

conjungitur, involvit, reliqua fasciæ parte retro pendula. Ita quidem in diptychis Leodiensi, (1) & Bituricensi ab Alexandro Wilthemio descriptis, quæ in Compendiensi apud Sirmondum ad Sidonium, & in numismatibus decussata tantum ad pectus cernitur, forte quod reliqua & inferior corporis pars in iis desit. Sed præstat hoc loco diptychon aliud Consulare eburneum,
V. Tabell. 1. (tametsi cujus Consulis sit minime constet, quum nulla in eo habeatur inscriptio) ex gazophylacio Regio describere, ea qua est forma ac magnitudine; tum ut habitus Consularis omnino percipiatur, tum quod quædam contineat, quæ in aliis diptychis non occurrunt. Nam Consuli utrimque adstant figuræ muliebres habitu satis insolenti, præsertim quoad ornatum capitis, quarum quæ ad dextram est, hastam vel bacillum tenet, altera clypeo læva innititur, seu illa Minerva, vel Pallas
Notit. Orient. cap. 159. sit, seu alia quævis Dea, quum hisce figuris virtutes designari pro certo sit, ut in Julianæ imagine, de qua mox agemus. & ut ejusce ævi pictores ac sculptores solebant, quod præterea satis docent figuræ aliquot ejusmodi in notitia Imperii Orientalis descriptæ. Consul vero ipse dextram, qua mappam seu volumen tenet, non erigit, sed in gremio demissam habet.

§. V.

TRABEA.

FAsciam istam, veterum esse latum clavum quidam censent, qui apud Sosipatrum *impurpurata vestis, id est,* ἐμπόρφυρος ἐσθὴς, καὶ ὁ ἧλος appellatur, & Senatorum proprius fuit: qui trabeis aliisque vestibus attexebatur, quas περιπορφύρους &
Sosip. l. 1. Pollux. l. 7. c. 14. φοινικοπορφύρους vocat alicubi Dio, ut πλατυπόρφυρα ἱμάτια Archippus apud Pollucem: purpuræ quippe nomine limbos vestium donabant. Veteres Glossæ: Κύκλας ἡ περὶ τὴν χλαμύδα κυκλοπορφύρα, *limbus*. alibi πορφύρα ὑφασμένη, *clavus*. Gloss. S. Benedicti cap. De vestimentis, *Clavi* σημεῖα. *Clavare* πορφυ-
Senator. l. 6. ep. 21. ρῶσαι. Senator in formula Rectoris Provinciæ: *Chlamydis tuæ procul*

(1) Wilthemii insigne opus denuo in lucem prodibit studio eruditissimi, ac nominis claritate illustris Viri, Antonii Francisci Gorii, qui Florentiæ non solum, sed Italiæ totius decus merito habetur. Adornat enim Thesaurum diptychorum luculentissimum.

procul dubio clavos intende, quos ſcias non inaniter poſitos. Hinc ſit, ut cum publicum agentes, purpuram cernerent, de vigore Principis ſemper admonerent. Septima Synodus can. 15. οὐδὲ ἐκσηρικῶν ὑφασμάτων πεποικιλμένην ἐσθῆτα ἐπέδυτό τις, οὐδὲ προσετίθεσαν ἐπερόχροα ἐπιβλήματα ἐν τοῖς ἄκροις τῶν ἱματίων. Sed *clavi* iſti *purpurei* limbos veſtium proprie ſpectant, a quibus dictæ ejuſmodi veſtes *auroclavatæ*, vel *auroclavæ*, ut habet vetus Interpres Juvenalis: unde recentiores Græci vocem χρυσοκλαβαρικὸς formarunt. Verum alii fuerepoſtmodum Senatorum & Conſulum *lati clavi*, quorum formam ita deſcribit Acron ad illud Horatii: *Prætextam & latum clavum: Latum clavum purpuram dicit, quæ in pectore extenditur Senatorum. Græci τὸ κολοβιῶνα vocant. Uſum ejus hodie retinent Principes, iniicientes veſti a cervice ad pectus indumentum ex purpura, vel pellibus pretioſis muris Pontici, vel aliis, dum regio habitu prodeunt in publicum.* Ubi nemo non videt graphice deſcribi ac deſignari faſciam iſtam Conſularem, quæ ad collum convoluta, a cervice ad pectus deſcendens colobii ſpeciem referebat: quod tunicam abſque manicis fuiſſe teſtantur paſſim Scriptores. Unde apud Ammianum *pectoralis illa tunica ſine manicis texta*, cujuſmodi colobiωn Acronis fuit, *Regale indumentum* appellatur: non quod revera Acronianus colobiωn eſſet tunica contexta abſque manicis, ut diaconorum fuit: ſed quod clavus, olim veſti adtextus, deinde ab ea avulſus, ita ad collum & humeros circumvolveretur, & ad pectus deflueret, ut colobii revera ſpeciem præberet. Clavos enim non modo purpuras veſtium limbis adtextas vocabant, ſed & quaſvis longiores faſcias; ut *linteorum clavos latiſſimos* dixit Ammianus: *mappas laticlavias* Petronius Arbiter: *mantilia cocco clavata* Lampridius in Alexandro Severo. Clavos igitur intelligit Pacatus per *purpuras Conſulares*, quum, ut diximus, eæ veſti Conſulari olim attexerentur, uti ea effingitur in nummo Auguſti, quem deſignavit Biæus, quæ neque multum diſcrepat ab ea, qua indutus conſpicitur Maximianus cum radiato ſtemmate in nummo argenteo, in cujus averſa facie ſcriptum, PAX AUGG. niſi quod revera faſcia latior collum ambiens, & ante pectus defluens potius videtur. Atque hic quidem colobiωn, Conſulum proprius non omnino fuit, ſed Senatorum omnium pacificus habitus, ut docet lex I. Cod. Th. De habitu, (1) quo uti oportet intra urbem: *Nullus Senatorum habitum ſibi vindi-*

Ad Satyr. 6.

l. 14.

l. 16.

Biæus ad Aug. dial. tab. 13.

(1) Colobium differre a latoclavio probat Gottifredus in Cod. Theodoſiano ex L. XIX. §. *plane*, & L. XXIII. §...... ff. *De auro argent. leg.*

vindicet militarem, sed clamydis terrore deposito, quieta coloborum ac penularum induat vestimenta. Tametsi Consulum *colobiones* purpureos fuisse, aut ex pretiosiori alio panno, par sit credere.

At cum inter vestes Consulares alia occurrat apud Scriptores posterioris ævi, quam *subarmalis* nomenclatura donant, videant eruditi, an non ipsa eadem sit fascia, sic appellata, quod sub *armis*, id est sub humeris, circumvolvat pectus, uti effingitur: adeo ut fuerit, quod ὠμοφόριον vocavit ætas
In Aurel. posterior. Valerianus quippe Augustus sic Valerianum compellat apud Vopiscum: *Cape igitur tibi pro rebus gestis — tuis togam prætextam, tunicam palmatam, togam pictam, subarmalem profundum, sellam eboratam: nam te Consulem hodie designo, &c.* Ubi cum *subarmalis* postrema ex vestibus Consularibus recenseatur, admodum probabile est eam esse, quæ cæteris superfundebatur. Neque sane omnino a subarmali diversa fuit vestis illa, quam *succinctorium* nuncupabant, uti describitur ab Isidoro: *Redimiculum est, quod succinctorium, sive bracile nuncupa-*
l. 19. Orig. c. 33. *mus, quod dividens per cervicem, & a lateribus colli divisum, utrarumque alarum sinum ambit, atque hinc inde succingit, ut costringens latitudinem vestiat corpus, atque conjungendo componat: hoc vulgo bracile, quasi brachiale vocant, quamvis nunc non brachiorum, sed renum sit cingulum. Succinctorium autem vocatum, quod ut dictum est, sub brachiis ductum alarum sinum ambit, atque hinc inde succingit.* Quæ quidem succinctorii vel bracilis descriptio, si non subarmalis prorsus, saltem convenit *stolæ* Ecclesiasticæ, de qua mox agemus, descriptioni. *Subarmalem* autem, non Consulum dumtaxat, sed & aliorum magistratuum pacificum fuisse habitum, & quibus ii in solemnibus Imperatorum processibus ac festis diebus utebantur, pridem alii observarunt ex Spartiano, Trebellio Pollione, & Herodiano. Sed quod Casaubonus dixit fuisse sagum, seu militarem togam sic dictam, quod sub armis fibula annecteretur, vel sub armis rejiceretur, ex Auctorum locis ab eo allatis id confici nemo, opinor, dixerit. Neque etiam forte fidem apud plerosque obtinebit, dum *profundum* appellari subarmalem scribit, quasi ποδήρη, id est *talarem*, quum hoc loco vox *profundus* videatur potius colorem denotare saturum, intensiorem, & subfuscum, ita ut idem sit *subarmalis*, qui Pollioni *cum purpura maura* nuncupatur, id est, ex purpura fusca: nam
In descript. S. Sophiæ p. 2. v. 227. ita Greci βαθὺ interdum usurpant, ut Hesychius, qui καὶ τὸ μέγα, καὶ ὑψηλὸν, καὶ μέλαν significare ait. Hac notione χλοερὸν

βαθη-

βαθυνόμενον, Paulus Silentiarius *viridem colorem saturum* appellat. Sic etiam βυσσὸν Græci pro *profundo*, perinde ac pro *bysso*, seu purpura usurpant, atque adeo ἀντὶ τῆς ὕσγης, ut habet idem Hesychius, sic ut *subarmalis profundus* fuerit ὑσγινοβαφὴς, *hysgino infectus*, ut loquitur Plinius. Quod vero *profundum* vocat Valerianus Imperator, (1) *fundatum* appellarunt Scriptores ævi inferioris: nam vocem hanc cum *Tyria* purpura, aut *blatta* fere semper conjungit Anastasius Bibliothecarius, uti alibi docemus. Igitur *subarmalis profundus* fuerit, nostra quidem sententia, ex purpura intensiore ac satura, atque adeo διβαφής.

Plin. Stor:nat. l. 26. c. 26.

In Gloss.

§. VI.

LORUM.

SEd quam hæc ætas *clavum*, vel *subarmalem*, vel alia nomenclatura dixit, fasciam illam consularem, posterior *lorum* appellavit, quod lori seu cinguli formam referret. Id enim genus esse ornamenti, quod Silvestro summo Pontifici inter alia concessum ajunt a Constantino Magno, jam persuasum habetur. Ita enim Anastasius Bibliothecarius, ubi de ejusdem Augusti donatione, ex codice Mazarino: *Deinde diadema, videlicet coronam capitis nostri, simulque Phrygium, necnon & superhumerale, videlicet lorum, quod Imperiale circumdare solet collum.* Ubi Græca habent: ἅμα καὶ τὸ λῶρον, καὶ τὸ ὠμοφόριον, ὅπερ κυκλοῖ τὸν βασιλικὸν τράχηλον. Hic exclamat Laurentius Valla: *Superhumerale ais esse lorum, nec quid sit lorum tenes. Non enim cingulum ex corio factum, quod dicitur lorum, sentis circumdari pro ornamento Cæsaris collo: hinc est, quod habenas & verbera vocamus lora. Quod si quando dicantur lora aurea, non nisi de habenis, quæ auratæ collo equi, aut alterius pecudis circumdari assolent, intelligi potest, quæ te res, ut mea fert opinio, fefellit: & quum lorum circumdare collo Cæsaris atque Silvestri vis, de homine, de Imperatore, de summo Pontifice equum aut asinum aut canem facis.* Ita nugantur plerumque puræ Latinitatis ac veteris scientissimi, dum in inferioris ætatis Scriptorum salebras, & quisquilias incidunt. Sed indulgendum viro alioquin doctissimo, qui quid esset *bannum*, vel *lorum* in hac donatione ignorasse debuit, quum totam vitam terendis melioribus libris insumpsisset. Perperam vero *lorum* in Græco distinguitur *superhumerali*, quod unum idemque esse constat, satisque firmat Anastasius. Scio pallii usum

p. 12.

De Donat. Constat.

 sum-

summis aliisque Pontificibus adscribi longe ante Silvestri, atq; adeo Constantini M. ætatem, quum Anastasius scribat, Marcum PP. constituisse, *ut episcopus Ostiensis, qui consecrat episcopum Urbis, pallio uteretur, & ab eodem episcopo urbis Romæ consecraretur*. Sed & Auctor Ceremonialis Romani, quem Christophorum Marcellum quidam nominant, ab ipso Lino ejus usum ac originem auspicatur. Extat porro hujusce ornamenti Imperatorii nomenclaturæ vestigium insigne apud Leonem Grammaticum in Basilio: ἐνθρονίζεται καὶ ἐγκαινίζεται, ἡ ἐκκλησία, ἣν ἔκτισεν ὁ βασιλεὺς, καὶ ἐκαλλώπισε κόσμῳ πολλῷ, παρὰ Φωτίου Πατριάρχου, τοῦ βασιλέως ἐν τῷ αὐτῆς καινισμῷ λῶρον φορέσαντος, καὶ χρήματα πολλὰ δόντος, *Dedicatur ecclesia, quam excitavit Imperator, ornatuque plurimo decoravit, a Photio Patriarcha, Imperatore in ejus dedicatione lorum ferente, & multas pecunias erogante*. Est igitur *lorum*, quod postea *pallium* dictum est, quod consulum & Imperatorum gestamen, ac habitus primum fuit. Græci ὠμοφόριον appellavere, Latini *superhumerale*, quia ad humeros circumvolveretur, collumque ambiret: unde τὸ κυκλοῦν τὸν τράχηλον ὠμοφόριον Mathæo Blastari, ὁ κύκλῳ περὶ τοὺς ὤμους ἔμπροσθέν τε καὶ ὄπισθεν περιβάλλεται, ut habet Simeon Tessalonicensis, & περιτραχήλιον dicitur Germano Patriarchæ Constantinopolitano. Proinde ea appellatio indita consularibus ac pontificiis istis ornamentis, quod hæc ætas vestium segmenta *lora* appellaret, ipsasque vestes uno, duobus, tribus, aut quinque segmentis distinctas, *monolores*, *dilores*, *trilores*, & *pentilores*, ut Vopiscus: quæ universim ἱμάτια λῶρατα vocat Achmes.

Anastas. in Marco. — Cerem. Rom. l. 1. sect. 10. — Leo Gram. in Basil. p. 272. — Germ. Hist. Eccl. Symeon Thessalon: de Templo. — Vopisc. in Aureliano. — Achmes. c. 220

§. VII.

PALLIUM.

Simile porro consulari loro esse pallium Pontificium ultro fatebitur, qui pallii S. Gregorii Magni Papæ descriptionem apud Joannem Diaconum in ejus Vita attentius expenderit. Ita enim effingitur, ut haud fere diversum fuisse a consulari loro prorsus evincatur: *Pallio*, inquit, *mediocri, a dextro videlicet humero sub pectore super stomachum circulatim deducto: deinde sursum per sinistrum humerum post tergum deposito, cujus pars altera super eundem humerum veniens, propria rectitudine, non per medium corporis, sed ex latere pendet*. Ex qua descriptione colligit

Ioan. Diacon. l. 4. cap. 84.

git Angelus Rocca, hanc minime convenire poſſe Gregorii imagini, quæ in ædicula S. Andreæ Romæ conſpicitur; cujuſmodi etiam ſimiles omnino Pontificum Romanorum complures effigies in ſacris ejuſdem civitatis ædibus haberi auctor eſt; in qua quidem imagine pallium Gregorii more Latino factum reperitur. Unde colligit, pallium Gregorianum ejus fuiſſe formæ, qua Græcorum Pontificum fuit: *hi enim*, inquit, *pro pallio faſciam* quamdam ſeu zonam, latiorem ſane ac longiorem quam ſtolam, ſed inſtar ſtolæ collo imponunt: dextra tamen ejus pars multo eſt longior, & ad terram uſque defluit, cujus pars major per ſtinſtrum humerum poſt tergum rejicitur, ita vero ut crux una a tergo maneat, altera ad dextram, tertia ad ſiniſtram appareat, quarta vero ad eam pallii partem, quæ ab humero ſiniſtro pendet. Sed & alio loco pallii materiam deſcribit idem Joannes Diaconus: *Pallium ejus byſſo candente contextum nullis* Id: c. 80. *fuiſſe cernitur accubiis* (acubus) *perforatum, ſicut vetuſtiſſimis muſivis, vel picturis oſtenditur*. Græcorum homophorium ex lana, Iſid. l. 1. epiſt. 136. non ex lino contextum fuiſſe ſcribit Iſidorus Peluſiota. Enimvero ad terram defluxiſſe patriarchale ὠμοφόριον ſatis innuit Zo- Zonar. naras in Copronymo, dum illud Germani patriarchæ Conſtantinopolitani ab Anaſtaſio quodam inter eundum calcatum ſcribit. In hoc tamen differt conſulare lorum in dyptichis expreſſum a pallio Pontificio, quod non modo collum lorum amplectatur, & ad pedes ante defluat, ſed etiam a dextro latere circa umbilicum tranſverſum agatur, lævaque manu extrema ejus ora ſuſtentetur: pallium vero Pontificium etſi interdum ante & retro ad pedes defluit, interdum etiam pars anterior læva ſuſtentatur Pontificis, ut videre eſt in veteribus tabellis Græcanicis, quas LeoImp. Orac. 16. p. 273. ad illuſtrationem Hiſtoriæ Byzantinæ pridem delineari curavimus. Pallium id genus conſularis ornamenti appellatum nemo fortean mirabitur, qui conſulum in diptychis lorum inſpexerit, quod ſat latitudinis videtur habere, præſertim ubi genua ambit, ut pallii appellatione donari potuerit; quum veſtem interiorem totum fere involvat & ambiat. Et ſane labente ſæculo apud Græcos Byzantinos id nominis habuit: μανδύαν enim dixerunt Imperatorium iſtum ornatum, qui humeros & ſcapulas ambit, in *rochi* ſeu *rocheti* epiſcopalis formam, ut obſervat Gretzerus ad Codinum: ex quo ſtolæ noſtratis ſpecies quædam l. 3. c. 14. ante defluit, ipſi *rocho* adjuncta. Ῥοῦχον enim ad genua uſque deſcendiſſe auctor eſt idem Codinus. quo ſpectant iſta ex Gloſ- Codin. l. 24. n. 3. ſario MS. Regio: μανδύας, εἶδος ἱματίου, ὅπερ καλεῖται λευκίκιον. Cod. 1673.

Nisi vox postrema non λῶρον sed ἐπιλωρίκιον, sagum scilicet militare hoc loco significet, ut apud Leonem in Tacticis, & alios: tametsi ἐπιλωρίκιον civilibus etiam magistratibus non semel adscribat idem Codinus.

Leon. Tact. cap. 6. n. 26.

§. VIII.

LORA CONSULARUM FEMINARUM.

ID quoque observatione non indignum prorsus existimo, quod non consules duntaxat, sed & *consulares feminas*, uti ab Ulpiano consulum uxores vocantur, eodem ac simili pene perinde habitu usas, quo conjuges, colligere sit ex iconismo, qui in vetustissimo Dioscoridis codice scripto habetur in bibliotheca Cæsarea, uti a Petro Lambecio ejusdem curatore doctissimo describitur: ubi Μεγαλοψυχία & Φρόνησις habitu muliebri illustrissimæ Julianæ, cujus nomen ibi exaratum legitur, assident: ipsa vero, fascia illa ampliori collum & humeros amplectente, & pectus attingente, exornata conspicitur; in hoc a consulari fascia diversa, quod ista muliebris sinistro brachio non aptetur. Fasciæ colorem non distinxit idem Lambecius, contentus observasse *in medio octogono sedere in throno duabus aquilis suffulto, feminam diademate regio, vestituque partim aureo, partim cæruleo, & calceis rubris, instar Imperatricis Constantinopolitanæ exornatam*. Certe ex novella Justiniani consulum uxores, quæ ζυνεκλάμπουσι ταῖς τῶν συνοικούντων ἀκτῖσι: *radiis maritorum coruscant*, eodem quo ii *schemate*, idest, ornatu donatas licet colligere. Ubi Julianus antecessor, quod Justinianus σχῆμα, *honorem* vocat *consulariæ dignitatis*, & *maritales infulas*. Fuit autem Juliana, filia, ut recte conjicit idem Lambecius, Olybrii Augusti ex Valentiniani III. filia Placidia, & Areobindæ consulis uxor.

L. 1. D. de Senator.

Lambec. l. 2. Comm. de Cæsarea Bibl. c. 8.

Iust. Nov. 105. c. 2.

Iulian. Antec. Const. 98.

V: Tabella 2. Lora Imperatorum Occidentis.

Eidem Julianæ loro propemodum simile videtur illud, quo usi sunt Occidentales Imperatores. Extat siquidem in codice Augustano libri Friderici II. Imperatoris *De arte venandi per aves rapaces*, icon ejusdem Imperatoris sedentis cum paludamento togæ superinjecto, dextra sceptrum liliatum tenentis. Supra togam vero pendet a collo fascia latior, gemmis & lapillis distincta, ad pedes, quæ balteo quodam ejusdem ferme latitudinis circa pectus constringitur, quem *fasciam pectoralem*, seu μανδύαν possumus appellare, ut est in vett. Glossis. Figuram

ram exhibuit Editor, qui putat esse Manfredi Regis Siciliæ, qui additamenta quædam parentis libro adjecit, hoc argumento, quod imberbis sit, cum aliæ ejusdem Imperatoris barbatæ, inquit, conspiciantur. Nos vero non tam Regium quam Imperatorium esse ornamentum omnino censuerimus, quamquam Regum etiam fuisse satis evincunt, quæ Petrus IV. Rex Aragonum de sui ipsius vestibus Regiis scribit: ait enim iis superfusam stolam, quæ etiam pectus ambiebat, hisce verbis Catalanicis: *è apres una dalmatica de drap vermell historiat ab obres d'aur & ab sullatges, mas noi avia perles, ne altres obres, perzo que se apparella cuytadament: & daquest drap mateich una estola, que comenza en lo muscle esquerra, & traversa al costar dret, & puis er acincta entorn, e eren egualats los caps de la estola, e un maniples, & calces del dit drap sens sabates &c.* L. 3. c. 16. 33.

§. IX.

FORMA PALLII PONTIFICII.

UT porro procedente tempore Pontificium pallium, apud Latinos præsertim, non fascia fuit libera ac sponte defluens, collumque circundans, sed ad majorem sacra facientium Pontificum commoditatem ita aptata, connexa, ac consuta, ut formam suam antiquam servaret, tribus acubus vel aciculis, quas & *spinas* aut *spinulas* vocabant, casulæ defixa, in anteriori & posteriori parte, & ad humerum sinistrum; in dextra enim acus non figitur: ita a Græcis Augustis *lorum*, quod primitus liberum fuit, simplexque fascia collo ac corpori circumfusa, postmodum ad majorem etiam commoditatem superiori vesti, quam, ut diximus, μανδύαν seu ῥοῦχον nuncupabant, assutum est: ita tamen ut lori veteris formam quadantenus servaret. Id sane omnino deprehendere est in Michaëlis & Manuelis Palæologi Imperatorum figuris, quas delineari curavimus; in quibus non modo nescio quis ornatus collum ambiens describitur, ex quo stolæ seu largioris fasciæ species ante defluit: umbilicum vero circuncingit fascia alia latior margaritis & lapillis adornata, cum limbo ex opere Phrygio, unionibus perinde ac lapillis pretiosis distincto, ubique fasciam ambiente, cujus pars extrema sinistro Imperatoris brachio sustentatur, ab eo, ut consulare lorum, pendula. Id genus Imperatorii ornamenti διάδημα appellavit ætas posterior, quemadmodum tradit Codinus, ut quod vestes cæteras constringat. Codin. de Off. c. 6. n. 34.

§. X.

§. X.

STOLÆ SACERDOTUM.

NEque fortean aliunde ſtolas ſuas accepere chriſtiani ſacerdotes, Regiis nempe ornamentis & indumentis donati ſubinde a Principibus: cum & Theodoſii junioris nummi aliquot a nobis deſcripti Imperatorem eundem conſulem ſimili ſtola ad pectus decuſſata repræſentent; ut & vetus tabella Græcanica Michaëlem, & Gabrielem Archangelos, loro quidem auguſtali decoratos, ſed ad pectus decuſſato, illud etiam ambiente, & ad ſiniſtram reflexo: quomodo denique Imperator Conſtantinopolitanus effingitur in Leonis Imperatoris Oraculis; adeo ut inde colligere liceat ſtolam iſtam aliud non eſſe, quam ſuccinctorium, cujus ſupra meminimus. Quinetiam ſtola interdum nuncupatur ipſum archiepiſcopale pallium, quod vulgo dicitur eſſe *ornamentum ad modum ſtolæ ſacerdotalis, crucibus intextum, ſuper alia ornamenta delatum, humeros ad inſtar coronæ pectuſque circundans, ante dependens*. Sane *ſtolæ* nomine pallium exerte donant Eadmerus, ubi de s. Anſelmo Archiepiſcopo Cantuarienſi, Alexander II. PP. in epiſtola ad Hugonem archiepiſcopum Rotomagenſem, & Landulphus de S. Paulo, locis in Gloſſario noſtro deſcriptis. Collum vero, perinde ac pallium, circundat ſtola *ad interiora deſcendens*, inquit Stephanus Eduenſis, decuſſatimque ſtringitur, ut conſularis faſcia, quam fortaſſis ἱερὰν ςολὴν vocat Themiſtius. Nec ſcio an ſtola ſacerdotalis, ut conſularis, pectus olim amplexa ſit, ſiniſtro brachio circumfuſa, uti in veteribus tabellis Græcanicis homophorium epiſcoporum interdum delatum obſervavimus, cum id teſtari videatur manipulus, qui ſiniſtrum ſacerdotis brachium cingit, ita ut pars ſtolæ olim fuerit, & ab ea poſtea reſecta, ad majorem ſacra facientium ſacerdotum commoditatem. Jacobus Cardinalis de Coronatione Bonifacii VIII. PP.

Leo Orac. 14. 16.

Silveſter in Summa.

Themiſt. orat. 11. extr.

Iacob. l.2.c.1. Chryſ.hom.de Filio prodigo.

..... *Cubitum lævum cingitque maniplus.*

Hiſce omnibus addendum inſuper, diaconos, apud Græcos, ſtolam, quam in humero ſiniſtro pro more recepto geſtant, ut docent Chryſoſtomus, Euchologium Græcorum, & vetus tabella Græcanica, quam hic deſcribi curavimus, in qua effictus eſt s. Stephanus, præterea Georgii Pachymeris effiges, quam ex codice MS. Auguſtano ejuſdem hiſtoriæ deſcripſit Welphius, cum communicaturi erant, ςαυροειδῶς præcingere ante & retro,

Euchol.p.254, Tabella 10.

P. 147.

tro, ita tamen ut pectus ambiat, forma haud omnino diversa ab ea, qua *lorum* gestari diximus, ut videre est in tabella, quam delineavit vir eruditissimus Jacobus Goarus. P. 254.

§. XI.

CONSULARE SCEPTRUM.

De sceptro eburneo, vel aureo, dignitatis consularis perinde in nummis symbolo, nihil est, quod hic dicamus, quum obvia sint, quæ in hanc rem conferri possunt; præstat tantum monere in consulis Anastasii sceptro, quod habetur in diptycho Leodiensi, aquilam corolla laurea ambiri & includi, cui trina virorum capita imminent. In Bituricensi aquila aliis expansis circulum vel orbem amplectitur, in quo viri, Imperatoris forte, effiges delineatur. Addo denique Imperatorum numismata consularia videri, quotquot ejusmodi sceptro in iis conspicui sunt: in quibus est medallio æreus Licinii, in gazophylacio Canonicorum Regularium s. Genovefæ Parisiensis, cum inscriptione in aversa parte, JOVI CONSERVATORI, in quo palmata indutus conspicitur idem Augustus. Verum desiit sensim gestamen istud consulare, primusque Phocas Imperator pro sceptro aquiligero crucem assumpsit, ut ex nummis ejus docemur, in quibus consulari habitu effingitur, & cum volumine: quod cæteri fere deinceps Augusti usurpavere: tametsi postmodum idem sceptrum gestasse Philippicum Imperatorem ejus ostendant nummi.

Vide P. Fabrum ad l. 2. de Orig. Iuris, de imster. & al. &c.

Hic porro disquirendum videtur, an ab ejusmodi consularibus Imperatorum sceptris, an vero a Romanorum veterum militaribus aquiligeris signis, in utriusque Imperii symbolum, seu, uti vocant, armorum insignia, aquila transierit: quando etiam efficta biceps, & an revera apud Constantinopolitanos armorum seu insignium usus, saltem sub extrema tempora, obtinuerit: quum ad numismatum Byzantinorum historiam id prorsus pertineat, in quibus aquila interdum conspicitur, uti mox indicabimus. Aquilam pro regiæ ac supremæ dignitatis symbolo fere semper habitam palam est. Scribit Fulgentius in præliis aquilam auream in signis bellicis sibi fecisse Jovem, hincque finxisse poetas ejusce avis ministerio rapuisse Ganymedem; atque ideo fortassis Scholiastes Cæsaris Germanici ad Arati Phænomena aquilam *signum Jovis* appellavit: ut de ea longe antea dixerat Theocritus, Θιὸς αἴσιος ὄρνις Ζηνὸς πȣ τόδε

Aquila Imperii simbolum. Fulgent. l. 1. Myth. p. 133.

Cæsar Germ. ad Arati Phænom. p. 127.

Theocrit. Id. 17. v. 72.

Mœro Byzant. apud Athen. l. 11.

Lactan: l. 1. Eulgent. Isid. l. 8. Orig. c. 3. Schol. Æschyli p. 61. 135. Memnon. Plut. l. 2. de fort. Alex. Iustin. l. 16. Xenoph. l. 7. Cyrop. Philostr. in Hero. Æsch. in Persis p. 135. Oseas c. 8.

τόδε σῆμα. Ajunt porro Jovem sibi hanc potissimum avem delegisse, quod, dum adhuc in cunis esset in Creta insula, nectar eidem quotidie deferret aquila ex scopulis, ut ex oceano ambrosiam columbæ: vel, ut alii volunt, quod felici aquilæ advolantis augurio victoriam contra Titanas esset consecutus; vel sane quod aquila ζῶον βασιλικόν, *animal regium* sit, uti appellatur ab Æschyli Scholiaste, & supremi Imperii, quod in Jove finxere Gentiles, ut est apud Dionysium Areopagitam, symbolum fuerit (1). Hinc Clearchus Heracleensis tyrannus, quum se ab ipso Jove prodiisse populis vellet persuadere, aquilam, tanquam divinorum istorum natalium præcipuum argumentum, sibi præferri voluit. Scribunt alii Persarum Reges aquilam hastæ longiori impositam, vexilli loco, in præliis extulisse: atque inde Æschylum non alio Xerxem Persarum Regem, quam ἀετοῦ nomine indigitasse. Sed & Oseas Propheta de Nabuzardano Persarum Regis (quem nudo Regis nomine semper intelligit Scriptura sacra) legato ac duce verba faciens, hunc aquilæ comparat.

Aquila Romanorum. Dion. Halic. l. 3. Stevvech. ad Veget. l. 1. c. 23. l. 2. c. 6. Lipsius ad Tacit.

Aquilam porro a Persis accepisse Romanos, nolim pro certo statuere, quum ab ipsis reipublicæ primordiis inter præcipua supremæ dignitatis insignia semper habita sit: tradatque Dionysius Halicarnassæus, hanc a Tuscis habuisse Romanos: quibus post inita pacis fœdera Regum suorum ornatus præcipuos misere, quos inter fuit sceptrum eburneum aquila insignitum, quod Romani consules servavere deinceps, tanquam præcipuum dignitatis suæ argumentum. Atque exinde aquila in signis militaribus præcipuum etiam fuit, unicumque fere, ex quo Marius, bello contra Cimbros, cæteris, quibus hactenus usi erant in præliis Romani, abrogatis, solam aquilam retinuit, quæ quidem aurea erat, quomodo postea depicta est in Imperatorum Byzantinorum insignibus, & in sacrario perinde aureo solebat asservari.

Aquila biceps quando invecta. Lipsius in Analect: ad milit. Rom. p. 18.

Quando vero biceps aquila invecta fuerit, non planum est assequi, quum nec in Imperatorum vel consulum nummis, nec in cæteris rei antiquariæ monumentis uspiam occurrat, præterquam in columna Trajani Romæ, in qua militis clypeo inscripta visitur. Sed priores Byzantinos Imperatores bicipitem aquilam, aut in sceptris consularibus, aut vestibus adte-

(*a*) Signum Jovis Olympici, quod Phidias elaboraverat manu tenebat sceptrum, cui aquila super imposita erat, ut docet Pausanias. libr. 5. cap. 12. pag. 400.

adtextam detulisse nondum advertimus. Scribit Guillelmus Apuliensis, Romanum Diogenem, eo prælio, quo a Turcis cæsus est, agnitum ab iis ex aquila aurea loricæ intexta, sed an bicipiti, non indicat: L. 1. de Gest. Norm. p. 23.

Indiciis aquilæ, quod plus dabat omnibus armis
Aurea conspicuum loricæ innixa nitorem,
Græcorum dominus cognoscitur.

Quidam Germanos bicipitem aquilam sibi adrogasse existimant, ex quo in clade Variana, signa Romanorum, & aquilæ duæ in eorum venere potestatem: tertia a signifero, priusquam in manus hostium veniret, in cruenta palude demersa, ut ait Florus; quas quidem binas aquilas diis patriis in lucis ii suspenderint. Ulricus Huttenus: Florus l. 4. c. 12. Tacit. l. 1.

Vindice ut Arminio, celeris prope rura Visurgis,
Romanas acies miro Germania motu,
Quintiliumque ducem conciderit, unde birostræ
Contigerint aquilæ, traducti insignia regni,
Excussumque jugum, non tantum hæc tempora nossent.

In Carmine de German. non degeneri.

Non enim biceps est aquila, (subdit Cuspinianus) *ut imperitum vulgus credit: sed duæ simul, quarum altera alteram expansis alis obtegit, &c.* Sed hanc sententiam, cui adstipulatur Flavius Illyricus, jure exagitat Cardinalis Bellarminus, qui non duas aquilas in insignibus Imperatores gerere, sed unam divisam in duo capita, ejusque rei causam esse, *quod Imperium esset inter duos Principes divisum, quorum alter in Occidente, alter in Oriente sedem habebat*. Cui quidem Bellarmini sententiæ consentanea sunt, quæ habet Joannes Georgius Triffinus poëta Italicus libr. 2. de Italia a Gothis liberata: In Cæsarib. Bellarm. de translat. Imper. Rom. l. 1 c. 7. §. 2. L. 2. della Italia liberata da Goti:

Il grande Imperio, ch' era un corpo solo,
Avea due capi: un nell' antica Roma,
Che reggeva i paesi Occidentali,
E l' altro nella nuova, che dal volgo
S' appella la città di Constantino;
Questa era capo a tutto l' Oriente;
Onde l' aquila d' oro in campo rosso,
Insegna Imperial, poi si dipinse,
E si dipinge con due teste ancora.

Sed hæ recentiorum conjecturæ ingenii potius acumine, quam ipsa nituntur rei veritate, quum biceps aquila longe recentior videatur, præsertim apud Byzantinos; utpote quæ uniceps in insignibus gentilitiis Palæologorum Monferratensium descripta sit, qua Imperium Constantinopolitanum designatur, deinde in

 effigie

effigie Constantini Palæologi, Michaëlis Imperatoris filii, quam initio hujus dissertationis describimus, pallium aquilis cum unico capite inspersum conspiciatur. Præterea in prioris Theodori Lascaris, ejusdemque Michaëlis Palæologi Imperatorum nummis, quos exhibuit Octavius Strada, si tamen genuini sunt, pulvilli quibus pedes insistunt, ejusmodi aquilis insperguntur. Ita pariter in Michaëlis Palæologi Imperatoris pedibus substrato pulvillo ad utrumque latus uniceps effingitur aquila: in Andronici vero ad sinistrum duntaxat, in iis scilicet eorumdem Augustorum imaginibus, quas ex codice Augustano historiæ Georgii Pachymeris Nicephoro Gregoræ præmisit Hieronymus Wolphius.

Tabella 6.

Aquila biceps descripta in nummis Byzantinis.

Idem tamen Octavius Strada Theodori Lascaris junioris nummum alium describit, in quo pulvillus aquilis bicipitibus exornatur; quomodo etiam effingitur a Wolphio ex eodem codice Augustano. Sed & Georgius Phranzes solennem apparatum, quo Venetiis exceptus est Joannes Palæologus Imperator, describens, ait nautarum, qui navem, qua ille vehebatur, ducebant, pileos bicipitibus aquilis fuisse exornatos: & in ipsius navigii puppi binos exaratos leones, hosque inter aquilam bicipitem effictam. Testatur denique vir eruditissimus Ismael Bulialdus etiamnum in eo palatio, quod Constantini nomen servat, complura spectari scuta cum aquila bicipiti. Sed quod in eo, quod binas hasce literas ΠΑ præfert, festum Paschatis designari putat, vix viro doctissimo assentiar, quum longe potius Palæologi nominis prima elementa videantur continere. Verum (quod omnem adimit controversiam) habemus præ manibus epistolam Demetrii Palæologi despotæ ad Carolum VI. Francorum Regem, quam suo loco damus, cui adtextum est sigillum cereum papyro superfusum, in quo biceps aquila cum binis corollis effingitur: quæ quidem despotæ insignia hisce verbis describuntur in MS. *Provinciali*, uti vocant, sub Carolo VII. exarato: *Le Roi Depos de Roumenie, de gueules à l' aigle d' or à doux testes abecquiè & ampietè de senais.* Habentur etiam in eodem codice armorum insignia Imperatoris Constantinopolitani: *Le Roy de Rommenie, de gueules à trois* (leg. *quatre*) *lettres, qu' on appelle B. d' or*. Alio loco: *L' Empereur de Costantignoble porte de gueules à quatre surcils* (leg. *fusils*) *d' or*. Describuntur etiam insignia Imperatoris Trapezuntini: *L' Empereur de Trapezonde, d' argent à quatre faices de sable, au quartier de Constantinoble*. Ex quibus primo colligitur familiarum Augustarum insignia hic describi, Palæologæ scilicet, & Comnenæ, non vero Imperii Orientalis,

Phrantz. l. 2. c. 14. p. 133. Bulіald. in Not. ad Ducam. c. 37.

quæ

quæ aquila aurea bicipiti in campo rubeo conſtabant: deinde eos, qui nigras tres campanulas Comnenis adſcribunt pro inſignibus, vix fidem mereri, quum potior haberi debeat Scriptori horum Auguſtorum coævo. Vghell in Epiſ. Croton. n. 45. Denique obſervationem meretur, quod Demetrius Palæologus non familiæ, ſed Imperii inſignibus uſus ſit: quaſi *aquilæ* propriæ fuerint deſpotarum, quibus etiam horum veſtes, pilei, ac cothurni interſtinguebantur, ut auctor eſt Codinus. De Off. c. 3. Ex his igitur videtur omnino confici, Byzantinos ævi poſterioris Auguſtos bicipitem detuliſſe aquilam: uſoſque, perinde ac cæteras nationes, armorum inſignibus. Quod ultimum firmat præterea Joannes Cantacuzenus, Cantac. l. 2. c. 11. quo loco navalem Andronici Palæologi Imperatoris ad Chienſem expeditionem proficiſcentis apparatum commemorat: Ἦν τε ἅμιλλα πολλὴ τοῖς τριηράρχαις, ἑκάστου φιλονεικοῦντος πολυτελείᾳ καὶ λαμπρότητι παρασκευῆς τοὺς ἄλλους ὑπερβάλλεσθαι, καὶ πάτε ἄλλα ἐξηρτύοντο πρὸς τὸ μεγαλοπρεπέστερον, καὶ τὰ πληρώματα ἐκόσμουν ἰδίοις παρασήμοις. ἔντε ὅπλοις καὶ ἀσπίσιν· ἦσαν γὰρ οὐ τυχόντων, ἀλλὰ τῶν τε εὐγενῶν καὶ μεγάλα δυναμένων. *Tum non levis hierarchis contentio incidit, dum quilibet cæteros ſumptuoſo ſplendidoque apparatu ſuperare nititur, & cum alia magnifice inſtruit, tum claſſiariorum arma, & clypeos ſuis inſignibus exornat; nec enim de infima plebe, ſed viri nobiles, & admodum copioſi erant.* Quibus quidem verbis belle deſcribit eam majorum clypeorum ſeriem, quæ in navium marginibus exponi ſolebat, noſtriſque *paveſade* appellatur, ut ad Villharduinum olim monuimus. Quando vero inſignium uſus apud Byzantinos cœperit, vix definiri poteſt; tametſi id plane conſtet, a Latinis hunc mutuatos, æque etiam ac Sultanos ſeu Saracenicos & Turcicos Principes, quorum arma ac inſignia in antiquis Provincialibus exarantur.

Aquila Occidentalis Imperii.

Neque proclivius eſt divinare, quando Occidentales Auguſti nigram aquilam pro Imperii inſigni uſurparunt. Quis enim ſupini adeo ingenii eſt, ut præſtet fidem nuperis Scriptoribus hac de re nugas vendentibus, atque adeo ipſum Joannem Villaneum audiat, ſcribentem Julium Cæſarem auream detuliſſe, Ioann. Villan. l. 1. c. 40. Auguſtum & ſuceſſores nigram, tandemque Conſtantinum Magnum bicipitem auream in ſcuto rubeo detuliſſe? Quis eidem Villaneo, Chaſſaneo, & aliquot aliis aſſenſum præbeat, L. 4. c. 3. nullo vade tradentibus Carolum Magnum detuliſſe pro inſignibus ſcutum bipartium, Chaſſan. concl. 17. parte altera dimidiata aquila nigra in campo aureo, altera liliis aureis in campo cæruleo effictis? Miramont. de Cancellar. p. 29 Quis denique Miramontii frontem patiatur, affirmantis hæcce inſi-

insignia præferre veteres tabulas Caroli Magni, Ludovici Pii, & Caroli Calvi: quasi non longe alia sint horum Augustorum cerea & aurea sigilla, in quibus ipsorum thoracidæ effinguntur? Quis Andreæ Fauyno & Varennæo credat, scribentibus Carolum Magnum detulisse pro insignibus auream aquilam in campo cæruleo: nigram vero in campo aureo tum primum usurpatam ab Ottone, qui Saxoniæ Ducum, a quibus ortum ducebat, insignium colores servare voluerit? Aquilam sane signum & vexillum fuisse Imperii Occidentalis, Friderico I. imperante, testatur Guntherus libr. 7. Ligurini:

Fauyn. le Roy d' armes.

At qua Cæsarea, signum Latiale, cohortis
Regia fulget avis, magnorum densa virorum
Agmina, ceu magni glomeravit viscera regni.

Rigordus in Phil. Aug. an. 1215.

At de aquilæ colore nigro post Saxonicos Augustos, verumne id sit, dubium facit Riordus, quo loco describit Ottonis Imperatoris in prælio Bovinensi vexillum: *Ab opposita*, inquit, *parte stabat Otto in medio agminis confertissimi, qui sibi pro vexillo erexerat aquilam deauratam super draconem pendentem in pertica oblonga, erecta in quadriga*. Ubi *draco* idem valet, quod pannus oblongior, in quo depicta erat aquila aurea: nam *dracones* vexilla fere omnia Scriptores appellasse in Glossario docuimus; tametsi Willelmus Brito veram draconis effigiem fuisse scribat:

L. 11.

Erigit in carro palum, paloque draconem
Implicat, & procul hinc atque inde videri,
Hauriat ut ventos cauda tumefactus & alis,
Dentibus horrescens, rictusque patentis hiatu,
Quem superaurata volucer Jovis imminet ala,
Tota super fines, cujus nitet aurea, Solis,
Æmula, quo jactat plus se splendoris habere.

Chr. Flandr. c. 15.

At Chronicon Flandrense, draconis figuræ non meminit: *Il y avoit au milieu du char une attache de vingt pieds de haut, & y avoit dessus un aigle doré, de moult riche ouvrage: & avoit les aisles estenduës bien longues, & reluisoit si fort, qu' á peine on le pouvoit regarder*. Ex quibus sane colligi videtur posse, aquilam non intextam panno alicui, sed sculptorio opere effictam fuisse. Fatendum tamen non inde plane evinci, aquilam Occidentalium Augustorum fuisse auream in armorum insignibus, licet ejusmodi fuerit in eorum vexillis; quod maxime docet Philippus *Mouskes* in historia Francorum MS. de Ottonis Imp. in prælio Bovinensi clypeo:

Quar il porte, ce n' est pas fable,
L' escut d' or á l' aigle de sable.

Præ-

Præterea idem Chronicon Flandrense, ubi de Henrico VII. Luxemburgensi: *Et fut monté sur un grand destrier, & avoit vestu un tornicle d'or* (tunicam auream) *à l'aigle noir*, —— *& un chevalier che va choit devant lui portan une lance en un bichot de sa selle: & par dessus avoit un aigle d'or, qui les ailes avoit ouvertes, & suivoit les bannieres, &c.* Sed ex hisce supra allatis patet omnino, nondum ea tempestate usurpatum ab Occidentalibus bicipitem aquilam: proindeque in controversiam vocari posse, an Jurisconsultum Marianum Socinum jure refellat Carolus Molineus, scribentem Occidentales Imperatores bipartita insignia detulisse, in quorum parte altera dimidia aquila, in altera familiæ insignia descripta erant, usque ad Sigismundum Imperatorem: qui cum Orientalium Augustorum videret inclinare potestatem, Saracenis ac Turcis undique eorum provincias invadentibus, primus aquilam integram ac bicipitem in insignibus adscripserit, quod nec facere ausus fuerat Carolus Magnus, quantumvis potens ac bellicosus, ne Græcos irritaret. Huicce Socini de Sigismundi Imperatoris aquilæ bicipitis usurpatione sententiæ favere videtur lemma adscriptum ejusdem Augusti sigillo cereo, uti describitur a Marquardo Frehero: ait enim in aversa parte circa aquilam hosce versiculos, nescio quid μυςηριῶδες sonantes legi: AQUILA EZECHIELIS SPONTE MISSA EST DE CÆLIS, VOLAT IPSA SINE META, QUO NEC VATES NEC PROPHETA EVOLAVIT ALTIUS. Ex quibus sane versibus satis apparet Imperatoriam Occidentalium dignitatem, se demum imperante, ad summum decus & gloriæ culmen evectam innuere voluisse Sigismundum. Sed erudito Scriptori gratiam aliam haberemus, si an biceps ista fuerit aquila, nobis indicasset. Describit idem Freherus, sigillum aureum Caroli IV. Imp. Sigismundi parentis, adfixum diplomati, quod ille de electione Imperii exaravit, & vulgo *auream bullam* vocant; in quo Imperator coronatus sedet in throno, ad cujus latera habentur bina scuta, in quorum altero aquila, in altero leo effinguntur. Ejusdem Imperatoris simile sigillum effictum habetur apud Nicolaum Zyllesium, ubi aquila cum unico capite exhibetur, cum hac inscriptione: CAROLUS DEI GRATIA ROMANORUM REX SEMPER AUGUSTUS ET BOHEMIÆ REX. Verum cur nigra aquila ab Occidentalibus Augustis usurpata sit, hactenus incompertum, nisi eo colore effictam dicamus, quod is revera sit aquilæ melioris color, quam ἀετὸν μελανόςλω & μέλανα vocant Græci, *valeriam* Latini, qui ideo *aquilam* nominarunt a colore subfusco, quem *aquilum* vocant, de qua quidem aquilæ specie ita cecinit Jacobus Augustus Thuanus:

Cap. 51.

Socinus in cap. Cum contingat. de foro comp.

Molin. in Conf. Par. t. 1. de Feod. n. 21.

In Not. ad bullam Sigism. post Petr. de Andlo p. 585.

In Not. ad l. 2. Petri de Andlo c. 5. V. Hoeppingium in tract. de Insign. cap. 6. part. 2. Nic. Zyllesius in S. Maximino Trevir. p. 63.

Fest. Thuan. l. 1. de Re accipitr.

Opti-

Optima & ipsa æquans animis ingentibus illam
Corporis inferior quamvis sit mole, nec ungue,
Aut rostro tantum valeat, digitisve: sed ortus
Non mentita suos, animive oblita virilis,
Accipitres collata nothos facit. Hanc quoque nostri
Valeriam dicunt, Graii Melaneëton, atrum
Quod referat nostro, pennisque, atque ungue colorem.

Atque hic quidem longiori fortean, quam par erat, de utriusque Imperii aquila observatione sumus digressi, quam tamen haud ingratam fore, vel omnino a proposito alienam visuram iri speramus, quum & res Byzantinas quoquo modo illustret, & de Græcorum Augustorum agat insignibus, quæ subinde in familiis nostris Byzantinis effinguntur.

§. XII.

VOLUMEN VEL MAPPA.

UT igitur unde divertit, redeat oratio, quæri solet quid illud sit, quod consules & Imperatores gestant, dextra interdum, quandoque sinistra, chartaceo volumini simile. Id quidem non inferioris omnino ævi Augustis proprium fuit, tum in achata S. Capellæ Parisiensis, quem ære incidi curavit Tristanus, nescio quis cum volumine effingatur: & Faustinæ & Antonini Philosophi prostent nummi, quibus pro lemmate adscribitur, VOTA PUBLICA, ubi binæ stant figuræ muliebres, cum viri altera, stolata & palliata, quæ consulis videtur, tenentis dextra simile volumen: alius præterea Aurelii Veri Imperatoris, in quo duæ figuræ dexteras jungunt, quæ videntur esse consulum, sinistra volumen perinde tenentium, cum hac inscriptione, CONCORDIÆ AUGUSTOR. TRIB. P. COS. II. alius etiam Commodi Imp. cum iisdem figuris, & inscriptione, PIETATI SENATUS COS. V. PP. denique alius ejusdem Aurelii Veri, in quo Imperator, & consul dextram Romæ galeatæ sedenti porrigit, sinistra volumen tenens, cum epigraphe, TR. P. VII. IMP. IV. COS. II. Ejusmodi etiam volumen in vetustissimis palliatorum, vel etiam togatorum (atque adeo mulierum) imaginibus sinistra teneri, apud Velserum & Boisardum passim observare est, quos ex conjectura duumviros esse idem Velserus, tametsi falso, opinatur. Exhibet præterea idem Scriptor informe aliud στηθάειον seu mavis thoracidam, viri pariter palliati, cum hocce volumine in sinistra manu. Sed & in codice Vaticano scripto an. DC.LXXXXIX. S. Petrus simi-

Apud Biæum post Augustini Dial. p. 43. 45. 50. 51. Velser. in Aug. Vindelic. p. 116 228. Boissard. in Antiq. Rom. part. 3. fig. 51. 147. part. 4. fig. 56. 57. 119. 123. part. 5. fig. 71. part. 6. fig. 29. Nic. Alemannus. cap. 10. p. 86. 88.

ſimile volumen ſiniſtra tenens effingitur, ut & s. Paulus in Ottonis II. ſepulcro, apud Nicolaum Alemannum in diſſertatione de Lateranenſibus parietinis. Exinde crebrius occurrit in Byzantinorum Auguſtorum nummis, maxime in conſulari Juliani Cæſaris, qui pro inſcriptione præfert, VIRTUS CÆSARIS: nam bis Cæſar conſulatum geſſit, an. 356. & 357. & in nummo aureo Theodoſii junioris, in quo idem Theodoſius & Valentinianus III. habitu conſulari effinguntur: præſertim vero in diptychis conſularibus, & fere ſemper in Tiberii, Mauricii, Phocæ, & Leonis Iſauri nummis. Id vero geſtaminis mappam eſſe ludorum edendorum ſymbolum, quidam volunt. Conſules enim ſtatim atque renuntiati fuerant, populo circenſes dare conſueverant. Quæ quidem mappa in Bituricenſi diptycho explicata, in Compendienſi & Leodienſi, & in omnibus nummis convoluta ac complicata effingitur, ſic ut membraneo volumini ſimilis fere ſit: in regio vero ita effiӕta conſpicitur, ut extrema in rotunditatem quandam complicata majora cernantur, quam qua manu dextra ſtringuntur, ut liquido appareat fuiſſe quiddam tractabile. Neſcio an ipſa explicata cenſeatur eſſe in eodem diptycho mappa in binis figuris, quæ ſellæ lateribus adpinguntur, quarum ſingulæ binis manibus mappas explicatas tenent, in ludorum editionis ſymbolum: niſi forte eæ mappæ contineant nummorum certam quantitatem, qui effiсti quodammodo conſpiciuntur, ita ut ad conſulum ὑπατείας, ſeu miſſilia referri debeant. Mappam autem ſignum fuiſſe edendorum ludorum, & mappas dictos ipſos circenſes apud Marcellinum Comitem, Julianum anteceſſorem, & Polemæum Sylvium in Laterculo notum eſt: unde μαππᾶτος, S. Chryſoſt.
in Gloſſis Baſilicῶn, dicebatur is, qui projectam ab Imperatore, Orat. de Circon.
vel conſule, aut alio magiſtratu mappam excipiebat, ſignumque gladiatoribus dabat, quem *mapparium* vocant s. Chryſoſtomus, auctor Chronici Alexandrini, Scyltzes, Nicetas Choniates, & alii. Chr. Alex: p. 876. Nicet. in Alex. l. 3. n. 2. Scylitzes. &c.
Quod ſi ita ſe res habet, dicendum perinde videretur a duumviris iſtis Auguſtanis, quorum ex Velſero ſupra meminimus, datas, ut olim a conſulibus Romanis, civibus ſuis mappas, ſeu editos circenſes: quod a vero abſonum minime videri debet, cum amphitheatra ac circos ſuos habuiſſe nobiliores civitates conſtet. Sed cum ſanctos Petrum & Paulum in vetuſtiſſimis picturis cum ejuſmodi pariter voluminibus depictos deprehendamus, neſcio (*a*) an ea pro mappis circenſium generatim uſurpari debeant.

§. XIII.

(*a*) Quæ in manibus Apoſtolorum cernuntur non utique mappæ, ſed vere volumina ſunt, tam in anaglyphicis, quam in picturis cœmeteriorum, quæ volumina ſæpe etiam revoluta, & explicata apparent. V. *Romæ ſubterran. tabulas*.

§. XIII.

ACCACIA.

Certe etsi primis Imperii sæculis mappam revera fuisse id consulum gestaminis concedatur, vel etiam codicillos consulares, quod quidam opinantur: seu magistratuum omnium, qui res publicas tractabant, insigne, quod potissimum colligere est ex figuris adjunctis Notitiæ Imperii, in insignibus quæstoris, primicerii notariorum, Magistri scriniorum, &c. id de veterum Romanorum aliorumque statuis, in quibus eadem in sinistris symbola conspiciuntur, dici non potest, quæ non chartaceorum voluminum, sed mappularum seu sudariorum complicatorum potius speciem referunt. Utut sit, longe aliud fuit extrema Græcia; siquidem illud idemque sit, quod certe licet arbitrari, quamquam fortasse in aliquo immutatum. *Acaciam* enim vocabant recentiores, cujus arcanum sic prodit Codinus, ubi de Imperatore: Τὸν δὲ γε σταυρὸν ἐν δεξιᾷ φέρει ἀεί· ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ βλάτιον κώδικι ἐοικὸς, δεδεμένον μετὰ μανδυλίου. ὃ βλάτιον ἔχει χῶμα ἐντὸς καὶ καλεῖται Ακακία, ὡς εἴπῃ μὲν τὸ τὸν βασιλέα ταπεινὸν εἶναι ὡς θνητὸν, καὶ μὴ διὰ τὸ τῆς βασιλείας ὕψος ἐπαίρεσθαι καὶ μεγαλαυχεῖν, *Crucem in dextra semper portat, in sinistra vero pannum sericum codici similem ligatum mantili; habetque intus terram vel arenam, & vocatur acacia: quasi dicat illud, Imperatorem humilem esse ut mortalem, neque propter Imperii fastigium efferri, neque se tumidum jactare debere*. Eandem Acaciæ significationem adscribit Simeon Tessalonicensis, qui quod χῶμα, Codinus χοῦν, *pulverem* vocat μετὰ τὸ λαβεῖν τὸν σταυρὸν εἰς δεῖγμα τῆς εὐσεβείας, καὶ τὴν ἀκακίαν, ὅπερ χοῦς ἐστὶν, σημαίνων τὸ φθαρτὸν τῆς ἀρχῆς, καὶ τὴν ἐκ τούτου ταπείνωσιν, &c. *Cruce in pietatis argumentum & acacia suscepta, quæ pulvis est, Imperii fragilitatem denotans, & quæ ex ea oritur, abjectionem, &c.* Hocce sane schemate *acacia* dipingitur in Michaëlis Palæologi Imperatoris effigie, quam hic damus: licet in aliis Theodori Lascaris junioris, & ejusdem Michaëlis, & Andronici senioris imaginibus, quas ex codice Augustano historiæ Georgii Pachymeris delineari curavit Hieronimus Wolphius, in voluminis speciem exhibeatur.

Codin. de Off. c. 6. n. 27.

Simeon. Thess.

Tabella 6.

§. XIV.

NUMMI IN QUIBUS EQUI IMPERATORIBUS APPINGUNTUR.

SEd cum de mappis edendorum circensium symbolo supra quædam præmissa sint, ad eosdem etiam circenses, ac proinde ad consulares nummos referri videntur, qui equum ipsis Augustis adpictum præferunt, quem habenis ii dextra prehendunt. Tristanus in Claudio existimat fortunam Imperii eo designari, seu potius ipsum Imperium, pro cujus symbolo equus semper habitus fuerit. Verum circenses datos denotari longe probabilius: nam & in dyptichis Leodiensi & Bituricensi equos dextra ductos, quos inde *dextrarios* nostri appellarunt, ad circenses ludos licet intueri, ab ipsis, a quibus edebantur, aurigis distributi. Quod præter Symmachum satis innuit Capitolinus in Gordiano; ubi de ejus adhuc privati consulatu: *Equos Siculos & Cappadoces, permittentibus Imperatoribus, factionibus divisit, & per hæc populo satis carus, qui semper talibus commovetur*. Et Marcellinus Comes de consulatu Justiniani: *Numerosos præterea, phaleratosque in circo caballos jam donatis quoque impertivit aurigis, una duntaxat, ultimaque mappa insanienti populo denegata*. Ejusmodi porro cum equo nummos Claudii & Numeriani Imperatorum exhibet idem vir eruditissimus. Alium Constantini nobilissimi Cæsaris, cusum anno votorum vicennaliorum 20. qui pro lemmate BEATA TRANQUILLITAS præfert; ex qua quidem inscriptione perperam Constantino Magno affictus videtur, quum Cæsaream is dignitatem paulo ultra biennium tenuerit, Cæsar, quo pater Augustus dictus est, anno renuntiatus, ipsoque post annos duos & tres menses extincto, Imperator pariter appellatus: ac proinde vota pro vicennalibus Constantini M. Cæsaris solvi non potuere, qui ad ejusdem dignitatis decennium non pervenerat: ex quo Constantini junioris esse par est credere, in cujus nummis eadem vota in cippo etiam exarata leguntur, sed cum additione IUN. quæ in hoc abest. Neque tamen Constantinus junior consulatum gessit hoc Cæsareæ dignitatis votorum vicennaliorum anno, qui in Christi 326. cadit, adeo ut ex hisce adpictis equis circenses in consulatibus non semper, sed in votorum nuncupatione interdum datos liceat colligere. Idem dicendum videtur de Crispi Nobilissimi Cæsaris nummo, anno pariter votorum vicennaliorum cuso, quo consulis dignitatem etiam

Trist. tom. 3. p. 191. 316.
Symmach. l. 4. Ep. 8:
Capitolin.
Marcell. Com. p. 60.

non obtinuit. Ita denique effingitur Jovianus in medallione, quem suo loco delineamus,

§. XV.

NIMBUS.

Circulis; sanctitatis apud nos indicibus, ambiri innuimus capita Imperatorum Constantii ac Constantis, & Theodosii junioris, ac Placidii Valentiniani in eorum nummis consularibus. Qui quidem circuli videntur consularis dignitatis insignibus accenseri a Mamertino in Panegyrico Maximiano dicto:

Mamert. n. 3. *Trabeæ vestræ triumphales, & sellæ curules, & hæc obsequiorum stipatio, & fulgor, & illa lux divinum verticem claro orbe complectens, vestrorum sunt ornamenta meritorum*. Nam quod Latini *nimbum* dicunt, alii *lumen* appellant, ut Servius ad illud 2. Æneid. ubi de Pallade:

Servius. -----*nimbo effulgens, & Gorgone sæva*.

Id est, inquit, *nube divina: est enim fulvidum lumen, quod capita deorum tinguit*. Ita etiam Honorius Augustodunensis: *Lumina, quæ circa capita Sanctorum in modum circuli depinguntur, designant, quod lumine æterni splendoris coronati fruuntur. Idcirco vero secundum formam rotundi scuti pinguntur, quia divina protectione, ut scuto, nunc muniuntur*. De nimbo ita rursum Servius ad illud ex 3. Æneid.

Honor. August. l. 1. c. 133.

Et lunam in nimbo nox intempesta tenebat.

Proprie, inquit, *nimbus est, qui deorum vel Imperatorum capita, quasi clara nebula nubere fingitur*. Et Isidorus: *Lumen, quod circa Angelorum capita pingitur, Nimbus vocatur: licet & nimbus sit densitas nubis*. Sed & quod in Anastasii consulis utroq; diptycho, Leodiensi scilicet & Bituricensi, affingitur, in conchæ figuram radiatum, nimbus videtur. Ejusmodi igitur luminosis circulis capita sua ambiri Augusti voluere, iis etiam postea consulibus communicatis, ut divinitatis speciem quandam sibi assererent, quum nimbis, seu claris nubibus deos suos ita in picturis ac tabellis ambirent. Hinc tam frequens divinitatis, numinis, ac æternitatis ab iis usurpata vocabula & epitheta, quibus plenæ sunt Imperatorum Leges, locis pridem ab aliis indicatis. Verum hæc veniam aliquam merentur in Augustis, quorum adeo ampla fuit potestas, si recentiorum Imperatorum expendatur ambitio, qui hominum omnium vanissimi, ac omni facinorum genere contaminatissimi, provinciis etiam suis pene exuti, & intra Urbis mœnia, paucorumque circumjacentium oppidorum limites coërciti,

Isid. l. 19. c. 31.

Filesac. l. 1. de Idololatr. Polit. c. 1.

San-

Sanctos sese a subditis, atque adeo ab ipsis Constantinopolitanis Patriarchis cæterisque Pontificibus compellari voluerunt, ut docemur ex Pachymere; cum eundem titulum Summo Romæ Pontifici denegarent, quod tradit idem Scriptor: contra quam Magnus ipse Constantinus, qui *Sanctum* se, vel certe *Divum*, appellari prorsus renuit, ut tradit Juvencus libr. 4. Historiæ Evangelicæ extremo:

Hæc mihi pax Christi tribuit, pax hæc mihi sæcli,
Quam fovet indulgens terræ regnator apertæ,
Constantinus adest, cui gratia digna merenti;
Qui solus Regum sacri sibi nominis horret
Imponi pondus, quo justis dignior actis
Æternam capiat divina in sæcula vitam.

Pachym. l. 6. c. 31. l. 10. c. 11. 29. 32. Id. l. 9. c. 5.

Hinc formula compellationis vulgata, δέσποτα μου ἅγιε, quam observare licet non semel in Rationali Peræquatorum sub Alexio Comneno exarato, Codino, & aliis Scriptoribus Byzantinis. Jure igitur Isaacium Angelum suggillabat Fridericus I. Imperator ejus Legatos alloquens: *Dominus vester Sanctum se appellat: mirabilis est sanctitas, quæ sanctos viros, honestos, religiosos, benigne, utpote fideles, nuncios in oscula pacis exceptos, in quorum ore non est inventum mendacium, nec iniquitas, subito consuevit incarcerare, & fame ac nuditate usque ad mortem macerare. Longe faciat a nobis Deus talem sanctitatem.*

Cod. de Off. c. 4. n. 31. c. 8. n. 2. Tagemo Patav.

Atque hæc quidem de consularis dignitatis insignibus; sed quando illa demum desierit apud Byzantinos, non omnino planum est. Illud constat, consulum ordinariorum extinctam dignitatem sub Justiniano, quam sibi solis asseruere postmodum Imperatores ipsi, qui perinde ac jam olim Vitellius, hac videntur ratione *consulis perpetui* titulum sibi adrogasse. Quod & ipse Justinianus exerte ait: Τῷ μὲν βασιλεῖ διηνεκὴς ὕπεστιν ὑπατεία, πᾶσι πόλεσί τε καὶ δήμοις καὶ ἔθνεσι· καὶ ἐφ' ἑκάστης τὰ δοκοῦντα διανέμοντι προσέρχεται δὲ, ἡνίκα αὐτὸς νεύσειεν, ἡ στολή: Quibus quidem verbis hoc voluit Justinianus, ut vir doctissimus censet, quum perpetuum consulatum Imperator gerat, vi scilicet ipsa, quatenus omnibus civitatibus, populis, gentibusque seu provinciis, vel pro arbitrio jus reddit, vel imitatione consulum largitur munera, & subditis suis, quæ collibitum est, distribuit, stolam tamen consularem aliaque insignia Principi accedere, cum ipse annuerit. Primus autem Gordianus Imperator vestes consulares, *palmatam tunicam*, & *togam pictam* privatus suas fecit, ut auctor est Capitolinus. Post consulatum

Consularis dignitas quando desiit. Grut. 239. 1. Nov. 5.

P. Faber Sanjorian.

Capitolin.

 igitur

igitur Basilii junioris, qui solus magistratum iniit anno 14. Justiniani, Christi 541. nullus consul ordinarius creatus est: quod Justiniani avaritiæ adscribit Procopius: sed anni numerati sunt ab ejus consulatu hac formula: *Post Consulatum Basilii Junioris anno* 1. 2. & sic deinceps usque ad 25. qui incidit in annum, quo Justinianus extinctus est. Tum enim Justinus junior consulatum iniit, cujus solemnem apparatum, & *processum* pluribus descripsit Corippus; & quoad vixit, hanc dignitatem sibi soli adseruit, annis ita recensitis, ut est apud Marium Aventicensem, *anno* 2. 3. *&* 4. *&c. consulatus Justini Junioris Augusti*. In Chronico Alexandrino sic ejusdem recensuntur anni: *Anno* 1. *Justini post consulatum Justini junioris solius*, & ita deinceps usque ad annum, quo obiit. Verum adscriptæ novellis Justini constitutionibus, tum a Scrimgero, tum a Francisco Pithœo post Julianum antecessorem editis, subscriptiones, in recensendis consulatus Justini annis, nullatenus sibi cohærent, adeo ut mendis haud carere in plerisque liceat suspicari. De hinc idem Tiberius imperium & consulatum excepit, e usque anni hoc modo numerantur in eodem Chronico Alexandrino: *Ind.* 12. *Tiber.* 2. *post consulatum Tiberii novi Constantini iterum solius*. Deinde anno secundo: *Anno Tiber.* 2. *post consulatum Tiberii novi Constantini iterum solius*. Deinde, *tertium solius*. Verum longe aliter anni Imperii Tiberii Augusti exarati interdum leguntur. Quippe pragmaticum ejusdem Tiberii *de filiis colonorum*, editum ab eodem Pithoeo, datum dicitur *anno octavo, & post consulatum ejus anno tertio*. Præterea vetus scheda adscripta Collectaneo ex libris s Augustini ab Eugippio scripto, a viro doctissimo Joanne Mabillonio edita: *Ego Petrus notarius Ecclesiæ catholicæ Neapolitanæ, ut potui, emendavi sub die iduum Decembrium, Imperatore Domino nostro Tiberio Constantinopolis Augusti anno septimo, post consulatum ejusdem Augusti anno tertio, indictione quinta decima, obsidentibus Langobardis Neapolitanam civitatem*. Unde plane colligitur annos Imperii auspicatum Tiberium a 7. Sept. ind. 8. an. 574. quo Cæsar & Imperii successor dictus est a Justino. Eo mortuo Mauricius Imperium iniit, anno Christi 582. quo consul defuit, ut est in Chronico Alexandrino: ἰνδ. α΄ πρῶτος ἐνιαυτὸς ἀνύπατος, καὶ ἐν κοινῷ δόγματι ἐγράφη. Μετὰ ὑπατείαν Τιβερίου Κωνσταντίνου τῆς θείας λήξεως ἔτους τετάρτου. *Indictio prima, primus annus caruit consulibus; atque ex communi decreto scriptum est: Post consulatum divæ memoriæ Tiberii Constantini anno quarto*; at sequenti consulatum iniit Mauricius solus. Ex hinc, qui excepere

Procop. in Anecdot. c. 26.
Coripp: l. 4.
Marius. Aventic.
Novella Justin.
Chr. Alex.
Tom. 2. Analect. p. 11.
Beda l. 1. Hist. Eccl. c. 24.

Mauri-

Mauricii anni sic numerati: *Anno 2. 3. &c. post Consulatum Mauricii Augusti solius*: atque ita deinceps usque ad 20. quo a Phoca tyranno est interemptus, qui statim consulatum cum imperio adiit. Ejus autem primus imperii annus sic in Actis publicis consignatus est: *Consule Phoca solo*. Secundus vero, *post consulatum Phocæ Augusti*. At tertius sic inscribitur: *Post consulatum Phocæ Augusti primum*. Deinde quartus: *Post consulatum Phocæ Augusti secundum*, & sic deinceps usque ad octavum, qui inscriptus est: *Post consulatum Phocæ Augusti sextum*, quo & neci datus est ab Heraclio. Sed cur primus Phocæ consulatus in tertium Imperii annum videatur rejici, cum consulatus ejusdem Imperatoris primo & secundo mentio facta fuerit, fateor me non assequi. Exin idem Heraclius Imperium auspiciatus est indictione 14. Octobr. 7. a quo quidem die ad 13. Januarii in publicis bulis adscriptum tantum: *Anno primo Heraclii Imperatoris*. Sed postea ab eodem die ad ultimum Decembris decimæ quintæ indictionis, additum: *Et consulatu ejusdem religiosissimi domini nostri*. Nam licet, ait auctor Chronici Alexandrini, in publicum curru vectus non processerit, illud tamen tempus ejus consulatui adscriptum est. Annus deinde secundus Heraclii sic notatus: *Secundo post consulatum Heraclii Augusti*. Mox a 22. Januarii, quo filius Constantinus a patre dictus est Imperator indictione 2. statutum est, ut post verba ista solemnia: *In nomine*, scriberetur, *Imperii divorum dominorum nostrorum & beneficentissimorum Flavii Heraclii piissimi anno tertio, post Consulatum ejus anno secundo & Flavii Novi Constantini a Deo protecti filii ejus anno 1. semper Augustorum, & Imperatorum*; & sic deinceps usque ad obitum Heraclii: quo etiam imperante, Heraclius Junior, qui & Novus Constantinus est appellatus, Januarii 1. anno Christi 617. & Heracleonas, qui & Heraclius, circa annum sexcentesimum quadragesimum a patre consules renuntiati sunt, ut narrat Nicephorus Constantinopolitanus; tametsi nominetenus, ut videtur, quum omnes Heraclii parentis anni: *Post ejus consulatum*, formulam præferant, nulla filiorum consulatus facta mentione. Mortuo igitur Heraclio, Heraclius alter qui & Constantinus nuncupatus est, vulgoque Constans vocatur a Scriptoribus, ejusdem Heraclii ex filio Heraclio juniore Novo Constantino nepos, Imperatorium titulum adeptus mense Junio Indict. 14. post patris obitum sequenti indictione consularem dignitatem iniit. Extat enim epistola Theodori PP. ad Babolenum Bobiensem Abbatem, *data quarto Nonas Maji, imperii Domini piissimi Augusti Constantini anno secundo, consulatus primo*

Chr. Alex.

Synodus VIII. Act 1. Jus Græc. Rom. p. 83. in margine. Niceph. C. P.

Vghell. t. 4. Ital. sacr. p. 1331. Margarinus in Bullario.

Casin. p. 2. Baron. anno 713. n. 6. *primo, indictione prima*. Unde colligitur consulatum inisse 1. Januarii anno imperii 2. quod mense Junio 15. indictionis inierat, quum tertius mense Junio inciperet indictione eadem prima. Othlonus l. 2. De Vita S. Bonif. c. 5. Baron. an. 745. n. 23. Bullar. Casinen. to. 2. p. 8. Exinde Acta liberatæ a dæmonio virginis an. 713. apud Baronium consulatus Anastasii, seu Artemii Imperatoris, mentionem agunt; quorum initium ita concipitur: *Imperante domino nostro piissimo perpetuo Augusto Anastasio magno Imperatore anno primo, & post consulatum ejusdem Serenitatis anno primo &c.* Concilium Romanum sub Gregorio II. PP. an. 721. celebratum dicitur, in ejus præfatione: *Imperante Domino piissimo Augusto Leone a Deo coronato magno & pacifico Imperatore anno VI. post consulatum vero ejus anno XVI. sed & Constantino Novo Imperatore ejus filio anno II. mense Aprili indictione IV.* Ubi indubie delenda litera numeralis X. tametsi in subscriptione rursum reperiatur. Copronymus mortuo Leone parente anno 741. Junii 18. consularem titulum pariter sibi adscripsit, quod præ cæteris testatur inscriptio Romanæ Synodi actæ sub Zacharia PP. anno 744. In Stemmat. Byzant. mensis Octobris 25. indict 14. *Imperante Domino piissimo Augusto Constantino Imperatore anno 26. post consulatum ejus anno quinto*. Ubi annus Imperii numeratur ab anno, quo Imperator a patre dictus est; consulatus vero ab eo, quo in solidum Augustus est factus eo extincto. Sed consulatus copronymi notam abesse ab aliis codd. MSS. observat Baronius. Certe in epistolis ejusdem Zachariæ Pontificis consulatus annus non adscribitur, sed tantum imperii initi ab prima inauguratione, & a patris obitu, hac formula: *Imperante Domino piissimo Augusto a Deo coronato, magno Imperatore, anno 32. Imperii ejus anno 11. indictione 5.* Ita Artabasdus arrepta post soceri Leonis mortem suprema dignitate consul etiam dictus est, quod docet inscriptio a nobis relata in filii Nicephori elogio. Leonem vero ipsum consularem dignitatem iniisse evincunt ejus nummi, in quibus cum loro & mappa, ejusdem dignitatis insignibus effictus conspicitur: quum aliquot Vide Gloss. in Consulatus. alii, qui eum excepere Augusti, non cum mappa, sed cum loro tantum effingantur: ita tamen ut incertum maneat an revera consulis titulum sibi reservarint. Hæc necessario de consulari dignitate hoc loco inserenda duximus, ut cur consularia insignia sibi adrogarint in nummis suis sequioris ævi Augusti planum fieret. (*a*)

§. XVI.

(a) De nimbo, cujus mentionem facit in hoc §. noster auctor, videndus omnino liber, cui titulus: *Sculture, e pitture estratte da' cimiterj* &c. tom. 3. pag. 88. Hoc nimbo ornantur capita nonnullorum heroum in Codicibus Vaticanis, qui Virgilii opera continent.

§. XVI.

CÆSAREA INSIGNIA.

QUÆ quidem hactenus dicta sunt, Augustorum aut Cæsarum qui consulari dignitate florebant, vestes ac indumenta spectant. At cum alia Cæsareæ atque Imperatoriæ etiam Maestatis in ævi sequioris nummis occurrant insignia, quæ vix aut aro habentur in eorum numismatibus, qui Constantinum præcesserunt, de iis quædam perinde videntur præmittenda. Ut utem a Cæsarum diadematibus initium ducatur, ex quo a Traano, adscito ad Imperium Hadriano, *divisa nomina Cæsarum atue Augusti, inductumque in rempublicam, uti duo seu plures summa potentia dissimiles, cognomento ac potestate dispari essent*, ut ait Aurelius Victor, ii non modo *Imperatorii muricis fulgore flagrant*, ut verbis utar Ammiani, sed & laurea & diademate donati sunt, quod ex eorum nummis colligitur, ubi interdum nula fascia aut tænia caput cinguntur, ut Constantinus junior in eo, qui inscriptionem præfert: PRINCIPI IUVENTUTIS: interdum corona radiata, ut Constantius Clorus in compluribus, præterea Licinius junior in altero, cui inscriptum: VIRTUS EXERCIT. & Constantius Constantini M. filius in aureo, cujus aversa pars typo caret. Denique Juliani Cæsaris caput, eodem, quo is postmodum Imperator usus est, diademate, duplici scilicet margaritarum linea cum lapillo ad frontem grandiori, exornatum exhibet ejusdem votorum quinquennaliorum nummus. Ex quibus prorsus evanescit viri doctissimi conjectura, qui Cæsares diademate usos negat, quod contra evincit etiam Constantini Magni nummus ab ipsomet, Tristano, & Gretzero descriptus, in quo Crispus & Constantinus junior filii cum gemmato diademate effinguntur (1). Et sane diadema Cæsaribus tribuere Zonaram, Theophanem, Manassem, Glycam, & alios a nobis haud ita pridem est observatum ad Joinvillam, ubi plura de Imperatorum ac Regum coronis congessimus: quod firmat præterea Eusebius. Nam quod ex Scriptoribus aliis diadema soli Augusto fastigio vindicatur, id verum omnino: quum in Augustis Imperatoriæ, in Cæsaribus Cæsareæ dignitatis symbolum haberetur.

[Margin notes: Victor Schotti. — Lib. 15 p. 49. — Spanheim. dissert. 8. p. 682. Dissert. 24. — Euseb. l. 1. De Vita Constant. c. 18.]

§. XVII.

(1) In museo Mediceo Florentiæ Constantini M. protome marmorea conspicitur diademate gemmato exornata.

§. XVII.

CAMELAUCIUM.

VArias deinde diadematum ſpecies in Imperatorum Conſtantinopolitanorum monetis, priſcis haud cognitas, intueri licet, in quibus præ ceteris illud conſpicuum eſt, quo Conſtantini & ſucceſſorum capita teguntur. Calyptræ enim ſpeciem præfert, qua totum caput ambitur, vel caſſidis, apice, quem τῦφαν vocabant, , decoratæ: quam quidem ab ipſo Conſtantino adinventam auctor eſt Polæmeus Silvius in Laterculo: *Conſtantinus*, inquit, *ſenior, qui Chriſtianæ religionis miniſtros privilegiis communivit, diadema capiti ſuo propter refluentes de propria capillos* (*pro qua re ſaponis ejuſdem cognominis ordinata confectio eſt*) *quo conſtringerentur, invenit, cujus more hodie cuſtoditur*. A Conſtantino igitur inductus iſtius diadematis uſus ad poſteros promanavit, non tamen ut geſtatum eſt a Conſtantino, ſed aliquanto diverſi: quod ex illius numiſmatibus licet advertere, ac duobus potiſſimum, priore, cujus averſæ parti inſcriptum: SOLI INVICTO COMITI: & altero, in quo pro lemmate eſt VICTORIAE LAETAE PRINCIPUM. Præterquam enim quod more caſſidum, ſub mento Conſtantinianum iſtud diadema alligatur, qui imminet apex, didiverſus eſt ab eo qui poſtmodum eidem calyptræ ſuperponitur in ſucceſſorum Imperatorum nummis, & qua ex iis primus Conſtans Conſtantini M. filius conſpicuus effictus eſt in eo numiſmate votivo, quod in clypeo ſcriptum exhibet VOT. XXX. MULT. XL. cujuſmodi, qui ſubſecuti ſunt, Auguſtos uſos paſſim: teſtantur eorum nummi. Sed quum de hocce diademate, cæteriſque fere ævi ſequioris Auguſtorum coronis loco jam indicato copioſe diſſeruerimus, his omiſſis juvat tantum monere, poſteriores Auguſtos diademata ſua fere ſemper cruce decoraſſe, cujus moris primus, ex nummis, auctor colligitur Juſtinus, quem ſecuti ſunt Tiberius, Mauricius, Phocas, & ceæteri, quorum crucigeros omnes pridem collegerunt Lipſius & Gretzerus.

Gretz. de Cruce.

§. XVIII.

§. XVIII.

GLOBUS CRUCIGER.

SED & globos cruce perinde insignitos gestant in iisdem Imperatores christiani, quos prioris ævi Augusti nudos deferebant, quibus se dominos Orbis indicarent. *Pilam*, inquit Isidorus, *in signo constituisse fertur Augustus, propter nationes sibi in cuncto Orbe subjectas, ut magis figuram Orbis ostenderet*. (Isid. l. 18. c. 3.) Idipsum præterea in nummis præstitit, in quibus Orbem sive globum describi curavit: ex quo usus deinceps invaluit, ut aliquot ex iis qui subsecuti sunt. Imperatores in suis pariter monetis effingi se pariter voluerunt cum globo in dextra, quo, ut diximus, universi Orbis Imperium adeptos se denotarent: hoc enim symbolo teretem terræ figuram semper adumbrarunt. Hinc Martianus Capella (Martian. Cap. l. 1.) *duos globosos orbes, quorum unus auro, electro alius prænitebat, dextra porrectiore corripuisse* Jovem fingit, eoque habitu in deorum consistorio consedisse, quibus cæli & terræ imperium designaretur. Ita auctor est Codinus (Codin. Orig.), stetisse Constantinopoli Jovis ejusdem statuam, quæ globos tres dextra tenebat, quia tria, inquit, Mundi climata illius subdita dominatui indicarent. Narrat Ammianus (Ammian. l. 25.) *Maximiani statuam Cæsaris Antiochiæ, locatam in vestibulo Regiæ, amisisse repente sphæram æream formatam in speciem poli, quam gestabat*. Imperatores vero, Mundi se dominos appellasse, satis declarant Caracallæ & Didii Juliani nummi (Biæus ad August. p. 5), in quibus uterque globum manu gestat cum hac epigraphe, RECTOR ORBIS. Et Constantius in obelisci Romani inscriptione, DOMINUS MUNDI dicitur, quam quidem appellationem affectasse præ cæteris tradit Ammianus (Ammian. l. 15. Grut. 1086. 7.), scribens *confestim a justitia ita declinasse intemperanter, ut Æternitatem meam aliquoties subsereret ipse dictando, scribendoque propria manu Orbis totius se dominum appellaret*. Sic Juliano in vetere inscriptione idem titulus datus legitur: & apud eundem Ammianum (Ammian. l. 29.), Valentianus *Orbis terrarum dominus* appellatur a quodam Theodosio magistro militum. Scribit Basilius Seleuciæ episcopus (Basil. Seleuc. serm. 2. p. 9.), qui Imperatorum imagines aspiciunt, cum stupore demirari chlamydem marino flore collucentem, ac diadema lapillorum lumine coruscans: tum, χεῖρα τῷ σφαιροειδεῖ σχήματι τοῦ κόσμου τὸν κύκλον τοῖς δακτύλοις φέρειν νομιζομένην, *manum denique, quæ Orbem terrarum in modum sphæræ formatum* digi-

digitis geſtare creditur. Ejuſmodi globis in nummis effictis inſiſtunt interdum Victoriolæ, laureas coronas porrigentes Imperatori, interdum uſus cruciculæ. Sed poſterioris iſtius uſus notam ante Valentiniani temporâ in iisdem vix reperire eſt, tametſi crucis figura variis in locis impreſſa poſt Conſtantinum obſervetur: niſi ad Conſtantinum aut Conſtantium filium referenda ſit gemma, cujus ectypon extat in Dactyliotheca MS. Ludovici Chalucii,

P. 18. in qua inſculptus globus cruciger, cum **A.** & Ω characteribus,

Orpheus hymno in Jovem. qui DEO adſcribi ſolent, qui, quod de Jove dixit Orpheus, eſt ἀρχὴ πάντων, πάντων τε τελευτὴ, & hiſce aliis in circuitu, SAL. GEN. HUM. CONST. id eſt, ut interpetratur idem Chalucius: *Conſtantius ſalus generis humani*, quomodo in nummis indigitantur M. Lepidus, C. Cæſar, Galba, & aliquot alii; niſi hæc ad crucem referri debeant, quod idem cenſet, atque ſuadere videntur characteres, CONST. globo crucigero ſubjecti, quibus forte Conſtantinopolis intelligitur, ut in primo nummo Juſtini junioris aureo, in quo pene ſimilis effingitur figura. In hoc porro nummo aureo Valentiniani, quem deſcripſimus, ſedet figura ſtolata & galeata, qua Roma fortean aut Conſtantinopolis adumbratur, ſiniſtra haſtam, dextra globum tenens, cui crux inſiſtit. Exhinc crucigeros globos in utriuſque Theodoſii, & aliorum, qui ſubjecti ſunt, numiſmatibus conſpicimus. Quin & equeſtris Juſtiniani in Auguſtæo poſita ſtatua ſimilem globum ſiniſtra

Procop. L. de Æd. c. 2. continuit, ut exerte habet Procopius: ἔχει δὲ, inquit, οὔτε ξίφος, οὔτε δοράτιον, οὔτε ἄλλο τῶν ὅπλων οὐδέν. ἀλλὰ σταυρὸς αὐτῷ ἐπὶ τοῦ πόλου ἐπίκειται, δι᾽ οὗ δὴ τήν τε βασιλείαν καὶ τὸ τοῦ πολέμου πεπόρισται κράτος, *non gladium, non haſtam, aliudve geſtat armorum genus, ſed crucem globo impoſitam, cujus opera imperium ac belli victoriam adeptus eſt*. Similia ferme habent Cedrenus, Suidas, Glycas, Codinus, & Georgius Pachymeres in ejuſdem ſtatuæ deſcriptione MS. ac Suidas quidem de globi crucigeri iſtius ſignificatu hæc commmentatur: καὶ τῇ μὲν ἀριστερᾷ χειρὶ φέρει σφαῖραν, ἐμπεπηγότος τοῦ σταυροῦ ἐν αὐτῇ, ὑποσημαίνοντος ὡς διὰ τῆς εἰς σταυρὸν πίστεως, τῆς γῆς ἐγκρατὴς ἐγεγόνει· σφαῖρα μὲν γὰρ ἡ γῆ, διὰ τὸ σφαιροειδὲς τοῦ αὐτῆς σχήματος· πίστις δὲ ὁ σταυρὸς, διὰ τὸν ἐν αὐτῷ σαρκὶ προσηλωθέντα Θεόν *Læva quidem manu globum tenet, cui crux infixa eſt, quæ ſignificat ipſum propter fidem in crucem, terræ Dominum factum. Globus enim is terra eſt propter rotundam ipſius figuram: fides vero eſt ipſa crux, ob incarnatum Deum illi clavis affixum*.

§. XIX.

§. XIX.

GLOBUS CRUCIGER INTER INSIGNIA IMPERATOR. OCCIDIT.

A Bizantinis & Orientalibus Augustis transiit ad Occidentales globus iste cruciger : nam Carolus Calvus hunc sinistra gestat in ejus imagine quam delineari curavit vir clarissimus Steph. Baluzius, tametsi forte necdum Imperator. Henrico II. Imperatori, ut Auctor est Glaber Rodulphus, sub annum 1013. Benedictus VIII. PP. similem globum, a se vel inventum, vel compactum obtulit. *Præcepit fabricari*, inquit ille, *quasi aureum pomum, atque circumdari per quadrum pretiosissimis quibusque gemmis, ac desuper auream crucem inseri. Erat autem instar speciei hujus mondanæ molis, quæ videlicet in quadam rotunditate consistere perhibetur, ut dum siquidem illud respiceret Princeps terreni Imperii, foret ei documentum non aliter debere imperare vel militare in Mundo, quam ut dignus haberetur vivificæ Crucis tueri vexillo.* Neque ab his absona habet de crucigeri istius Imperatorii symboli significatu Chronicon Flandriæ vernaculum, ubi de coronatione Imperatoris Henrici Luxemburgii sub annum 1308. *Et li mirent en la main senestre une pomme de fin or, & une croix dessus, en significance que la pomme, qui estoit toute ronde, signifie le monde de quoi il estoit souverain gouverneur : & la Croix signifioit que toudis il eut la passion de nostre Seigneur en memoire.* Similia etiam tradit Gotifridus Viterbiensis, qui globum istum *pallam* appellatum scribit ; a Theutonico fortè *Paleyen*, quod orbem sonat : vel a Gallico *balle*.

Glaber. l. 1. c. ult.

Chron. Flandr. c. 51.

V. Knyghtonum p. 2572.

Gotefrid. Viterb. in Panth.

Aureus iste globus pomum vel palla vocatur,
Vnde figuratum Mundum gestare putatur,
Quando coronatur palla ferenda datur.

Infra:

Crux superest pomo cæli super insita dono, &c.
Crux & palla simul pariter connexa tenentur:
Hæc magis, illa minus parte reverenda videntur,
Hæc ferit, hæc sanat, hæc perit, illa manet.
Si mundana cupis pugno concludere regna,
Significata Crucis tibi sunt reverenter habenda:
Servulus esto Dei, qui tua sceptra regit.

Atque hæc fuit utriusque, maxime Occidentalis Imperii Augustorum pietas, ut inter dignitatis suæ symbola crucem sibi præferri

Coquil. in Histor. Conr. Vsp. Assertor Gall.

Hist. S.Martin. de Camp. Hoved. Walsingh. p. 196. Monstrel. 1. vol. c. 266. Chr Petri Reg. Arag. l. 2. c. 10 Montaner. c. 297. Niver. p. 322. Cron. in Polon. l. 2. Iessen in relat. de Coronat. Reg. Math. Gesta Innocent. III. p. 134. 135. Epist. Martini IV. PP. tom. 5. Hist. Franc. p. 878. 10. Merc. Gall. p. 94.

ferri, & globum, cui crux, in quam oculos defigerent, insisteret, gestare voluerint. Narrat Conradus Uspergensis Henrico V. in Imperatorem electo tradidisse parentem *Regalia vel Imperialia insignia, crucem scilicet & lanceam, sceptrum, globum, atque coronam*. Quem quidem globum crucigerum tenendi, ac Imperatori, quum inauguratur, porrigendi, Comiti Palatino Rheni, ex bulla aurea Caroli IV. Imperatoris, munus incumbit, qui ita novum Augustum compellat: *Accipito globum sphericum, & omnes terræ nationes Romano Imperio subjicito*. Neque tamen Imperatoribus proprius ac peculiaris fuit globus inter supremæ dignitatis symbola: nam & gestasse Reges nostros, nudos tamen, testatur Roberti Regis sigillum, apud Dominicum & alios, ut Reges Angliæ Rogerus Hovedenus, Thomas Walsinghamus, & Monstrelletus. Etiam crucigeros detulisse Hierosolimitanos Reges scribit Coquillius; Poloniæ, Cromerus; Hungariæ, Jessenius; & Daniæ, Hogembergius. Sed & *pomum* inter Regum Aragonensium insignia recensent Gesta Innocentii III. PP. ut & Petrus ipse Rex Aragonum in Chronico, quod de rebus a se gestis conscripsit. Sic autem describitur a Raimundo Montanerio in Historia Regum Aragonum, ubi de coronatione Alphonsi Regis: *E lo pom era d' aur, e havia al cap una flaur ab peres precioses, è sobre la flor una eren molt ricament ordonada de peres precioses*. Octavianus Sangelasius in Viridario Honoris, ait Carolum VIII. post fugatum Alphonsum, Neapolim ingressum, *comme Roy de France, de Cecille, & de Iherusalem, & qu'il fist grant triomphe & excellence en habillement Imperial nommé & appellè Auguste, & tenoit la pomme d' or ronde en sa main droite, & à l' autre main son sceptre &c.* At quum globus cruciger pro Imperatorio præsertim symbolo hactenus habitus sit, Franci nostri in Regiarum puellarum commutatione acta anno 1614. quum coronam globo crucigero in apice decoratam, Hispanici Regis armorum insignibus adpositam in Hispanorum tabernaculis conspexissent, in augusto isto commercio ulterius progredi recusarunt, donec amoveretur; ne hocce symbolo prærogativam aliquam in Francos sibi arrogare viderentur Hispani.

§. XX.

§. XX.

LABARUM.

IN inferioris ævi præterea numiſmatibus vexillum militare, quod *Labarum* appellant, ab ipſis Principibus ſæpe geſtari ac teneri advertimus. Illud autem ita effictum eſt, ut penſilis pannus fimbriis aliiſque ornamentis inſtructus, & tranſverſario, antennæ ſpecie ligno affixus, a ſuprema conti parte funiculis dependeat. Id porro etſi non omnino nuperum, & ante Conſtantini ævum cognitum, Labari tamen nomenclatura nonniſi apud Sciptores, qui aut ipſius ætate, aut poſtea floruerunt, vix cognita vel uſurpata; adeo ut in dubio ſit an Romanorum proprium vexillum fuerit, an vero illud ii a nationibus barbaris acceperint, quod poſtremum exiſtimare prorſus licet. Nam quod aliquando in priorum Imperatorum nummis effictum occurrat, non propterea exiſtimandum eſt Romanorum fuiſſe: ſed ita in iis exhibetur, ut quibus id vexilli proprium fuit, gentes domitas fere ſemper denotet. Proſtant tria Auguſti numiſmata, in quorum duobus figura nuda galeata dextra Labarum, ſeu contum cum quadrato ſiparo fimbriato tenet, cum hocce lemmate, VOT SVSC PRO SAL ET RED IOM SACR. Id eſt: *vota ſuſcepta pro ſalute & reditu Iovi optimo maximo ſacrum*. Cuſi nempe bini hi nummi dum Auguſtus bella cum Germanis gereret, de quibus actum ab eo triumphum, vel certe partam victoriam, indicat alter, in quo ſcuta Germanica bina (cujus modi viſuntur in Vitellis Domitiani, Antonini, & aliorum monetis) decuſſatim cum ſpiculis poſita, medio inter utrunque ſtante Labaro. Cui ſimilis pene proſtrat alter Domitiani cum inſcriptione: DE GER. Neque alia exprimitur figura in Arcu triumphali Marii Avenonienſi, in quo ſpolia de Cimbris, Germaniæ populis effinguntur cum eorundem vexillis & ſcutis. Unde nuper detectum Arcum illum triumphalem, tribus portis inſignem, Remis urbe Galliarum celeberrima, a quodam ex iis Auguſtis, qui de Germanis victorias adepti ſunt, erectum par eſt credere: in cujus quatuor μεσοστύλοις conſpiciuntur rotundi clypei, in quibus effictum Imperatoris caput, ſed temporum injuria ita deformatum, ut cujus fuerit divinare non liceat. Supra clypeos, qui in mediis duobus intercolumniis deſcribuntur, effícta conſpiciuntur bina Labara decuſſatim poſita, quorum haſtilibus, ſub ſiparo, affixi ſunt clypeoli alii cum Imperatoris imagine. In extremis vero inter-

Apud Biæum p. 10. 17.

Idem p. 11. 46.

Joſeph. de la Piſc.

intercolumniis, loco Labarorum describuntur bini caducei decussatim pariter positi: ex quibus satis constat erectum Arcum istum triumphalem, pace post devictos Germanos consecuta. Sed an Julii Cæsaris, uti vult Bergerius, vel Juliani Parabatæ opus sit, quod innuere videtur vir clarissimus, cujus studio illius ectypon ære incisum hoc anno prodiit, non omnino quis definiat, tametsi ex Labari figura ante Constantinianæ familiæ tempora extructum fuisse conjicere possimus, quum deinde Julianus quum Germanos debellavit, nondum Christianam Religionem ejurasset, quod perfecit demum post Constantii mortem, in Illyrico. Ledæ enim imago satis prodit erectum Arcum triumphalem ab Imperatore Gentile. At quum is recentioris, ac minus probæ sit architecturæ, proindeque Augusti & priorum Romanorum Principum Germanicis victoriis adscribi vix possit, sub quibus illa tum maxime florebat, longe potius tribuendus videtur Probo Imperatori, qui, ut auctor est Vopiscus, *cum ingenti exercitu Gallias petiit, quæ omnes occiso Posthumio, turbatæ fuerant, interfecto Aureliano, a Germanis possessæ*, ubi *tanta prælia feliciter gessit, ut a Barbaris sexaginta, per Gallias, nobilissimas reciperet civitates* (quas inter extiterit Durocottorum Remorum) *Et quum jam in nostra ripa, imo per omnes Gallias securi vagarentur, cæsis prope quadringentis millibus, qui Romanum occupaverant solum, reliquias ultra Nicrum fluvium removit, &c.* Mox subdit, *nec cessatum esse unquam pugnari, quum quotidie ad eum barbarorum capita deferrentur, jam ad singulos aureos singula, quamdiu Reguli novem ex diversis gentibus venirent, atque ad Probi pedes jacerent, quibus ille primum obsides imperavit, qui statim dati sunt, deinde frumentum, postremo etiam vaccas atque oves*. Qua quidem victoria, pace reddita, coronas aureas Probo omnes Galliæ civitates obtulere, ut ipsemet in literis ad Senatum scribit. Unde admodum vero consentaneum, ea tum tempestate a Remensibus Arcum triumphalem erectum, in quo & victoriæ de Germanis per Labarum, & pax reddita per Caduceos effingerentur. Pannonibus etiam in Hadriani nummo, & Armenis tribuitur ejusmodi vexillum in binis aliis Antonini nummis, in quibus est figura stolata ac pileata humi procumbens, & dextram lachrymabundæ instar admovens oculis cum clypeo ad genua, & Labaro juxta defixo, in quorum altero subjectum lemma, ARMEN. Præterea Sarmatis, in nummo ejusdem Antonini, cui subjecta inscriptio: DE SARMATIS. Denique in nummo altero Vitellii Gradivus effingitur, dextra hastam, sinistra Labarum tenens, cum hisce characteribus: CONSENSVS EXERCITVVM; cusus nempe videtur propter partas de Germanis vi-

Berg. in Histor. Remensi.

P. 40. 46. 50.

P. 47.

victorias, de quibus etiam erecta in alio ejusdem Imperatoris tropæa cernuntur, cum lemate: GERM. CAPT. Ex quibus licet omnino conficere Labarum non Romanorum proprium fuisse ab initio vexillum; sed a gentibus domitis, Germanis, vel Armeniis, quorum fuit, in victoriarum ex iis adeptarum monumentum vexillis suis hos illud adscripsisse; quum ex nummorum inspectione devictas provincias, armis maxime, quorum apud illos usus erat, denotari palam sit. Nolim porro pro vero præstare, quod scribit auctor Anonymus de Miraculis S. Bertini, sequiore etiam sæculo, circa scilicet tempora Caroli Calvi, Labari appellationem vexillis suis tribuisse Danos: *Pagani in antefati collis cacumine principale vexillum, quod Labarum vocari fertur, alto stipiti pro terrore infixere*. Tametsi uti Labarum effingitur, Danorum fuisse vexillum indicare videatur auctor Encomii Emmæ Reginæ: *Erat*, inquit ille de Danis verba faciens, *eis vexillum miri portenti, quod licet credam posse esse incredibile, lectori tamen, quia verum est, veræ inseram lectioni. Enimvero dum esset simplicissimo candidissimoque intextum serico nullius figuræ in eo inserta esset imago: tempore belli semper in eo videbatur corvus, ac si intextus, in victoria suorum quasi hians, excutiensque alas, instabilisque pedibus, & suis devictis quietissimus, totoque demissus*. Eadem ferme de corvis istis habet Asserus, qui *Reafau*, seu *Reafan*, ut emendat Spelmannus, voce Anglosaxonica id vexillum appellatum scribit: adeout incertum maneat, an revera *Labarum* voce Danica, ea tempestate, dictum fuerit. Sed præsertim ita appellatum sub Constantino M. vexillum, in quo Christianæ religioni initiatus, Christi monogramma describi curavit, quod τῶν ἄλλων τιμιώτερον, *cæteris pretiosius*, & *sanctius* haberi, Imperatorem semper præcedere, a militibus adorari, & in præliis a fortioribus exercitus militibus ambiri & stipari præcepit, uti narrant Scriptores ecclesiastici: quos quidem milites esse eos plerique autumant, quos *Præpositos laborum* vocat Codex Theodosianus, quum quod *Labarum* Ambrosius, Prudentius, & alii, *Laborum* appellent Sozomenus, Glossæ veteres apud Turnebum, Acta secundæ synodi Nicenæ, & Aldhelmus. Quum igitur Labarum vexillum barbaricum fuerit, quod indicare videntur nummi, frustra de ejus nomenclatura hariolantur viri pereruditi, qui de signo hoc militari tam multa commentati sunt, ut iisce desquisitionibus tædeat immorari. Illud autem passim in sequioris ætatis Imperatorum nummis cum Christi Monogrammate licet intueri: sed & in ipsius Constantini numismate, in cujus aversa parte effingitur, cum Christi Monogrammate

L. 2. c. 11. apud Mabillonium.
Encomium Emmæ Reg. p. 169. 170.
Asser. De rebus gest. Aelfred. p. 10.
Eufeb. l. 2. Vitæ Const. c. 8.
Sozom. l. 1. c. 4.
Turneb. l. 15. c. 16.
Act. Nicænæ Syn. II.
Aldhel. De laudib. virgin.
Turneb. loco cit.
Baron. an. 312. n. 23.
Dorleani ad Tac.
Fuller. l. 2. Misc sacr. c. 1.
l. 4. c. 12.
Stevvechius ad Veget. l. 3. c. 17.
Gretz. l. 1. De sanct. Cruc. c. 4.
Tristan. tom. 3. Comm. p. 484.
Jacob. Gotofr. ad tit. Cod. De Præp. labor. &c
Apud Baron.

mate

mate supra siparum, in quo quidem tres globuli describuntur: Labari vero hastile draconem premit, cum hac inscriptione: SPES PUBLICA, infra: CONS.

§. XXI.

NARTHEX.

AT quod veteres e Latinis perinde ac Byzantinis Scriptoribus *Labarum* vocabant, posteriores Νάρθηκα, seu *Ferulam* appellavere: siquidem Imperatorum idem fuit gestamen; quod revera videtur, etsi postmodum non eadem omnino forma ac figura. Labarum quippe, uti observatum supra, quadratum fuit ex panno aut serico confectum, Christi insignitum monogrammate: Narthex vero ferulæ solidæ speciem prætulit, quæ paulo longior quam latior fuit. Unde medicos quosdam Νάρθηκας libros suos nuncupasse, monitum a nobis ad Alexiadem, quod libri speciem ferulæ omnino referant. Ejusmodi autem Narthex præclare effingitur in bulla plumbea Balduini II. Imperatoris Constantinopolitani diplomati anni 1241. appensa: in qua Balduinus Imperatorio habitu sedens, dextra virgam tenet, in cujus parte superiori nescio quid quadratum oblongius eminet, fimbria circumdatum, & ad extremos angulos globulis vel margaritis exornatum. Ab inferioribus vero angulis pendent vittæ, margaritis pariter distinctæ. Hastæ extremum claudit globulus seu margarita grandior, cui minor insistit. Narthecem ipsum exteriorem exornat circulus ovali figura unionibus contextus. At in Narthecibus, qui effinguntur in nummis, apparent fere semper in quinquuncem dispositæ margaritæ: ita ut liquido evincatur diu servatas Labari figuræ, seu Christi monogrammatis reliquias. Scribit Codinus moris esse, ut quando Imperator gestat stemma, dextra Crucem, sinistra Νάρθηκα teneat. Symeon vero Thessalonicensis Ferulam gestari ab Imperatoribus tradit in potestatis iis indultæ populos subditos castigandi symbolum: καὶ ἔτι ῥάβδον λαμβάνει, οὐ βαρεῖαν τινα καὶ σκληρὰν. ἀλλ' ἐλαφρὰν καὶ μαλακὴν, διὰ τὸ παιδευτικὸν ἐν πραότητι, καὶ μὴ ὀργίλον ἢ φθαρτικὸν, μηδὲ συντρίβειν καὶ ἀφανίζειν. *Insuper etiam virgam assumit, non gravem quampiam & duram, sed levem & mollem, ut nimirum cum mansuetudine castiget, non vero cum iracundia, aut quavis pernicie, neque aut confringat aut per-*

Codin. De off. c. 17. n. 37.

Symeon Thess.

perdat. Ita magistrorum, aut pædagorum ferulas arbitrati sunt sequiores Græci, quæ revera Labara exititere.

§. XXII.

DE CODICE EVANGELIORUM AB IMPERATORIBUS GESTATO.

PRostat nummus aureus Basilii Imperatoris apud Octavium Stradam (neque enim hunc alibi videre contigit) in quo Evangeliorum codicem dextra, & globum crucigerum sinistra gestat. Alium etiam aureum Constantini nomen præferentem descripsit, quem Porphyrogenito adscribit, cum sit Pogonati, ut ex aversa parte colligitur, ubi Imperator codicem perinde sinistra ad pectus gerit: tametsi nolimus omnino præstare fidem exculptori, quum existimari possit librum putasse, qui volumen fuit, ut in nummo Theophili aureo apud eundem describitur. Constat tamen interdum effictos Imperatores cum Evangeliorum codicibus, tanquam constantis in fidem Christianam animi argumento. Scribit quippe Porphirogenitus in avi vita, in quodam magni Palatii triclinio a Basilio exædificato, quod Καινούργιον appellabant, expressum opere musivo in throno sedentem Imperatorem operis conditorem, & conjugem Eudociam, imperatoris indumentis amictos, & coronis redimitos, cum communibus liberis, quorum masculi τόμους ἐπιφερόμενοι conspiciebantur τὰς θείας ἐντολὰς αἷς στοιχεῖν ἐπαιδεύοντο, περιέχοντας, *libros divina præcepta, quibus ipsi insistere edocebantur, continentes*: feminæ vero & ipsæ βίβλους τινὰς tenebant, νόμων θείων ἐχούσας περιοχὴν, *libros, in quibus divinarum legum argumenta descripta erant*: quasi, inquit Porphyrogenitus, in animo habuerit artifex non tantum progeniem masculam, sed & femineam sacris literis initiatam, & divinæ sapientiæ participem esse demonstrare. Atque hi quidem libri non alii, opinor, erant ab Evangeliorum codicibus, quum in iis Christi præcepta contineantur. Narrat auctor Chronici Alexandrini, Justinianum excitata Victoriatorum seditione, in Circum progressum, sedisse in tribunali gestantem manu sanctum Evangelium: ἀνῆλθεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ ἱππικὸν ἐν τῷ ἴδιον καθίσματι βαστάζων τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον. In manus scilicet Justinianus sumpserat Evangelii codicem, quo fortasse seditiosæ multitudini fidem faceret indultæ a se perperam ab ea perpetratis veniæ, tactis scilicet sacrosanctis Evangeliis,

Strada p. 301. 305. 298.

In Vita Basil. cap. 58.

p. 780.

geliis, quæ fuit semper apud Christianos sacramentorum formula hisce verbis concepta: μετὰ τὰς ἁγίας γραφὰς ταύτας, καὶ τὸν Θεὸν τὸν λαλήσαντα δι' αὐτῶν, ut est in sexta sinodo, & alibi passim. Evangelium tamen gestare solius presbyteri fuisse, neque id juris habuisse Imperatorem contendit olim Maximus monachus in Collatione habita in secretario cum Principibus, ubi de Imperatore, quem sacerdotis titulo donari non posse affirmabat: *Neque baptizat, neque chrismatis confectionem patrat, neque facit episcopos, vel presbyteros, aut diaconos. Neque linit ecclesias, neque indicia sacerdotii fert, superhumerale scilicet & Evangelium, quemadmodum Imperii coronam & purpuram.*

VI. Syn. act. 13. 14.

Apud Anast. in Collectan. p. 123. & Baron. an. 656.

§. XXIII.

CRUX IN NUMMIS.

JAm vero Imperatorum Byzantinorum pietatis, si qua fuit in Principibus, qui sceleribus & cædibus supremam hanc dignitatem fere semper consequebantur, argumentum præcipuum fuit, quod Crucem, vel Christi monogramma nummis suis crebro adscriberent: Christi etiam ipsius, interdum & Deiparæ, atque adeo Sanctorum imagines effingi curarent. Ac de Cruce quidem, ut aliquid dicamus, insignis est nummus ille æreus Constantini junioris tum Cæsaris, in quo Crux grandior inter duas figuras militares, tenentes signa militaria, conspicitur cum hac inscriptione: GLORIA EXERCITVS. Ejusdem præterea Cæsaris alter, in quo inscriptum: VICTORIA AVGVSTORVM. Et aurei alii Valentiniani senioris, & Valentis, qui pro lemmate præferunt: RESTITVTOR REIPVBLICÆ. Habetur etiam Theodosii senioris alius æreus, in quo Imperator captivum sinistra præmit, Cruce ad latus ejusdem Augusti designata; alius etiam in quo Crux sola aversam partem occupat. Ad priorem referri potest, quod scribit Theodoritus, Theodosium post inita aliquot cum Eugenio tyranno prælia, cum sui ea intermittere suaderent, donec collectis novis copiis auctiorem haberet exercitum, eis intulisse, non esse committendum, ut salutaris Crux tantæ argueretur imbecillitatis, Herculisque statuæ tantum tribueretur virtutis, quum ut Crux in suo, ita illa in hostium exercitu antecederet. Occurrunt similes alii, maxime sequioris ævi, ubi passim in aversa parte Crux habetur; quos inter præcipuus est aureus ille Olybrii Augusti, in quo exhibetur idem Augustus recto vultu, cum stemmate gemmato & crucigero, & hisce cha-

L. 5. c. 24.

characteribus : DN. ANICIVS OLYBRIVS AVG. In averſæ vero partis medio Crux nuda conſpicitur cum hac inſcriptione : SALVS MVNDI, infra : CONOB. Quinetiam in iconomachorum Auguſtorum nummis Crux ipſa paſſim conſpicitur, quod mirum videri non debet, quum, licet in Servatoris & Sanctorum imagines dire graſſarentur, Crucem tamen privatim & publice effingerent, colerentque; quod monuimus in noſtra Conſtantinopoli Chriſtiana, ubi de imagine Chalces. Id præterea diſerte firmat, quod habetur in epiſtola Michaëlis & Theophili Imperatorum iconomachorum ad Ludovicum Imperatorem, de Chriſtianis imagines colentibus: *Primum quidem vivificas & honorificas Cruces de ſacris templis expellebant, & in eadem loca imagines ſtatuebant, ponebantque lucernas coram eis &c.* Nam etſi falſum ſit, ejuſce ævi Chriſtianos Cruces ab ædibus ſacris abſtraxiſſe, inde ſaltem colligitur iconomachos, abdigato cæterarum imaginum cultu, Crucem coluiſſe. Obſervare eſt denique Cruces cum duplici tranſverſario ſtipite tum primum conſpici in aureo nummo Conſtantini & Irenes matris, ſi genuinus eſt, qua ſane forma effictas deinceps a Græcis ſatis declarant cum figuræ Græcanicæ veteres, tum quæ vivificæ ipſius Crucis reliquias ſervant phylacteria, uti monuit jam olim Gretzerus, atque adeo a nobis obſervatum in Tractatu de Capite s. Joannis Baptiſtæ. Sed cur ita Crux cum duplici tranſverſario ſtipite, majore altero, altero minore, effingeretur, non omnino conſtat: vix enim eidem Gretzero aſſentiar, qui inde eum fluxiſſe ritum putat, quod Patriarchis hacce figura præferretur, quaſi id recentioris moris non eſſet. Longe magis arridet eorum conjectura, qui Cruces iſtas duplices profluxiſſe volunt, ab iis, quæ in nummis Auguſtorum Byzantinorum deſcriptæ viſuntur, quas Imperator, & Auguſta, ſiniſtra alter, altera læva tenent, ita ut ita effictæ ſint, quaſi uterque Crucem tenuerit, Imperator quidem majorem ac cum majore tranſverſario ſtipite: Auguſta vero cum minore. Sed & triplici effictam figura Crucem Dominicam apud Græcos obſervare eſt ex pictura Græcanica, quam ex gaxophylacio RR. PP. Canonicorum S. Genovefæ Pariſienſis delineari curavimus: conſtat autem illa quatuor tabellis, in quarum una effinguntur ſancta Paraſceve, s. Barbara, & s. Marina, ſingulæ dextra Crucem tenentes, ſed diverſa, ut dixi, forma. Nam s. Paraſceve Crucem, ſicut vulgo dicimus *recruciatam*, ſeu in cruciculas in in ſingulis brachiis deſinentem: s. Barbara Crucem cum duplici ſtipite tranſverſario: s. denique Marina Crucem nudam, niſi quod ſub extrema globulis exornatur. In altera vero tabella,

Baron. an. 824.

Gretz. de Cruc. p. 1618.

Tabella II

 s. Te-

Tabula 10! Vide Euchol. Goari p. 147. s. Tecla & s. Æcatherina Cruces *recruciatas* perinde gestant: has inter medius stat s. Stephanus diaconi habitu, stola in sinistrum humerum refusa, in qua ter vox ΑΓΙΟϹ scribitur.

§. XXIV.

CHRISTI MONOGRAMMA IN NUMMIS.

IN quibusdam vero nummis sæpe Christi monogramma describitur, quod ab ipso Constantino fluxisse ostendunt ejus nummi, in quorum medio exaratur cum figuris ibidem effictis, in aureo præsertim, cui inscriptum: VICTORIA CONSTANTINI AVG. In alio vero, cassidi adscriptum visitur, quo firmatur, quod tradit Eusebius, hosce characteres κατὰ τῦ κράνυς detulisse Constantinum. Constat autem Christi monogramma literis majusculis Græcis P & X. invicem junctis ac implexis; quibus *compendio totum Christi nomen includitur*, ut est apud Primasium Africanum. Ex hinc mos idem in successores derivavit, qui aut in Labaro, aut in medio nummo ipso id monogramma descripsere. Præclarus autem ille est Constantii junioris Cæsaris æreus, in quo ipse vel Constantinus pater militari habitu stat, labarum dextra tenens, in cujus siparo descriptum Christi monogramma, Victoria a tergo subsequente, & coronam ejus capiti imponente, cum hocce lemmate: HOC SIGNO VICTOR ERIS. In medio vero nummo idem monogramma exhibet Constantii Imperatoris aureus cum A & Ω. Decentii perinde cum iisdem characteribus, & inscriptione; SALVS DD NN AVG ET CÆS. ut & Joviani, sed absque inscriptione: de quorum quidem characterum A: & Ω Christi monogrammati adscriptorum vi ac significatu multa alii commentati sunt: præterea Justæ Gratæ Honoriæ Augustæ, Severi Tyranni &c. Habetur præterea ectypon gemmæ insignis in Ludovici Chalucii Dactyliotecha MS. quæ est S. Genovefæ Parisiensis, in qua isculptum Christi monogramma, cum hisce characteribus: SALV DOMI NOST AUG LUC. Id est, ut interpretatur idem Chalucius: *Salus Domini nostri Augusti lucet*. Cui quidem ectypo, adjungenda alia nummorum Constantii & Decentii inscriptio apud Cholium, in quorum aversa facie simile visitur monogramma: SAL. DD. NN. AVGG. LVCET. Interdum præterea ita effictum erat Christi monogramma, ut Crucem referret, cum P transversario stipite trajiceretur. At, quod mirari subit, non ætate duntaxat Constantini M. ejuscemodi Christi monogramma nosci ac describi cœpit, sed & longe antea;

L. 1. de Vita Const. c. 25. Baron. Fr. Angelon. p. 369.

Primasius in Apocal. lib. 4. c. 13.

Rosvveid ad Paulin. ep. p. 864.

P. 5.

Du Choul. p. 171.

antea ; cum extet gemmæ insignis ectypon in laudata Ludovici Chalucii Dactyliotheca, cui insculptum Chisti monogramma, cum A. & Ω ad latera, & hisce in circuitu characteribus: SAL DO N ALEX FILI LVCE, id est: *Salus Domini nostri Alexandri filii Mammaæ lucet*. Sane etsi gemmam hanc sub Alexandro Mammææ filio sculptam nolimus præstare, fieri tamen potest, ut a viro Christiano exarata fuerit, qui & ea ætate vixerit, & ad Christum pro Alexandri Imperii ac vitæ incolumitate preces fuderit, quomodo fere solebant Christiani, ut satis indicant verba s. Cypriani ad Paternum proconsulem: *Nullos alios deos novi,* inquit ille, *nisi unum & verum Deum, qui fecit cælum & terram, mare, & quæ in eis sunt omnia. Huic Deo nos Christiani deservimus: hunc deprecamur diebus atque noctibus, pro nobis, & omnibus hominibus, & pro incolumitate ipsorum Imperatorum*. Sed, ut verum fatear, fucum facit vox *Domini nostri*, quæ non est omnino istius sæculi. Simile porro monogramma in nummo Maxentii Cæsaris observare est apud Cholium, ubi scriptum: VOT V MVLT XX VIC CÆ MAXE, i. victoria Cæsaris Maxentii. In alio ejusdem Maxentii, qui pro lemmate præfert: VOT V MVLT X, idem monogramma ex P. & X. implexis conficitur, quod sane stupendum, ut tum a Principe Christiani nominis hoste infensissimo usurpatum fuerit. Tametsi a paganis interdum notam hanc deorum suorum imaginibus adscriptam observare sit, ut in gemma, in qua Jovis, Apollinis, & Dianæ capita: ut in Deliorum nummis apud Goltzium, effinguntur cum Christi monogrammate Jovis capiti imminente, & hisce characteribus: VIVAS IN DEO F. Id est, *vivas in Deo feliciter*. Profert idem Cholius nummum alium, in quo Christi monogramma quadruplex, vel quadrilatera forma conspicitur cum hac inscriptione: PAX DOM N ETR, id est, *Pax Domini nostri æterna*.

p. 18.

Acta S. Cypriani

Magnentii vide Dominum Seorgium de Monogrammate pag. 31

Du Choul. p. 225.

Goltziii Insul. Gr. Tab. 18.

Gretz. c. 1. l. 2. c. 38.

§. XXV.

DE INSCRIPT. IC. XC. NI KA.

IN quibusdam etiam inferioris maxime ævi nummis Crux medium nummum occupat, cum hisce ad quatuor angulos characteribus: IC XC NI KA. Descripsit Gretzerus diploma Fulcherii Patriarchæ Hierosolimitani & Amalrici Prioris Ecclesiæ s. Sepulcri, cui appensum fuisse testatur sigillum plumbeum, quod canonicorum ejusdem Ecclesiæ fuisse ait, in cujus uno latere

Gretzer. in horto S. Cruc. part. 1.

tere Crux duplex, quam patriarchalem dicimus, effingitur; cum iisdem characteribus, IC - XC in alio vero fabrica Domi-
NI-KA
nici sepulcri cum hacce inscriptione ☩ SANCTISSIMI SEPULCHRI. Neque propria omnino Græcis Augustis fuit ejusmodi inscriptio, quum & Reges nostri in scutis, uti vocant, aureis hancce exarari voluerint: CHRISTUS VINCIT, CHRISTUS REGNAT, CHRISTUS IMPERAT: quibus quidem verbis conceptas fuisse *Laudes* Carolo M. dictas Romæ, quum Imperator coronatus est a Leone PP. auctor est Radulphus de Diceto: *Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat, Karolo Augusto a Deo coronato, magno & pacifico Imperatori Romano vita & victoria*. Sed & is fuit Crucesignatorum & aliorum clamor militaris. Prostat denique æreus, nescio cujus Imperatoris cum stemmate & globo crucigero, & longiori cruce in dextra, cum hocce lemmate: ΕΝ ΤΟΥΤΟ ΝΙΚΑ. Quod illud ipsum est, quod circa Crucem inscriptum tradunt Scriptores, quam in prælio contra Maxentium vidit Constantinus; a quo etiam clamorem militarem suum formavere Græci Byzantini, qui in Tacticis Leonis ita conceptus legitur: Νίκη τοῦ σταυροῦ, seu ut est apud Scylitzen σταυρὸς νενίκηκε, quod scilicet Crux a Costantino in cælo conspecta, victoriæ signum fuerit: unde νικητικὸν σημεῖον appellatur in inscriptione Græca, quæ Nicææ legitur.

Radulph. de Diceto an. 801 Tageno Patav. p. 13. Galfridus. Monemuth. lib. 2. c. 5. Leon. Tact. c. 12. §. 69: & 106. Scylitzes p. 572. Grut. 1060. 17.

§. XXVI.

CHRISTI EFFIGIES IN NUMMIS.

JAM vero quod ad Christi, vel Deiparæ, & Sanctorum effigies in nummis descriptas spectat, scribit Joannes Damascenus cusa a Constantino M. numismata, in quibus Christus cum Crucis, quam in cælo viderat, figura, una facie, ipse vero in altera effícti conspiciebantur: πρώτιστον καὶ ἐξαίρετον καλλιέρημα τῆς εἰς Κριστὸν τὸν ἀληθινὸν ἡμῶν Θεὸν εὐσεβείας ἐγχαράττει τῷ βασιλικῷ τῆς πολιτείας νομίσματι, τότε οὐρανόφανες σημεῖον τοῦ Σωτηρίου σταυροῦ, καὶ θεανδρικὸν Κριστοῦ χαρακτῆρα ἐν αὐτῷ μετὰ τοῦ ἰδίου ἀνετυπώσατο· ἐνδεικνύντος τὴν τοῦ ἐπουρανίου βασιλέως αὐθεντίαν πρὸς τὴν ἐπίγειον γεγονυῖαν, &c. *Pietatis in Christum verum Deum nostrum præcipuum argumentum fuit, quod imperatorio ac publico numismati salutaris Crucis, quod in*

Joan. Damascen. in Synodica ad Theophil. p. 112.

in cælo viderat signum, Cristique Dei hominis venerandam imaginem, cum sua ipsius impresserit, quo scilicet cælestis Regis præ terreno majorem potentiam declararet. Neque forte alia videtur moneta illa, quam Constantino adscribit Joannes Damascenus, ab ea quam Σωτηρίκιον vocat Anonymus in Antiquitatibus Constantinopoleos, quod in ea Servator effictus esset: ἐν οἷς καὶ χαραγὴ βασιλικὴ Κωνςαντίνου ἡ λεγομένη Σωτηρίκιος χίλια κεντηνάρια, &c. At quum inter tot, qui ex Constantini supersunt nummis, nullus hactenus repertus sit, in quo Christi imago effingatur, verendum maxime ne vox Σωτηρίκιος referenda sit ad solum Crucis typum in Labaro aut alibi depictum, quem *signum Christi* vulgo appellasse Veteres docuimus ad Paulum Silentiarium: nam & σωτήριον ςαυρὸν appellabant, ut hoc etiam loco Damascenus: ut vero Synodus Trullana, ζωοποιοῦ ςαυροῦ σωτήριον. Primus autem, qui Christi imaginem in nummis suis descripserit, videtur Justinianus Rhinotmetus, cujus aureus habetur expressus apud Stradam & Chiffletium, quem illi, ut & Occo, perperam Justiniano Magno attribuunt: is enim in priore facie Christum habet expressum, thorace tenus, dextra benedictionem impartientem, sinistra Evangeliorum codicem tenentem, cum inscriptione, IHS CHRISTUS REX REGNANTIUM. In altera Justinianus ipse barbatus (quod Justiniani M. non esse evincit) cum stemmate crucigero, ac *Loro*, quod supra descripsimus, Cruci majori manum admovens effingitur, hisce characteribus in ora exaratis: DN IVSTINIANVS SERVVS CHRISTI. Ex hinc effictа Christi simili modo ac inscriptione cernitur effigies in nummis Basilii, & Constantini Porphyrogeniti.

P. 99. Ed. Combef.

Syn. Trull. c.73.

Strada p.265. Chifflet. de Lint. sepulcr. p.212.

§. XXVII.

NUMMI ZIMISCIANI.

INprimis vero Joannis Zimiscæ pietatem commendat, quod refert Scylitzes, eum nempe præcepisse, ut in nummis & obolis Christi effingeretur imago, cum id antea neutiquam factum esset: προσέταξε δὲ καὶ ἐν τῷ νομίσματι, καὶ ἐν τῷ ὀβολῷ εἰκόνα ἐγγράφεσθαι τοῦ Σωτῆρος, μὴ πρότερον τούτου γινομένου. Quæ quidem extrema Scylitzæ verba ita capienda esse supra allata conficiunt, ut Joannes Zimisces solum Christum in nummis primus describi curaverit, cum in altera & media eorum

Scylitz. p.683.

facie

facie Græca hæc characteribus Romanis exararentur : IESVS CHRISTVS BASILEVS BASILEON. ἐγράφοντο δὲ, ſubdit ille, καὶ γράμματα Ῥωμαϊςὶ ἐν θατέρῳ μέρει ὧδέ πη διεξιόντα, ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ. Proinde pro Zimiſciana moneta haberi debet ; in cujus facie altera Chriſti protome , in altera iidem characteres viſuntur. Atque ejuſmodi quidem nummi jure etiam Σωτηρίκιοι appellari potuere, quos Græci recentiores Conſtantino Magno ex falſo rumore, vel fortean ex imperitia adſcripſerunt . Sed incertum omnino an ad hos Zimiſcæ nummos referri debeant compluſculi alii , qui nulla quidem Imperatoris imagine conſpicui, Chriſtum, aut eadem, qua in Zimiſcianis, aut etiam forma alia, atque adeo alia etiam inſcriptione effictum præferunt : quos iis adjungere viſum eſt in ſtemmatibus noſtris Auguſtis Byzantinis, non quod revera Zimiſcianos eſſe velimus aſſerere , ſed quod commodiori vel certiori loco collocari vix poterint . Ejuſmodi autem ſunt, qui Chriſti protomen cum inſcriptione ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ exhibent, quum iiſdem, quos Zimiſciani habent characteribus, niſi quod in horum altero Crux in medio cum gradibus depingitur . In alio deſcribitur perinde Crux, cum hiſce ad angulos literis: IC XC NI KA. In alterius denique, qui ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Chriſti figuræ adſcriptum in antica , in poſtica regum Adorationem cum binis columbulis præfert.

Triſtan. in Antid. p. 42.

§. XXVIII.

QUOMODO CHRISTUS IN NUMMIS EFFINGITUR.

IN iſtis porro nummis ita Chriſtus effingitur , ut dextram protendat, binis extenſis digitis , tanquam benedictionem impartiens, ſiniſtra vero librum Evangelii teneat: *Divina namque majeſtas*, ut ait Durandus Mimatenſis Epiſcopus , *depingitur quandoque cum libro clauſo in manibus, quia nemo inventus eſt aperire illum, niſi Leo de tribu Juda : & quandoque cum libro aperto, ut in illo quiſque legat , quod ipſe eſt lux mundi , & via , veritas , ac vita , & liber vitæ* . Ita autem a Græcis depingi auctor eſt Allatius; quod teſtatur etiam Paulus Silentiarius:

——— ἔοικε δὲ δάκτυλα τείνειν
Δεξιτερῆς, ἅτε μῦθον ἀειζώοντα πιφαύσκων.
Λαιῇ βίβλον ἔχων ζαθέων ἐπιΐςορα μύθων

Durand. l. 1. Ration. c. 3. n. 12. Allat. l. 1. de Conſ. utr. Eccl. c. 6. n. 31. Paul Silent. in Deſc. S. Sophiæ part. 2. v. 359.

Βίβλων

Βίβλων ἀπαγγέλλουσαν ὅσα χρυσομήτορι βουλῇ
Αὐτὸς ἄναξ ἐτέλεσσεν ἐπὶ χθονὶ πρὸσθεν ἐρείδων.

Videtur autem dextra digitos protendere, velut si sermonem immortalem annuntiaret, sinistra librum tenens, sacros sermones narrantem, librum pandentem qui utili consilio Rex ipse (Christus peregit, *dum in terris ageret*. Interdum in tabellis Græcanicis, in apertis libri Evangelici foliis, interdum ad ipsa imaginis latera descripti visuntur characteres Græci A & Ω designantes Christi divinitatem, & humanitatem, ut testatur idem Allatius. Sed ut plurimum cernuntur isti, I C. X C. id est, Ἰησοῦς Χριστός. Christi vero nominis literarum contractio perantiqua est: illius siquidem meminit Clemens Alexandrinus: τὸ δὲ ἰῶτα καὶ ἦτα τοὔνομα σημαίνει τὸ σωτήριον, ut & epistola, quæ s. Barnabæ adscribitur, qui quidem characteres numerum XVIII. conficiunt, de quo multa commentati sunt antiqui Patres & quem Valentini hæretici sectatores ad sua de mundi duratione somnia traduxerunt, ut auctor est s. Epiphanius. Sed hæc Christi nomen per IH. contractum spectant: in nummis autem ac veteribus tabellis fere semper per IC. XC. scribitur. In iis porro nummis Christus interdum stans effingitur, ut in præclaro Iaspide, cujus ectypon ex museo C. V. Claudii Hardii habetur in egregia illa Dactyliotheca MS. Ludovici Chalucii, in foro Ricomagensi Consiliarii Regii, quæ fuit Magni Peirescii, deinde V. C. Petri Seguini, modo vero RR. PP. Canonicorum Regularium s. Genovefæ Parisiensis. In eo Christus stans ad genua, dextram protendit binis extensis digitis, sinistra librum tenens, cum hisce characteribus ad latera, IC XC O ΕΛΕΗΜΩΝ. In altera facie insunt hi characteres, ☧ XE OΘ CO EIC CE EΛΠΙΖΩΝ OYK AΠOTYΓKANEI. Idest *Jesus Christus misericors, Christe Deus, qui in te sperat, non frustratur*. In aliis nummis Christus in cathedra vel sella sedens effingitur, dextra pariter benedictionem impartiens, altera Evangelium tenens, ut est in veteri tabella Græcanica gazophylacii s. Genovefæ Parisiensis, cujus ectypon hic damus. Ita sedentem Christum effictum non uno loco annotat Anastasius in Vitis summorum Pontificum, ac in Silvestro: *Fastigium argenteum battutile, quod habet in fronte Salvatorem sedentem in sella*. Et mox: *Item a tergo respiciens in absida Salvatorem sedentem in throno*. Neque tantum in Græcanicis, sed & in Venetorum Ducum nummis, ita expressum Christum licet intueri, cum adscriptis solitis Græcis characteribus IC XC. adeo ut Veneti Byzantinis Augustis potissimum addicti, eorum non mores duntaxat & habitus, sed & mo-

Clemens Alex. l. 6. Strom.
Epist. S. Barn. c. 7.
Epiph. l. 1. adv. Hær. tom. 2. n. 14.
Tabella 8.
Anastas. in S. Silvestro.

& monetarum typos amplexi sint. Prostat enim in gazophylacio eorum RR. PP. Canonicorum Regularium s. Genovefæ Parisiensi nummus argenteus P. Ziani Ducis, qui ante annum 1200. vixit, in quo ipse ad dextram togatus & barbatus conspicitur, ad sinistram vero stat s. Marcus cum Evangelio, dextra vexillum Duci porrigens. Inscriptio hos characteres præfert P. ZIANI VENETI.S.M. Habuere etiam Serviæ Regum nummi Christi similem figuram, prout expressam exhibemus in nummo Uroscii & Stephani Serviæ Regum, quem inter Gentis Paleologæ nummos retulimus, quod habitu Græcanico Principes ii conspicui in illo sint, tum quod ad ejusdem stemma omnino pertineat. Jam vero qua forma a Græcis depingeretur Christus, docet Joannes Damascenus; ait enim χαρακτηριζόμενον καθὼς οἱ ἀρχαῖοι ἱστορικοὶ διαγράφουσιν αὐτοῦ τὴν ἐκτύπωσιν, εὐήλικα, σύνοφρυν, εὐόφθαλμον, ἐπίρρινον, οὐλόθριξιν, ἐπίκυφον, εὔχροιον, γενειάδα μέλανα ἔχοντα, σιτόχρουν τῷ εἴδει κατὰ τὴν μητρῴαν ἐμφάνειαν, μακροδάκτυλον, εὔφωνον, ἡδύλογον, πρᾳότατον, ἥσυχον, μακρόθυμον, ἀνεξίκακον. *Depictum ea forma, qua a veteribus historicis describitur, præstanti statura, superciliis junctis ac confusis, venustis oculis, justo naso, crispa cesarie, subcurvum, eleganti colore, nigra barba, vultu coloris triticei pro materna similitudine, longis digitis, voce sonora, dulci eloquio, lenissimum, quietum, longanimem, patientem.* Ita etiam Christum effictum in Basilica s. Sophiæ Jerosolymis sua ætate testatur Antoninus Monachus: *Ibique remansit imago* (Christi) *habens pedem pulchrum, modicum, subtilem, naturam communem, pulchrum facie, capillum subanellatum, manum formosam, digitos longos: & quantum imago designabat, cum in mundo esset, picta est, & posita in ipso prætorio.* Christi capillos raros ac crispos fuisse, apud Græcos constantem fuisse opinionem, testatur præterea Theophanes: φασὶ δέ τινες τῶν ἱστορικῶν. ὅτι τὸ οὖλον καὶ ὀλιγότριχον σχῆμα ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος οἰκειότερον ἐστίν. Sane in nummis non tam rari, quam promissi effinguntur. Notandum porro in ejusmodi numismatibus potiorem haberi eam partem, atque pro antica accipi debere, quæ Christi protomen præfert: quod præterquam quod id satis evincit divinæ majestatis dignitas, docent characteres KEBOHΘEI, nummis Alexii & Manuelis Comnenorum in ea facie adscripti, qui, ut verum fatear, diu me torsere & ancipitem tenuere, utpote in omnibus pessime formati. Neque opinor, ab hac difficultate expediissem me, nisi succurrisset oppor-

Joan. Damasc. in Synodica ad Theophil. Imp. p. 114.

Itiner. T. S. Antonini Mon.

Theoph. an. 6. Leon. M. p. 97. & apud Suid.

Spanheim. p. 730.

opportune nummus æreus a R. P. *Du Molinet* ex eodem PP. Canonicorum Regularium musæo subministratus, in cujus antica protome Imperatoris crucem gestantis effingitur, in posticæ vero medio descripti leguntur characteres isti, etiam male formati, ΚΕΒΟΗCΗ ΔΥΛΟ COY ΙΤΛΙΜΙΡΙ, sed ex quibus tandem conficitur, legi debere: ΚΥΡΙΕ ΒΟΗΘΕΙ ΤΩ ΔΟΥΛΩ ΣΟΥ. Reliquorum vero characterum vim nondum percepi. Neque ipse doctissimus Salmasius similem inscriptionem est assecutus in veteri alvei lusorii inscriptione apud Gruterum: Ο ΔΕ ΠΕΖΩΝ ΤΟΙC ΤΑ ΒΟΛΙΑ IC|XC ΚΕ ΒΟΙΘΙ ΤΟΥ ΕΓΡΑΨΑΝΤΟC ΑΦ ΚΑΙ ΠΕΖΟΝΤΕC ΙC ΤΑ ΒΟΛΙΑ NI|KA ΑΜΗΝ. Quæ verba ita constituenda putavit: ὧδε παιζόντων εἰς τὰ βόλια, Ἰησοῦς Χριστὸς νικᾷ καὶ βοηθεῖ τοὺς γράψαντας, αὐτὸν, καὶ παίζοντας εἰς τὰ βόλια. Ego vero ea sic legerim: οἱ δὲ παίζοντας εἰς τὰ βόλια, (λέγετε, *dicite dum luditis*) Ἰησοῦς Χριστὸς νικᾷ, βοήθει τοὺς γράψαντας αὐτὸν, καὶ παίζοντας εἰς τὰ βόλια. Utcumque sit de conjectura nostra, saltem ex his docemur, cur in altera Comnenicorum nummorum facie Imperatorum nomina tertio casu ponantur; totius enim inscriptionis sententia ita concipitur: ΚΥΡΙΕ ΒΟΗΘΕΙ ΑΛΕΞΙΩ ΔΕΣΠΟΤΗ, vel ΜΑΝΟΥΗΛ ΔΕΣΠΟΤΗ ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΩ *Deus adjuva Alexium Despotam*, vel *Manuelem Despotam Porphirogenitum*. Cui quidem inscriptioni similis quodammodo est, quæ in nummo Heraclii habetur, DEUS ADIUTA ROMANIS. Ita in cereis sigillis Imperatorum Caroli M. Ludovici Pii, & Caroli Calvi, inscriptiones simili sensu leguntur exaratæ: XRE PROTEGE CAROLUM, vel LUDOVICUM IMPERATOREM. Sed & adnotat Scylitzes, Græcorum clamorem militarem hisce conflatum verbis, Χριστὲ βοήθει, qui in Leonis Tacticis unico Βοήθει concipitur. In nummis vero Alexii Ζ pro Ξ in voce ΑΛΕΞΙΩ poni liceat advertere, quod in antiquioribus monumentis factitatum observavit haud ita pridem eruditus Spanheimius. Nummum præterea alium argenteum damus, quem, quantum ex inscriptione conjicere est, Constantini Ducæ Imperatoris esse opinamur. Præfert enim in altera facie Christum sedentem in cathedra, cum characteribus valde attritis ΚΕ..ΟC, qui, ni fallor idem sonant quod in Comnenianis, ΚΥΡΙΕ ΒΟΗΘΕΙ. In altera Christus ipse stans, sinistra Evangelii codicem tenens, crucem porrigit Imperatori, cum hac inscriptione... STANTTO DUX. Qui vero *Ducas*, interdum Δοὺξ dicitur Scylitzæ.

Notæ ad Alexiad.

Ad Histor. August. p. 467. Gruter. 1049. 1.

Scylitz. p. 78. Leon. Tact. c. 7. §. 74.

Spanh. diss. 2. De præst. num.

§. XXIX.

IMPERATORES A DEO CORONATI.

HAc igitur figura Constantinus Ducas ab ipso Christo Augustam dignitatem adeptum se testatur, a quo & coronatur una cum Eudocia conjuge Romanus Diogenes in dypticho eburneo, quod ære incidi curavimus. Sic porro etiam in tabellis depingi solitos Augustos Byzantinos testatur Joannes Euchaitarum Metropolita, carmine εἰς στεφανωθέντας ὑπὸ Χριστοῦ.

Joan. Euchait. p. 53.

Οὐ χεὶρ κραταιὰ τοὺς κραταιοὺς Δεσπότας.
Ἔστεψε Χριστὸς, καὶ παρέσχε τὸ κράτος.
Non manus fortis fortes Imperatores,
Sed Christus coronavit, ipseque Imperium dedit.

Et mox, scribens hance tabellam positam fuisse a monachis Sosthenitis in templo S. Michaëlis,

Οἱ γὰρ μονασταὶ τῆς Μονῆς τῆς τιμίας
Τοῦ Σωστενίτου τοῦδε τοῦ Πρωταγγέλου,
Πολλῶν τυχόντες δωρεῶν καὶ πλουσίων.
Ταύτην ἀμοιβὴν τῆς καλοῖς εὐεργέταις
Ἀντεισφέρουσιν, ἱστοροῦντες εὐτέχνως
Σε, Χριστὲ, στέφοντα τούτους ἐνθάδε.

Quippe monachi venerandi monasterii S. Michaëlis Archangeli Sosthenitæ, multis donati muneribus & divitiis, vicem reddunt, pingentes artificiose te, Christe, istos coronantem hoc in loco. Atque ita effingi Imperatores volebant, quo a DEO solo supremam se consecutos auctoritatem ostenderent. Facundus Hermianensis de Theodosio Magno: *A sacratissimo ejus avo ter beato, & a Deo Imperii sceptra sumente Theodosio &c.* Inde θεόστεπτοι *à Deo coronati* appellati, ut Copronymus in Zachariæ PP. Epistolis Alexius Comnenus apud Annam filiam, *Manuel* Comnenus apud Theorianum in Legat. & alii passim: quorum exemplo Imperatores etiam Occidentis *a Deo coronati* appellati. Hinc Carolo M. Imperatori acclamatum a Romanis testatur Eginhardus, *Carolo Augusto a Deo coronato, magno & pacifico Imperatori vita & victoria*; & in antiquissimis Litaniis ex codice Ecclesiæ Arelatensis *N. Regi excellentissimo magno & pacifico a Deo coronato vita & victoria*. Ita etiam Ludovicum Pium compellat Amalarius Fortunatus: *Gloriosissime Imperator & magnificentissime, ac centies*

Anna lib. 13. p. 406. Theorian.

Eginhard. Chron. Farfens. p. 653.

ties invictissime, a Deo coronate, necnon & conservate & conservande. Sic alii deinceps Germaniæ Augusti compellari amaverunt. Atque eo referri debent Alexii & Manuelis Comnenorum, de quibus supra egimus, nummi aurei, in quibus manus de nube exiens eorum capitibus stemma imponit: ut scilicet Θεοςέπ7ις revera se indicarent: quod etiam a Regibus nostris usurpatum colligere est ex tabella Caroli Calvi, quam delineari curavit V. Cl. Stephanus Baluzius.

Crantz. in Metropol. l. 1. c. 10. l. 7. c. 5.

In Not. ad Capitul.

§. XXX.

DEIPARA EFFICTA IN NUMMIS.

Quantus autem erga Deiparam Augustorum Byzantinorum cultus fuerit, attigimus in Constantinopoli, cujus patrona ac tutatrix semper habita est, ex quo maxime a Constantino M. eidem est dicata. Verum præter ea, quæ in hanc rem congessimus ex Scriptoribus, Imperatorum ipsorum nummi id omnino declarant, in quorum æreis litera M cum subjecta litera A *Mariam* seu Deiparam indubie denotat, quam in Anastasii A Dicori perinde æreis exaratam primum licet observare, a quo ad successores mos idem profluxit. Tanta vero quorundam emicuit erga sanctissimam Virginem observantia, ut eam in nummis suis repræsentari voluerint. Habetur enim Romani Diogenis aureus, in quo ab ipsa sacratissima Deipara diademate donatur, quod ei acceptum tulisse docet adscriptum lemma, ΘΕΟΤΟC. ΡΟΜΑΝω ΔΕSΡ. Id est, Θεοτόκος Ρωμανῷ δεσπότῃ. Alium ferme similem perinde æreum exhibet Octavius Strada, qui quidem, ut opinor, haud diversus est ab eo, quem ex V. C. & amicissimi D. *Du Mont* Senatorum Ambianensium Decani meritissimi gazophilacio descripsimus in Notis ad Alexiadem. Eo etiam spectat æneus alter ab eodem Strada descriptus, cujus facies una Deiparam Christum infantulum in sinu complectentem exhibet, cum solitis characteribus præpostero ordine collocatis, ΥΟ. ΙΗ, qui alias mihi imposuerat, quum scribi debuerint ΜΡ. ΘΥ. id est Μήτηρ Θεȣ̃. In altera vero nummi facie habentur exharati hi characteres ΘΗΚΟ ΡωΜΑΝω ΔΕCΠΟΤΗ τω ΔΟΓΕΝΕΙ, ubi indubie scriptum ΘΚΕ ΒΟΗΘΕΙ, ut in nummo alio aureo ejusdem Diogenis, quem damus, & in præclara illa Nicephori Botaneiate Imperatoris iaspide, quæ olim fuit Gasparis Monconisii Lierguii Lugdunensis, & a Joanne Chiffletio Canonico Tornacensi

Strada p. 318.

Strada p. 327.

censi juri publico est anno 1661. donata, in qua effícta Deipara, utraque palma ante pectus extensa, quemadmodum etiam stans exhibetur in achate Orientali apud eundem Chiffletium, cum bina inscriptione perpendiculari, ab altera parte ΜΗΤΗΡ, ab altera ΘΕΟΥ, perinde ac in nummo æreo, quem exhibemus inter Zimiscianos, & in alio Isaacii Angeli Imp. In iaspide vero habentur soliti characteres, ΜΡ. ΘΥ. In circulo autem, qui imaginem ambit, isti leguntur ΘΚΕ ΒΟΗΘΕΙ ΝΙΚΗΦΟΡΩ ΦΙΛΟΧΡΙΣΤΩ ΔΕΣΠΟΤΙ ΒΟΤΑΝΕΙΑΤΗ. Ubi binas priores voces non percepit vir eruditus, ut nec vim vocis δεσπότης, quæ Imperatorum sequioris sæculi propria fuit, quod supra docuimus, quum putavit sculptam iaspidem post abdicatum a Botaneiata Imperium. Nec tamen mirum si contracta hæcce vocabula ei imposuere, cum male etiam exarati legantur, &, ut in Alexii & Manuelis Comnenorum nummis, quorum mox meminimus, R Latinum pro B Græco habeatur. Iaspidem porro ut singulare Historiæ Byzantinæ monumentum rursum exhibere operæ pretium duximus. Jam vero Deiparam ita fere semper a Græcis depingi solitam, docent græcanicæ tabellæ, eaque in primis, quam ex gazophylacio Canonicorum S. Genovefæ Parisiensis hic damus. Interdum Christi effigies in scuto vel clypeo effícta, ab ipsa Deipara utraque manu in sinu tenetur: ut in nummis ejusdem Romani Diogenis & Isaacii Angeli. Is enim apud Græcos maxime mos invaluit, ut Sanctorum imagines in clypeis, seu tabellis orbicularibus depingerentur, unde ἀσπίδας ὀμφαλοέσσας vocat Paulus Silentiarius, *scuta* Anastasius Bibliothecarius. Extat locus insignis apud Scylitzen in Romano Argyro de ejusmodi Deiparæ imaginem effingendi apud Græcos more; ubi ait inventam fuisse in æde Blachernensi tabellam Deiparæ Christum ad pectus applicatum tenentis, quæ a Copronymo in illum usque diem per annos trecentos duraverat integra: εὑρέθη εἰκὼν ὑλογραφικὴ σανίδιον, ἐπὶ στήθιον κρατούσης τῆς Θεοτόκου τὸν Κύριον καὶ Θεὸν ἡμῶν, &c. Aliter tamen interdum depictam, & ut Latini solent, in ulnis scilicet Christum gestantem Deiparam, colligi videtur ex Teophane Cerameo, scribente in celeberrima illa D. Virginis imagine a S. Luca depicta, & quam in Ὀδηγῶν Monasterio asservatam & cultam alibi docemus, depictam hanc ἐν ταῖς ἱεραῖς ὠλέναις ἀγκαλιζομένην τὸν Κύριον. Quomodo etiam describitur a Theodoro Studita in Jambis:

In tabella 3.

Chron. Orientale p. 126.

Vide Glossar. nostrum VV. Scutum. Surtaria. Scylitz. p. 729.

Homil. 20. Theodor. Studita in Jambis apud Gretzer. de Cruce.

Θείως

Θείως τοκεύεις ὡς Ἐν ἀσπόρῳ τρόπ Ωι
Ἐκ σοῦ προῆλθε τοῦ Νέου πόλου φανὸ Σ
Ο τῶν Χερουβὶμ αἶ Νος, ἡ πρὶν αἰτὶ A
Τὴν νύκτα μειῶν τῆς Ολης πλάνης παλα I
Ον ἀγκαλίζῃ καὶ Μάλα γραπτὸν φερει Σ
Κερασμένον σῇ θει Οειδῶς εἰκόν I
Ως δεσπότην τὸ καὶ Σὸν ὄντως υἱέ A

Apud Gretzer. lib. de Cruce.

Id eſt ad verbum,

Divine paris tanquam ſemine experte modo
Ex te prodiit novi cæli lumen,
Cherubinorum laus, prius cauſa,
Noctem imminuens totius erroris priſci,
Quem ulnis tenes, & valde pictum portas,
Mixtum tuæ Dei ſimiliter imagini,
Tanquam dominum & tuum vere filium.

Diogeniano priori ſimiles habentur aurei Joannis Comnenii nummi, in quibus ſcilicet diadema excipit a Deipara, cum hiſce characteribus, ιω ΔΕϹΠΟΤ, in facie vero altera effingitur Chriſtus ſedens. In altero ejuſdem Auguſti Deipara crucem duplicem porrigit ipſi Joanni, cum lemmate ιω ΔΕϹΠΟΤ ſupra caput, & ad latus Deiparæ, ΘV. MP. In alio præterea in quo ſtat ipſe Joannes cum narthece & globo crucigero, hiſceque literis, ιω ΔΕϹΠΟΤ ΠΟΡΦΥΡΟΓΕ. Averſa facies ſacræ Virginis protomen fert cum utroque brachio expanſo, ut in aliis perinde inter Zimiſcianos, & Manuelis, Andronici Tyranni, & Iſaacii Angeli, & ſolitis characteribus, MP. ΘV. In alio denique ejuſdem Manuelis Deipara Virgo ſtat facie luſca, brachiis pariter erectis in precantis ſpeciem: quaſi ad Deum preces funderet pro Imperii vel urbis incolumitate.

§. XXXI.

SANCTORUM IMAGINES IN NUMMIS.

NEque Chriſtum duntaxat aut ſacram Deiparam in nummis ſuis expreſſere poſteriores Auguſti Conſtantinopolitani, ſed etiam Sanctos, quos potiori cultu venerabantur. Iſaacii Imperatoris binos nummos ex gazophylacio S. Genovefæ Pariſienſis protulimus, utrumque ex iis quos Caucios, ſeu Cavos, vocant, alterum æreum, argenteum alterum, paris magnitudinis,

nis, nisi quod adrosi fere sunt characteres, qui in æreo distincte leguntur. Stant in æreo figuræ duæ, prior Isaacii, Imperatorio habitu, dextra crucem gestantis: altera Angeli cum nimbo circa caput, crucem perinde longiorem dextra prehendentis, quam is Imperatori porrigit. In nummi ora ac circulo exarati habentur minutiores isti characteres, ICAAKIOC ΔECΠOT. Supra crucem mediam, AΓIOC AP. Infra ad lævam X. MI. quibus intelligitur Αρχάγγελος, vel Αρχιστράτηγος Μιχαὴλ, quem ut patronum sibi adsciverat Isaacius, ob Angeli, quod ei erat, cognomen. In convexa nummi parte Deipara sedet Christum puerulum in clypeo effictum, gremio complectens, cum characteribus solitis, MP. ΘV. Ejusdem fere fabricæ monetariæ est nummus aureus, quem ad Alexiadem descripsimus, præterquam quod manus de nube profecta diadema capiti Imperatoris imponit. Cætera si non instar sunt ejus quem exhibemus, cum in figuris, tum in inscriptionibus, culpa est, ni fallor, illius a quo ectypon acceperamus: nam nummum ipsum inspicere non licuit. Ensem tamen ab Angelo in eo porrigi Imperatori observatum a nobis erat in magni Peirescii, qui nummum viderat, adversariis. Unde ad id referendum videbatur, quod Scylitzes, & Zonaras scribunt, Isaacium Comnenum, quod Imperatoriam quam consecutus erat, dignitatem, non Deo, sed propriæ virtuti adscriberet, in nummis imaginem suam stricto ense insculpendam curavisse: tametsi verendum, ne qui primus ex iis id tradidit, hallucinatus sit, ac imaginem S. Georgii, quem cum diademate & stricto ense effingere solebant Græci, ut mox dicturi sumus, quæ forte expressa fuit in averso nummo, ipsius Imperatoris esse putaverit; nam & in Manuelis Comneni monetis ita effingitur. Ab hac porro expressa Isaacii Comneni, ensem tenentis, in nummis imagine, Spataphori Italici Roccellæ Marchiones, Schlafanni & Augulii Comites, olim ex Acarnania vel Dalmatia profecti, eundem Isaacium gentis suæ, ac cognominis auctorem, levi sane fundamento, profitentur. Isaacii Angeli nummus alter argenteus in concava sui facie binas pariter exhibet figuras. Prior, quæ est Imperatoris, dextra narthecem tenet; altera, quæ est Sancti alicujus, caput nimbo ornata, & sago militari induta, sinistram manum pectori admovet, & dextra narthecen Imperatori porrigit. Characteres oræ dextræ adscripti, non modo minusculi, sed & pene omnino adrosi sunt, adeo ut aliud nihil expiscari fas fuerit, nisi quod similes videntur iis, qui in æreo nummo exarantur. Ad sinistram vero, si bene conjicimus, habetur, AΓIOC AP.·. Θ.·. C. Cætera assequi non

Jo. Bapt. Laurus. De annulo pronubo Deiparæ.

non potuimus. In altera & concava nummi facie ſedet, ut in priori, Deipara cum Jeſu infantulo in ſinu, & ſolitis literis MP. ΘΥ.

§. XXXII.

S. GEORGII IMAGO IN NUMMIS.

IN aliquot aliis Joannis & Manuelis Comnenorum nummis æreis effictum cernimus S. Georgium, quem μεγαλομάρτυρα vocant Græci, non tamen qua ab iis exhiberi ſolet ſpecie. Hic enim προτομὴ ſancti Martyris, uti ſupra diximus, deſcribitur, nudatum enſem vel ſpiculum dextra, clypeum ſiniſtra tenentis. Caput margaritarum linea ſeu unionibus diſtincto diademate, inſtar Imperatoris cingitur. In Manuelis nummo adſcribuntur hi characteres O, in quo A minutulum includitur, quo ἅγιος vulgo contrahunt Græci, ΓΕ $\overset{P}{O}$-ΓΙΟC, id eſt ἅγιος γεώργιος. Nec multum diſpar eſt S. Georgii figura, quam habet Conſtantini cujuſdam προκαθημένου ſigillum apud Octavium Stradam, in quo ſtans habitu militari deſcribitur, dextra ſpiculum tenens, ſiniſtra clypeo cruce inſignito ac humi defixo innixus, cum hiſce characteribus, O ΑΓΙΟC ΓΕ. Verum Græci a quibus immenſe cultus eſt, ἔφιππον, ſeu equitem, fere ſemper ſanctum Georgium depingebant: quod eo habitu non ſemel, ut ajunt, in præliis adſtitiſſe Græcis, ac pro iis dimicaſſe conſpectus ſit, Ita a Conſtantinopolitanis depictum auctores ſunt Nicetas, Nicephorus, Gregoras, Codinus, & alii.

P. 361. Nicet. in Man. l. 6. n. 5. Gregoras l. 8. Codin. de Off. c. 6. n. 23. Differt. 11. ad Joinvillam p. 211. 212.

§. XXXIII.

IMPERATORIS TITULUS OMISSUS IN NUMMIS BYZANTINIS.

DIſſertationis hujuſce initio, inferioris ævi, ſeu Conſtantinopolitanorum Imperatorum numiſmata habere diximus quidpiam peculiare, quodque in ſuperioris ætatis nummis vix reperitur, tum quoad Principum ipſorum veſtes ac geſtamina, tum etiam quoad inſcriptiones. Ac quum de priore hac parte copioſe ſatis, ni fallor, actum ſit, ut id, quod inſcriptiones ſpectat, eadem procedat methodo, inſtituti noſtri ratio poſtulat. Ac primo quidem occurrit Spanheimii viri doctiſſimi obſervatio, a Conſtantinopolitanis Auguſtis non plane omnino,

Differt. 8.

quod velle videtur, sed crebro omiſſum in eorum nummis Imperatoris titulum, exceptis forte Juliani æreis, in quibus ſolitum illud IMP. legitur. Conſtat ſane Imperatorium hunc titulum a Julio Cæſare in nummis haud receptum, nec ab Auguſti ſucceſſoribus Tiberio, Cajo, Claudio etiam, niſi rarius in iis admiſſum, ut de Tiberio, & Claudio aſſeruit Svetonius, illos a prænomine Imperatoris abſtinuiſſe: adeout in magna nummorum copia, qui ſuperſunt eorumdem Principum, vix ſemel tributum advertere ſit. Unde etiam eorum exemplo neglectum ab aliis Cæſaribus, ut Severo, Caracalla, Gallieno, & reliquis, quorum nummi frequentius eo carent prænomine.

§. XXXIV.

TITULUS DN. IMPERATORIBUS ET CAESARIBUS TRIBUTUS IN NUMMIS.

HUjus autem loco ſucceſſere apud Conſtantinopolitanos binæ iſtæ literæ DN. ideſt, *Dominus noſter*, quæ in venerationis titulum a populis, a quibus cudebantur, videntur adſcriptæ. Priores certe Cæſares *Domini* appellari omnino recuſarunt: quod de Auguſto, Tiberio, & Alexandro Severo exerte Scriptores tradunt. Neque tamen omnes intra modeſtiæ iſtius limites ſeſe continuere, quum Plinius junior Trajanum, ad eum ſcribens, *Dominum* ſemper compellet: & apud Lampridium, Antoninus Diadumenus de Opilio Macrino Auguſto patre verba faciens, *Dominum noſtrum & Auguſtum* vocet: ac in antiquis denique inſcriptionibus, Decius Trajanus, Æmilianus, Valentinus, Gallienus, & Diocletianus, & qui eos deinceps excepere *Domini noſtri* dicantur. Sed vix ante Marcum Aurelium Carum, ejuſmodi titulos nummis inſcriptos obſervare eſt: cujus quidem aureus proſtat cum hiſce aſſentatoriis verbis, DEO ET DOMINO CARO AUG. Similes propemodum habentur Diocletiani, in quorum altero iſta leguntur: DN. DIOCLETIANO BEATISSIMO; in alio: FELICISSIMO SEN. AUG. præterea Maximiani cum hacce inſcriptione: DN. MAXIMIANO BEATISSIMO SEN. AUG. Verum in hiſce nummis tertio caſu conceptæ ejuſmodi inſcriptiones ſatis declarant cuſos a Conſtantio Chloro & Gal. Valerio Maximiano, quos ii adoptaverant, poſt abdicatum ab utroque Imperium, quod vox SENIORI ſuadet, quo modo *Dominum & parentem noſtrum Diocletianum ſeniorem Auguſtum* adhuc ſuperſtitem appellant Conſtantinus & Licinius in lege 2. Cod. Th. de Cenſu, edita anno

Sveton.
Lamprid. in Diadum.
Grut. 273. 5. 7. 274. 2. 275. 3. 4. 279. 1. &c.
Occo p. 508.
Occo p. 515. 519. 522. 523.
Occo p. 535. 536. 543. 544. 545.
Baron. an. 324. num. 62.
Occo p. 540. 545. 551. 556.
Grut. 281. 1. 282. 4. 284. 6. 7. 8. 1086. 2.
Grut. 284. 1. 287. 4.

no 313. vel certe poſt eorum exceſſum, quum iſtorum aliquot nummorum averſa pars: QUIES, REQUIES OPT. MERIT. vulgo præferat; quæ quidem inſcriptio, ut in ipſius etiam Conſtantii nummis, mortuum Auguſtum omnino ſignificat. Lateres figlinos deſcripſit Baronius ex baſilica Vaticana veteri, in quibus exaratum legitur: DN. CONSTANTINUS AUG. In aliis Conſtantini & Licinii nummis binæ iſtæ literæ DN in ſecundo caſu exaratæ leguntur: DN CONSTANTINI AUG. ita ut ſubintelligatur vox, *moneta*. In aliis Romuli, Licinii, Conſtantini junioris, Conſtantis, & ſubſequentium Imperatorum in primo. Delatos eoſdem honoris titulos Cæſaribus ipſis probant nummi Criſpi, Licinii junioris, Conſtantii, Decentii, Juliani, & aliorum. Sed & ipſis Imperatricibus, maxime vero Helenæ Conſtantii uxori, Conſtantini M. matri attributos arguunt inſcriptiones veteres, quarum altera, quæ Romæ legitur, hæc præfert: DOMINAE NOSTRAE FL. IUL. HELENAE, &c. In nummo Conſtantini filii ἀποθέωσιν continente exhibetur illa cum hiſce characteribus DN. MR. ideſt, *Domina noſtra mater*, ut quidam interpretantur. In æreo, quem delineari curavimus, pro DN. omnino habetur VN. ideſt, forte, *venerabilis*; quo quidem titulo donatur in veteri inſcriptione Neapolitana: PIISSIMAE. AC. VENERABILI. DOMINAE. NOSTRAE. HELENAE. AUGUSTAE MATRI DOMINI. NOSTRI. VICTORIS. SEMPER. AUGUSTI. CON- 284. 2.
STANTINI. ET AVIAE. DOMINORUM NOSTRORUM. BEATISSIMORUM. CÆSARUM. ORDO. ET. POPULUS. NEAPOLITANUS. Tradit auctor Chronici Alexandrini Gratianum Auguſtum Valeriam Severam matrem, quam Marinam vocat, Δέσποιναν, ſeu *Dominam* appellaſſe. In alia denique inſcriptione Maria Honorii Auguſti con- Chron. Alex.
jux eodem donatur titulo: DOMINO. NOSTRO. HONORIO. DOMINA. p. 702. 704. P. 42. 43. 110
NOSTRA. MARIA. Carolum præterea Magnum, ut & ſummos Romanos Pontifices eundem ſibi arrogaſſe, probant veteres aliquot inſcriptiones apud Nicolaum Alemannum in Diſſertatione de Lateranenſibus parietinis.

§. XXXV.

DESPOTAE TITULUS IMPP.

Ut porro *Domini*, voce Latina, priores Byzantini Imperatores, ita & poſteriores, Δεσπόται, Græco idiomate, quum Latinum tunc exoleviſſet penitus adpellari voluerunt, ſicque in nummis inſcribi. Habetur autem Nicephori & Stauracii,

in

in cujus facie altera effingitur ipſe Nicephorus cum hac inſcriptione : ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥ , in averſa vero Stauracius , cum lemmate : STAVRACIB DESPOT. quaſi ea ætate Δεσπότȣ appellatio Βασιλέως : ſeu Imperatoris appellationi ceſſerit : & Stauracius , licet εἰς βασιλέα a Patriarcha Taraſio in Sophianæ Eccleſiæ ambone coronatus fuerit, patre ſuperſtite, eo titulo ipſo parente dignitate ſe inferiorem teſtari voluerit. At aliquot ex ſubſequentibus Auguſtis ſe in nummis Δεσπότας inſcripſerunt, ut Conſtantinus, vel Michael Ducas, Nicephorus Botaniates, Romanus Diogenes, Alexius, Joannes & Manuel Comneni, Iſaacius Angelus, Alexius Angelus, & qui poſtea imperarunt Auguſti, qui hacce nomenclatura a ſubditis vulgo etiam ita compellabantur, cum adjectione Sanctitatis, hac ratione Δεσπότα μȣ ἅγιε. Quinetiam ex iis quidam eundem titulum honoris cauſa proximioribus affinibus communicarunt, primuſque ni fallor, Michael Ducas avunculo, ut eſt apud Zonaram: quæ quidem honorifica appellatio in præcipuam Palatii dignitatem poſtea tranſiit, quod alias adnotavimus.

In Not. ad Cinnam. p. 468

§. XXXVI.

FLAVII PRAENOMEN.

POſt expreſſas haſce DN literas, hæ FL fere ſemper ſubſequuntur, quibus indicatur Flavii prænomen, quod ſequioris ævi Imperatores affectaſſe, ſibique adſeruiſſe eorum nummi ſatis declarant. Ac gens quidem Flavia, Romanorum ſtante republica, vix cognita fuit. Veſpaſianus vero, ejuſque liberi Titus & Domitianus ex ea orti, Imperatoriam adepti dignitatem, ſplendorem familiæ ſuæ perinde ac famam conciliavere : cui non modicum dedit incrementum Claudius Imperator, qui ab ea genus arceſſebat. Huic enim prænomen Flavii attribuit Pollio, qui vitam illius deſcripſit, ut & vetus inſcriptio a Panvinio relata : IMP. CÆS. FL. CLAUDIO. PIO. FELICI. &c. Illud porro etſi in Claudii nummis nequaquam legatur, ab eo ad Conſtantii Chlori, Claudii ex fratre neptis filii, tranſiſſe familiam conſtat. Unde idem Scriptor de Claudio verba faciens : *Ille*, inquit, *velut futurorum memor, gentes Flavias, quæ Veſpaſiani & Titi, nolo autem dicere Domitiani, fuerant, propagavit*. Iſtius igitur affinitatis jure Conſtantii nomen cum Flavii prænomine licet obſervare in antiquis inſcriptionibus, & aliquot illius nummis.

Svet. in Veſp. cap. 1. Pollio in Claudio.

Atque

Atque inde non in ejuſdem gentis duntaxat, ſed & in cæteros ferme Auguſtos Byzantinos, tanquam Imperatoriæ dignitatis decus, traductum docent ſtemmata noſtra Byzantina. Nam, ut Conſtantino Magno Conſtantii filio, proprium quodammodo fuerit, ſatis innuit Aurelius Victor, ſcribens: *Urbis fanum atque Baſilicam Flavii* (Conſtantini) *meritis Patres ſacraſſe, & per Africam Sacerdotium decretum Flaviæ genti*. Primus porro Jovianus poſt extinctam Conſtantii Chlori & Conſtantini M. familiam id prænominis ſibi arrogaſſe oſtendunt ejus nummi, quod ab eorum ſucceſſoribus deinceps factitatum. Quin & ipſe Autharitus Longobardorum Rex, quo familiæ ſuæ lumen accenderet, Flavii etiam affectavit prænomen, quod fecere poſtmodum pariter, qui eum in iſta dignitate excepere, ipſique adeo, utrorumque exemplo, Gothici Hiſpaniæ Reges, quod a Recaredo primo factitatum volunt quidam in Concilio Toletano III. ubi Flavii prænomen ei attributum legitur. Nec Romanorum Auguſtis duntaxat, aut Regibus Longobardorum, vel Gothorum id prænominis proprium fuit, ſed & a ſummis in republica viris, Conſulibus nempe, Prætoribus, Præſidibus, & Viris clariſſimis & Patriciis, ævo ipſius Conſtantini, uſurpatum docent Faſti conſulares, veteres Inſcriptiones, & diptycha Leodienſe, Bituricenſe, & Compendienſe, in quibus Philoxenus & Anaſtaſius conſules ordinarii Flavii prænomine donantur, adeo ut templo Flaviæ gentis, quod effictum cernitur in Titi nummo, recte conveniat ex eventu adſcripta epigraphe, ÆTERNITATI FLAVIORUM, in quo etiam ludens Martialis, ſimili pene ſententia hæc de gente Flavia vaticinatus eſt:

Aurel: Victor. Paul. Warnefr. l. 3. De geſt. Long. c. 16. Bullar. Caſin. to. 2. p. 1. &c. Regino ann. 517. Baron. ann. 744. n. 41. Bivarius in Chr. Maxim. p. 73. Chifflet. in Vindic. Hiſp. p. 350. Grut. 1076. 2. 1023: 1. 531. 4. 412. 3. 282. 4. 1079. 14. 175. 5. 406. 1. 1053. 10. 1076. 2. 1054. 8. 192. 12. 392. 3. Apud Biæum p. 30.

Manebit altum Flaviæ gentis decus
Cum ſole & aſtris, cumque luce Romana.

Mart. lib. 9. ep. 2.

Hocce tamen Flaviæ gentis templum a Domitiano excitatum tradit Svetonius. Atque id forte cauſæ fuit, cur ſcripſerit Caſaubonus Veſpaſianum & Titum, qui in Cenſura ſua ampliſſimos ordines variis bellis exhauſtos ſuppleverant, & honeſtiſſimos quoſque ex Italicis & provincialibus allegerant, eoſdem communi Flaviarum gentium nomine appellari voluiſſe, eaſdemque gentes Flavias propagaſſe Claudium, atque in earum numerum novos Patricios adſciviſſe, quaſi jam tum prævidiſſet deferendum Imperium uni ex illis gentibus orto. Verum hanc viri doctiſſimi ſententiam merito ſuggillat Salmaſius, quum ante Conſtantini tempora nemo ex ſupremis Imperii magiſtratibus vel Palatinis Proceribus Flavii nomen uſurpaſſe legatur: quod circa ea tempora viris Patriciis ab Imperatoribus indultum par

Sveton. in Domit.

eſt

est credere. Quando vero honorifica ista tandem *Flaviorum* nomenclatura ab Augustis desierit usurpari, haud omnino constat. Hac certe non modo donantur Heraclius & Constantinus filius, sed & Leo Philosophus in eorum Novellis: ita ut posthæc viguisse aliquandiu liceat colligere. At quod Strada id prænominis ex Comnenis ac Angelis Imperatoribus attribuit, atque adeo in posteriorum Imperatorum nummis descriptum fingit, non indubitatam fidem apud plerosque obtinet: tametsi constet apud Waddingum ex MS. Cencii Camerarii Vaticanæ bibliothechæ illud tribui Joanni Duce Imperatori sub an. MCCXXXIII.

Jus Gr. Rom. p. 77: 83. Novellæ Leonis Imp. p. 430. edit. Scrimger. Wadding. an. 1233. n. 19.

§. XXXVII.

TITULUS PERPETUI AUGUSTI.

CEteri Imperatorum Byzantinorum, maxime qui ante Leonem M. imperarunt, in nummis tituli, ab iis, quos priores in suis adscribunt Augusti, vix discrepant. At tum primum advertimus pro hocce titulo: PIUS FELIX AUGUSTUS, qui per PF. solet efferri, hunc, PERPETUUS AUGUSTUS, poni, qui interdum & crebrius per duplex PP. scribitur, in ejusdem Leonis aureis, qui hanc inscriptionem præferuut, DN. LEO. PERP. AUG. ut & in Zenonis Basilisci & Phocæ: quæ in Anastasii, Justini, Justiniani, Tiberii, Heracli, & aliquot aliorum, per duplex PP. contrahitur. Enimvero Perpetuitatis titulus in inscriptionibus & numismatibus paulo recentioris est ævi. In inscriptione ad Urbinum, Constantius & Maximianus PERPETUI CAESARES, in alia, Romæ ad Arcum Septimii Severi, Valentinianus PERPETUUS AC FELIX SEMPER AUGUSTUS: in alia, circa Brixiam, idem Valentinianus, Valens, & Gratianus, PERPETUI PII FELICES SEMPER AUGUSTI dicuntur. Apud Marium Mercatorem, ejus *Commonitorium* dicitur oblatum *piissimo Principi Theodosio semper augusto*.

Grut. 161. 3. 285. 8. 1086. 8.

Marius Mercat.

§. XXXVIII.

TITULUS IMPERATORIÆ, ET TRIBUNICIÆ POTESTATIS.

NEque omnino videntur abrogatæ solennes eæ in priorum Imperatorum numismatibus & inscripionibus epigraphæ, quæ Imperatoriæ, vel Tribuniciæ, aut Consularis dignitatis exa-

ctos

ctos titulos denotant. Dedimus enim aureum Valentiniani senioris, in cujus aversa facie figura stolata ac galeata sedet, cum hisce characteribus: IMP XXXXII COS XVII PP. Prostant inscriptiones veteres, in quibus Constantinus M. PONT. MAX. TRIB. POT. COS. III. PP. indigitatur: in alia vero: PONT. MAX. TRI. P. XXIII. IMP. XXII. PP. Julianus P. M. IMP. VII. CONSS. III. Valentinianus idem senior & Valens, PONTIF. MAXIMUS. TRIB. POT. VII. IMP. VI. CONS. II. Gratianus denique in eadem. ut & in alia inscriptione, perinde: PONTIF. MAXIMUS. TRIB. POT. III. IMP. II. CONS. PRIMUM. Atque hanc inscriptionum formulam a militum acclamationibus manasse pridem viri docti observarunt, rerum scilicet præclare gestarum, vel inscriptionum bellicarum ab ipsismet Imperatoribus, aut ab eorum legatis susceptarum numero: cum, ut ait Dio, semel tantum uno de bello id nomen liceret adsumere. Pontificis vero Maximi titulum in nummis etiam sibi adrogasse Constantinum M. arguit ille a Spanheimio descriptus, in quo hi charecteres exharati conspiciuntur: PMTRPPP COS IIII PROCOS. Ubi, quare proconsularem dignitatem vel titulum sibi adrogarint Imperatores, disputat idem vir doctissimus. Cur autem Pontifices Maximi, Imperatores Christiani interdum appellari voluerint, notum ex Zosimo, qui tradit non modo Latii Reges, sed & Romanorum Imperatores hosce titulos sibi adgrogasse, quos neque etiam primo ex Christianis respuerint Augusti Constantinus M. Valentinianus & Valens, quibus ex ritu veteri pontificium habitum a gentilibus Pontificibus delatum & acceptum ait, sed recusatum a Gratiano: ἀθέμιτον εἶναι χριστιανῷ τὸ σχῆμα existimanti: vel quod de Leone M. Imperatore dixit Facundus Hermianensis Episcopus, quia noverat, *quod post adventum domini gentiles tantum Principes Imperium simul sacerdotiumque tenuerunt, judicavit non decere Principem Christianum, quod fuit aliquanto gentilium*. Jam vero cur Valentinianus *Consul decimum septimum* inscribatur, nemo, opinor, attigit, quum semel hanc dignitatem cum filio inierit, adeo ut dicendum sit, hæc in longioris vitæ ac Imperii vota fuisse adscripta.

Grut. 283. 1. 3. 285. 1. 2. 3. 4. 160. 4. 182. 13. Spanheim. diss. 8. p. 690.

Dio lib. 60.

Spanh. p. 711.

Zozimus lib. 4. p. 761. 37.

Lib. 12. cap. 3.

Ammian. lib. 25.

§. XXXIX.

§. XXXIX.

TITULUS NOVI CONSTANTINI.

Atque hæ quidem appellationes Auguſtis omnibus fuere communes; at ex iis aliæ præ cæteris quoſdam ſpectarunt, ut fuit illa *Novi Conſtantini*, quæ Tiberio, & Heraclio, Heraclii Imperatoris filio, potiſſimum in nummis adſcribitur, voce tamen *Novi* expuncta, propter numiſmatum exiguitatem. Quippe Juſtinus junior morbo correptus adoptatum Tiberium Cæſarem creavit, & Νέον Κωνςαντῖνον, *Novum Conſtantinum* appellavit, ut eſt in Chronico Alexandrino; ubi interdum, ſuppreſſa priori voce, nude *Tiberius Conſtantinus*, quo modo etiam in nummis ejuſdem Auguſti dicitur. Eadem perinde nomenclatura donatus eſt a patre Heraclio Imperatore, Heraclius primogenitus; dictus enim *Heraclius Novus Conſtantinus*, non *junior*, uti habet Interpres: quem errorem erravit etiam in Tiberio; quod præ cæteris arguit ſubſcriptio Novellæ Heraclii, quæ *data* legitur *VIII. Kalend. Majas CP. Dominorum noſtrorum piiſſimorum Perpet. Augg. Heraclii anno VIIII. & Heraclii novi Conſtantini filii ipſius anno VII.* ut & ſubſcriptio diplomatis Honorii PP. apud Ughellum in Epiſcopis Bobienſibus. Neque tamen Tiberio & Heraclio peculiaris fuit hæc appellatio, niſi quod cognominis vice proprie videatur iis indita, Tiberio quidem a Juſtino proſocero, Heraclio vero juniori a parente, quum hanc cæteri fere ambierint Auguſti. Marciano enim Auguſto *Novo Conſtantino* non ſemel acclamatum legimus in concilio Calchedonenſi act. 4. & 6. Juſtino in ſynodo ſub Hormiſda, Juſtiniano in concilio ſub Menna act. 5. Conſtantino Pogonato in VI. ſynodo act. 8. & Conſtantino filio Irenes in VII. ſynodo act. 7. Quinetiam poſtremi Imperatores honorificam iſtam appellationem affectarunt, quod de Michaele Palæologo teſtatur inſcriptio in æde Deiparæ Peribleptæ Conſtantinopoli, quam profert Leunclavius, firmatque Georgius Pachymeres. Sed & Conſtantinopolitani ex Francica gente Imperatores videntur appellationem eandem uſurpaſſe, quod præ cæteris docet Innocentius III. Pontifex, qui Balduinum Flandrenſem *Conſtantinum Imperatorem* nude vocat, in epiſtola ad Namurcenſem Comitem: *Præterea*, inquit, *præſentibus vobis litteris innoteſcat, quod poſtquam illuſtris memoriæ Conſtantinus Imperator ſub hoſtili cuſtodia diem clauſit extremum, cariſſimus in Chriſto filius noſter Henricus, germanus ipſius Conſtantini frater, Impe-*

Chr. Alex. p. 862. 864.

Jus Gr. Rom. p. 83.

Vghell. tom. 4. p. 1325.

Concil. Calched. &c.

Leuncl. in Pand. Turc. n. 51.

Pachym. l. 4. c. 21. l. 13. c. 23.

Innocent. III. l. 9. epiſt. 47.

Imperator illustris, ab universo exercitu Latinorum unanimiter & concorditer fuit in apicem Imperii sublimatus. Nisi forte mendum sit, legendumque *Constantinopolitanus*.

§. XL.
NUMMI VOTIVI.

EX Imperatoriis deinde nummis, Votivi vulgo appellantur, qui Vota publica nuncupata, suscepta, & soluta pro salute Principis in inscriptionibus suis præferunt, vel quod iis, quibus suscepta sunt annis cusi ac formati sint. Atque hi quidem licet ævi inferioris nummorum, seu Constantinopolitanorum Imperatorum non omnino proprii fuerint, habent tamen, qui ab iis cusi sunt, quiddam peculiare, quod in superioris ætatis Principum nummis non occurrit. Quod quidem ut legenti planum fiat, lubet Votorum istorum originem ab ipsis primordiis summatim repetere. Scribit Dio, Augusto, quum primum decennium exivisset, aliud quinquennium, atque eo circumacto, rursum aliud Dio l. 53. quinquennium, post decennium, ac eo finito aliud item decretum fuisse, ut continuatis decenniis per totam vitam, summam Imperii obtinuerit: eamque ob causam posteriores quoque Imperatores, licet non ad certum tempus, sed ad vitam Imperium esset eis delatum, id deinceps observasse, ut singulis decenniis festum pro ejus renovatione agerent, quod etiam hodie fit, inquit ille. Ad quintum autem decennium Augusto oblatum ac decretum scribit idem Dio. Exhinc cæteri deinceps Augusti, exactis decenniis, principatum sibi confirmari senatusconsulto non petierunt, quum id non inviti retinerent, ut Augustus, sed ultro sibi assererent, quod de Tiberio idem Scriptor commemorat, & ex eo Xiphilinus, qui subdit πανήγυριδα, quam δεκαετῦς πανήγυριον vocat Eusebius, exacto decennio celebrasse. Ita post- Xiphilinus. modum, eodem Dione auctore, Severus Imperator Imperii Euseb. in Orat. de Laud. Const. exacto decennio congiaria & annonas militibus distribuit, & populo Circenses dedit. Ex hoc igitur recepto more decennalia singulis decenniis celebrata constat, quod præterea firmat Trebellius Pollio in Gallieno Salonino. Sed postmodum obtinuit, Treb. Pollio ut Vota publica pro decennalibus feliciter auspicandis & ineundis ederentur cujusque decennii initio, quod ex nummis potissimum Antonini Pii colligimus, quorum alii, PRIMI DECENNALES, alii SECUNDI DECENNALES præferunt, alii: VOTA. SOL. DECEN. II. alii denique, VOTA SUSCEP. DECENN. III. Ita tria decennalia inita ab Antonino Pio, qui annos 24. tantum imperavit.

Occo p. 257. 264 Du Choul p. 156. Erizzo p. 452. Id. p. 335. 336. 429. 430. 415.

ravit. In gemma, quam habet dactyliotheca MS. Ludovici Chalucii, extat figura sacrificantis specie, cum hisce characteribus, VOTA SVSC. VICE. Id est, *Vota suscepta Vicennaliorum*. In aliis perinde nummis Antonini Philosophi leguntur: PRIMI DECENNALES, & VOTA SVSC. DECENN. & VOTA. SOL. DECENN. In nummis Commodi: VOTA DECENN. SVSC. In nummis denique Helvii Pertinacis, qui vix menses quatuor imperavit: VOT. DECENNAL. & in Pupieni Maximi, cujus Imperium haud biennii fuit, VOTIS DECENNALIBVS, quæ totidem habentur in Severi Alexandri, & Julii Philippi monetis. Profert Cholius nummum alium Diocletiani, qui vigesimum Imperii annum vix excessit, in quo scriptum VOT. XXX. S. Habetur in ejusdem Chalucii Dactyliotheca ectypon gemmæ, cui insculptum: VOT. XXX. S. DI. Id est, *Vota tricennaliorum suscepta Diocletianus*. Præterea gemmæ aliud ectypon, quæ hosce characteres præfert: MAXI. VOT. XXX. P. Id est, *Maximianus, vota Tricennaliorum publica*. Ex quibus perspicuum fit Vota decennalia vel decennaliorum suscepta cujusque decennii initio. Alii præterea nummi nude præferunt, VOTA PVBLICA. ut Lucillæ L. Veri uxoris, Hadriani, Septimii Severi, Caracallæ, Getæ, Macrini, Elagabali, & aliorum: in quibus omnibus sacrificium fere semper effingitur, quod vota ejusmodi pro salute Principis & Imperii felicitate, cum sacrificiis initio cujusque lustri aut decennii exsolverentur, ut monemus in nostra Constantinopoli, ubi de tribunali novendecim accubituum agimus. Atque hæc quidem obtinuere priusquam religionem Christianam essent amplexi Imperatores, a quibus, abrogatis in Votis publicis sacrificiis, reliquæ solennitates servatæ sunt, vel novæ excogitatæ, in quibus illa fuit, ut offerrentur Imperatoribus ex more a magistratibus munera, certa nempe aureorum solidorum quantitas ab ipsis Principibus definita. Extat eam in rem insignis epistola Symmachi ad Valentinianum juniorem, in qua ait Valentiniano & Valenti *ob decennium minorem summam decretam*: Gratianum, *cum tertium lustrum ævi Imperialis exigeret, parciore munificentia honoratum*; eidem denique Valentiniano *mille sexcentas auri libras decennalibus Imperii fastis devotum ordinem promisisse, urbanis ponderibus conferendas, id est, trutinæ largioris examine*. In hac etiam decennaliorum celebritate edebantur circenses, eximebantur rei de carceribus, agebantur Deo gratiarum actiones, & distribuebantur pecuniæ per civitates, ut testatur Eusebius. Sed quæ singulis decenniis concipiebantur Vota, postea singulis quinquenniis sunt exoluta, quod indicat loco laudato Symmachus. Indeque Quinquennalium aut Quinquennaliorum Votorum inscriptio-

Du Chou p. 253. Chalucius p. 56.

Petrus Faber ad tit. 2. de Orig. Iur. p. 674.

Symm. l. 10. ep. 26.

Euseb. l. 8. c. 12. 26. Id. l. 1. de Vita Const. c. 41. l. 3. c. 21.

ptiones in nummis manarunt, ita ut Quinquennalium vel Quinquennaliorum Vota primo initæ dignitatis anno celebrata censeri debeant, Decennaliorum post exactum quinquennium, vel ipso quinto exeunte anno, Quindecinnaliorum exeunte decennio, Vicennaliorum exeunte decimo-quinto dignitatis anno, & ita deinceps. Alia enim sunt *Vicennaliorum Vota concepta*, alia *edita Vicennalia*. Edebantur quippe Vicennalia anno vigesimo Imperii, Vicennaliorum Vota anno decimo, aut decimo-quinto. Verbi gratia, Constantinus Magnus Vicennalia Romæ edidit ipso Constantino VII. & Constantino Cæsare Coss. qui fuit Imperii vigesimus annus, Christi 326. ut est apud Eusebium, Idacium, & Auctorem Chronici Alexandrini: Vota vero Vicennaliorum acta Imperii decimo-quinto, quod innuit Nazarius in Paneyrico ipsi Constantino dicto: *Quintum decimum annum maximus Princeps salutaris Imperii degit, sed auguramur jam Vicennalia, & venturi fidem superiorum felicitate sancimus*. Cumque eo anno agerentur Quinquennalia Licinii junioris, Crispi & Constantini junioris, qui Cæsarum dignitate cohonestati fuerant Kal. Mart. Sabino & Rufino Coss. anno Christi 316. hæc subdit: *Quinquennalia beatissimorum Cæsarum occupatos in gaudiis habent, sed in destinatis decenniis jam vota properantia & spes volucres constiterunt, horum dehinc compotes propagabimus optabilis boni seriem*. Atque horum quidem una simulque Cæsarum Vota nuncupata crebro advertere est in eorum nummis, in quibus legitur: VOT. X. aut XX. CAESARVM NOSTRORVM; etsi interdum sua cuique vota inscripta, ut in nummo Constantini junioris: VOTA VICENNALIORVM: & in nummis Crispi, in quibus pro lemmate est: BEATA TRANQVILLITAS, & VIRTVS EXERCITVS, & VICTORIAE LAETAE PRINCIPVM, in cippo, clypeo, & labaro descriptum legitur, VOT. XX. quæ quidem Vicennaliorum Crispi vota, utpote exacta in ejusdem decennalibus; cadebant in Vicennalia Constantini patris: quod indicat Porphyrius in Panegyrico, eidem Augusto in ipsis Vicennalibus dicto, in quo dum metro ludit, in medio paginæ corpore, minio hosce characteres depinxit: AVG. XX. CAE. X. Idest *Constantini Augusti Vicennalia Cæsaris Decennalia*. Ac de Crispo quidem:

Eufeb. Idac. Chr. Alex. Nazar. Paneg.

Prophyr. Paneg.

-------Tu carmina prome
Vate Deo digna: aut si quod perferet audens
Majus opus nectens, mens tota mole subibit,
Spe pinget carmen, pangat si cœpta Camena,
Compleat & versu variata Decennia picto,
Ore secunda vovens sub certo limite metri.

Ubi secunda Vota Crispi, sunt Vota Vicennaliorum, de quibus alio loco:

 Sancte

Sancte pater, rector Superum, Vicennia læta
Augusto, & decies crescant solennia natis.

Et de Constantini Vicennalibus:

-------Te tanto in carmine Musa,
Et tua descriptis pingit Vicennia metris.

Mox de votis Tricennaliorum:

-------Sæclis da, Constantine, serena
Tempora, summe pio Tricennia suscipe voto.

Quæ quidem Constantini Tricennaliorum Vota concepta leguntur in nummo aureo, clypeo, quem tenet Victoria, inscripta: VOT. XXX. ubi pro lemmate: VICTORIA CONSTANTINI AVG. Ad quam Constantini eo anno victoriam respexit idem poeta:

Augusto victore juvat rata reddere vota.

At quum nullam hoc anno victoriam ab hostibus adeptus Constantinus legatur, eam forte nummus iste spectaverit, quam paulo ante fuso Licinio retulerat anno Chr. 325. cum inde gloriosam *Victoris* appellationem postmodum ambierit, ut testatur Eusebius, quamque nomini suo fere semper præposuit, ut est apud eundem Scriptorem, Auctorem Chronici Alexandrini, & alios. Nisi referri debeat ad victoriam illam, quam se consecutum gloriabatur eo anno 326. quo Vicennalia acta sunt, contra Ecclesiæ hostem, postquam episcopos in concilio Niceno invicem dissidentes in concordiam revocasset, ut auctor est idem Eusebius, adeo ut *victoriam Constantini*, ut suam ac propriam in nummis inscribi voluerit. Ex prædictis etiam patet Crispum post edita Cæsareæ dignitatis Decennalia, quæ in Kl. Martias in Vicennalibus Constantini patris cadebant, ab eo sublatum. Tricennalia porro Constantinopoli edidit idem Constantinus 8. Kal. Aug. anno Imperii trigesimo, ut est apud Idacium & auctorem Chronici Alexandrini: in quorum quidem celebratione panegyricum Constantino ex more dixit Eusebius Cæsariensis, qui ejus Historiæ subjicitur, ut ipsemet testatur. Constantius vero filius Romæ Vicennalia celebravit ipso Constantio IX. & Juliano Cæsare II. Coss. anno scilicet Imperii vigesimo, Christi 367: Ita denique Arcadius anno Imperii quinto, Valentiniano III. & Eutropio Coss. anno Christi 387. *Quinquennalia propria cum Theodosio Augusto patre suo editionibus ludisque celebrasse dicitur 17. Kal. Febr.* apud Idacium & Marcellinum Comitem. Sic etiam Theodosius junior Quinquennalia, apud Auctorem Chronici Alexandrini: Decennalia apud eundem Marcellinum, eodemque anno Honorius Decennalia: Tricennalia idem Honorius: Tricennalia perinde Theodosius anno trigesimo Imperii, Christi

Euf. l. 2. de Vita Const. c. 19. l. 3 c 58. Idem l. 2 c. 45. 47.

Euseb l. 3. c. 14

Euseb: de Vita Const. l. 4. c. 46

Chron. Alexandr.

Chrifti 430. ediderunt. Idem denique Theodofius, apud Marcellinum, anno Chrifti 439. *octava*, & anno 444. *nona Quinquennalia edidit*. Quæ quidem, ut fingulis luftris edita Quinquennalia, ita eorum nuncupata vota cujufque luftri initio, vel potius anno proxime ante exactum luftrum, prorfus evincunt nummi aliquot ut ille Conftantini junioris Cæfaris, in quo infcriptum x in clypeo cum lemmate ROMAE AETERNAE, nifi Decennalioliorum v aut Quindecinnaliorum Vota intelligantur: alii Valentis & Gratiani, VOT. XV. MULT. XX. Præterea ex Nazarii Panegyrico videtur poffe colligi eum in Quinquennaliorum celebritate dictum fuiffe; ut Incerti Panegyricum Maximiniano & Conftantino dictum, eo quo idem Conftantinus Auguftus appellatus eft anno, proinde in Quinquennaliorum Votorum nuncupatione. Nam Conftantino, quem *orientem* Imperatorem vocat, dictum infinuans ob *Lætitiam* publicam, *qua ei Cæfari additum nomen Imperii* & ob *cæleftium nuptiarum fefta* tum celebrata, fubdit: *Huic voto propria nunc debetur oratio, quod femel factum, futurum eft fempiternum.* Et infra: *Reftat, ut ipfa illa quæ feparatim de virtutibus veftris locutus fum, ficut huic voto congruit, in fermonis finem conjungam.* Erant igitur ifti panegyrici *publica* populorum *Vota*, quorum edendornm gratia deligebantur oratores diferti, qui in Principum laudes excurrerent, & felicia luftra vel Decennalia eis adprecarentur, ut in Nazarii laudato Panegyrici loco vidimus, Votis ipfis in nummis relatis, cum ipfa interdum Felicitatis adprecatione, ut in infcriptione veteri, VOTIS. VICENNALIB. FELICITER. Et in alia in clypeo exarata, apud Boiffardum, CAESARUM DECENNALIA FELICITER. In alia apud Gruterum: VOTA FELICISSIMA OB REDITUM NUMERI. In nummo æreo Licinii junioris Cæfaris in corona laurea: VOT. X. FEL. XX. & in aureo Conftantis medallione, in quo exaratum: FELICIA DECENNALIA, & in clypeo, VOT. X. MULT. XX. ubi felicia Decennalia edita anno decimo, quo Vicennaliorum vota nuncupata. Neque hic edendorum Panegyricorum in dignitatum natalibus mos proprius Imperatoribus fuit: quum & in epifcoporum Cathedræ, feu initi epifcopatus natalibus, editi complures legantur apud Gregorium Nazianzenum, Nyffenum, Chryfoftomum, Auguftinum, Ennodium, Chryfologum, & alios, ut pridem annotatum a viris doctis.

Nazarius.

Gruter. 22:3. 46. 6.
Boiffard. lib. 1.
Rofvveid. ad Paulini ep. 16.
Boland. ad 18. Januar.
Sirmond. ad Ennod. &c.

§. XLI.

X L I.

NUMMUS CONSTANTINI, IN QUO EXARATUM, PLUR. NAT. FEL.

AD has felicitatis adprecationes & vota pertinet etiam inſcriptio illa, quæ exarata legitur in Conſtantini M. Cæſaris nummo : PLUR. NAT. FEL. Ideſt, *Plures natales felices*. Is autem, ſi bene auguror, tum primum cuſus videtur, quum Nobiliſſimi Cæſaris dignitatem conſecutus eſt a Maximiano Auguſto & ſocero. Ejuſmodi enim dignitatum, quæ ad Imperatorium faſtigium veluti gradus erant, dies natales celebrabantur ab omnibus, & faſtis inſcribebantur. Quod potiſſimum deprehendere licet ex Kalendariis Philocali, & Hermatii, & Laterculo Silvii, in quibus natales Imperatorum & Cæſarum deſcribuntur, ſuis quique locis adnotati. In iis porro Conſtantini Magni natales tres adſcripti leguntur; primus III. Kal. Martii, alter pridie Non. April. tertius denique VIII. Kal. Aug. Ac primus quidem & tertius *dies Auguſtorum* ſpectant, *qui vel lucis auſpicia, vel ortus Imperii protulerunt*, ut loquitur lex 2. Cod. Th. de Feriis. Prior igitur ad *Genuinum*, uti vocatur a Silvio, & in lege 17. Cod. Theod. de Proxim. Comit. &c. *Natalem* Conſtantini pertinet, quo nempe eſt in lucem editus: alter quo Cæſar, tertius ad eum quo, Auguſtus creatus eſt. Cæſarem dictum Conſtantinum ſtatim poſtquam Conſtantius pater Auguſtus eſt renuntiatus, tradit exerte Aurelius Victor. Conſtantius vero ſupremam adeptus eſt dignitatem Kal. April. Diocletiano IX. & Maximiano VIII. Coſſ. ut eſt apud Idacium. Quo quidem menſe Cæſar etiam dictus Conſtantinus, qui eodem auctore, *levatus eſt Auguſtus* VIII. *Kal. Aug.* qui proinde dies *natalis* eſt Conſtantini *purpuræ*, ut loquitur Silvius, ubi de natali Imperii Valentiniani: de quo quidem hæc habet Eumenius in Panegyrico eidem Conſtantino dicto: *Quamvis igitur ille* FELICISSIMUS *dies proxima religione celebratus, Imperii tui natalis habeatur, &c.* Conſtantinus igitur Cæſar dictus eſt prid. Non. April. cujus dignitatis natalis ſic deſcribitur ab eodem Silvio: *Prid.* (Non. April.) *natalis Conſtantini. Circenſes*. Unde colligitur, ut & ex aliis hujuſmodi Kalendariorum locis, hiſce Natalibus editos quotannis ludos circenſes. Plures igitur optantur Conſtantino *natales felices*, ideſt, ut quo modo Cæſar jam & Nobiliſſimus dictus eſt, ita & deinceps Auguſtus renuntietur, iſtiuſque novæ ac ſupremæ dignitatis *Natalis* Faſtis perinde adſcribatur.

Victor. in Epit.

Nata-

Natalium vero appellatione donatos dies, quibus qui in dignitate quadam inauguratur, alibi pluribus docemus. Ad hæc etiam vota, adprecationes, vel potius publicas populorum acclamationes referri poteſt inſcriptio illa Græca, barbariſque characteribus in medio nummo æreo Theophili Imperatoris exarata, cujus geminum aureum habet Octavius Strada, TEOFILE AVGOVSTE TV NIKAS, ideſt *Theophile Auguſte, tu vincas*, ubi NIKAS, pro NIKA. Strada p. 297.

§. XLII.

VOTA MULTA.

Obtinuit deinde, ut non felicia duntaxat, ſed & multa voverentur Decennalia, ut in Conſtantini M. nummo, in quo deſcriptum legitur: VOTIS MVLTIS. X. & in alio: VOTIS V MVLTIS X rurſum in alio, X. MVLT. XX. Hinc crebræ ejuſmodi fluxere formulæ ac inſcriptiones in ſubſequentium Imperatorum nummis, quum populi vota ſua ad ſolam Quinquenniorum aut Decenniorum felicitatem nollent coercere, & ſi non pro æternitate, ſaltem pro vitæ & Imperii diuturnitate, Vota ſua nuncuparent. Quo ſpectant iſta Nazarii: *Verum quid agimus vicenis aut tricenis annis circumſcribendo, quæ jam æterna ſentimus? Ampliora ſunt merita Principum, quam optata Votorum, quinimo in imenſum felicis curſus Imperii, nec humanorum terminos curent, qui ſemper divina meditentur*. Et iſta Corippi de Laudibus Juſtini:

Hinc veſter primus feliciter excipit annus, Coripp. l. 4.
VOTA*que* PLVRA *tuis celebret Nova Roma triumphis*.

Interdum denique ita populorum concipiebantur Vota, ut *ſicut* Quinquennalia, ſic Decennalia feliciter exigerentur, hiſce characteribus in nummis deſignata: SIC. X. SIC. XX. & SIC. XXX. quam quidem Votorum concipiendorum formulam in Conſtantii & Conſtantis fratris nummis tantum advertimus. Maxime vero, ac ut plurimum Vota iſta edebantur de decennio in decennium, uti ſupra obſervatum, quod etiam Byzantinorum Auguſtorum nummi docent, in quibus paſſim exaratum legitur: VOT. X. MVLT. XX. VOT. MVLT. XXX. &c. Extant præterea bini Licinii Imperaturis nummi, in quibus ſcriptum: VOT. XX. qui quidem annum dominationis fere poſt decimum quartum cuſus eſt, ut ait Victor, niſi dicamus cuſos ineunte quindecennio. Deſiere tandem adſcribi nummis ejuſmodi Vota poſt extinctam Theodoſii familiam: tametſi in Majoriani numiſmate legimus, nulla Quinquennalio- Sidon. Carmel. 13.

naliorum aut Decennaliorum mentione, VOTIS MVLTIS: quo spectant ista Sidonii ad eundem Majorianum:

Sic te Sidonio recocta fuco,
Multos purpura vestiat per annos.
Sic lustro Imperii perennis acto,
Quinquennalia fastibus dicentur.

Et in alio argenteo Justiniani: VOT MVLTHTI, quibus vocibus felicitatem, vel diuturnitatem Imperii adprecabantur: ut hacce FLOREAS, vel FLVREAS Baduelæ Italiæ Regi, in ejus nummis. Cui quidem similis est illa, quæ adscripta legitur Philocali Kalendario: VALENTINE FLOREAS IN DEO. VALENTINE VIVAS FLOREAS. VALENTINE VIVAS GAVDEAS. Istiusmodi adprecationis formulam usurpat Sosipater Carisius in epist. ad filium, Grammaticæ præfixa, quam sic claudit, *Valeas floreas, vigeasque ævo longissimo, Fili, patri tuo carissime*. Utitur etiam non semel Alcuinus. Et HRabanus Maurus ad Gregorium IV. PP.

Epist, 68. 74. 91. 112. Poem. 182.

Vt valeas, vigeas sanus, & prospera captes,
Hic & in æternum regna superna metas.

§. XLIII.

ACCLAMATIO ΠΟΛΥΧΡΟΝΙΟΥ.

ATque inde fortean in diuturnioris etiam vitæ & Imperii votum, acclamatum Principibus Byzantinis, πολυχρόνιον, seu *Multos annos*, quod tamen non nuperum: quo spectat inscriptio illa in nummo aureo Constantini Copronymi: C LEON PA MVLΘ, idest, ut interpretor, *Constantinus Leoni Perpetuo Augusto multos annos*. In alio litera θ. deest. Qui quidem nummus, ut & hoc obiter adnotemus, cusus videtur quo Leonem filium corona ac diademate donavit Constantinus Copronymus, die festo Pentecostes anno 750. In antica enim facie Constantinus ipse Imperatorio habitu effingitur, cum iis quos descripsimus characteribus. In nummi vero facie altera effinguntur iidem Constantinus & Leo, quorum nomina exhibent characteres Græci, CONSTANTINOS S. LEON O NEOS. Ubi quum Leo Copronymi filius ὁ Νέος dicatur, ut *Minor*, Adoni Viennensi, qui revera infans erat, non video cur *Major* dicatur in subscriptione Bullæ Stephani III. PP. quem alii II. nominant, pro monasterio Sandionysiano, quam post Doubletum & Sirmondum descripsit vir eruditissimus Jonnes Mabillonius, unaque cum eo in archivio ejusdem monasterii in ipsis phyliris exaratam inspeximus non sem.l,

Ado in Chron.

ſemel, quidquid dicat vir doctiſſimus, quæ ſic habet: *Datum quarto Kal. Martias, imperante domno piiſſimo Auguſto Conſtantino a DEO coronato magno Imperatore, anno decimo octavo Imperii ejus, ſed & Leone majore ejus filio anno quarto, indictione decima.* Quæ quidem adſcripta temporis nota, neſcio an non mendo careat. Quum enim Conſtantinus Copronymus Imperium inierit poſt parentis obitum 18. Junii ind. 9. ann. Chr. 741. non potuit decimus octavus Imperii annus incidere in indictionem decimam IV. Kal. Martias, qui hoc anno 757. & hoc menſe erat tantum decimus ſextus. Neque id referri poteſt ad annum, quo a patre Copronymus renuntiatus eſt Imperator, qui fuit 720. ipſo Paſchatis die 25. Martii. Deinde cum Leo filius natus 25. Januarii anno 750. ind. 3. & ſequenti anno 751. die Pentecoſtes feſto, qui incidit in 5. Junii, ab Anaſtaſio Patriarcha diademate donatus fuerit, ut habet diſerte Theophanes, hoc anno 757. IV. Kal. Mart. Leonis Junioris Imperii annus erat ſextus, necdum finitus. Fatendum tamen huicce ſubſcriptioni, alterius epiſtolæ Pauli II. PP. quæ extat apud Rubeum in Hiſtoria Ravennenſi, ſubſcriptionem convenire: ſic enim clauditur: *Dat. Non. Febr. Imp. Domino piiſſimo Auguſto Conſtantino à Deo coronato magno Imp. anno* * XL. *& pacis ejus anno* XX. *ſed & Leone Majore ejus filio anno* VII. *indictione* XII. ubi pro XL. *& pacis* legendum videtur XX. *& poſt Coſſ.* (*id eſt Conſulatum*) *ejus anno* XX. *&c.* quæ quidem indictio in annum 759. cadit. Nodum ſolvent alii. De hac porro πολυχρονίου formula ita s. Auguſtinus: *Exhibes aliquam ſolennitatem amicis, audis ibi & bene optantibus tibi, Multos annos vivas.* Et Leo III. PP. *Reverſus eſt ad murum civitatis Conſtantinopolitanæ, & cœpit cum eis foris muros vocibus magnis laudare* (εὐφημεῖν) *ac dicere, Conſtantinum magnum Imperatorem Multos annos.* Synodus VIII. Εὐθὺς γὰρ ὁ καθοσιωμένος Νοτάριος εἶπε, Πολλὰ ἔτει τῶν Βασιλέων. Denique Theophylactus Bulgarienſis: Προσκυνεῖ μὲν ἴσως ὁ πολίτης, καὶ μεγαλύνει, καὶ εὐφημεῖ, καὶ προσθήκην ἡμερῶν αἰτεῖται παρὰ τοῦ κρείττονος. Sed hæc vulgata & obvia; ſubdam tantum quæ de ejuſmodi adprecationibus Imperatoribus & Patriarchis in eccleſia fieri ſolitis habet codex ſcriptus Bibliothecæ Regiæ: Ὅπως πολυχρονίζει τοὺς Βασιλεῖς καὶ τὸν Πατριάρχην ἐν τῇ μεγάλῃ Παρασκευῇ· Πολυχρόνιον ποιήσας ὁ Θεὸς τὴν κραταιὰν καὶ ἁγίαν βασιλείαν αὐτῶν εἰς πολλὰ ἔτη. Πολυχρόνιον ποίησας ὁ Θεὸς τὴν θεόστεπτον, θεοπρόβλητον, θεοδόξαστον κραταιὰν καὶ

Daniel Papebroch. in Propy.eo ad tom 2. April.n.12.9.

Hieron. Rubeus lib. 5. initio, & in Concil.

S. Aug. de Verb. Domini ſerm. 39. c. 3.

Leo III. Ep. 4.

Syn. VIII. act. 1.

Teoph. Inſtit. Reg. part. 2. c. 14.

Cod. 2023.

ἁγίαν βασιλείαν αὐτῶν εἰς πολλὰ ἔτη. Τὸν δεσπότην καὶ Ἀρχιερέα ἡμῶν Κύριε φυλάττεις εἰς πολλὰ ἔτη, Δέσποτα. Τρεῖς εἰς τὴν τράπεζαν λέλεκται οὕτως, Εἰς τὸ Πολυχρόνιον ζωὴ, εἰρήνη, ὑγιεία. εὐόδωσον, καὶ κατ᾽ ἐχθροὺς νίκην τῶν κραταιῶν καὶ ἁγίων ἡμῶν αὐθέντων καὶ Βασιλέων εἰς τὸ πολυχρόνιον ζωὴ, ὑγιεία καὶ σωτηρία τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, &c.

§. XLIV.

ANNI IMPERII IN NUMMIS DESCRIPTI.

AD nummorum præterea Byzantinorum inſcriptiones pertinent adſcripti in iis Auguſtorum, quorum ſunt, Imperii anni, quod uſurpatum in æreis Juſtini Thracis, Juſtiniani, Juſtini Junioris, Tiberii, Mauricii, Phocæ, Heraclii, & aliquot aliorum, obſervare eſt: neque enim in aureis & argenteis ulli reperiuntur exarati. Scribuntur autem characteribus Romanis. Errare enim conſtat Alemannum, qui in nummis Juſtini & aliorum, ϛ Græcum ἐπίσημον, ſex denotans ſcribi putavit, quum ſit V barbarum, ſeu ut a Græco-barbaris tum effingi ſolebat, quod ex ſimilibus nummorum inſcriptionibus cuivis licet colligere. Quidam etiam indictionem præferunt, ut ille æreus Mauricii, in quo ſub I litera, vel columna crucigera, exaratum, IND. II. Cum autem imperaverit Mauricius a decimo tertio Auguſti indictione 15. anno Chr. 582. interfectuſque fuerit a Phoca 27. Novemb. anno 602. indict. 6. cuſam hanc monetam ſequitur anno 583. vel 599. quibus incœptæ Kal. Septembribus indictiones ſecundæ, eo regnante. Alius habetur perinde æreus Heraclii, & Conſtantini, cui adſcriptum INDICT. XIII. quæ quidem indictio cadit in annum Chr. 625. & 640. Imperavit enim Heraclius ab anno 610. uſque ad annum 641.

Spanheim. p. 861: Aleman. in Not. ad Procop. p. 42. 1. Edit.

§. XLV.

INSCRIPTIONES GRAECAE, ET IN MEDIO NUMMO.

ENim vero vel inde colligitur Latinas literas diu Conſtantinopoli cultas, quod Imperatorum, qui in media vivebant Græcia, & inter Græce loquentes converſabantur, Latinas inſcri-

ſcriptiones præferant, uſque ad Baſilii Macedonis tempora, quibus tum primum Græce conſpiciuntur, characteribus Latinis interdum etiam pro Græcis adhibitis. Sed & animadverſionem aliquam exigit, quod in ſolis fere Baſilii Macedonis, & ex ejus familia Auguſtorum numiſmatibus, pars averſa, Imperatorum, quorum perinde ſunt, nomina & titulos nulla adjuncta figura, in medio nummo contineat, quod in aliis factitatum nondum advertimus: quorum quidem titulorum vice, Joannes Zimiſces hoſce deſcribi voluit, IESVS XRISTVS BASILEVS BASILEON, ut alibi obſervamus.

§. XLVI.

NOMINA URBIUM IN QUIBUS CUSI SUNT, NUMMIS ADSCRIPTA.

JAm vero, ut quod ad ejuſmodi ſequioris ævi numiſmatum inſcriptiones ſpectat, abſolvamus, adſcriptos inferiori eorum poſticæ parti chararacteres, urbium, in quibus cuſa fuere ſignantes nomina, tum primum in iis advertere licet: quum ante Maximianum & Diocletianum, vel Probum vix id uſurpatum obſervetur. Quos quidem characteres videtur intellexiſſe Auctor Queroli, ubi de ſolido: *Etiam hic diſtantia quæritur in auro, vultus, ætas, & color, nobilitas, literatura,* PATRIA, *gravitas, &c.* Erat autem in univerſo Imperio officinarum monetariarum definitus numerus, quum alibi excudi monetæ vetarentur: quod a Conſtantino M. exerte ſtatuitur: *ut in monetis tantum noſtris cudendæ pecuniæ ſtudium frequentetur.* Officinæ iſtæ, *Monetæ publicæ* & *fiſcales* appellantur, habebantque ſuos officiales, de quibus attigimus quædam ad Joinvillam. Quum autem ſub Conſtantino & ſucceſſoribus bipertitum eſſet Imperium, Orientemque & Occidentem contineret, ſtatæ erant & definitæ in Oriente monetariæ officinæ in quibuſdam civitatibus: quarum præcipua fuit Conſtantinopolitana, ex quo ſcilicet a Conſtantino Byzantium inſtauratum fuit. Monetam in duodecima regione ſtatuit vetus ejuſdem urbis Deſcriptio: ſed in dubium vocat Gyllius, officinane fuerit monetaria, an vero templum Junoni Monetæ ſacrum. Sane vix eſt probabile ſub Theodoſio Juniore, ſeu, ut alii volunt, Honorio, ſub quo exarata dicitur, ſtetiſſe in urbe Chriſtiana fana Deorum Gentilium, quæ tanto ſtudio evertenda in aliis curarat Conſtantinus.

Cedr. in Theod. l. 3. Cod: Th. de Falſ. monet.

L. 1. eod. tit.

Vet. Vrb. Deſcript.

§. XLVII.

§. XLVII.

DE LITTERIS.

VArie autem monetam Constantinopolitanam designant nummi: interdum enim per nudum c. interdum per tres hos characteres CON. interdum per hos quatuor CONS. interdum denique, & ut plurimum, per hosce CONOB. & KONOB. quæ quidem notæ in nummis ipsius Constantini Magni, a quo urbs ipsa Constantinopolis condita est, & statuta in ea publica moneta, conspici incipiunt. Licet porro in eo ferme consentiant eruditi omnes, per istud CONOB. Constantinopolitanam monetam designari; de characterum tamen vi ac significatu haud omnino hi conveniunt: Ac primum, jure Cedreni explodunt sententiam, scribentis in Theodosio has literas quinque descriptas ἐν τοῖς Νικαείοις, id est, in nummorum parte postica, in qua effingi solent Victoriarum imagines, aut vox VICTORIA exarari, hæcce verba significare, *civitates omnes nostræ obediant venerationi*: quasi vero, ut cætera absurda omittantur, vox *Venerationi*, per B scriberetur apud Latinos, quia apud Græcos recentiores Βῆτα & V Latinum idem sonant. Legerat enim fortassean apud auctores, qui de Notis scripserunt, OB *obediens* denotare. Etsi autem in confesso sit apud omnes, tribus prioribus literis urbis nomen efferri, de duabus aliis haud similiter constat. Primus autem Antonius Augustinus dixit auri qualitatem hisce designari, quod istius ævi Scriptores *obryzum*, appellant, idest coctum, examinatissimum, ac purissimum; ita ut CONOB. Constantinopoli *obyzum* vel *obryzatum*, vel denique *Constantinopolitanum obryzum* denotet: quæ quidem sententia utcunque potest firmari ex iis, qui de Notis scripsere. Quippe apud Magnonem & Paulum Diaconum, OB *obryziacum* sonat; ut COMOB. *Comitia obryziaca*, seu, ut habet Papias, *obrydiaca*, quod idem est: nam & *obrydium*, pro *obryzo* legitur in Glossario Arabico Latino. At cum ipsis Costantini M. nummis duntaxat argenteis ac æreis hæ literæ inscriptæ conspiciantur, omnino conficitur in iis *obryzum* haud posse intelligi, cum de auro tantum usurpetur, de cujus vocis etymo ac notione multa commentatus est Salmasius. Plerique igitur, fermeque omnes Scriptores eo concessere, Ortelius scilicet, Occo, Gretzerus, Tristanus, Chiffletius, & alii, ut hisce characteribus CONOB. *Constan-*

Cedren. p. 322.

Notæ Juris editæ cum vett. Gram. p. 1679.

Ant. Aug. Dial. 7. p. 223. In l. de Vsur. & alibi.

Ortel. Occo p. 566.
Gretz. tom. 1. de Cruce l. 2. c. 56.
Tristan. to. 3. p. 503.
Chifflet. in Anast.
Plautus.

Conſtantinopoli obſignatum, ut COMOB. *Conſtantinopoli moneta obſignata*, deſignari exiſtimarent: quomodo etiam in Trevirenſibus monetis, vox *obſignata*, ſcripta reperitur, TROB. TROBC. TROBS. TROBT. TROS. & in Aquileienſi Theodoſii M. AQOB. in Leonis M. Theſſalonicenſi, THCOB. quæ in aliis nuſquam occurrit. Vix tamen, ut dicatur quod res eſt, vocem *obſignare* alia notione uſurpatam reperire eſt, quam pro σφραγίζειν, vel ἐπισφραγίζειν, & κατασφραγίζειν, ut eſt in Gloſſis Græco-Latinis. Nam etſi *pecuniam obſignatam* dixerit Cicero, pecuniam ſigillo obſignatam intellexit.

Salmaſ. de Modo uſur. cap. 11.
Cic. orat. pro Cluentio.

§. XLVIII.

AEADEM LITERAE IN ALIIS NUMMIS QUAM CONSTANTINOPOLI CUSIS.

At ſcrupulum injicit viro in re nummaria ſat perito, apud Rudolphum Capellum, quod in nummis aliquot Imperatorum vel Tyrannorum Occidentis eædem literæ CON. aut CONOB. exarentur: verbi gratia in nummis Honorii, Attali, Joannis, Aviti, Jovini, Petronii Maximi, Eugenii, Majoriani, Romuli, Nepotis, Anthemii, Severi, & aliorum, quos nemo ſanus Conſtantinopoli cuſos dixerit: ſiquidem, aut qui partito ac diviſo ultro Imperio Romæ poteſtatis ſuæ & Occidentalis Imperii ſedem ſtatuerant: aut qui in Gallis vel in Italia, alibive tyrannidem invaſerant, proindeque nummos ſuos in civitate, cui non modo imperabant, ſed quæ etiam adverſas interdum partes tueretur, ſuo nomine excudiſſe dici non poſſunt. Id etſi in confeſſo ſit, ſententiam tamen ſupra allatam, quæ pro indubitata haberi debet, nullo modo labefactat. De Auguſtis quippe Romanis, qui cum Conſtantinopolitanis, partitis ultro Imperii provinciis, Romæ ſedem fixerant, illud licet augurari, amborum in utraque urbe cuſa promiſcue numiſmata, ad mutuæ conſenſionis, concordiæ, ac etiam benevolentiæ argumentum. De Tyrannis vero ita exiſtimari poteſt, quod quum totius Imperii provinciarum, atque adeo urbis metropoleos ſe eſſe compotes populis vellent perſuadere: vel quod is tum invaluiſſet uſus, ut characteres iſti pro Imperatoriarum monetarum præcipua nota haberentur, ne quid ſibi videretur ad ſupremæ dignitatis ſymbola defuiſſe, his etiam inſigniiſſe ſuas monetas.

Rudolph. Capell.

§. XLIX.

§. XLIX.

EAEDEM LITERAE IN NUMMIS FRANCICIS.

NEque enim Imperatores Romani duntaxat, aut augustæ dignitatis invasores, sed & quidam e Francicis primæ stirpis Regibus idem CONOB. suis perinde nummis aureis adscripsere, quo, ut olim censuimus, venerationem quandam *Mundi Dominis* impertirent, eoque facto dignitate longe se iis inferiores ultro agnoscerent: quæ etiam fuit Petri Seguini, viri hac in rei literariæ parte scientissimi, sententia. Is enim dum de commentationibus, quas super Francicis nostris nummis, qui hosce characteres præferunt, a nobis prolatæ sunt in 23. Dissertatione ad Joinvillam, invicem verba faceremus, conjecturam de iis allatam probare se omnino affirmabat. Primas autem in iis tenet præclarus ille aureus Theodeberti Austrasiæ, seu Francorum Regis, Justiniano M. imperante cusus, quem in ea Dissertatione quammultis pro virili explicare conati sumus. Ejusmodi etiam est aureus alter, quem nescio quo fundamento Childeberto I. Regi adscribit Buteroüs, nisi quod Lugduni cusum arguat Doccionis monetarii nomen, quod in altero, quem profert, rursum reperitur, cum hisce characteribus LUGDUNO FIT, eique civitati tum imperarit Childebertus. Habet autem nummus iste Regis Francici pessime effigiatam imaginem, cum monetarii Doccionis nomine: in altera vero parte crucem cum hisce characteribus, VICTORIA AUGUSTOR & sub cruce, CONOB. Ejusdem, id est, Francicæ ac pessimæ fabricæ, est nummus alius perinde aureus a Paulo Petavio senatore Parisiensi descriptus in veterum numismatum gnorismate, in cujus utraque facie, VICTURIA AUG. exaratur, nullo certo indicio, cui debeat adscribi Principi. Verum quod allatam supra sententiam videtur aliquantum labefactare, nummus aureus est, qui Childericii II. & Chlotarii III. fratrum nomina præfert, cum characteribus CONOB. cruci subjectis. Quum enim sub annum 670. uterque vixerit, hac sane tempestate Reges nostros cum Imperatoribus Constantinopolitanis strictis adeo fœderibus devinctos, ut in eorum honorem nummos suos formarint, vix probari posse haud ægre concedi debet: præsertim quum jam dilabi inciperet Augustorum potestas, Saracenis Imperii provincias invadentibus ac usurpantibus. Unde quod supra de Romani, vel Constantinopolitani Imperii Tyrannis observatum, dici etiam potest de Francicis nostris

Petav. in Gnorism. p. 13.

noſtris Regibus, monetas ſuas, ut majorem iis conciliarent auctoritatem & uſum, præcipuis Imperatorum Conſtantinopolitanorum ſymbolis ac characteribus inſigniiſſe: quum alias *aurum Gallicum minore æſtimatione taxaretur*, ut eſt in Majoriani Novella. Quomodo vero ea ætate Principes noſtri erga Byzantinos Auguſtos, ita proceres Francici, quibus cudendæ monetæ jus fuit, ſeſe geſſere erga Reges ipſos, monetis ſuis cum regiæ monetæ ſymbolis, pondere ac forma, ſed deteriori materia cuſis, quo qui intra dominationis limites earum uſus coercebatur, in totius regni partes ſeſe diffunderet, quæ regiæ monetæ erat prærogativa. Hinc crebræ ſuper procerum uſurpatione Regum noſtrorum querelæ, ad ipſos etiam ſummos Pontifices delatæ, quo anathemate ipſo inhiberetur: quum *ex ſimilitudinibus imaginum deſtruerentur, turbarentur ac vilificarentur* monetæ, ut habet Fridericus II. Imperator in diplomate anni 1220. apud Willelmum Hedam.

VV. Heda p. 333. 1. Edit. Tom. 11. Spicil Acher. p. 392.

§. L.

ALIAE OFFICINAE MONETARIAE ORIENTIS.

Quod vero ad cæteras Orientis urbes pertinet, in quibus erant Officinæ monetariæ, has inter *Alexandriam* recenſet Ammianus; *Antiochiam* Lampridius; *Cyzicum* Sozomenus, & ex eo Nicephorus, qui complures in hac urbe tradunt extitiſſe monetarios, qui περὶ τὴν τέχνην ἠσχολῆντο τοῦ νομίσματος. Alexandrinam monetam præ ceteris ſpectat nummus ille æreus Juſtiniani, in cujus averſa facie I. & B. inter Chriſti monogramma deſcribuntur, cum ſubjectis hiſce characteribus AΛEN qui Alexandriæ cuſum denotant, ubi major Eccleſia dicata erat Joanni Baptiſtæ, qui per I. & B. indicatur. Ex quo enim Serapidis fanum a Chriſtianis everſum eſt, Theodoſio imperante, in eccleſiam Arcadio cognominem reformatum fuit, ut ait Sozomenus, [id eſt, *Arcadiana* dicta eſt] ſancto Præcurſori ſacram, cujus reliquiæ in hanc ædem, vel certe Alexandriam illatæ poſtea anno quarto ejuſdem Arcadii. Sed incertum an diverſa fuerit ab τετραγώνῳ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, quod anno Leonis M. octavo extructum narrat Theophanes. Hujus porro Alexandrinæ ædis s. Præcurſori dicatæ mentio eſt apud alios Scriptores laudatos in Diſſertatione noſtra de Capite ejuſdem s. Joannis Baptiſtæ.

Ammian. l. 22. Lampr. in Sever. Sozom. l. 5. c. 14. Nic. l. 10. c. 20. Sozom. l. 7. c. 15. Evagr. l. 3. c. 12. Rufin. l. 2. Hiſtor. Eccl. c. 27. Theoph. V. Valeſium ad Evagrium l. 3. c. 12.

§. LI.

§. LI.

OFFICINAE MONETARIAE OCCIDENTIS.

AT in ea Imperii parte, quæ Occidentis appellatione innotuit, ſex extitere potiſſimum fabricæ monetariæ, ut docet Notitia Imperii; *Sciſcæ* ſcilicet in Pannonia, de qua urbe copioſe egit Triſtanus; *Aquilejæ*, & *Romæ* in Italia; *Lugduni*, *Arelate*, & *Treveris* in Gallis: quæ quidem ita diſtributæ erant, ut tres intra Præfecti Prætorio Galliarum juriſdictionis limites eſſent. Romæ monetam ſemper extitiſſe notius eſt, quam ut firmari debeat. Ad Aquilejenſem referendam quidam putant Gratiani, Valentiniani & Theodoſii Conſtitutionem, qua pœna ſtatuitur in monetarum opifices, qui ſe extraneis matrimonio jungebant. Occurrunt plures nummi, in quibus SIS. & SISC. deſcribitur, quod ad Siſciam referri debere omnes putant. In Gallicis monetis prima recenſetur Lugdunenſis in Notitia Imperii. Hujus mentio eſt in nummo æreo Juliani Imperatoris a nobis deſcripto, in quo exaratum ſub bove in eo efficto, LUGD OFF S Ideſt, in *Lugdunenſi officina ſignata*, vel *Lugdunenſis officina ſignavit*. Complures habentur, in quibus Arelatenſis moneta variis characteribus denotatur. Treverenſem vero memorat Trebellius Pollio: *Cuſi ſunt*, inquit, *ejus* (Victoriæ) *nummi ærei, aurei & argentei, quorum hodieque forma extat apud Treveres*. Ejuſdem etiam mentio habetur in veteri inſcriptione, ubi *moneta Treverica* nuncupatur. Infiniti propemodum proſtant nummi, qui hujuſce fabricæ characteres exhibent, quod pridem obſervatum ab Ortelio.

Notit. Imp. Triſtan. to. 3. p. 284. L. 10. C. Th. de Murileg. Pollio in Victoria. Grut. 493. 3. Ortel. Itiner p. 64.

§. LII.

ALIAE OFFICINAE MONETARIAE.

VErum præter recenſitas monetas publicas, ſeu monetarias officinas, alias extitiſſe non minus celebres, ſtante etiam ac imperante Conſtantiniana familia, ex nummis colligitur; quas inter extitere Theſſalonicenſis, Chartaginenſis, Sirmienſis, & Cyzicena. Ad Carthaginenſem pertinere, vel certe ad monetas Africæ referri poteſt lex 3. Cod. Th. de Falſa moneta, quæ ad Tertullum PC. Africæ ſcribitur. Labente deinceps Imperio, Nicææ, & Nicomediæ in Bithynia monetæ publicæ extitere, de

de quibus intelligenda perinde Constantini Constitutio ad Bithynos l. 1. eodem Cod. de Murilegulis. Conjicit denique Velserus fabricam monetariam extitisse Augustæ Vindelicorum, ex hisce characteribus, qui Victoris Imperatoris nummo inscribuntur, AVPS, quos quidem ita interpretatur: *Augustæ Vindelicorum pecunia signata*. Pari etiam argumento *Ambiani* cusum præclarum illum Magnentii nummum æreum dicere licet, qui in aversa facie Christi monogramma præfert, cum hac inscriptione, SALUS DD NN. AVG ET CAES. & infra, AMB. nam & in Galliis regnasse in confesso est ex Scriptoribus omnibus. Ita in nummis Magni Maximi Tyranni, & filii Victoris, MDPS. *Mediolani pecuniam signatam*, interpretari haud absonum a vero fuerit: nam Maximus Italiam obtinebat, quum a Theodosio fusus est, ac proinde Mediolanum. Eædem etiam literæ occurrunt in nummis Arcadii & Honorii. Desiere porro ejusmodi officinarum monetariarum nomina monetis Imperatoriis adscribi, post Michaëlem Theophili filium. Atque ut adscriptæ singulis numismatibus earumdem officinarum notæ facilius a quibusvis percipiantur, visum est characteres ipsos cum eorum vi ac notione, quantum conjicere licuit, hocce loco subjicere secundum ordinem literarum.

Velser. l. 7. Rer. Vindel. p. 159.

Eutrop. Oros. &c.

AAEZ. *Alexandriæ*. in nummo Justiniani.

AMB. forte *Ambiani*, Magnentii.

AMID. . . . . . . Constantini M.

ANT. *Antiochiæ*. Constantini M. Juliani.

ANTA. *Antiochiæ*. A. annus 1. Imp. vel nota monetarii. Juliani. Eudoxiæ.

ANTB. *Antiochiæ*, ubi B. annus est Imperii secundus, vel potius nota monetarii. Honorii, Heraclii.

ANTΓ. *Antiochiæ*. Γ. annus 3. Imperii, vel nota monetarii. Valentiniani, Theodosii, Arcadii.

ANTE. *Antiochiæ*. E. annus 5. Imperii, vel nota monetarii. Valentiniani.

ANTH. *Antiochiæ*. Valentiniani. H. nota monetarii, vel annus 8. Imp.

ANTP. *Antiochiæ*. P. nota monetarii, vel *Antiochiæ percussa*. Valentiniani, Valentis, Honorii.

ANTS. *Antiochiæ signata*. Arcadii.

APLC. *percussa Lugduni*. (1) Magnentii.

AQ. *Aquilejæ* Constantini M. Constantii, &c.

AQOB. *Aquilejæ obsignata*. Theodosii M.

AQPS. *Aquilejæ pecunia signata*, vel *percussa, signata*. Gratiani, & Valentiniani junioris.

L AQS.

(1) A, nota monetarii, vel anni primi.

AQS. *Aquilejæ ſignata*, Conſtantini jun. & Conſtantis.

AQT. *Aquilejæ percuſſa*, ubi T. pro P. perperam ſæpe ſcribitur. Conſtantini M. Conſtantini jun.

ASIS. *Siſciæ*. Conſtantini M. Licinii, Criſpi &c.

ATR. *Treveris*. Criſpi, ubi A. ut & in præcedenti videtur eſſe nota monetarii.

BI. . . . . . Conſtantii Chlori.

BTR. *Treveris*. Criſpi. B. nota monetarii.

BSIS. *Siſciæ*. Vetranionis. In aliis PSIS id eſt, *percuſſa Siſciæ*, habetur. B. nota eſt monet.

C. . . . . Conſtantii Chlori.

CAR. *Carthagine*. Juſtiniani.

CΓ. . . . . Procopii.

CLG. *Cuſa Lugduni*. Conſtantii.

COM. *Conſtantinopolitana moneta*. Theodoſii.

COMOB. *Conſtantinopoli moneta obſignata*. Arcadii, Jovini, Placid. Valentiniani, Majoriani, Severi.

CON. *Conſtantinopoli*. Conſtantini M. Joviniani, Valentis, Theodoſii, Anaſtaſii.

CONOB. *Conſtantinopoli obſignata*. Hannibaliani, Valentiniani, Theodoſii, &c.

CONA. *Conſtantinopoli* Mauricii.

CONΓ. *Conſtantinopoli*. Phocæ.

CONE. *Conſtantinopoli*. Phocæ. ubi A. Γ. & E. notæ ſunt monetariorum (1).

CONS. *Conſtantinopoli*. Conſtantini M. Conſtantii.

CONSA. *Conſtantinopoli*, vel *Conſtantinopoli ſignata*. A nota monetarii. Juliani.

CONSΓ. *Conſtantinopoli*. Γ. nota monetarii Arcadii.

CONSh. *Conſtantinopoli*. h. nota monet. Honorii.

CONSΓ. *Conſtantinopoli*. Conſtantii, Conſtantis, Valentis. Vide Novellas Scrimgeri p. 427. 428.

CONSPΓ. *Conſtantinopoli*. Γ. nota monet. Juliani. Vide Nov. Juſtini apud Pithœum. p. 241.

CONSP. *Conſtantinopoli*. Valentiniani.

D. . . . . Conſtantii Chlori.

EI. . . . . Conſtantii Chlori.

HERACL. *Heracleæ*. Juliani.

KAR. *Karthagine*. Juſtiniani.

KART. *Karthagine*. Juſtiniani.

KE. *Karthagine*. Conſtantii.

KΔ. *Karthagine*. Conſtantini junioris. KONOB.

(1) Forte hæc erat hujus nummi epigraphe: CONA ΓE.

Konob. *Conſtantinopoli obſignata*. Conſtantini M.

Konsa. *Conſtantinopoli*. A. nota monet. Conſtantii.

Konsav. *Conſtantinopoli*. Conſtantii Juliani.

Krtc. *Karthagine ſignata*. ubi C. pro S. Mauricii.

Krts. *Karthagine ſignata*. Conſtantini Pogonati.

Kyz. *Cyzici*. Conſtantini Chlori, Juſtini, Mauricii, Phocæ.

Kyzb. *Cyzici*. B. nota monet. Phocæ.

Lug. *Lugduni*. Conſtantii, Juliani, Julii Nepotis.

Lugd. *Lugduni*. Gratiani, Valentiniani jun.

Lugps. *Lugduni pecunia ſignata*, vel *percuſſa, ſignata*. Valentiniani, Eugenii.

Mdps. *Mediolani pecunia ſignata*. Maximi, Victoris, Arcadii, Honorii.

Mkv. *Moneta Karthaginenſis*. V. nota monet. Conſtantini M. Licinii.

Mhr....... Conſtantis.

Mnlb. *Moneta nova Lugduni* cuſa. B. nota monetarii. Conſtantini M.

Mostq. *Moneta ſignata Treveris*. Q. nota monet. niſi T. pro A. exaratum ſit, ita ut *Aquilejæ ſignata* intelligatur. Conſtantini M. Licinii.

Mostr. *Moneta ſignata Treveris*. Conſtantini Chlori.

N...... Conſtantini M.

Nhta.... Licinii.

Nic. *Nicomediæ*. Anaſtaſii.

Niko. *Nicomediæ*. non Nicopoli, ut vult Alemannus. Juſtini, Mauricii.

Nos...... Conſtantii Chlori.

Paq. *percuſſa Aquilejæ*. Conſtantini M.

Par. *percuſſa Arelate*. Conſtantii.

Parl. *percuſſa Arelate*. Conſtantini M. Licinii, Conſtantii.

Pcon. *percuſſa Conſtantinopoli*. Conſtantii.

Pconst. *percuſſa Conſtantinopoli*. Juliani.

Perp. *pecunia Romæ percuſſa*. Conſtantini M.

Pl. *percuſſa Lugduni*. Criſpi.

Plg. & Plc. *percuſſa Lugduni*. Conſtantii Chlori.

Pk. *percuſſa Karthagine*. Juſtiniani.

Plm. *percuſſa Lugduni*. M. nota monetarii. Conſtantini M.

Pln. *percuſſa Lugduni*. N. nota monet. Conſtantii Chlori.

Pr. *percuſſa Romæ* Conſtantii Chlori. Conſtantini M. Licinii, Conſtantii.

Prom. *percuſſa Romæ*. Conſtantii.

Ps. *percuſſa Sisciæ*. Licinii.

PSIS. *percuſſa Siſciæ*. Criſpi, Vetranionis.
PTR. *percuſſa Treveris*. Conſtantii Chlori, &c.
QA. pro AQ. *Aquilejæ*. Conſtantini jun.
R. *Romæ*. Conſtantini M. Conſtantii, Juliani.
RA. *Ravennæ*. Heraclii.
RAV. *Ravennæ*. Heraclii, Conſtantini.
RB. *Romæ*. Conſtantii. Forte B. pro P. *percuſſa*.
RE. . . . . Theodoſii.
RM. *Romæ*. Honorii, Severi.
RO. *Romæ*. Gratiani.
ROM. *Romæ*. Juſtini, Mauricii, Heraclii.
ROMB. *Romæ percuſſa*. B. pro P. Aviti.
ROMA. Joviani, Juſtiniani.
ROPS. *Romæ pecunia ſignata*. Honorii.
RP. *Romæ percuſſa*. Conſtantii Chlori, Conſt. M.
RPS. *Romæ pecunia ſignata*. Magnentii.
RS. *Romæ ſignata*. Licinii, Nepotiani.
RSLC. *pecunia ſignata Lugduni*, ubi R. pro P. Juliani.
RT. *Romæ percuſſa*, ubi T. pro P. Conſtantii.
RVPS. *Ravennæ pecunia ſignata*. Honorii, Joannis.
S. *Siſciæ*. Conſtantini M.
SA. *Signata Antiochiæ*. Licinii.
SANB. *ſignata Antiochiæ*. B. nota monet. vel annus 2. Imperii Martiniani.
S. ARL. *ſignata Arelatæ*. Conſtantini M.
SAR. *ſignata Arelatæ*. Magnentii, Helenæ.
SC. *ſignata Conſtantinopoli*. Arcadii.
SCON. *ſignata Conſtantinopoli*. Conſtantii.
SCONS. *ſignata Conſtantinopoli*. Juliani.
SE. *Siſciæ*. Conſtantii.
SIR. *Sirmii*. Conſtantini M. Licinii.
SIRM. *Sirmii*. Conſtantini jun. Joviniani.
SIS. *Siſciæ*. Conſtantini M. Licinii, Conſtantii, Conſtantis.
SISPZ. *Siſciæ percuſſa*. Z. nota monet.
SISCP. *Siſciæ percuſſa*. Gratiani.
SMK. *ſignata moneta Karthagine*. Licinii jun.
SMKA. *ſignata moneta Karthagine*. Licinii jun.
SMKE. *ſignata moneta Karthagine*. Conſtantini junioris. E. nota monet. Licinii.
SMK. *ſignata moneta Karthagine*. Helenæ.
SMKE. *ſignata moneta Karthagine*. E. nota monet. Arcadii.
SMA. *ſignata moneta Antiochiæ*. Juliani.

SMAQ.

SMAQ. *ſignata moneta Aquilejæ*. Conſtantii, Gratiani, Arcadii.
SMAN *ſignata moneta Antiochiæ*, vel *ſacra moneta Antiochena*. Conſtantini Magni, Conſtantii.
SMANΓ. *ſignata moneta Antiochiæ*. Γ. nota monet. vel an. 3. Imperii Theodoſii.
SMANT. *ſignata moneta Antiochiæ*. Conſtantii.
SMANTS. *ſignata moneta Antiochiæ*, vel *ſacra moneta Antiochiæ ſignata*. Conſt. M.
SMANS. *Sacra moneta Antiochiæ ſignata*, vel *ſignata moneta Antiochiæ*. S. nota monetarii.
SMANR. *ſignata moneta Antiochiæ*. R. nota monet. Conſtantini M.
SMANTE. *ſignata moneta Antiochiæ*. E. nota monet. Conſtantii.
SMAT. *ſignata moneta Antiochiæ*. T. nota monet. Conſtantini M.
SMAB. *ſignata moneta Antiochiæ*. B. nota monet. Conſtantini M.
SMN. *ſacra moneta nova*. Martiniani, Theodoſii.
SMNΓ. *Sacra moneta nova*. Γ. nota monet. Licinii jun.
SMNC. *ſignata moneta nova Conſtantinopoli*. Conſtantini M.
SMNKAB. *ſignata moneta Karthagine*. B. nota monet. Theodoſii.
SMNS. *Sacra moneta nova ſignata*. Conſtantii.
SMNM. *Sacra*, vel *ſignata moneta nova*. M. nota forte monetarii. Criſpi.
SMRB. *ſignata moneta Romæ*. B. nota monet. Gratiani.
SMRP. *ſacra moneta Romæ percuſſa*. Valentis.
SMSISC. *ſignata moneta Siſciæ*. Valentis.
SMRQ. ubi R. pro A. *ſignata moneta Aquilejæ*. Conſtantini, Valentiniani.
SMTA. *ſignata moneta* . . : . . . Theodoſii.
SMTES. *ſignata moneta Theſſalonicæ*. Valentiniani.
SMTR. *ſignata moneta Treveris*. Maximi.
SMTRS. *Sacra moneta Treveris ſignata*, vel *ſignata moneta Treveris*. Conſtantii.
SMTS. *ſignata moneta Treveris*. Conſtantini M. Valentiniani.
SMTSE. *ſacra moneta Treveris ſignata*, vel *ſignata moneta Theſſalonicæ*. Delmatii.
ST. *ſignata Treveris*. Conſtantii Chlori, Conſtantini M. &c.
STR. *ſignata Treveris*. Conſtantini M. &c.
TAR. pro PAR. *percuſſa Arelatæ*. Criſpi.
TCON. pro PCON. *percuſſa Conſtantinopoli*. Juliani, Gratiani, Valentiniani junioris.
TEC. *Theſſalonicæ*. Juſtini.
TES. *Theſſalonicæ*. Conſtantii, Conſtantis, Helenæ, Phocæ.
TESA. *Theſſalonicæ*. Arcadii.

TH.

Th. *Tessalonicæ*. Constantii.
Theu. *Thessalonicæ urbe*. Justiniani, Tiberii, Mauricii.
Theup. *Thessalonicæ urbe percussa*. Justini, Justiniani, Tiberii, Mauricii.
Ti. forte *Treveris*. Constantini M.
Tr. *Treveris*. Constantii.
Trms. *Treveris moneta signata*. Jovini.
Tro. *Treveris obsignata*. Theodorii, Constantini M. Constantii.
Trob. *Treveris obsignata*. Valentiniani junioris.
Trobc. *Treveris obsignata*. Valentiniani junioris.
Trobs. *Treveris obsignata*. Constantini M. Constantini junioris.
Trobt. *Treveris obsignata*. T. (1) Valentiniani, Gratiani.
Tros. *Treveris obsignata*. Constantini M.
Trp. *Treveris percussa*. Helenæ.
Trps. *Treveris pecunia signata*. Valentiniani, Gratiani, Valentiniani jun.
Trs. *Treveris signata*. Constantini M. Constantini jun.
Ts. *Treveris signata*. Licinii.
Tse. *Treveris signata*. E. nota monet. Constantis.
Tsr. *Treveris signata*. R. nota monet. Constantini jun.
Tt. pro Pt. *percussa Treveris*. Constantini M.
Xmta...... Theodosii.

§. LIII.

NUMMUS CONSTANTINI M. EXPLICATUS.

Diximus hujusce Dissertationis initio in nummis, quos delineamus, familiæ præsertim Constantinianæ, præclara haberi interdum ænigmata, quæ ad horum temporum historiam illustrandam non minime conducant, nosque ex iis aliqua, quæ paulo fusioris sunt commentarii, in specimen delibaturos: reliquis, si quas exposcunt, brevibus notulis alio loco explicandis: deinde acturos de adulterinis, vel etiam incertis inferioris ævi numismatibus, ut nihil relinquatur intactum, quod ad hujusce rei nummariæ partis notitiam videatur pertinere. Ac primus quidem occurrit Constantini M. Augusti nummus, qui in aversa parte Constantinum equestrem exhibet cum hoc lemmate, GLORIA EXERCITVS GALLICANI. Cusus autem Treveris videtur, quum Constantinus post Maxentium devictum in Galliam reversus in ea urbe aliquandiu constitit anno 313. ut ex aliquot Codicis Theodosiani constitutionibus colligitur, & in inferio-

L. 25 C. Th. de Annon. l. 1. de Exact. Zozim. l. 2. p. 677. Increti Paneg. c. 21.

(1) Forte deficit: T. *nota monetarii*.

feriorem Germaniam transiit ob repentinos in Gallia motus, quos *exercitus Gallicani*, cujus *gloria* ibi prædicatur, ope compescuit.

§. LIV.

VETUS INSCRIPTIO NUPER DETECTA.

Atque hujus quidem nummi Constantinianæi lemmatis occasione veterem inscriptionem hic lubet proponere, quæ nuper detecta in ecclesia monasterii ss. Achii & Acheoli, Ordinis Canonicorum Regularium s. Augustini ad Ambianum, exercitus Gallicani, ni fallor, meminit, novumque & hactenus inauditum numen a Gallis, seu potius Belgis nostris, ex iis quæ πατρῷοι θεοὶ dicuntur, *localiter*, ut verbo utar Ammiani, cultum indicat, quo locupletari potest viri docti Jacobi Sponii libellus De ignotis atque obscuris quibusdam Diis. Sic autem illa concipitur: L. 19. p. 150.

PRO SALUTE ET
VICTORIA EXX G
APOLLINI ET VER
IUGODUMNO
TRIBUNALIA DUA
SETUBOGIUS ESUGGI
F. D. S. D.

Crebra est in nummis inscriptio, VIRTUS EXERCITUS, GLORIA EXERCITUS: at SALUS EXERCITUS, rarius habetur, tametsi in nummo Posthumi occurrat. Sic porro hoc loco legendum arbitror: *Pro salute exercitus Gallicani*, vel *exercituum Galliæ*: siquidem geminata litera XX pluralem arguat, ut in nummis, in quibus exaratum, DEBELLATORI GENTT BARBARR. *Verjugodumni* numinis a Gallis culti, quod hic Apollini adjungitur, nulla, quod sciam, apud Veteres memoria. Utrique autem *tribunalia dua* (sic pro *duo* usurpatum ab antiquis, ex Quintiliano & aliis docuimus) *Setubogius Esuggi filius de suo dedit*. Ubi *tribunalia* videntur esse stylobatæ, in quibus Apollinis & Verjugodumni statuæ consistebant. Ita vetus inscriptio tribunalia diis erecta declarat: NUMINI. AUGUSTOR. DEO. VOLIANO. M. GEMEL. SECUNDUS. ET. C. SEDATUS. FLORUS. ACTOR. VICANOR. PORTENS. TRIBUNAL. CUM. LOCIS. EX. STIPE. CONLATA. POSUERUNT. Huc etiam forte spectat alia: P. AELIUS. VALERIANUS. HOC. VAS. DISOMUM. SIBI. ET. FELICITATI. POSUIT. ET TRIBUNAL. EX. PERMISSU.

Occo p. 482.

In Gloss.

MISSV. PONTIF. PERFECIT. In qua quidem poſtrema inſcriptione: *Tribunal perfectum ex permiſſu pontificis*, vel *pontificum* dicitur, quod e re ſacra eſſet diis *tribunalia* erigere, quæ in hac, quam edimus, bina videntur, ſuo proinde unicuique numini adſcripto, ita ut non dii σύμβωμοι, ſeu σιώθρονοι, ut eſt in veteri inſcriptione apud Boiſſardum, dici potuerint, licet σύνναοι utpote erectis in uno eodemque templo binis tribunalibus: tametſi aliquando σύνναοι καὶ σύμβωμοι una ſimulque erant, ut dii illi, quorum mentio eſt in veteri inſcriptione in inſula Delo nuper reperta.

Boiſſard. par. 6. fig. 78. Salmaſ. ad inſcript Herod. pag. 12. Sponius de Diis ignot. pag. 87.

§. LV.

NUMMI ALII CONSTANTINI, IN QUIBUS EXARATUM FRANCIA ET ALEMANNIA.

Binos exinde damus Alemanniæ & Franciæ debellatarum a Conſtantino indices nummos aureos. Superatos autem ac profligatos a Conſtantino Francos, paſſim perſonant hiſtoriæ: ſed vix antiquius ac illuſtrius monumentum reperire eſt, in quo regionis, ubi ſedes fixere, appellatio deſcribatur: tum enim eam Germaniæ partem incolebant, quæ eſt Rheno contermina, atque adeo Cattorum provinciam. Unde vetus Juvenalis interpres, *Cattos gentem Germanorum, ſeu Francorum* fuiſſe ait. Et Hieronymus, quæ *apud hiſtoricos Germania*, ſuo ævo *Franciam* vocatam auctor eſt, quam *Francorum regionem* alibi vocat: unde *Germanicum* & *Francum*, gentem eandem eſſe volunt veteres Gloſſæ ex Bibliotheca regia: Γερμανικός, Φράγκας. *Franciam* etiam dixit Julianus, ut & Claudianus. Sed & ſæculis poſterioribus id nominis manſit Franconiæ, quam tum incolebant, quam *Franciam* nude vocat Monachus Sangallenſis. Quæ quidem appellatio tum Galliæ noſtræ indita, quum Franci tranſmiſſo Rheno provincias Gallicas inſederunt. Tum enim Francia appellata eſt, quo quidem nomine primus uſus videtur Gregorius Magnus, vetere nihilominus primæ eorum ſedi remanente nomenclatura, quæ ad novæ Franciæ diſcrimen, *Antiqua*, *Magna*, *Ulterior*, & *Orientalis* dicta: quum Gallia noſtra Francia *Occidentalis*, *Citerior*, *Gallicana*, *Latina*, ac *Romana* vocaretur. Alter perinde aureus nummus ex gaza illuſtriſſimi Colberti, eodem habitu, quo Franciam prior, devictam Alemanniam præfert: ex quo tandem conficit Cl. Spanheimius *Alema-*

Vet. interpr. Juven. ſat. 4. Hieron. in vita S. Hilarion. Chron. an. 327. Cod. 2062. Julian. or. 1. Claudian. in 1. Conſ. Stilic. l. 1. Mon. Sangall. l. 1. c. 25. l. 2. c. 16. Greg. M. l. 6. ep. 33. Vide Gloſſ. In Germ. antiq. l. 3. c. 4.

Alemanos, non *Almannos* appellatas eas gentes, de quorum sedibus pluribus differuit Philippus Cluverius.

§. LVI.

NUMMI IN QUIBUS VALLUM DESCRIBITUR.

BInis Conſtantinianeis aureis tres alii ærei ſuccedunt nummi, Licinii, Conſtantini, & Conſtantini junioris Auguſtorum præferentes nomina, nova, & quæ in antiquioribus haud reperitur, figura conſpicui: habentur enim in iis quatuor cantherii, quatuor aliis oppoſiti, in quorum ſuperiori divaricatione inſiſtit Imperator cum hac inſcriptione: VIRT. EXERC. Iis porro *vallum* Romanorum deſcribi putant ex quarto Varronis de lingua Latina: *Vallum*, inquit, *vel quod ea varicare nemo poſſit, vel quod ſingula ibi extrema bacilla ſurcillata habent figuram litteræ* V. quam ſane quaqua verſum in nummo expreſſam cernere eſt. *Vallos* autem Romani appellabant ſtipites ac cippos, quibus caſtra muniebantur, non acutos modo, ſed bifurcos. Nam ut eſt apud Suidam, Græci vallo ac aggeri conficiendo eos vallos ſeligere ſolebant, in quibus circumcirca multi magnique rami enati eſſent, Romani autem qui δύο κεραίας ἢ τρεῖς ἔχουσι, *qui bicornes eſſent aut tricornes*, quomodo *biſurcos aut trium, aut quum plurimum quatuor ramorum vallos* fuiſſe ait Livius. Virgilius: Livius l. 35. Virg. 4. Georg.

Exacuunt alii vallos, furcaſque bicornes.

Et alibi:

Quadrifidaſque ſudes, & acuto robore vallos.

Vallum, ait Servius, *dicitur ipſa munitio: valli vero fuſtes ſunt, quibus vallum munitur*. Willelmus Brito in vocabul. M. S. *Vallus, li, eſt palus ſic dictus, quod ſit validus. Unde vallum dicitur concatenatio palorum circa turrim. Unde ſcribitur in Conciſo:* Servius ad 9. Æneid.

Eſt vallus palus circa turrim peracutus,
Mutua vallorum connexio ſit tibi vallum.

Rurſum:

Vinetus, vallus, ſed vallum convenit urbi.

S. Hieronymus: *Nonne melius eſt brevi tempore demicare, ferre vallum, arma ſumere, laſſeſſere ſub lorica, & poſtea gaudere victorem, quam impatientia unius horæ ſervire perpetuo*. Ut vero diſponerentur *valli*, belle explicat Cæſar: *Truncis arborum, aut admodum firmis ramis abſciſſis, atque horum dolabratis, atque præacutis cacuminibus, perpetuæ foſſæ quinos pedes altæ ducebantur*. Epiſt. 22. Cæſar. l. 7. de Bello Gall. c. 73.

M Huc

Huc illi stipites demissi, & ab infimo revincti, ne revelli possent, ab ramis eminebant. Quini erant ordines conjuncti inter se atque implicati, quo qui intraverant, se ipsis acutissimis vallis induebant. Hos cippos appellabant. Ante hos obliquis ordinibus in quincuncem dispositis, scrobes in trium altitudinem pedum fodiebantur, paulatim angustiore ad summum fastigio. Huc teretes stipites feminis crassitudine ab summo praacuti praeusti demittebantur, ita ut non amplius quatuor digitis ex terra eminerent. Lubet etiam hoc loco valli descriptionem ex ecclesiastica Bedæ historia subnectere: *Murus de lapidibus, vallum vero, quo ad repellendam vim hostium castra muniuntur, fit de cespitibus, quibus circumcisis e terra, velut murus extruitur altus super terram, ita ut inante sit fossa, de qua levati sunt cespites, supra quam sudes de lignis fortissimis præfiguntur.* Quod vero exhiberi ajunt in summo vallo militem, qui corollam vallarem tenet, sane in tribus istis, quos damus, & manibus versavimus, vallares istæ minime habentur coronæ, sed Imperator ipse paludatus globum sinistra tenens, dextram vero prætendens effingitur, tanquam castrorum ac valli præses, vel etiam *pater*. Certe *matres castrorum* Augustas passim nominatas docent veteres inscriptiones, & Scriptores.

Beda l. 1. c. 5.

Capitol: Pollio. Gruter.

§. LVII.

SAPPHIRUS CONSTANTII IMP.

Constantii Imperatoris Constantini filii nummis, eximiam gemmam, quæ ejusdem Augusti Xiphianam venationem exhibet, subdidimus, quod ad ejus spectet historiam: cujus quidem interpretationem Marquardi Freheri, cui debetur, huicce Dissertationi, quod in pauca folia contracta rarior sit, subjecimus.

§. LVIII.

NUMMUS CONSTANTIS IN BRITANNIAM TRANSMITTENTIS.

QUI deinde primus inter Constantis nummos prodit, inscriptione perinde ac typo raritatem præfert: est enim ex iis, quos medalliones vocant. In hujus facie antica Constans Imperator, in postica idem Augustus militari habitu exhibetur, parmam læva tenens, dextra hastam, quam in militem in aquas detrusum intorquet: nisi figura illa nuda aquis immersa

immersa Oceanum ipsum repræsentet, qui expansis ulnis Constantem in Britanniam transmittentem ultro excipiat. Victoria cum palma & lancea præ manibus proræ insistente, signisque militaribus ad puppim defixis, quibus subsequens intelligitur exercitus, cum hisce caracteribus, supra: BONONIA infra: OCEANEN. vel OCEANUS, nam extremæ literæ aliquatenus detritæ: quibus quidem Bononia ad Oceanum in Morinis innuitur, ad Italicæ discrimen, aut illius, quam ad Dravum fluvium statuunt Geographi; quomodo non semel expressa urbium nomina in nummis haud ita pridem observavit vir singularis eruditionis Spanheimius, qui & istum inspexerat in cimeliarchio regio, in quo quidem numismate trajectum Constantis in Britanniam designari in confesso est. Constans quippe devictis Francis Constantio IV. & Constante Coss. uti testantur Socrates, Sozomenus, Hieronymus, Idatius, & alii, sequente anno Christi 343. Placido & Romulo Coss. sæva hieme in Britanniam trajecit adversus Scotos & Pictos, ut innuere videtur Ammianus, vel ut Libanius, quo rebellionem ibi enatam comprimeret. Quam Constantis in Britanniam trajectionem attigit etiam Julius Firmicus libro De errore prophanarum religionum, ad Constantem ipsum scribens: *Post excidia templorum in majus Dei estis virtute provecti: vicistis hostes, propagastis Imperium; & ut virtutibus vestris gloria major accederet, mutato ac contempto temporum ordine, hieme, quod necdum factum est aliquando, nec fiet, tumentes ac sævientes undas calcastis Oceani: sub remis vestris incogniti jam nobis pene maris unda contremuit, & insperatam Imperatoris faciem Britannus expavit.* Annum vero, & initæ istius in Britannos expeditionis tempus indicat omnino subscriptio legis 5. cod. Th. de extraord. quæ *data* dicitur *VIII. Kal. Febr. Bononiæ, Placido & Romulo Coss.* Ex qua recte collegit Jacobus Gothofredus perperam Constantium præferre ejus auctorem, licet post Sigonium contra sentiat Tristanus, qui hunc nummum non viderat: adeo ut vel inde firmetur quod Firmicus & Ammianus tradunt, sæva hieme initam expeditionem. Sed & observationem exposcit, quod ait idem Firmicus, *sub remis* Constantis undam contremuisse, sic ut navigiis remis instructis Oceanus enavigatus, quod secus fere ac hodie, dicatur; quod navis, cui Constans insistit, in nummo descripta præterea declarat. Id etiam firmat Cæsar transitum suum in Britanniam commemorans: *Tum rursus æstus commutationem secutus remis contendit, ut eam partem insulæ caperet, qua optimum esse egressum superiore ætate cognoverat.*

Spanheim. diss. 9.

Socrat. l. 2. c. 10. Sozem. Hieron. Idac. &c.

Ammian. l. 20. init.

Libanius in Basil.

I. Frimic.

Tristan. to. 3. p. 620.

Cæsar l. 5. de Bello Gall. c. 8.

§. LIX.

NUMMUS JULII SILVANI.

Ferron. in Consuet. Burdegal. l. 2. p. 248 Goltz. Thes.

Atque hic præclarus Constantis nummus admonet, ut alterum, cujus meminit Arnoldus Ferronus, describamus, Julii Silvani, qui Gallo Cæsare a Constantio occiso Imperator in Gallia dictus, 28. Imperii die a legionibus, a quibus præsidium speraverat, peremptus est. Licet enim nulla Silvani nomine insignita numismata proferant antiquarii, quodque a Goltizio refertur cum hac inscriptione DN. FL. SILVANUS. P. F. AUG. incertæ fidei videatur Tristano, ob prænomen Flavii, quod sibi arrogasse Silvanum vix probabile esse censet, Constantinianæ familiæ proprium, ipsa adhuc superstite; testatur tamen Ferronus effossa Burdigalæ ejusdem aliquot, sed quæ non ita describit, ut planum sit, qui fuerint eorum typi: *Nuper*, inquit, *apud nos inventa vetera numismata, &c.* ------- *Sed & alia inventa numismata Silvani cum Constantis Cæsaris majore imagine: nam & hunc verisimile est Aquitaniæ præfuisse. Nam quum apud Gallias postea Imperium affectaret, intra triginta dies extinctum legimus.* Ex quibus quidem videtur Ferronus existimasse cusos ejusmodi nummos Constante ipso superstite, in honorem forte Silvani, qui in Galliis exercitibus præerat, quum & ipse Gallus esset, Boniti perinde Galli ducis filius; uti non semel ab Imperatoribus factitatum constat. Nam si Augusti titulo in iis donaretur, non dixisset postea Imperium in Galliis arripuisse, nisi hæc Aquitaniæ præfecturam spectent. Quod si in iis Silvanus Augustus nuncuparetur, existimari posset, quum sibi a Constantio metuens, purpuram induisset, patrocinio sese tutari voluisse Constantis extincti, cui superstiti copiarum dux militaverat, ita ut formata ejus in nummis imagine, & Augusti ejusdem & peractæ sub eo militiæ memoria revocata, militum animos magis sibi conciliaret.

§. LX.

NUMMUS BONIFACII TRIUMPHUM EXHIBENS.

PRÆ cæteris autem numismatibus, maxime post ævum Constantini, quæ magnorum virorum, vel fortissimorum ducum honori quodammodo dicata, ab ipsis Augustis cusa sunt, non

non contemnendæ perinde raritatis eſt Placidii Valentiniani æreus medallio, quem ex Regio theſauro depromptum in eo opere exhibemus, in cujus antica facie idem conſpicitur Auguſtus cum diademate lapillis, ac margaritis contexto, inciſuſque ad vultus latus ramus palmeus. Averſa autem Bonifacium triumphantis ſpecie exhibet: quadrigæ enim inſidet ille, militari habitu: στέφανόν τε δάφνης ἀναδησάμενος, καὶ κλάδον κρατῶν, non ἐν τῇ δεξιᾷ ut triumphantem deſcribit Zonaras, fed in ſiniſtra; qua præterea, ut eſt apud Valerium Maximum, *triumphalis currus habenas retinet*: dextra vero una cum corona laurea flagellum tenet. Currus ipſe quo vehitur, & quem quatuor trahunt equi, juxta illud Naſonis.

Zomar. tom. 2 p. 31. Val. Max. l. 4. c. 4. n. 5.

Quatuor in niveis aureus ibis equis,

Ovid. 1. de Arte amand.

ἐς πύργου περιφερῆς τρόπον, *inſtar turris rotundæ* confectus cernitur, uti triumphantium currum repræſentat idem Zonaras. In inferiori nummi parte quatuor deſcribuntur monogrammata. Jam vero Bonifacius, quem ut *virum bellicis artibus præclarum* prædicat Proſper Aquitanus, γενναιότατον vocat Olympiodorus tum primum inclaruit, quum Ataülphus Gothus Maſſiliam, celeberrimam in Galliis urbem, intercipere tentavit. Ejus enim conſilio acriter obſtitit Bonifacius, a quo vulneratus Ataülphus, vix ſalvus in ſua ſe tentoria recepit, Maſſilienſibus Bonifacium liberatorem ſuum extollentibus ac prædicantibus, quod quidem geſtum antequam Ataülpho nupta eſſet Placidia. At extinctis ipſo Ataülpho, & Conſtantio Auguſto Placidiæ conjugibus, eidem Auguſtæ, quum a fratre Honorio Conſtantinopolim relegata eſt, ſolus pene fidem ſervans, ex Africa, cui Prætor præerat, pecuniam ſubmiſit: obſequia ſua impendit, nihilque non egit, ut non intermiſſam, ſi non amiſſam, recuperaret illa Auguſtam dignitatem. Erat Bonifacius, inquit Olympiodorus, vir heroicus, qui cum multis ſæpe gentibus barbaris ſtrenue pugnavit, paucis interdum copiis adhibitis, interdum pluribus, nonnunquam vero & ſingulari certamine: atque, ut verbo abſolvam, qui Africam a barbaris, variiſque nationibus provinciam hanc incurſantibus liberavit. A Placidia deinde, quæ tum Auguſtam receperat appellationem, ex Africa in Hiſpanias evocatus anno 422. ut Caſtino Magiſtro militum contra Vandalos bellum gerenti adeſſet: Caſtino ſocium habere dedignante, in Africam eſt reverſus: quod *Reipublicæ multorum laborum & malorum ſequentium initium fuit*, ait Proſper. Aëtius quippe Bonifacium, quo cum occultas fovebat ſimultates, cuique invidebat, ut poteſtatis ſuæ

Proſp. Chr. Olymp. apud Phot. p. 186. Olymp. p. 295 Idac. p. 16. Proſper.

poten-

potentiori æmulo, ad Placidiam detulit, quasi Africam omnem sibi asserere cogitaret: addiditque verum deprehendi posse, si Romam accieretur. Præmiserat interim Aëtius arcanas ad Bonifacium literas, per quas significabat insidiari sibi Imperatoris matrem, & eripere vitam velle. Quum igitur accitus Bonifacius venire renuisset, missi sunt Mavortius, Galbio, & Saonecis duces, qui bello cum Bonifacio contenderent: quibus cæsis, suffectus est Sigiswltus Comes. Gesta hæc anno 427. qua tum tempestate evocati ex Hispaniis a Bonifacio in auxilium Vandali in Africam trajecerunt, e qua non nisi sub Justiniano exacti sunt. Aëtii interea dolo patefacto, Bonifacius a Placida in Italiam revocatur. Venit ille, benigneque exceptus, & Magistri militum dignitate, qua tum potiebatur Aëtius, donatus est anno 432. Scribit Procopius, & ex eo Theophanes, Bonifacium, priusquam in Italiam reverteretur, precibus ac promissis amplissimis Vandalos, ut ex Africa decederent, frustra persuadere conatum; cum recusantibus bello contendisse, & ab iis semel ac iterum bello superatum, ac demum auxilia conquisiturum in Italiam trajecisse. Ingens exinde bellum inter Bonifacium reducem & Aëtium gestum est, initoque prælio, Aëtius Bonifacium secum congredientem vulneravit illæsus, qui tertio post mense ex vulnere, quo sauciatus fuerat, interiit. Insigne illud est, quod refert Marcellinus Comes, Bonifacium morientem, Pelagiam uxorem suam, valde locupletem, nulli alteri, nisi Aëtio, ut nuberet, exhortatum. Hæc necessario præmittenda fuere, ut non modo quis esset Bonifacius in medallione effictus, agnosceremus, sed etiam quando nummus idem cusus est a Valentiniano, quod dubio procul post Bonifacii ex Africa reditum, & quum Magister militum dictus est, factum existimare licet; non quod ante hæc tempora nullam aliam bellicam expeditionem susceperit, aut victoriam adeptus sit, ex quibus decerni eidem potuerit triumphus, quod prædicta refellunt: sed quod a Valentiniano ætate paululum provectiori cusus videatur medallio, qui antea excudi non potuit, quum antequam idem Valentinianus Augustus dictus esset a Theodosio juniore anno 425. inter Placidiam Augustam & Bonifacium bella intercederent, quæ circa annum 422. cœpta, non nisi decennio post sunt sopita; qua tempestate, reverso Bonifacio, Valentinianus, qui tum ætatis, quem in nummo præfert, annum decimum tertium attigerat; seu potius mater Placidia, virum de republica bene meritum, victoriis celeberrimum, innocentem, & per calumniam falso delatum, sibi demereri volens, hocce honoris & benevolentiæ symbo-

Prosper.

Ioanand. p. 57. 113.

Procop. lib. 1. Vand. c. 3. Theoph. p. 80.

Idac. p. 19. Marcell. p. 13. Prosp. p. 205.

ſymbolo exornavit. Sed quid denotent ſubjecta monogrammata, quorum tum primum, ni fallor, uſus in nummis, fateor mihi prorſus ignotum, neque ipſe forte Apollo divinet. Similem nummum, ſed aureum, deſcripſit Octavius Strada, in hoc ab æreo noſtro diverſum, quod in aureo Bonifacii caput radiis cinctum appareat, curruſque non ab equis, ſed a cervis trahatur, quo modo Helagabalum *proceſſiſſe in publicum quatuor cervis junctis ingentibus*, ſcribit Lampridius: & in Aureliani Auguſti triumpho *currum extitiſſe quatuor cervis junctum, qui fuiſſe dicebatur Regis Gothorum*, Vopiſcus: niſi quod cornua eſſe exiſtimavit Strada palmæ fuerint equorum capitibus affixæ, ut in aliis conſpiciuntur, maxime Neronis, qui Euthymium præfert in averſa facie, & in eo, quem in Honorio deſcripſimus, qui: PANNONI NIKA, pro inſcriptione præfert. Severus in Epiſtola ad Salvium: *Scimus enim palmigeros bijuges, ubi e circo receſſerint, quietiſſime ſtabulari. Illos non jugis formido, non ambiguæ palmæ ſollicitant, ſed demum pacatis adfixi præſepibus, timere jam neſciunt hortatorem &c.* Cervos autem ejuſmodi πλατυκέρωτας, *palmatos* vocat Julius Capitolinus in Gordiano, quorum ſcilicet cornua natura finxit in palmas. Monogrammata non omnino eadem ſunt, quæ in æreo, quæ ob nummi fortean exiguitatem haud bene expreſſit monetarius, aut minus percepit Strada.

Vopiſc. in Aureliano.
Biauo ac Ant. Aug. p. 20.
Tom. 5. Spicileg. Acheriani p. 535.
Capitol.
Plin. l. 11. c. 37

§. LXI.

NUMMUS PLAC. VALENTINIANI, IN QUO EXPRESSUS PETRON. MAXIMUS.

NON minoris raritatis eſt ejuſdem Placidii Valentiniani prægrandis nummus alter æreus, quem ad Sidonium laudat Sirmondus, cujus antica facies Valentiniani vultum exhibet, cum ſolita inſcriptione: DN. PLA. VALENTINIANVS. P. F. AVG. altera Petronium Maximum, ſenatorio, ſeu potius conſulari habitu in ſella ſedentem, volumen dextra, læva ſcipionem cum aquila tenentem, nomine hinc inde adſcripto: PETRONIVS MAXIMVS V. C. CONS. quo quidem numiſmate Petronium Maximum conſulem ſimili pene honore, quo Bonifacium proſecutus eſt Valentinianus, quam ille accepti beneficii gratiam male tandem rependit. Eo autem imperante bis dignitatem hanc obierat Maximus, ac primum anno 433. cum Theodoſio: iterum decennio poſt, cum Paterno: unde Tironi Proſpero in Chronico Pithœano, *vir* dicitur *gemini Conſulatus, & Patriciæ dignitatis*. Ad alterutrum igitur referendus præclarus hic medallio, & fortean ad poſtremum.

Lib. 3. Ep. 12.

§. LXII.

NUMMUS JUSTINIANI, IN QUO EXPRESSUS BELISARIUS.

BOnifaciano ſuppar propemodum eſt, quod Petri Gyllii olim fuit, numiſma, *in cujus uno latere ſcalptus erat*, inquit ille, *Juſtinianus Beliſarium excipiens triumphantem; in altero, Beliſarii imago, cum hoc elogio:* GLORIA ROMANORVM BELISARIVS. Effictus ſcilicet fuit in eo numiſmate Juſtinianus, quo modo fere teſſellato ſeu muſivo opere, in chalces, quæ palatii Conſtantinopolitani veſtibulum fuit, camera ac fornice, ut auctor eſt Procopius. Ibi enim, ut is Scriptor refert, Beliſarius ad Imperatorem redux cum exercitu integro exuvias ipſi offerebat, reges ac regna, & quidquid inter homines excellebat. In medio ſtabant Imperator & Theodora Auguſta, ea uterque ſpecie, ut ſummam lætitiam præ ſe ferrent, & feſto victoriam celebrarent, capitis ſuppliciterque accedentibus Vandalorum Gothorumque regibus inſignem, circumſtantibus ſenatoribus, feſtumque agentibus. Ita autem Beliſarium in Circo excepit Juſtinianus, ut idem Procopius commemorat. In iſtis porro Juſtinianeis numiſmatibus aureis perinde ac argenteis effictum volunt Beliſarium Cedrenus, Glycas, & Conſtantinus Manaſſes, ὁπλίτην ῥομφαίαν ἐσπασμένον, *armatum cum gladio ſtricto*.

Gyll. lib. 2. de Topograph. CP. c. 12. Procop. l. 1. de Æd. c. 10. Id. l. 2. Vand c. 9.

Cedren. Glyc. Manaſſ.

§. LXIII.

NUMMUS STILICHONIS.

ADjungine iis, quæ modo deſcripſimus in virorum de Republica bene meritorum honorem cuſis numiſmatibus, Stilichonis nummi debeant, dubium facit Philoſtorgius, ſcribens inter alia affectatæ ab eo tyrannidis argumenta illud fuiſſe, quod auſus etiam ſit nummos cudere, ſola forma ab Imperatoriis diſcrepantes: οὕτω δὲ κατάφωρον, καὶ ἄδεᾶ τὴν τυραννίδα προσενεγκεῖν τὸν Στελίχωνα, ὡς καὶ νομίσμα, μορφῆς λειπούσης μόνης, κόψασθαι: *Ita aperte & confidenter tyrannidem affectaſſe Stilichonem, ut etiam numiſma, ſola forma excepta, cuderet.* Quæ de aureo nummo capienda ſuadet vox νομίσμα, ſolidis aureis ab ejuſce ævi Scriptoribus tribui ſolita. Voce vero μορφὴ habitus

Philoſtorg. l. 12. c. 1. n. 2.

Impe-

Imperatorius intelligitur, quem *venerabilem formam* vocat lex 6. Cod. Theodoſ. de Indulgentiis criminum. Verum ab Honorio ejuſmodi Stilichonis ſoceri nummos in rerum præclare geſtarum monumentum cuſos longe probabilius, quum Stilichoni ſuo nomine aliunde formandi occaſio deeſſet, ac prætextus: ejuſceque rei in viris quantumlibet auctoritate apud Imperatores pollentibus factitatæ nullum fere hactenus habeatur exemplum.

§. LXIV.

NUMMI RESTITUTI ET CONTORNIATI.

LOnge alterius generis ſunt nummi aliquot, ad virorum illuſtrium, qui prioribus ſæculis vixerant, revocandam memoriam cuſi ab Imperatoribus, quorum alii inde *Revocati*, alii *Contorniati*, ab Antiquariis appellantur. Prioris generis multo plures habentur ab ipſomet Auguſto, & ſucceſſoribus cuſi, de quibus hic non eſt ſermo: poſterioris vero tum primum occurrunt poſt Conſtantini M. ævum, atque adeo circa Honorii tempora, in quibus primas tenet æreus ille medallio, in cujus antica parte idem Auguſtus *majori habitu faciei* effingitur, ut loquitur Conſtantinus M. in quadam Conſtitutione, cum hac inſcriptione: HONORIO AUGUSTO; in poſtica expreſſus conſpicitur vir triumphantis ſpecie, laurea caput cinctus, dextra flagellum, ſiniſtra palmam tenens, curro quadrijugo vectus, cum inſcriptione: EVTYMI NICA, ita ut pene geminus ſit alterius medallionis, qui a Nerone primum cuſus eſt, in quo altera facie ipſe effingitur, cum inſcriptione: IMP. NERO CÆSAR AVG. P. M. in altera, vir eodem habitu, quo ſupra, curru perinde quadrijugo vectus, cujus equi palmis ad capita inſigniuntur, cum hiſce characteribus, EUTYMUS. Qui quidem eximius eſt Olympiæ victor *Euthymius* ſeu *Euthymus Pycta* Locrenſis, de quo Plinius hæc ait: *Conſecratus eſt vivus ſentienſque ejusdem oraculi juſſu, & Jovis deorum ſummi aſtipulatu, Euthymus pycta, ſemper Olympiæ victor, & ſemel victus*. Euthymii iſtius inſignis pugilis meminit præterea Ælianus: hujus autem memoriam revocavit Nero, quod ille quadantenus inter certaminum Deos Præſides haberetur, utpote conſecratus, quo modo fere Olympionicæ omnes apud Ethnicos pro Diis habebantur, ut auctor eſt Joannes Chryſoſtomus, ipſeque Nero Circi certamina plus æquo amaret. non vero, uti conjicit Conſtantius Landus, quod aurigationi impenſius ſtuduerit, ut de eo teſtatur Suetonius. Non enim Euthymius auriga, ſed pugil, ſeu, ut a Plinio vocatur, *pycta*, qua etiam voce, eadem notione,

Spaneim. diſſ. 1. c. 44. L. 1. Cod. Th. Si quis ſolidi circ. &c. Occo pag. 134. Biæus pag. 20. Conſtant. Landus de Veter. Numiſm. p. 70. Plin l. 7. c. 47. Ælian. l. 7. Var. c. 47. S. Joan. Chryſ. hom. 66 ad pop. Antioch. Petr. Faber l. 2. Agon. c. 10. 11. 12. 25. Franciſc. Angelon. in Hiſt. Aug. pag. 113.

utuntur Seneca & Tertullianus. Curru vero vehitur, quemadmodum Hieronicæ consueverant deduci coronati per medium stadium, triumphantium ac ovantium specie, palmam deferentes, quæ eorum propria erat. Neronianum Euthymii medallionem revocavit seu recudit Trajanus Imperator, in cujus facie altera ipse effingitur cum hac inscriptione: TRAIANUS P. F. AVG. in altera simili habitu Euthymius, nisi quod flagellum dextra tenet, quum in Neroniano spiculum; sed perperam eidem tribuatur; præterea in Neroniano binæ laureæ invicem colligatæ subsint currui, diductæ in latitudinem. In Trajaniano perinde inscribitur, EUTHYMIUS: Trajanianum servat Gazophylacium Regium. Neronianum denique, & Trajanianum revocavit etiam, uti diximus, Honorius Imperator. sed Honorianus in inscriptione differt ab aliis, quum hæc verba partim exesa præferat, EUTIMI NICA. Quæ quidem eadem ferme sunt, quæ præcones efferre solebant, quum quis victor existebat in certaminibus, ut apud Laertium: Νικᾷ Διέξιππος, & apud Xiphilinum in Nerone: Νέρων Καῖσαρ νικᾷ τὸν δὲ τὸν ἀγῶνα. Inde fluxit familiaris apud Græcos Christianos formula: IC. XC. NIKA, & apud Latinos, CHRISTUS VINCIT, CHRISTUS REGNAT, CRISTUS IMPERAT, cum ij victorias soli Deo adscriberent: ut & rursum illa Græcorum, post devictum a Constantino, virtute Crucis, quam in cælo, vel in somnis, uti vult Lactantius, vid erat, Maxentium, ςαυρὸς νενίκηκε, de qua egimus. Hinc etiam fortean acclamationes populares ad Imperatorem in Circis, NIKA, *vince*, aqua famosa illa seditio sub Justiniano nomen accepit quod esset τὸ σύνθημα τῶν δήμων, *tesseram factionum*, ut auctor est Evagrius.

Petr. Faber. Agonist. l. 2. c. 13.
Diog. Laert. l. 6. in Diog. Synop.
Dio. & Xiphil. in Nerone.
Evagr. l. 4. c. 13.

§. LXV.

NUMMUS ADULTERINUS HERAKLII.

EXactis, quæ dicenda erant de *Contorniatis* nummis, operæ pretium videtur de Byzantinorum Augustorum adulterinis quibusdam ac spuriis sermonem facere, quos rei nummariæ periti in suam suppellectilem etiam admittunt, non quod revera ipsorum Principum, quorum effigies repræsentant, esse existiment, sed quod saltem antiquioris sint ævi, & aliquid contineant in se dignum observatione. In iis eminet præ cæteris major medallio Heraclii, cujus ectypon varie descripsere Lipsius, Octavius Strada, Patinus, Jacobus Oiselius, & alii. Habetur is aureus ac pulcherrimus in gazophylacio Regio, ejus qua exhibui-

hibuimus magnitudinis, adeptæ ab eo Crucis a Persis, ac in urbem Regiam relatæ historiam referens: de qua breviter hoc loco videntur refricanda, quæ in hanc rem habent Auctores, ut facilius non tam quod verum aut adulterinum subolet numisma, deprehendatur, quam inventoris consilium ac animus. Ajunt igitur beatam Helenam inventis in Hierosolymitana urbe vivificis lignis, horum partem cum clavis, quibus Christi corpus confixum est, misisse ad Constantinum filium: alteram Macario Hierosolimitano patriarchæ auro inclusam servandam commendasse. Ita Theophanes anno 21. Constantini. Hierosolymis vero a Sarbaro, & Persis captis anno 5. Heracli, sublata Theoph. etiam vivifica ligna, & abducta sunt in Persidem cum ipso Zacharia patriarcha. Verum haud multo post, Syroe Persarum Rege post Chosrois patris necem, cum Heraclio fœdus ineunte, institit potissimum Heraclius, ut vivifica ligna, quæ Hierosolymis in Persidem transtulerat Sarbarus, sibi redderentur: quod ultro pollicitus est Syroes, si uspiam possent inveniri: Extinctis interea ipso Syroe, Chaboe, Hormisda, & Hormisdæ filio, Persarum Regibus, Sarbarus regnum Persicum, Heraclio adjuvante, adeptus, pace cum Romanis constituta, Ægyptum atque Orientem omnem Imperatori restituit: qui dum adhuc in Perside moraretur, ea uti erant quum primum capta sunt, obsignata secum deferens, Hierosolymam perrexit, & Modesto patriarchæ, ejusque clero mostravit. Ab iis vero integra adhuc sigilla deprehensa sunt, intellectumque sanctissima hæc ligna neque prophanis ac polluris manibus attrectata, neque ab illis omnino conspecta, eoque nomine actæ Deo gratiæ, & laudes persolutæ. Tum patriarcha clavem, quæ apud se remanserat, domo deferens, adorantibus universis, loculum aperuit. Post hæc erecta illic Cruce, Imperator eam illico Byzantium remisit: cui cum Litaniis ex Blacherniano Deiparæ templo obviam processit Sergius patriarcha, & ad Sophianam ecclesiam deducens, ibidem illam sustulit Indictione 2. anno Christi 629. qui est decimus nonus Heraclii. Paulo post vero Heraclius ipse domum rediens, urbem ingressus est, curru vectus, quem elephanti quatuor trahebant, cum fausta omnium acclamatione, festis diebus ob victoriam celebratis. Hæc ferme Niceph. CP. Nicephorus Patriarcha Constantinopolitanus in Heraclii Vita. in Brev. Theophanes autem in tota hac narratione Nicephoro haud usquequaque consentit. Quippe, eo auctore, Heraclius anno Imperii decimo octavo, confecto Persico bello, quod per annos sex duraverat, inito cum Persis fœdere, septimo demum in

urbem reversus, ab omnibus cum gaudio, & tripudiis exceptus est. Anno vero subsequenti, vere ineunte, urbe profectus, venit Hierosolymam, & venerandis ac vivificis secum delatis lignis, grates Deo persolvit. Cumque in Syria usque ad vigesimum quartum Imperii annum, qui est Christi 635. difficilimis bellis incubuisset, rebus quasi desperatis, venerandis iisdem secum inde asportatis lignis, Constantinopolim recessit. Ex Nicephoro igitur illata in urbem vivifica Crux anno decimo nono Heraclii, quo Sarbarus Regnum Persicum invasit. At quum paulo post tradat Heraclium in urbem reversum, videtur prorsus indicare missam vivificam Crucem paulo antequam ex Oriente reverteretur, ubi totos fere sex annos secundo exegerat. Ita quod ait acta indictione secunda, referenda videntur ad annum, quo Crux recepta est a Persis, non quo relata est in urbem. Proinde ex Theophane, Heraclius sacra secum in urbem ligna asportavit. Quod si ita est, intelligi posset expressus in hoc numismate Heraclii triumphus, quum Constantinopolim rediit. At cum tradat Nicephorus remissam Crucem ab Heraclio in Oriente adhuc degente, exceptamque a Sergio patriarcha, Heraclium vero aliquanto post curru vectum, quem quatuor trahebant elephanti, urbem ingressum, videtur potius expressus in nummo triumphi apparatus referri debere ad solemnem Heraclii in urbem Hierosolymitanam ingressum; quum scilicet acceptam a Persis vivificam Crucem in eam intulit, uti Nicephorus commemorat: quum præterea non elephanti, sed quadrigis instructo curru effictus hic exhibeatur.

§. LXVI.

ÆDES ANASTASEOS EXPRESSA IN NUMMO HERACLII.

NEc scio an adpensæ ad trabem tres lampades templum ipsum, quod a B. Helena Hierosolymis Anastaseos nomenclatura excitatum, & in eo reconditam vivificam Crucem tradit Theophanes, non indicent. Nam in ædibus sacris appendebantur trabibus auro, argento, vel ære obductis, vel iis imponebantur luminaria, sive ædium parietibus essent infixæ, sive ex se libere, & a fornice catenulis aut funiculis pensiles. Ita porro de iis ædium sacrarum trabibus Leo Ostiensis: *Trabem quoque nihilominus fusilem ex ære cum candelabris numero quinquaginta, in quibus utique totidem cerei per festivitates præcipuas ponerentur,*

Leo Ost l. 3. c. 31. al. 33.

nerentur, lampadibus subter in æreis uncis ex eadem trabe triginta sex dependentibus. Quæ videlicet ærea trabes æreis æque brachiis ac manibus sustentata, trabi ligneæ, quam pulcherrime sculpsit, & auro colorumque fucis interim fecerat Desiderius exornari, commissa est. Agunt præterea de ejusmodi trabibus Petrus Diaconus Casinensis, Hariulphus, Chronicon Ainense, Bromptonus, & alii. Quod si ita se res habet, iique lychnuchi ædem Ἀναςάσεως referunt, ij fortean fuerint ad Christi sepulchrum appensi, quos sabbato sancto divinus accendebat ignis sub horam vespertinam, siquidem σωνῆθες istud θαῦμα, uti ejusmodi miracula vocat Anna Comnena, ea tempestate obtinuerit, de quo tam constans est apud Scriptores, qui deinceps floruerunt, testimonium, ut mirum sit viros eruditos, quæ de hac re ab iis proferuntur, in controversiam revocare. Primus sane qui ejus meminerit, videtur fuisse Bernardus Monachus qui vixit an. 870. (ut testatur Willelmus Malmesburiensis) in Itinerario Hierosolymytano edito a viro doctissimo Joanne Mabillonio, qui rem ut *consuetum prorsus miraculum* commemorat, adeo ut incertum sit, quando cœperit, & *an ante tempora Saracenorum fuerit*, inquit idem Malmesburiensis. Sed & perinde quando desierit, minimè constat, cum tantum ex Chronico Andrensi anno 1177. adhuc hac tempestate visum colligere sit. Septem autem lampadas ibi appensas fuisse testatur Glaber Rodulfus: at Anonymus de Locis sanctis ad triginta sex pependisse scribit. Asservatam porro vivificam Crucem in æde Resurrectionis longe ante Heraclium palam est: cum non modo ἐκκλησία ἁγίου ςαυρȣ̃ inde dicatur auctori Chronici Alexandrini, sed & qui Crucem in ea servabat presbyter, *Custos Crucis* dicatur Victori Tunnensi in Chronico, ςαυροφύλαξ Theophani, qui Joanni Moscho σκευοφύλαξ τῆς ἁγίας Ἀναςάσεως. Quod sane muneris obibat, Francis nostris Hierosolymitanum regnum obtinentibus, *Custodis sanctæ scilicet Crucis* titulo insignis, ejusdem Ecclesiæ Canonicus, particulæ scilicet ejusdem salutaris ligni, quæ in ea æde asservabatur. Heraclius igitur recepta a Persis Cruce, hanc in Anastasi recondidit, donec Constantinopolim relata est. Ita si Heraclii adventus in urbem Hierosolymitanam hic describitur, per lampadas in eo numismate expressas videtur innui ipsa Anastasis, in quam illata sunt vivifica ligna: contra, si ejusdem Augusti adventus in urbem regiam effingitur, extracta ex eadem Anastasi innuuntur: quam quidem ædem sacram a Modesto patriarcha reædificatam eodem imperante Heraclio tradit antistes Tyrius.

Petr. Diac. l. 4. c. 73. Hariulph. l. 2. c. 10. l. 3. c. 2. Chr. Atin. an. 1061. Brompton. asi. 19. VV. Nothi. Cap. 10. Tom. 4. SS. Ord: S. Bened.

Vide Gloss. in Crux. Glaber. l. 4. c. 6. Anonym. de Loc. SS. c. 1. Chr. Alex. in Constant. M. Victor Tunn. in Anastas. Theoph: p. 134. Io. Mosch. c. 48. 49. Gretzer. de Cruce p. 1584.

VV. Tyrius l. 1. c. 4.

§. LXVII.

§. LXVII.

IMPERATORES CONSTANTINOPOLITANI IMBERBES, BARBATI.

JAM vero barba, quæ lata, & promiſſa Heraclio hic tribuitur, haud multum diſcrepat ab ea quam præferunt genuini ejus nummi, niſi quod in iſto paulo promiſſior, contra quam tradit Cedrenus, ſcribens Heraclium, priuſquam adeptus eſſet Imperatoriam dignitatem, barbam latam atque premiſſam nutriviſſe, ſed Imperatorem factum, comam totondiſſe, & barbam, quomodo, inquit, Imperatores ſolent. Ejus verba ſunt: Οὗτος ὁ Ἡράκλειος ἦν τὴν ἡλικίαν μεσῆλιξ, εὐσθενής, εὔστερνος. εὐόφθαλμος, ὀλίγον ὑπόγλαυκος, ξανθὸς τὴν τρίχα, λευκὸς τὴν χροιὰν, ἔχωντε πώγωνα πλατὺν, καὶ πρὸς μῆκος ἐκκρεμῆ. ὁπηνίκα δὲ πρὸς τὸ τῆς βασιλείας ἦλθεν ἀξίωμα, εὐθέως ἐκείρατο τὴν κόμην καὶ τὸ γένειον τῷ βασιλικῷ σχήματι· *Fuit Heraclius ſtatura mediocri, robuſtus, firmo pectore, oculis elegantibus, ac non nihil cæſiis, fulvo crine, albus, barba lata atque prolixa. Sed Imperator factus extemplo comam totondit, ac mentum raſit, qui eſt Imperatorum habitus*. Quibus quidem verbis innuere videtur Cedrenus ſolos Imperatores barbam deceſſorum more raſitaſſe, cæteros verò Græcos nutriviſſe. Et ſane ante Heraclium barbam raſiſſe Imperatores, teſtantur paſſim nummi, ipſeque auctor Chronici Alexandrini, quo loco Juſtinianum deſcribit, quem mentum raſum, ὡς οἱ Ῥωμαῖοι, habuiſſe ait. Verum ab Heraclii temporibus, *moris fuit Orientalibus tam Græcis quam aliis nationibus*, ut habet Antiſtes Tyrius, *barbas tanta cura, & omni ſollicitudine nutrire, pro ſummoque probro & majori, quæ irrogari potuerit unquam ignominia reputare, ſi vel unus pilus quocumque caſu ſibi de barba cum injuria detraheretur*. Subdit deinde, *barbam ea diligentia conſervaſſe* Grecos, tamquam *argumentum viri, vultus gloriam, hominis præcipuam auctoritatem*: a quo eadem hauſit verba Jacobus de Vitriaco. Characteres cum Græci, tum Latini non iidem omnino ſunt in ejuſdem numiſmatis ectypis, quæ ab aliis deſcribuntur, tametſi haud multum diverſi. Sed negotium faceſſit pleriſque vox mala exarata ΑΘΛΘΘΤΗC. Quidam enim ut Lipſius legendum putavere ΛΟΓΟΘΕΤΗC, alii, ΝΟΜΟΘΕΤΗC. Ego vero ΑΓΩΝΟΘΕΤΗC malim, quo vocabulo recentiores Græci ac Latini, ἀγωνιστὴν, *pugilem*, vel

Cedren. an. 1. Heracl.
Chron. Alex. p. 800.
VV. Tyrius l. 11. c. 11.
Nicet. in Iſaac. l. 1. n. 10.
Iac. de Vitriaco lib. 1. c. 74.
In Gloſſ.

vel *prœliatorem* indigitabant, ut alibi obſervamus. Neque in hac voce duntaxat mendum occurrit: nam & voces CIΛHPAC. [ubi Λ. pro Δ.] & ΠΤΛΑC [ubi Τ. pro Υ. proclivi utrobique mendo habentur] perperam exarantur. Jam vero numiſma iſtud non ejus eſſe antiquitatis, quam Cuſpinianus ei adſcribit, ſatis, opinor, ex prælibatis colligitur; quod præterea Imperatoris habitus, & Auguſtis Byzantinis prorſus inſolens diadema arguit; Inſcriptiones deinde Græce, ac Latinæ ex Sacris fere hauſtæ Literis mixtim exaratæ; lux etiam illa, quæ Heraclii vultui affunditur, omnino indicant recentioris eſſe ſcalptoris alicujus inventum, qui divinæ Crucis triumphum exprimere voluerit. Sic porro legendi ſunt Græci characteres, ac in antica quidem, ΗΡΑΚΛΕΙΟC. ΕΝ. ΧΩ. ΤΩ. ΘΩ. ΠΙCΤΟC. ΒΑCΙλεὺς. ΚΑΙ. ΑΥΤ οκράτωρ, ΡΩμαίων. ΝΙΚΗΤΗC. ΚΑΙ ΑΓΩΝΟΘΕΤΗC. ΑΕΙ. ΑΥΓΟΥCΤΟC. In poſtica vero. ΔΟΞΑ. ΕΝ. ΥΨΙCΤΟΙC. ΧΩ. ΤΩ. ΘΕΩ. ΟΤΙ. ΔΙΕΡΡΑΞΕ. CΙΔΗΡΤC. ΠΥΛΑC. ΚΑΙ. ΗΛΕΥΘΕΡΩCΕ ☦. [i. ϛαυρὸν.] ΑΓΙΟΝ ΒΑCΙλεὺς. ΗΡΑΚΛΕιος. In Lipſiano æreo exarati præterea leguntur hi characteres Græci ad occiput Heraclii, ΑΓΙΟΛΙΝΙC. qui nihil ſonant.

§. LXVIII.

NUMMI IMPP. EX GENTE PALAEOLOGA.

INter adulterinos nummos, binos etiam ex gente Palæologa exarari curavimus, alterum Joannis, alterum Conſtantini ultimi Imperatoris Conſtantinopolitani, quos rei monetariæ antiquæ ſtudioſi in numiſmatum Auguſtorum ſerie vulgo reponunt, quod indubitatæ fere fidei poſt Angelos vix reperiantur. Neſcio enim an pro genuinis haberi debeant Theodori Laſcaris, & Andronici Palæologi aurei, qui ab Octavio Strada deſcribuntur, quos vix crediderim fuiſſe tam elegantis formæ ac exhibentur. Utcumque ſit de rei veritate, donec ſuppetant alii, etiam eos hic, & in noſtro de Familiis Auguſtis Byzantinis opere repræſentamus. Mirum ſane videri debet, quod extremi iſtius ſæculi, quod noſtris proximum fuit, Imperatorum Byzantinorum nummi, atque adeo ex Laſcarica, Palæologa, vel Cantacuzena gente vix occurrant: nam Theodori Laſcaris, quos ibi damus, nummi, ex eodem Strada deſcripti ſunt, penes quem fides erit. Atque id accidiſſe ex eo prorſus exiſtimare licet, quod ut peſſime formati neglecti fuerint ab Antiquariis,

quariis, vel quod a Turcis in proprias monetas converſi: niſi forte quidam ex iis, quos Joanni, & Manueli Comnenis adſcripſimus, Palæologorum fuerint ejuſdem nomenclaturæ Imperatorum: vel, quod longe potius exiſtimaverim, quia poſtremi iſti Conſtantinopolitani Auguſti in monetis ſuis effigies ſuas, ac ſua nomina non ſemper deſcripſerint, proindeque eorum fuerint plerique, quos inter Zimiſcianos exhibuimus. Michaëlis Palæologi nummorum aureorum meminit Georgius Pachymeres, Pachym. l. 12. c. 8. aitque, recepta a Latinis Conſtantinopoli, in poſtica facie, ejuſdem urbis figuram effingi curaſſe, metalli probitate detrita. Sic ille, ubi de Andronico ſeniore: Ἀλλὰ καὶ τὸ νόμισμα διὰ τὴν χρείαν ἐκιβδηλεύετο, πρότερον μὲν γὰρ ἐπὶ Ἰωάννου τοῦ Δούκα, τὸ δίμοιρον τοῦ ταλάντου τῶν νομισμάτων, χρυσὸς ἦν ἄπεφθος. ὕστερον δὲ ἐπὶ Μιχαὴλ, τῆς πόλεως ἁλούσης, διὰ τὰς τότε κατ' ἀνάγκην δόσεις, καὶ μᾶλλον πρὸς Ἰταλοὺς, μεταγράφατο μὲν τῶν παλαιῶν σημείων, τῆς Πόλεος χαραττομένης ὄπισθεν. Καθυφίετο δὲ καὶ τὸ παρακεράτιον τὸ ἐκ χρυσοῦ νομιζόμενον, ὡς πεντεκαίδεκα πρὸς θ. τὰ εἰκοσιτέσσαρα γίνεσθαι. Μεταλλάξαντος δ' ἐκείνου, πρότερον μὲν εἰς δεκατέσσερα παρέστη πρὸς δέκα. νῦν δὲ, ἀλλὰ καὶ ἐφ' ἡμισείας τὸ ἄπεφθον καταμίγνυται. *Sed & moneta ob ejus pecuniam, adulterata eſt. Prius enim ſub Joanne Duca, nummi dimidium ex puro auro coćto ſeu obryzo erat. Poſtea vero Michaël, capta urbe, ut haberet unde largitiones neceſſarias, Italis præſertim, faceret, immutatis notis veteribus, urbis figuram in poſtica facie expreſſit, detrita interim metalli bonitate, eo uſque ut e viginti quatuor partibus aurei ſolidi, auri duntaxat puri novem eſſent, quindecim miſturæ ſequioris. Poſt Michaëlis mortem, primo quidem decem partes auri purgati ad vitioſas quatuordecim adjećtæ ſint: nunc vero ad dimidiam purum aurum miſcetur.* Quæ porro hic dicuntur de urbis figura in nummis Michaëlis effićta, pene nos impulere, ut ejus eſſe exiſtimaremus nummum æreum, in quo Imperator cum Cruce, & globo in altera facie, in altera vero urbis porta triplex, ſuis turribus, & pinnaculis inſtrućta viſitur, cum adſcripta ſubtus hac epigraphe, VICTORIA, in receptæ urbis, atque adeo Francorum ab ea expulſorum ſymbolum. Sed erunt fortaſſe, qui quo Auguſtus ille cingitur diadema vix eſſe putent iſtius, quo Michaël vixit ætatis. Proſtat alius Andronici Imperatoris aureus prægrandis, in quo urbs Conſtantinopolis, muris ſuis circumdućta exhibetur, Deipara pallium expandente, ac brachia ſuper

per eam porrigente, tanquam urbis tutatrice ac πολιέχῳ. In altera, coram eadem beatiſſima Virgine in genua proeumbit Imperator, ſupra cujus caput inſcriptum: ΑΝΔΡΟΝΙΚΟϹ ΒΑϹΙΛ, quæ quidem urbis expreſſa figura ſuadere poteſt eſſe Andronici ſenioris Palæologi, ita ut parentis monetarum figuras in ſuis etiam ſervarit: quod ſuadere imprimis poteſt Andronici in Deiparam cultus eximius, qui, ut tradit Pachymeres, poſt debellatum Alexium Philantropenum, in monaſterium Hodegorum venit, & coram ſacra Deiparæ imagine, toto fere corpore proſtratus, adeptæ victoriæ gratias egit. Sed quum nummus iſte ſit ex iis, quos caucios vocant, cujuſmodi cuſi habentur ex familia Comnena Auguſtorum; Andronico Comneno tyranno, interim dum lux alia effulgeat, adſcripſimus. Scribit denique Raimundus Montanerius in Hiſtoria Catalanica regum Aragon. Rogerium Florum Magnum Ducem ab Andronico ſeniore, cui quum Catalanis militabat, dictum, rogaſſe Imperatorem, ut militibus ſuis ſtipendia perſolveret, eumque monetam cudi curaſſe probitate longe imminutam, quæ inſtar erat ducatorum Venetorum, argenteorum ſcilicet, quorum pretium erat octo denariorum Barcinonenſium: præterea minutiorem aliam monetam, quæ trium denariorum erat, quamque perperam *Vincilions* appellatam ait, manifeſto errore, pro *Miliariſion*. Ejus verba ſunt: *E com aqueſta pau ſo feyta, lo Megaduch dix a l'Emperador, que donas paga a la companya, e l'Emperador dix que faria & feu battre moneda en manera de ducat Venetia, que val.* 8. *diners Baceloneſes caſcu. E axi ell feu ne fer, que havien nom Vincilions, e non valia tres diners la hu: e volch que corregueſſen per lo preu daquells qui vahen* 8. *diners, e mana & caſcu que prengueſſen dells Grechs cavall, o mul, o mula, o viandes, o altres coſes que hagueſſen ops, e que pagaſſen de quella moneda, e aço feu par mal vici, ço es que entras hoy, e mala vohentat entre los pobles e la hoſt: que tantoſt que ell hach ſon enteniment de totes les guerres, volgra quels Franchs foſſent tots morts, e foſſen fora del Imperi*. Verum etſi hodie vix ulla obvia ſint poſtremorum Imperatorum, ex gente præſertim Palæologa, numiſmata, quibus monetariæ ſupellectilis ſtudioſorum ἀρχεῖα locupletentur, damnum iſtud quodammodo reſarciunt, quæ ſuperſunt eorum figuræ, ex quibus habitum Imperatorium horum temporum, qui deſcribitur a Codino, & aliis, licet percipere. Quas inter præ cæteris inſignes haberi debent Michaëlis Palæologi, Theodoræ Auguſtæ uxoris, & Conſtantini Porphyrogeniti filii imagines, quæ Conſtantinopoli in Deiparæ περιβλέπτου æde ſacra conſpiciuntur,

Pachym. lib. 9. cap. 13.

Cap. 210.

Leunclavius in Pand. Turc. c. 51.

ciuntur, quas delineari curavimus. In qua quidem tabella Theodora effingitur cum *τυμπανίῳ* in capite, margaritis, & lapillis distincto, uti Euphrosyne Augusta Alexii Angeli Imperatoris uxor apud Nicetam Choniatem. Habetur alia haud absimilis ejusdem Michaëlis Imperatoris effigies descripta ab Hieronymo Wolphio ex codice MS. Augustanæ bibliothecæ Historiæ Georgii Pachymeris, cui diadema capiti impositum non omnino ejusdem est formæ, qua in ea imagine a nobis descripta cernitur: sed & quod *acaciam* vocant, voluminis speciem plane refert. Aliam præterea tabellam damus Manuelis Palæologi & Helenæ Augustæ uxoris, ut & Joannis, Theodori, & Andronici filiorum effigies continentem, ex MS. codice Operum Dionysii Areopagitæ, quem idem Manuel ad monasterium s. Dionysii in Francia, ubi asservatur, per Manuelem Chrysoloram Legatum suum misit anno 1408. uti præfert eidem imagini subdita, hicque descripta epigraphe, quam, ut & ipsas effigies, beneficio viri humanissimi perinde ac doctissimi Joannis Mabillonii sumus consecuti: Τὸ παρὸν βιβλίον ἀπεστάλη παρὰ τοῦ ὑψηλοτάτου Βασιλέως καὶ Αὐτοκράτορος Ῥωμαίων κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου, εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Διονυσίου τοῦ ἐν Παρυσίῳ τῆς Φραγγίας ἢ Γαλατίας ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. δι' ἐμοῦ Μανουὴλ τοῦ Χρυσολωρᾶ πεμφθέντος πρέσβεως παρὰ τοῦ εἰρημένου Βασιλέως. ἔτει ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἑξακισχιλιοστῷ ἐννεακοσιοστῷ ἑξκαιδεκάτῳ. ἀπὸ σαρκώσεως δὲ τοῦ Κυρίου, χιλιοστῷ τεσσαρακοσιοστῷ ὀγδόῳ. Ὅστις εἰρημένος Βασιλεύς, ἦλθε πρότερον εἰς τὸ Παρύσιον πρὸ ἐτῶν τεσσάρων.

Tabella VI. Nicet. in Alex. l. 1. n. 3. Ad Niceph. Gregor. Edit. Basil. an. 1562.

Tabella VII.

§. LXVIII.

MEDALLIÆ JOANNIS ET CONSTANTINI PALAEOLOG.

SPuriis igitur nummis, ut diximus, nummum accensemus, qui revera non est nummus, Joannis Palæologi Manuelis filii, exaratum in medallionis formam a (1) Victore Pisano; cujusmodi complures alios sculptor ille egregius suæ ætatis, atque etiam priorum sæculorum illustrium virorum imagines simili figura delineavit. Hanc autem Joannis, quam ex æreo Illustrissimi Comitis Joannis de Lazara Patavini, Marchionis Nicolai filii damus, sic commendat Paulus Jovius in epistola Italica ad Cosmum Ducem Florentinum, apud Georgium Vasarium: *Oltra*

(1) *Andrea Pisano* legendum omnino.

Oltra questo ho ancora una bellissima medaglia di Giovanni Paleologo Imperadore di Costantinopoli, con quel bizzarro capello alla Grecanica, che solevano portare gl' Imperadori, & fu fatta da esso Pisano in Fiorenza al tempo del concilio d' Eugenio, ove si trovò il prefato Imperadore, che ha per riverso la Croce di Cristo sostentata da due mani, verbigrazia dalla Latina, & dalla Greca. Nummum denique æreum expressimus Constantini Palæologi ultimi Imperatoris ex musæo ejusdem, cujus meminimus, Comitis, super quo, ut spurio, multa multi commentati sunt, atque in iis Josephus Scaliger, & Jacobus Gretzerus. Scaligeri dissertationem, quod in paucis foliis exarata rarior sit, nostræ subjecimus, omissa Gretzeriana, quod in spissioribus de Cruce commentariis omnibus obvia sit.

Georgius Vasfarius in Vit. Pict.

Tabella IV.

§. LXIX.

NUMMI HELENÆ NOMEN PRÆFERENTES.

PОrro inter nummos, quos exhibemus, vel qui in antiquariorum pinacothecis prostant, habentur aliquot, non incertæ quidem fidei, sed qui dubium præferant, quibus sint adscribendi, seu propter male formatas, detritas, vel denique contractas inscriptiones, vel interdum, quod nullam præferant, cujusmodi sunt non pauci ex inferioris omnino ævi nummis. Interdum etiam alii occurrunt, in quibus, quum bini aut plures ejusdem nominis se se offerant Augusti, vel Augustæ, incertum manet utri debeant adscribi, in quibus maxime sunt Heleniani. Quum enim Helenæ Augustæ nummi præferentes nomen ac titulos in eruditorum virorum gazophylaciis serventur complures, atque adeo in regio octo ærei, non unius omnino figuræ vel ornatus, ac inscriptionis, vix tamen constans est inter studiosos ejusce supellectilis nummariæ indagatores, cui debeant adscribi, matrine Constantini Magni, vel Juliani Parabatæ, vel etiam Crispi, si quæpiam fuit, conjugi. Matrem Helenam Augustam renuntiatam, ejusque effigie cusos a Constantino filio aureos nummos testantur Eusebius, Sozomenus, Nicephorus, & Theophanes, qui monetam ὡς Βασιλίδι attribuisse ajunt. Ejusmodi autem Helenianos aureos Romæ anno 1398. repertos auctor est Thomas Walsinghanus: *Sub hoc anno,* inquit, *Romæ repertus est thesaurus Helenæ matris Constantini Imperatoris, sub quodam pariete ruinoso. Ipsa vero moneta aurea signata fuit imaginibus dictæ dominæ, habens in circulo nomen ejus*

Euseb. l. 3. de Vita Constant. c. 46. Sozom. l. 2. c. 1. Niceph. l. 8. c. 31. Teoph an. 20. Const. Walsing. p. 356. Fleta l. 2. c. 12. §. 1 c. 79 §. 10. Vid Relat. de monte Libano.

 scri-

ſcriptum: & valuit una petra XX. *ſol. de noſtra moneta. Cum quo theſauro poſtea Papa fecit reædificari Capitolium & Caſtellum S. Angeli*. Eſt autem *petra*, ponderis Anglicani ſpecies, conſtans duodecim libris, ut libra quindecim unciis: quæ quidem *petra* vulgo in lanipendiis etiamnum uſurpatur. Enimvero aurei cujuslibet Helenæ nummi rariores ſunt æreis, quorum perinde, ut diximus, inſcriptiones, atque etiam capitis ornatus diverſitatem quandam arguunt. Ac binorum quidem, qui hoſce characteres præferunt: FL. HELENA AVGVSTA, in averſa vero facie: SECVRITAS REIPVBLICAE, prior nitidiſſimus Helenæ caput exhibet tectum neſcio qua calyptra deſuper reticulata, & in caſſidis modum protenſa, quæ aures ipſas ac capillos tegit, præterquam eos, qui fronti ſuperfunduntur. Ubi fortaſſe *mitræ*, vel *mitellæ*, *quas criſpantes* vocat S. Hieronymus, *quibus vertex artabatur innoxius*, exprimuntur, vel *turriti alienis capillis vertices*, de quibus idem Scriptor, & Tertullianus hiſce verbis: *Affigitis præterea neſcio quas enormitates ſutilium atque textilium capillamentorum, nunc in galeri modum quaſi vaginam capitis, & operculum verticis, nunc in cervicem retro ſuggeſtum*. Alter Helenam prodit duplici unionum linea caput cinctam, crinibus ad aurem contractis ac collectis, criſpatis aliis fronti imminentibus, uti ferme omnes alii; ita tamen ut ſuperior capitis pars tecta perinde videatur. In tertio, qui pro lemmate habet: FL. HELENA AVGVSTA, & in poſtica: PROVIDENTIAE AVGG. Helenæ capitis pars ſuperior tota reticulo videtur tecta, quod limbulo unionum linea exornato continetur: ſic ut ad ſinciput, & ad aures crinibus ſubſit limbulus, iis tantum circa frontem criſpatis & annulatis extantibus. Aliorum trium nummorum Helenæ nomen præferentium varius itidem in capite & capillis ornatus. His vulgo pro inſcriptione eſt in antica facie: FL. IVL. HELENAE AVG. in poſtica vero: PAX PVBLICA. Ac prior quidem neſcio quam diadematis ſpeciem præfert, quæ ad ſinciput latior, ad aures vero, ubi capilli in orbem contrahuntur, arctior caput ſtringit: ita tamen, ut qua latior eſt, extra caput promineat, uti ſolent laureæ corollæ in Auguſtorum nummis, criſpatis crinibus frontem adornantibus. Diadema autem ſeu limbus, niſi capillorum contextus vel σειρὰ, uti vocat Naumachius, ſeu, uti dicimus, *trecia* ſit, unionum ſerto in medio diſcernitur. Neque multum diverſus eſt alter, niſi quod limbulus, qui, ut & prior, ad ſinciput in duplex cornu evadit, rarioribus margaritis videtur diſtinctus. In tertio denique, cujuſmodi binos alios ſervat gazophylacium Regium, Helenæ caput

Epiſt. 10. 23.
Id. Epiſt. 7.
Tertull. lib. de Cultu femin.

caput latiori diademate unionibus & lapillis distincto stringitur, capillis ad aurem contractis, & ad frontem crispatis eminentibus. Præter istos Helenæ nummos, alium aureum titulo & capitis ornatu prorsus diversum exhibent Octavius Strada, Tristanus, & Chiffletius: is enim Helenam repræsentat absque ullo capitis ornatu, capillis tantum ad occiput collectis & nodatis, cum hac inscriptione: FL. HELENA MAX. seu, ut habet Strada: HELENA MAX. ut Chiffletius denique: HELENA FL. MAX. nisi legatur: FL. MAX. HELENA. In aversa parte stella conspicitur. Ex hac igitur inscriptionum & habitus seu capitis ornatus diversitate tres Helenas confecit idem Chiffletius, quibus totidem istiusmodi nummorum species adscribit: ac eos quidem in quibus SECVRITAS describitur, Helenæ Constantini matri tribuit: alterum Helenæ Maximæ Crispi uxori: eos denique qui Flaviæ Juliæ Helenæ nomen præferunt, Helenæ Juliani Imperatoris conjugi: atque id quidem levioris quantumlibet momenti argumentis stabilire nititur. At Wilthemius, quem Chiffletius Juliani uxori tribuit, Constantini matri adscribit, quod, ut ait, in nummi parte aversa Crux efficta conspiciatur. Is est quem ex Helenianis quartum delineari curavimus, cujusmodi asservatur æreus in gazophylacio Regio, in quo quidem æreo ita Crux efficta conspicitur, ut rectus stipes paulo versus figuram curvetur. Et sane si revera Crux est, Juliani uxori haud potest adscribi, quæ ut conjux, Deorum cultui addicta, Isidis etiam effigie in nummis suis expressa conspicitur, ut censet Tristanus. Ita nummi, quos idem Scriptor, quem etiam secuti sumus in descriptione nummorum Constantii Chlori, Helenæ matri attribuit, neptis fuerint, seu Juliani uxoris. Nam & titulorum diversitas, diversarum Augustarum nummos esse arguit. Ac titulorum quidem in eo varietas deprehenditur, quod priores tres nummi, FL. HELENAM AVGVSTAM, tres alii, FL. IVL. HELENAM, aureus denique Tristani & aliorum, FL. HELENAM MAX. appellent: etsi ex veterum nummorum inspectione satis constet, variatos interdum Augustorum titulos, ita ut validum omnino ex hoc minime conficiatur argumentum. At in tribus posterioribus primo observare est Helenam Juliæ prænomine donari, quo modo in inscriptionibus Helena Constantini mater: deinde inscriptionem secundo aut tertio casu poni, ita ut si cum secundo, monetæ nomen subintelligatur: si cum tertio, in Helenæ matris honorem cusos a filio Constantino nummos liceat suspicari: cui præterea, PAX PVBLICA, adscripta censeri potest, quod ea procurante, Ecclesiæ Christianæ, damnata in Nicæno conci-

Strada, Tristanus tom. 3. Chiffl. in Anast.

Wilthemius in Icon. Const. M. & Helena.

Grater.

concilio Ariana hæresi, pax revera reddita sit. Nam & anno 20. Constantini, quo illa a filio Augusta appellata dicitur a Theophane, Nicænam synodum celebratam constat. Sed & non minime sententiam hanc firmant expressa in nummis istis diademata, quum coronatam a filio Constantino matrem Helenam tradat idem Theophanes, Augustam renuntiatam Eusebius & alii. Nam in sexto nummo lapillis & margaritis distinctum diadema prorsus effingi videtur, nisi quod vittis caret. Sed quod dubium in hisce conjecturis ingerit, illud est potissimum, quod in omnibus ferme, iisque præsertim, qui nitidiores sunt, Augusta effingatur junior ac formosa, quod in Helenam matrem vix quadrat, quæ anno vicesimo Constantini, quum Augusta dicta est, & cusi ejus nomine sunt nummi, si Theophanem audimus, tum ætate provectior erat. De Flavia Helena Maxima, & an illa Crispi uxor fuerit, non minor est difficultas, quam attigimus in Crispi elogio. Utcumque sit de nummis istis Helenianis, quos una omnes Constantini Magni familiæ subjecimus, ut cuique liceat inspicienti, quod arriserit, statuere; id constat ex iis inditam a vulgo *Sanctarum Helenarum* appellationem omnibus ferme numismatibus Augustorum Constantinopolitanorum ævi inferioris, maximeque iis, quos ejusmodi rerum studiosi propter male formatos characteres, aut vultus ipsos, vel quod nihil exquisitum contineant, solent aspernari. Quod inde fortean originem habuit, quod non Helenæ duntaxat, ut divis adscriptæ imagines, sed & crucigeros omnes nummos sacri phylacterii, aut encolpii vice ad collum quilibet appenderet: unde nummorum ejusmodi plerosque videmus perforatos: quod quidem etiam ante Constantinum obtinuisse observare est ex iis, quæ in Anastasii Chiffletius annotavit, tametsi id potissimum tum primum profluxisse censendum sit ex nummis Helenæ Romæ in ejus thesauro inventis, quæ fortassis summus Pontifex, ut feminæ de Ecclesia bene meritæ, distribuerit. Harum vero Sanctæ Helenæ monetarum vim mire commendat Bosius, aitque præsens esse remedium adversus comitialem morbum.

Chiffl. in Anast. p. 269. 275. 276.

Bosius l. 15. de Sign. Eccl. fig. 68. c. 12.

§. LXX.

NUMMI UTRIUSQUE THEODOSII.

QUI Theodosii nomen præferunt & titulos nummi, Seniori ne, an Juniori adscribi debeant, non perinde planum est definire; quum in iis vultuum delineatio non adeo sit exacta, priscorum nempe monetariorum intercidente tum peritia ac arte, ut utrius sit, liceat advertere. In iis tamen bini sunt aurei, quorum alter: SALVS REIPVBLICAE, alter: VOT. XXX. MVLT. XXXX. qui indubitate Junioris sunt: quum prior par consulum referat, ipsius Theodosii & Valentiniani, uti supra observatum, alter nonnisi Juniori attribui queat, quum Senior anno Imperii sexto-decimo obierit, ac proinde vicennalia non attigerit, quæ hic describuntur per vota tricennaliorum. Cum vero bini isti nummi Theodosii protomen cum casside, spiculo, ac clypeo præferant, haud inani fortasse, tametsi vix prorsus certa conjectura, similis figuræ nummos Juniori; cæteros in quibus figura lusca exprimitur Augustus, Seniori adscripsimus.

§. LXXI.

NUMMI UTRIUSQUE JUSTINI.

NEque minor est difficultas in discernendis utriusque Justini, Senioris scilicet seu Thracis, & Junioris, qui & Curopalata vulgo appellatur, nummis. Eos qui Imperatorem plena facie exhibent cum camelaucio, clypeo, spiculo, vel globo, Seniori adscripsimus, quod cum satis sint bene expressi aut formati, non ea nobis viderentur ætate cusi, qua barbaries in Orbem Romanum invecta est, maxime ævo Justiniani & Justini nepotis, quod præ ceteris evincunt eorum nummi pessime effigiati, siquidem Justini Junioris sint, quos ei adfinximus, lusca plerique facie, sed levi, fateor, conjectura: quum in iis, qui plena facie sunt, extet æreus, qui cusus annotatur Constantinopoli anno decimo Imperii, quem vix attigit, cum anno nono, mense secundo, extinctum prodat Marcellinus Comes, tametsi cusus dici potest decimo ineunte Imperii. Qui vero Justini Imperatoris nomina, eumque una cum uxore Augusta in eadem sella sedentem præferunt, indubitanter Juniori attribuimus,

buimus, quum in iis ſint, qui annum Imperii, quo cuſi ſunt, duodecimum adſcriptum habeant, adeo ut inde firmari poſſit annus Imperii Juſtini Junioris, quo exceſſit, de quo controverſia eſt apud veteres Scriptores. Ex eo etiam abunde docemur errare quoſdam, tradentes in hiſce nummis Juſtinum Seniorem & Juſtinianum exhiberi, quum Juſtinianus Cæſar ſub annum Juſtini ſextum, Auguſtus vero menſibus quatuor ante ejuſdem obitum renunciatus ſit, ac proinde collega Imperii exhiberi non potuerit anno ſecundo Imperii avunculi, uti præferunt ii nummi: qui præterea Seniori non poſſunt adſcribi, quum Euphemiam Auguſtam ſuperſtite Juſtino Seniore conjuge extinctam palam ſit ex Scriptoribus. Deinde in his nummis uxor Imperatori adjungitur anno Imperii duodecimo, quem non attigit Senior, ſed Junior, cui Sophia uxor ſuperſtes fuit. Feminam eſſe, quæ Juſtino adjungitur (nam in pleriſque adeo ſunt attritæ ac evanidæ effiges, ut certum aliquid ſuper hac re elici vix queat) oſtendit diverſitas geſtaminis: nam Juſtinus globum crucigerum dextra gerit, Imperatrix vero Crucem oblongiorem ſceptri vice, non vero ramum aureum margaritis & unionibus diſtinctum, quomodo deferre ſolitas Auguſtas ſeneſcente Græcia tradit Codinus. Nam qui ex Octaviano Sada proferuntur ab Alemanno, male a ſcalptore deſcripti ſunt, quum & in iis Juſtinus barbatus, & quæ adjungitur effigies veluti adoleſcentis effingantur: priori Crux, alteri virga in dextra, utrique vero in ſiniſtra globus tribuantur: quum Juſtinianus, quem exhiberi putat idem Scriptor, non adoleſcens, ſed plena jam ætate & Cæſar & Auguſtus dictus ſit: ita ut quos Alemanno inſpiciendos præbuit Sada, non diverſi ſint ab iis nummi, quos adſcripſimus Juſtino Juniori. Verum longe major eſt difficultas in enotandis aliquot aliis æreis, quos hiſce ſubjunximus, hac tantummodo fulti ratione, quod ejuſce ætatis videantur, quum ex characteribus, qui in iis deſcribuntur, licet in quibuſdam ſat perſpicuis, vix quicquam divinari poſſit. In iis vero bini effinguntur Imperatores; vel ſaltem Imperator, cui adſidet Auguſta conjux; nam facies in omnibus (octo vidimus) ac veſtes fere evanidæ ſunt, uterque ſimili diademate conſpicui globum crucigerum in medio ſuſtentant; altero dextra, altero ſiniſtra bacillum ſeu ſceptrum geſtantibus. Omnes pene Theſſalonicæ cuſi characteres anomalos repræſentant, quidam hoſce male formatos, VTLVT---TSPP--- AVC. quidam ASS---VNV V, alii---ACVC SC. alii---OSIAN. alii denique---ALO9NO. in poſtica autem horum facie anni Imperii adſcribuntur IIV. IIIII. VI. & VII. adeo ut Juſti-

Vide Stemma Juſtini.

Cod. de off. c. 17. n. 25. Aleman. ad Procop. p. 42. 44. 1. edit.

Justino Seniori & Justiniano adscribi vix debeant, quum Justinianus, ut diximus, anno Justini 6. aut 7. Cæsar dictus sit ab avunculo, uti testatur Victor Tunnensis: *Post Consulatum II. Justini & Apionis, Justinus Augustus Justinianum nepotem suum ad Senatorum supplicationem invitus Cæsarem facit*. Incidit autem Consulatus Justini secundus in annum 524 quo Julii 9. Imperii annum septimum inibat: unde conficitur anno ejus quinto, Justinianum ut avunculi collegam in nummis effingi non potuisse. Sed de hisce nævis lector ac inspector ipse per nos licet decernat. Iis præterea nummis duos aut tres alios æreos subjunximus, Justinoque adscripsimus, nulla alia ferme conjectura, quam quod Imperatorem & Imperatricem exhibeant cum hisce characteribus D N IV--- AAR. & hisce, infra easdem effigies, VITA. in aversa vero facie K. cum hisce, ANNO VIII. KAR. Unde colligitur Karthagine cusum fuisse, ac proinde saltem ante an. 698. quo in Saracenorum potestatem venit Carthago, Leontio imperante: nisi per IV. Justinianus Rhinotmetus intelligatur, antequam a Leontio Imperio deturbatus fuisset. Tertium nullis characteribus insignem, altera facie Imperatorem, altera Augustam exhibentem, quod eorumdem videantur ac priores, pariter subdidimus, ut liceat cuique perinde de iis judicium statuere.

§. LXXII.

NUMMI CONSTANTINI ET CONSTANT. EX FAMILIA HERACLIANA.

SED præ cæteris jure negotium facessunt Baronio, Gretzero, aliisque in re nummaria peritis viris numismata aurea & argentea, quæ CONSTANTINI ET CONSTANT. nomina præferunt, æreaque alia ejusdem typi nullis characteribus insignita, non una tamen omnia figurâ, sed diversa. Ac primum quidem ex iis, quæ delineari curavimus, æreis, altera facie, Imperatoris cum promissa satis barba protomen exhibet: altera columnam, vel literam I. cum hisce characteribus: ANNO I. qui cusum anno Imperii primo declarant. Bina ejusdem typi servat gazophylacium Sangenovefanum. Tria exinde alia aurea habentur in regio, in quorum antica facie duorum pariter Imperatorum sunt στηθάρια, quorum prior cum promissa & lata barba, alter barbæ primam lanuginem indutus visitur cum hisce characteribus, qui in quibusdam ex iis adeo minusculi & pessime

P forma-

formati, ut puncta potius dixeris, quam literarum apices, DN CONSTANTINI S (alii habent ET) CONSTANTIC. In aversa parte Crux habetur gradibus insistens, cum inscriptione male pariter exarata: VICTORIA AVGVST: & CONOB. Ejusdem ferme typi binos aureos regios, & argenteum unum gazophylacii S. Genovefæ damus: nisi quod Imperatoris *pogonati* diademati crucigero additur nescio quæ calyptræ species, *camelaucium* forte, cum hisce characteribus: DN. CONSTANT. In postica Crux altior globo insistit, ad cujus latera bini Imperatores cum globis crucigeris stant, prior altior barbam, non tamen promissam indutus: alter ut puerulus effinguntur cum hisce characteribus: VICTORIA AVGVS. CONOB. ita ut in hocce nummo quatuor a se invicem diversos Imperatores effictos par sit credere. Argenteum præterea delineamus, qui est ejusdem gazophylacii Sangenovefani, in cujus antica idem cum barba promissa Imperatoris vultus, & cum simili, cujus mox meminimus, calyptra, ac globo crucigero, & hisce in circuitu characteribus pessime descriptis: VICTORIA AVGVST. In postica tres stant Imperatores cum stemmatibus & globis crucigeris; medius altior cum barba, non tamen promissa, qui ad dextram est, ut puerulus, qui vero ad sinistram, medio altitudine cedens: infra, CONOB. Diversi alium aureum typi exhibemus, in quo tres consistunt Imperatores, medius, & altior cum promissa barba; qui ad dextram est ut puer: qui ad sinistram, ut adolescens efficti. In aversa facie Crux insistens gradibus effingitur cum eadem semper inscriptione: VICTORIA AVGVST CONOB. Ejusdem typi prostat alter æreus, præterquam quod in aversa facie annus Imperii vicesimus describitur, & Ravennæ cusus innuitur. Damus præterea æreos alios nullo conspicuos lemmate, quorum facies altera, Imperatoris cum barba promissa προτομὴν, altera literam majusculam M. cum tribus, ad latera & caput literæ, Imperatorum στηθαρίοις. Delineari denique curavimus nummum æreum, in cujus latere altero Imperator iste pogonatus, militari habitu, spiculum tenet cum Imperatore alio tunicato ad sinistram stante: in altero annus XXI. designatur, quo cusus Constantinopoli. In alio perinde æreo ejusdem Ravennæ cuso, barbatus idem Imperator captivum pede dextro proculcat. Atque hi omnes & similis pene typi pessime omnino effigiati sunt nummi, quos tametsi alicujus ex Heracliana familia Imperatoris ex numismatum istius ævi collatione esse pro certo haberi debeat, cui tamen adscribendi non plane constat. Quum

enim

enim is Conſtantinus dicatur, pluresque in eadem Heraclii gente occurrant hac nomenclatura Auguſti, vix tamen ex iis aliquis reperitur, cui & typi & Auguſtorum una ac ſimul imperantium, qui in iis effinguntur, numerus, ut & adſcriptæ denique Imperii annorum notæ conveniant. Nam ut numiſmatis auctor retegatur, neceſſe eſt, ut demus aliquem Conſtantinum, qui anno Imperii primo ejus fuerit ætatis, ut barbam induiſſe ſat promiſſam dicendus ſit, uti exhibetur in primo numiſmate; in quo quum ſolus appareat & unicus, tunc temporis Imperii collegam non habuiſſe colligitur. Neceſſe eſt præterea, ut is Conſtantinus binos habuerit poſtea Auguſtæ dignitatis collegas ſat adultos, utpote pogonatos ſub extremos Imperii annos, quos ad viceſimum ſecundum produxiſſe quædam ex iis ſatis declarant, quum alia annos XV. XVII. XX. & XXI. præferant. Nec ſcio, uti mox obſervatum, an in aliquot ex iis nummis interdum quatuor diverſi efficti ſint Auguſti, qui una imperaverint, quod ex argenteo potiſſimum, in quo ejus, qui medius ſtat inter binos alios, barba non tam promiſſa, ac eſt illius, qui in antica deſcribitur. Denique ut cujus ſit iſtiuſmodi nummi plene doceamur, neceſſe eſt, ut aut filium, qui ut puerulus interdum effingitur, aut fratrem collegam *Conſtantem*, aut certe *Conſtantinum* is habuerit: nam quum alterius iſtius Auguſti nomen haud omnino exaratum ſit, incertum manet *Conſtans* ne, an vero *Conſtantinus* appellatus fuerit. Enimvero, ut expendamus, cui ex Heracliana familia poſſint adſcribi, primum quidem Heraclio juniori, qui & *Conſtantinus* nuncupatur in parentis Heraclii nummis, & apud Scriptores, uti monemus infra, tribui non poſſunt; ſiquidem is diebus centum & tribus poſt patris exceſſum tantum regnavit, licet ab eo Imperator dictus & coronatus anno Chriſti 613. annos 28. & dimidium imperaſſe dicatur. Quamvis enim filium habuerit *Conſtantem*, præterquam quod ſuperſtite patre, ejus ſolius nomine ac effigie nulli formati nummi, anno Imperii primo barbam induiſſe dici non poteſt, qui in cunis exiſtens diademate donatus eſt. Heraclius porro junioris filius, cui & *Conſtantini*, quum Imperator eſt appellatus, nomen a populo impoſitum dicitur, & quem a Scriptoribus aliquot Conſtantem appellari monemus, revera annos regnavit viginti-ſeptem: adeo ut viceſimus ſecundus Imperii annus in nummis iſtis deſcriptus convenire eidem queat. Deinde *Conſtantinum* Pogonatum filium habuit, præterea Heraclium & Tiberium liberos alios, quos fortean corona ſuperſtes donaverit, & in nummis ſecum effingi voluerit. At cum Imperator

dictus est anno 641. vix ætatis decimum excesserat, utpote natus anno 630. atque ita primo Imperii anno barbatus exhiberi non potuit. Neque vero quomodo Constantino prioris filio convenire possint eadem numismata, omnino percipere licet. Favet sane promissa barba, a qua is cognomen accepit: favet quod ætate maturior Imperium capessivit. Nam imberbem in Siciliam patris necem ulturum profectum ajunt, inde barbatum reversum, Πωγονάτε adeptum cognomen. Favet, quod Heraclium & Tiberium fratres, vel quod filios duos habuerit, Justinianum Rhinotmetum, & Heraclium. Sed obstat, quod imberbis dicatur fuisse primo Imperii anno, quo is Constantinus barbam etiam promissam induerat: deinde quod anno Imperii decimo septimo obierit, ac denique quod nullos *Constantini* aut *Constantis* nomine filios aut fratres habuerit. Quis igitur ita felix, ut nodos istos intricatos solvat Sane Pogonati parenti magis convenirent ejusmodi nummi, nisi obstaret annus Imperii primus in iis adscriptus, in quibus plena jam ætate barbatus apparet, quum & *Constantinum* filium habuerit, Imperii fortean collegam, etsi hac de re fileant Scriptores: præterea *Heraclium* & *Tiberium*, quos saltem post patris excessum Imperatores appellari voluisse plebem tradunt Historici, quod fortasse etiam hac dignitate donati fuissent patre adhuc superstite: ut proinde in nummorum aureorum facie antica *Constantinum*, qui & *Constans* dictus, cum filio *Constantino* Pogonato: in aversa vero *Heraclium & Tiberium* effictos par sit credere. Quid denique si nummus, qui primum Imperii annum designat, eidem Pogonato attribuatur, cæteris Constantino parenti adscriptis, ut uterque barbam promissam induerit? Sed quum in hisce difficultatibus fateamur ultro nos cum doctioribus cæcutire, aliis quibus otium erit, & felicior aura aspiraverit, has examinandas relinquimus; ut Constanti tamen potius, quam Pogonato filio ejusmodi nummos pogonatos attribuerimus, id potissimum causæ fuit, quod ex iis, qui Constantini nudum nomen præferunt, tres ejusdem typi æreos servet gazophylacium s. Genovefæ Parisiensis, in quorum adversa parte subscriptæ hæ leguntur literæ: CRTS quas sic interpetrari licet, ut in Mauricii numismate, *Carthagine signata*: quod quidem si ita se res habet, nummi isti Constantiniani Copronymo non possunt adscribi, quum antea, Leontio scilicet imperante, Carthago in Saracenorum venisset potestatem: longe minus etiam Porphyrogenito Leonis Philosophi filio, cujus præterea nummorum facies diversa prorsus fuit.

Joel.

Hoc

Hoc porro loco obſervare licet numiſmata Imperatorum, ex Heracliana maxime familia, quæ tria capita præferunt, τρικέφαλα appellari in artis notariæ formularum Comentario, qui τύπος τέχνης τῶν γραμματέων inſcribitur, ſervaturque in bibliotheca Regia, ex quo ſequentia excerpſit Salmaſius: καὶ κατεβλήθησαν ἀπὸ τῶν σῶν χειρῶν εἰς τὰς χεῖράς μου πόσα νομίσματα τρικέφαλα. Ubi, quæ hic τρικέφαλα, deinceps ὑπέρπυρα dicuntur: unde monetas aureas fuiſſe licet conjicere. Neque forte alia fuere τρικέφαλα, quæ in die ſancto Paſchatis a Patriarcha Conſtantinopolitano dabantur, ut habet Balſamon; ait quippe diebus Catecheſeon poſt Dominicam τοῦ τελώνου, θυμιάματα, ſeu incenſa, ἀντὶ ῥογῶν καὶ βαΐων, in feſto Palmarum, ſeu τῶν βαΐων, cereos & Cruces, rurſum magna feria quarta, cereos & incenſa; denique in feſto Paſchatis ἀσπασμοὺς καὶ τρικέφαλα dari. Quo loco Meurſius τρικέφαλα, neſcio quid *die Paſchatis in ſignum lætitiæ ob reſurrectionem Dei trini populo dari ſolitum a Patriarcha* interpretatur. Leo Allatius, qui Balſamonis verba refert, de vocis ſignificatu prorſus ſilet. Sed cum *rogam*, quæ in hebdomade τῆς ἀπόκρεω pro more exhibebatur, in magnæ feriæ tertiæ anniverſariam *rogam* rejectam fuiſſe ſcribat idem Balſamon, quod ex *rogaliis* ſe didiciſſe ait, ſeu libris in quibus nomina ſcripta erant eorum, quibus erogabantur *rogæ*, videtur vero ſimile Balſamonis ætate *rogas* eaſdem diſtributas die Paſchatis, atque adeo τρικέφαλα, ideſt, nummos aureos. Ἀσπασμοὺς autem hoc loco *oſcula* interpretatur Allatius, ſed vereor ne ἀσπασμὸς idem ſit cum *roga*, quo modo *ſalutaticum* & *ſalutes* dixit Latinorum inferior ætas, ut ſuo loco docemus: id ſane ſuadere videntur Gloſſæ Gr. Lat. ἀσπασμὸς, *Salutatio*, *amplexus*, *rogatura*. Ubi pro *rogatura* legendum fortean, *roga*, *thura*, nempe donativum, & θυμίαμα, ſeu ſalutatio cum incenſo. Neque enim apud Balſamonem, per τρικέφαλον, *tricipitem*, ſeu triſulcum cereum, quem Græci τρικήριον vocant, intelligi velimus aſſerere, quem εἰς δόξαν καὶ τύπον τῆς ἁγίας τριάδος formatum ſcribit Symeon Theſſalonicenſis, quum hac notione vox iſta neutiquam reperiatur uſurpata. Ut igitur olim *Tricipitinam* Triumvirorum collegium appellavit Varro, quod eorum capita in una eademque nummi facie exarata eſſent: ita

Numiſmata τρικέφαλα.

L. de modo uſur. p. 342.

Balſam de incenſ. Patriarch die Catechiſ.

Allat. de Domin. & Hebd. Gr. c. 9.

Symeon. Theſſ. p. 223. Gretz. in Horto S. Cruc. part. 4. c. 21. Goar. ad Euchol.

ita Byzantini numiſmata tribus Imperatorum capitibus inſignia τρικέφαλα nuncuparunt.

§. LXXIII.

NUMMI REGUM GOTHICORUM ITALIÆ.

AT cur Gothicorum Regum Italiæ, qui ſub Anaſtaſio, utroque Juſtino, & Juſtiniano floruere, nummos, qui ſuperſunt, aut quos videre contigit, eorundem Auguſtorum nummis, in laudato noſtro opere ſubjecerimus, juvat Lectorem admonere. Ea vero potiſſimum cauſa fuit, quod horum plerique Auguſtorum effigies & nomina præferant, in averſa vero parte Regum iſtorum exarata nomina & titulos, quod, ut non ita pridem monuimus ad Joinvillam, Byzantinis Principibus quodammodo obnoxii, hac Italiam conditione poſſiderent, ut ipſos tanquam ſupremos dominos agnoſcerent, monetamque eorum imagine cuderent, nominibus ſuis iiſdem tantummodo inſcriptis. Ejuſmodi igitur ſunt, qui Anaſtaſii, Juſtini, & Juſtiniani effigies & nomina præferunt cum horum Regum nominibus: atque adeo, ni fallor, ærei complures, Juſtini ſolius imagine & nomine inſignes (qui ideo forte Seniori, non Juniori adſcribi debuerant) qui in averſa parte monogrammata minuſcula RD. aut ſimilia habent: quod ex eo potiſſimum colligere licet, quod in nummi, qui Juſtini effigiem & nomen præfert, parte poſtica, circa idem monogramma, deſcribatur hoc lemma: INVICTA ROMA, quod qui eorundem Regum nomina & imagines repræſentant, ſimilem habeant inſcriptionem, quum iiſdem Auguſtis imperantibus, Roma Gothicis Regibus pareret jam ab ipſo Honorio, ſub quo in Alarici & Gothorum poteſtatem venit, a Beliſario ad Romanum Imperium tandem revocata, Juſtino Coſ. ind. 3. Gothicorum Italiæ Regum monetarum meminit additamentum ſecundum Burgundionum: *De monetis ſolidorum præcipimus cuſtodire, ut omne aurum, quodcunque penſaverit, accipiatur, præter quatuor tantum monetas Valentiniani, Genavenſis, & Gothium, qui a tempore Alarici Regis adærati ſunt, & Ardaricanos. Quod ſi quiſcunque præter iſtas quatuor monetas aurum penſatum non acceperit, quod vendere volebat, non accepto pretio perdat.* Ubi monetæ *Gothium* pro *Gothorum* dicuntur. At pro *Ardaricanos*, editio Tiliana *Ardaricæ annos* præfert. *Ardaricanos* vero non alios eſſe exiſtimare licet ab *Alaricanis*, & forte ita legendum. Alarici autem nummos aliquot exhibuimus. Genavenſis autem mone-

Differt. 23. p. 180.

MariusAventic

§. 6.

moneta hoc loco appellatur, quæ Regum Burgundionum fuit, & in urbe Genevensi cudebatur, nam Geneva Regum Burgundiæ sedes fuit, ut colligitur ex Fredegario. Denique nummi Valentiniani iidem sunt, quos Gundebadus in præfatione ad legem Burgundionum *Romanos* vocat. §. 7. Fredeg. Epit. c. 18. 34.

§. LXXIV.

NUMMI EXARCHORUM RAVENNATUM.

DElineavimus denique nummos alios aliquot æreos Ravennenses, quos Ravennæ Exarchorum esse, vel certe ab iis cusos existimamus, ac proinde Mauricianis subjecimus, quo imperante Exarchi isti potissimum floruere. In horum plerisque imago pectoralis effingitur feminæ, caput corona murali exornatæ, cum hac inscriptione: FELIX RAVENNA. In postica ejusdem urbis monogramma describitur, R. scilicet cui A implexum est & E. In aliis aquila cum alis expansis conspicitur, Imperii Romani signum fortean effingens.

§. LXXV.

DE CHARACTERIBUS BARBARICIS.

JAM vero priusquam partem hanc de numismatibus Byzantinis absolvamus, præstat de immutata characterum forma, & quando barbaries in iis inducta fuerit, aliquid obiter observare. Inclinante enim Imperio ex quadratis & uncialibus literis, quæ olim obtinuerant, abolitæ aliquot, & vicissim novæ subrogatæ barbaricæ, quas incertum an a Gothis, barbarisque aliis nationibus acceperint cum Græci tum Latini: an vero scalptorum aut scriptorum vitio, collabente pristina liberalium cæterarumque artium solertia, sensim id inductum existimari debeat. Atque eæ maxime in nummis Imperatoris Justiniani conspici incipiunt: sub quo, & Imperatoribus, qui eum deinceps excepere, effusi undique barbari Romanum omne Imperium pervaserunt. Tum quippe novi hi characteres in eorumdem Augustorum observantur nummis barbarica quadam efficti forma, & hactenus minime visa: idque præsertim licet intueri in characteribus Latinis, B. D. E. M. N. T. V. qui semper nova & insolenti, imo barbara figura efformantur, adeo ut non immerito Michaël Μεθυστης Imperator in epistola ad Nicolaum

Nicolai I. PP. Epist. 7. laum I. PP. Linguam Latinam, *Barbaram & Scythicam* appellasse videri debeat, quam Græci ipsi, illius fere penitus ignari, perinde ac insignis elegantiæ, omnino deturparant. Neque apud Byzantinos dumtaxat obtinuit hæcce scribendi ratio, sed & apud Gothicos in Italia Reges, atque adeo apud Gallos seu Francos nostros, quod ex Regum Franciæ monetis, veteribusque monumentis colligitur: sic ut Claudius Buteroüs ex variis, Pag. 379. quos in iis observarat, characteribus, novum inde alphabetum sibi conficiendum putaverit. Sed nihil, si non artium omnium, certe monetariæ præsertim, postremis hisce sæculis, interitum tantum arguit, quam pessime in nummis Augustorum, aliisque formatæ effigies, rudi adeo stylo, ut virorumne sint, an feminarum, non proclive sit conjicere. Quinetiam in plerisque characteres ipsi, qui in circulis describuntur, punctorum potius, quam literarum speciem præferunt, ita ut sæpe nobis divinandum fuerit, ut aliquid expiscaremur, quod sane non sine labore, adhibitaque simili typi nummorum collatione exegimus: unde si alicubi a nobis erratum est in male adscriptis auctoribus suis numismatibus, ab ejusmodi quisquiliarum amatoribus veniam nos facile consecuturos confidimus.

§. LXXVI.

SOLIDUS AUREUS.

EX quatuor dissertationis hujus partibus, tribus hactenus exactis, quarta & postrema superest de monetarum Byzantinarum propriis appellationibus; de quibus quum quædam etiam attigerint, qui de numismatibus scripserunt, in iis, quæ obvia, vel ab aliis dicta sunt, ita versari nobis visum est, ut ea levi calamo perstringamus, reliqua majori cum disquisitione investigaturi. Monetarum igitur aliæ majores, aliæ minores; aliæ denique aureæ, aliæ argenteæ, aliæ æreæ: harum etiam interdum non una forma. Atque ut ab aureis ordiamur, *solidum* appellarunt, aureum nummum, nova nomenclatura, quum ante Diocletiani tempora vix receptam observaverit Josephus Scaliger de re nummaria p. 52. 53. Scaliger: ita ut incertum sit an Lampridius, qui Constantini M. ævo vixit, quum in Alexandro Severo hac voce usus est Isid. l. 14. Orig. c. 24. pro aureo, ut sui sæculi vocem usurparit. Serius etiam receptam innuit Isidorus, scribens *solidum apud Latinos alio nomine* Pag. 332. L. 1. C. Th. *sextulam dici, quod de iis sex unciæ compleantur, huncque vulgus* Si quis solidi *aureum solidum vocare*. Vetus Agrimensor: *Veteres solidum, qui*

nunc

nunc Aureus dicitur, nuncupabant. Sane Conſtantinum ipſum, & qui proxime ſucceſſere, ita *ſolidum* accepiſſe docent eorum Conſtitutiones. Auctor Queroli, loco ſupra laudato, ut cæteros omittam: *Quid tam ſimile quam ſolidus ſolido? Etiam hic diſtantia quæritur in auro, vultus, ætas, & color, nobilitas, literatura, patria, gravitas, atque ad ſcriptulos quæritur in auro plus quam in homine*. Solidus autem Conſtantinianus fuit quaternorum ſcripulorum, ita ut ſeptem uncias appenderit. Unde conficitur octoginta quatuor ſolidos in libram auri tum computatos, ut argenti libram veterem apud Plinium & Celſum. At poſtea Valentinianus Senior aucto jam auri pretio ſeptuaginta duos ſolidos in libram auri accepto ferri voluit: quæ quidem libra *Occidua* appellatur in actis S. Marcellini PP. & in ſynodo Sueſſana, locis a Baronio, Scaligero, & aliis indicatis, quorum de vocis *Occiduæ* nomenclatura variæ ſunt ſententiæ, quas expendit ſua etiam producta, Jacobus Gotofredus.

circul. l. 1. de ponder. l. 1. de falſa moneta l. 2. de conlat. ær. &c.
D. l. 1. de ponderat.
Plin. l. 33. c. 9.
Celſus Epiſt. ad Naral. & l. 5. c. 17.
L. 13. eod. Cod. de Suſceptor.
Baron. an. 302.

§. LXXVII.

EXAGIUM.

SOlidi porro *exagium*, ſeu pondus, inter Honorii nummorum typos in noſtro de ſtemmatibus Byzantinis opere ex gazophilacio RR. PP. Canonicor. Regular. S. Genovefæ Pariſ. delineari curavimus, ejuſdem Auguſti nomine, & exagii appellatione inſcriptum. Eſt autem *exagium* certæ ponderationis genus, inquit Cujacius. Hinc in Gloſſis Græco-Latinis pro quavis penſatione ſumitur: *ἐξάγιον, penſatio*. Et *ἐξαγιάζω, examino, perpendo*. SUB EXAGIO PECORA VENDERE, in veteri inſcriptione. Caſſianus: *Sive illa quorum pondus ac pretium ærugo vanitatis arrodens exagio ſeniorum adæquari non ſinit*. Et Zeno Veronenſis: *Habetis aginam, exagium facite, quemadmodum vultis ponderate*. Ab exagio formata vox *exagella*, pro legitima & ad trutinam examinata parte hæreditatis apud Ennodium, & *exegellario titulo* relinquere vel poſſidere, id eſt, penſato & æquato, in regula Magiſtri. Ad exagium vero ſolidi pertinet novella Theodoſii Junioris & Valentiniani de pretio ſolidi: *De ponderibus quoque, ut fraus penitus amputetur, a nobis aguntur exagia, quæ ſub interminatione ſuperius comprehenſa ſine fraude debeant cuſtodiri*. Atque ea ſunt exagia ſolidorum, quibus inſcripta erant Auguſtorum nomina, ut in Honorii exagio. Inde poſtmodum invaluit, ut id vocabuli pro ipſo ſolidi pondere uſur-

Grut. 647. 6.
Caſſian. coll. 1. c. 22.
Zeno ſerm. ad Neoph. 6.
Ennod. in vita B. Epiphan. Ep. Ticin.
Reg. Magiſtri c. 91.

usurpatum fuerit, quia solidus sexta pars unciæ fuerit: ut apud Zonaram scribentem, Nicephorum Phocam Imperatorem monetam imminuisse, quum hactenus quodvis numisma, id est, solidus aureus, exagium penderet, μέχρι ἐκείνου, παντὸς νομίσματος ἐξαγίου σταθμὸν ἕλκοντος. Exagium igitur usurpatum pro solido, seu solidi pondere: ex quo Saladinus libro De ponderibus, solidum solo nomine differre ab exagio ait, ut & poeta inferioris ævi in Glossario laudatus; atque hac notione passim occurrit apud Constantinum Africanum medicum, qui sub Alexio Comneno vixit. Exagii etiam crebra est mentio apud Anonymum De ponderibus Nicandro subjectum: ubi σάγιον scribitur, voce contracta ex ς', quæ ἐξ significat, & ἁγιον, licet non ab ἐξ deducatur, quod pridem ab aliis animadversum. Hujus porro quod Honorii nomen præfert, & magni Peirescii, postea V. C. Achillis Harlæi Regii in supremo Senatu Parisiensi Procuratoris fuit, nunc est RR. PP. Canonicorum S. Genovefæ Parisiensis, & grana ex nostris.... appendit. Ejus figuram jam ante delineari curaverat Buteorûs.

Zonar. Saladin. de ponderib. Poeta MS. Constant. Afric in lib. de morbor. curat. Alciat. l. 2. Parer. c. 33. But. in nummis Francic.

§. LXXVIII.

NOMISMA.

QUod vero solidum Latini sequioris ævi, Græci perinde recentiores νόμισμα appellarunt, cujus quidem vocis varias notiones acute, ut solet, expendit Scaliger in posthumo de re nummaria libro. Quod enim Latinis pecuniæ signatæ nomine intelligitur, id Græcis νόμισμα dictum. Isidorus de solido: *Ipse quoque numisma vocatur, pro eo quod nominibus Principum effigiebusque signatur*. Unde postmodum etiam pro forma, charactere, ac typo nummi usurpatum, ut ex Philostrato, & aliis passim constat. Prudentius:

En Cæsar agnoscit suum
Numisma nummis inditum.

Concilium Francofordiense an. 794. cap. 5. de Denariis: *Si autem nominis nostri nomisma habent, & mero sint argento &c.* Sed crebrius pro aureo, ut in hac Constantini Constitutione: *Quicunque adulterina fecerit nomismata, pœnam pro discretione sexus & conditionis suæ diversitate sustineat*. Gregorius Turonensis: *Dantes multa numismatis aurei millia pro redemptione sua*. Ita etiam

Isid. l. 14. Orig. c. 24. Philostr. l. 1. de vita Apoll. c. 11. Prudent. Greg. Tur. l. 4. Hist. c. 33. 37. Anon. l. 4. de Mirac. S. Ben. c. 26. Aimoin. ser. de S. Bened. l. 1. cod. Th. de falsa moneta, &c.

etiam passim Græci Byzantini, Philostorgius, Auctor Chronici Alexandrini, Theophanes, Leo Imp. Nicetas, Pachymeres, & alii sine numero.

§. LXXIX.

CHRYSINUS.

Solidos deinde istos aureos χρυσίνους appellarunt iidem Græci recentiores. Glossæ Gr. Lat. χρύσινος, *solidus*. Phavorinus: τὸ δὲ χρύσινος μόνον ἀεὶ λέγεται, καὶ δηλοῖ νόμισμα τοῦ χρυσοῦ. Ita Constantinus Manasses: χρύσινον & νόμισμα confundit:

Χρυσίνου γὰρ ὁ μέδιμνος ἀπεμπολεῖτο.

Et mox:

Δώδεκα γὰρ τὸ χρύσεον τὸ νόμισμα μεδίμνων
Ἐκέλευσεν ἀντάξιον εἶναι τοῖς σιτωνοῦσι.

Qua etiam notione vocem hanc usurpant synodus Calchedonensis, Synesius, Palladius in vita Chrysostomi, Dositheus, Leo Philos. Imp. Anna Comnena, Zonaras, Nicetas, Cinnamus, & alii. Leunclavius: *Chrysini Græcis a chryso dicuntur, ut ab auro nobis aurei: quod imitati Turci, suos sive ducatos, quod nomen a Venetorum Ducibus profectum arbitror, sive Sultaninos, ab* altum *vocavere Altum ler*. Inde formata vox ἡμιχρύσινος, pro semisse aureo apud Michaëlem Apostolium.

Syn. Chalc. Act. 12. Synes. Ep. 129. Pallad. Ed. VC. Emer. Bigoti p. 51. Dosith. l. 3. Leo in Tact. c. 8. §. 15 Anna l. 11. &c. Leuncl. in Pand n. 18. Mich. Apost. Ep. 56.

§. LXXX.

HYPERPYRUM.

Ut porro a χρυσῷ, χρυσίνους, ita ab obryzo, quod ὑπέρπυρον vocabant, eadem nomenclatura aureos sive solidos dixerunt: est enim grammaticis ὑπέρπυρος, *supra modum igni excalefactus*, quod obryzo potissimum adscribitur. *Aurum coctum* vulgo in Cod. Theodosiano, & apud Scriptores appellatur, quod ἄπεφθος χρυσὸς Themistio & scholiasti Thucydidis dicitur: ἑξάπεφθος, Simocattæ, nisi legendum sit ἑξάπεφθος, *aurum sexies coctum*, seu *recoctum*, Anastasio Bibliothecario *antipephton*: ita enim legendum in Leone III. uti in

H. Steph. l. 1. C. Th. de ponder. l. unde auri publ. profec.

 Glos-

Glossario nostro monuimus : *Fecit aquamanus antipempto deauratas paria duo*, ut apud Rainerum De inventione reliquiarum SS. Eutychetis & Acutii apud Ughellum : *Crucem Domini ex auro purissimo fecit admirabili artificio compactam, quod splandoclastum & antipeuton vocabatur*. Ubi *splandoclastum* vox hybrida videtur, composita nempe ex *splendor*, Latina, & κλαςὸς *fractus*, ut sit aurum ductile in laminas tenuatum : nam in Glossis veteribus MSS. Regiis, *obryzum* definitur *splendor auri* : ex qua quidem definitione ὑπέρπυρον appellari etiam potuit, quasi ὑπέρπυῤῥον, *aurum eximie rutilum* : nam obryzi color πυῤῥὸς dicitur apud veterem Scriptorem De Urinis : εἶτα πέταχται ὑπόπυῤῥον Κελτικῷ χρυσῷ ἐοικὸς καὶ μετ' αὐτὸ τὸ πυῤῥὸν ὀβρύζῳ εἰκασμένον χρυσῷ. Ubi aurum Gallicum, quod *minore æstimatione taxatum* ait Novella Majoriani, & colore pallidiore fuit, obryzo, quod *rutilum* est, opponitur. S. Hieronymus ait ista Esaiæ : *Pretiosior erit vir auro, & homo mundo obryzo*, Aquilam interpretatum esse obryzum, πυῤῥὸν, quod coloris optimi atque sanguinei est. S. Audoënus in vita S. Eligii episcopi Noviomensis : *Cum omnis census in unum collectus Regi pararetur ferendus, ac vellet domesticus simul & monetarius adhuc aurum ipsum fornacis coctione purgare, ut, juxta ritum, purissimum & rutilum Aulæ Regis præsentaretur metallum, &c.* Charta Karlomanni Regis apud Beslium in Regibus Aquitaniæ : *Trecentorum solidorum auri ad purum excocti se noverit pœna mulctandum*. Neque aliud videtur χρυσίον πεπυρωμένον ἐκ πυρὸς, in Joannis Apocalypsi. E contra aurum, quod e metallis eruitur, αὐτόματος, & ἄπυρος χρυσὸς dicitur Agatcharidæ. Ὑπερπύρων autem nomenclaturæ ante primam Francorum nostrorum in Syriam expeditionem mentionem fieri nondum advertimus. Ab iis enim ad hæc sacra bella profecturis, Constantinopolim adeuntibus, vel in Syria ipsa cum Græcis pacta agentibs, aut commercia, tum primum hyperperorum auditum nomen, quod Græci idiomatis ignari varie depravatum extulere. Tudebodo quippe *purpurati* dicuntur : *Et vendebant unius aselli onus octo purpuratis, qui appretiati erant centum viginti denariorum solidis*. Eadem habet Baldricus. Sed & Guibertus *byzantios purpuratos* aureos fuisse omnino testatur : *Ut asini unius ex frumento sarcina octo eorum byzanteorum pretio distraheretur, quos ibidem purpuratos vocitant, qui centum viginti nummorum solidis æstimabantur*. At ὑπερπύρων apud Græcos nomen paulo serius occurrit, apud Theo-

Tudebod. l. 2. p. 787.

Baldr. p. 103.
Guibert. l. 4. c. 5.

Theorianum ſcilicet, qui Manuele imperante vixit, ſcholiaſtem Harmenopuli, Codinum, & aliquot alios. Willelmus Tyrius vocem Græcam retinuit: *Viginti duo millia hyperpyrorum, & tria millia marcarum argenti examinatiſſimi dicebatur eſſe largitus*. Hanc etiam ita reddidit S. Antoninus. At poſtmodum invaluit, ut *hyperperum* diceretur. Idem antiſtes Tyrius paulo ſupra: *Dotis autem quantitas erat in centum millibus hyperperorum juſti ponderis, &c. Yperperum* abſque aſpiratione dixerunt Innocentius III. Thomas Archidiaconus Salonenſis, Vincentius Belvacenſis, & aliquot chartæ, quæ deſcriptæ leguntur apud Guichenonum in Bibliotheca Sebuſiana, & in probationibus hiſtoriæ noſtræ Gallo Byzantinæ: *Yſperos* denique, *Yperperos*, & *Perpera*, pactum initum inter Michaëlem Palæologum & Genuenſes, quod nos ibidem perinde deſcripſimus, in quo interdum duplici PP. deſignatur hæc moneta. Nam extremis hiſce ſæculis uſus invaluerat, ut non jam *hyperpera*, ſed *perpera* ejuſmodi monetæ appellarentur. Ita enim hæc vox ſcripta reperitur apud eundem Innocentium III. Rogerum Hovedendum, Guntherum in Hiſtoria Conſtantinopolitana, Joannem Lucium in Hiſtoria Dalmatica, & alios. Atque inde Franci noſtri *perpre* dixerunt. Albericus de Gotofredo Villharduino Achajæ Principe: *Ex quo Rex Joannes venerat ad partes illas, mittebat quolibet anno ducenta viginti millia perpres ad conducendos auxiliarios*. Occurrit paſſim in tabulis idiomate Gallico conſcriptis, ut *perperi* apud Matthæum Villaneum. Ex qua corrupta nomenclatione noſtri Franci Hieroſolymitani *purpuratos* formarunt, quum *perpres* tum appellarentur eæ monetæ, voce haud multum abludente, a *porpre*, uti ea ætate, *purpuram* dicebant. Hyperperos autem aureos fuiſſe docet præterea pactum inter Michaëlem Palæologum & Genuenſes initum: *Yperperos aureos & Turchifaros*. Et charta Balduini II. Imperatoris Conſtantinopolitani ann. 1248. *Comme nos aions empruntè des marcheans vint & quatre mille perpres de or de droit pois de Conſtantinoble, &c.* Unde a Guiberto cum byzantiis confunduntur. De hyperpyrorum pretio egere etiam ſupra laudati Scriptores, Tudebodus, Baldricus, & Guibertus, qui ſingula hyperpyra valuiſſe tradunt viginti ſolidis denariorum. Et Hugo Plagon in verſione Gallica MS. Willelmi Tyrii ait hyperpyrum valuiſſe ſeptem ſolidis Pariſienſium: *L' Empereur dit, qu' il lui donnoit en mariage cent mille perpres d' or. Ceſt une monnoie de Conſtantinople, une perpre valoit bien ſept ſols de Pariſis. Pardeſſus dit que li envoiroit dix mille perpres pour*

les

Theorian. in Legat. Scholiaſt. Harm. Cod. de Orig. p. 72. de Off. c. n. 22.
VV. Tyr. l. 18. c. 22.
S. Anton. tom. 3. tit. 19. c. 8. §. 3.
Innoc. III. l. 13. Ep. 36. Thom. Arch. c. 35.
Vinc. Belvac. l. 31. cap. 75. 143. l. 32. c. 16. 289.
Bibl. Sebuſ. p. 199.
Hiſt. Gallo-Byzant. p. 2. 10. 12. 13.
Innoc. III. l. 13. Ep. 155. 159. 162.
Hov. p. 593.
Gunth c. 18.
Joan. Luc. p. 471. 472.
Alberic. MS. an. 1236.
Math. Villan. l. 7. c. 73.

Gunth. c. 8. l. 31. c. 143. Scalig. de re num. p. 63. *les despens & la feste des noces*. Scribit Guntherus hyperpyrum monetam fuisse auream, pretii unius fertonis: *Per totum annum ad quatuordecim dies fisco regio persolvebat nummum aureum, qui perpre vocari solet, ferdoni, id est, quartæ parti marcæ æquivalens*. Vincentius Belvacensis ait quadringenta hyperperorum millia confecisse quinquaginta septem millia marcarum argenti: *Terra Soldani valebat ei quotidie* 400. *millia iperperi, idest* 57. *millia marcas argenti*. Verum ut hæc omnia de hyperpyrorum pretio, de quo quædam attigit Scaliger, concilientur & comparentur, majoris esset otii, quum præsertim ejus diversitas ut plurimum ex vilitate vel augmento metalli secundum tempora oriatur. Hiperpyrum porro nota ι' designari apud Harmenopuli scholiastem pridem observatum ab eodem Scaligero, qua etiam νόμισμα designari in rationali peræquatorum, quod MS. ex bibliotheca Regia legimus, censet Salmasius: quod certe vel ex eo liquet, quod septuaginta duo ιι' dicantur libram conficere, auri scilicet, uti de libra occidua supra diximus: τὰ οβ' ιι' ποιοῦσι λίτραν μίαν, --- τὰ ϛ' ιι' ποιοῦσι λίτραν μίαν, καὶ ιι' κβ --- τὸ ἥμισυ τῶν ιι' ἐστὶ τῆς λίτρας μέρος ϛμδ''. Ibidem præterea nomisma seu solidus aureus dicitur conficere duodecim milliarenses argenteos: Τὰ ϛ' μιλλιαρήσια ὀφείλεις λογαριάζειν δώδεκα τῷ ιι' ἐν πάσῃ δημοσίᾳ ἀπαιτήσει. Ab ejusce vero monetæ speciei pensitatione dicti olim *perpyrarii* quidam liberæ conditionis homines in regno Cyprio Lusinianorum, quod Regi quindecim hyperpyra quotannis pensitare tenerentur. Verum addit Porcacchius hyperpyra ejusmodi, valoris fuisse marcelli argentei Veneti, cui consentit Leunclavius ex relatione cujusdam Atheniensis. Quod si ita se res habet, consectaneum videtur, hyperpyra ista Cypria argentea, non aurea fuisse. Tandem ex supra dictis doceri potest vir eruditus, unde dicta sint perpera, in cujus vocis origine non minime hallucinatur (1).

Schol. Harmenop. l. 1. tit. 15 §. 3.

Loredan. in Hist. Cypr. l. 1. & 7. p. 8. 369.

Porcacch. de Insul. Leuncl. Pand.

§. LXXXI.

(1) Forte hic designatur P. Bertet, qui a *puerperio* hanc vocem derivat. Hallucinatur etiam Menagius in Etymologico Italo in V. *Perpero*, qui ea m a *perpero* idest *malo* descendere autumat.

§. LXXXI.

TALENTUM.

Talentum pro libra Annam Comnenam & Scriptores Latinos ætatis inferioris, Theophanem vero anno nono Nicephori generalis, pro centenario, seu centum libris dixisse, docuimus ad Alexiadem, & in Glossario: sed & pro numismate, seu nummo aureo, usurpatum testatur Hesychius: Τὸ δὲ λεπτὸν ἑξακισχιλιοστὸν ταλάντου, ὅ ἐστι νόμισμα. Atque sic videtur accepisse idem Theophanes anno primo Michaëlis Curopalatæ, quo loco scribit Michaëlem militum provincialium, qui bello Bulgarico perierant, uxoribus concessisse πέντε τάλαντα χρυσίου, quum vix probabile sit de centenariis auri hæc intelligenda. Vid. Glossar. Hesych. in Κοδράντιος

§. LXXXII.

BYZANTIUS.

Aureos istos Imperatorum Constantinopolitanorum, Latini Scriptores fere semper *byzantiorum* nomine donant, Græcis ipsis prorsus incognito: ex quo mirari contigit, unde nostri vocem inusitatam, nec ævo suo receptam usurparint, quum Byzantium ab ipsius Constantini ætate urbs ista desierit appellari. Baldricus Dolensis, Willelmus Malmesburiensis, & Guntherus *byzantios*, a Byzantio seu Constantinopoli non denominatos duntaxat, sed & nummos aureos fuisse consentiunt. Hinc *byzantei aurei* apud Tudebodum, & *visanti aurei*, in Capitulari Radelchisi principis Beneventani *byzantini aurei* apud Lambertum Ardensem, ut cæteros omittam. Charta Joannis Anthypati Patritii Ducis Amalphitanorum apud Ughellum: *Insuper componere debeat illa persona, in cujus manibus hæc charta pervenerit, auri solidos quingentos byzantios*. Alia Sikelgaitæ Roberti Guiscardi uxoris ann. 6. ducatus Amalphiæ, ind. 2. *Componat in suprascriptum episcopium auri solidos byzantios sexcentos*. Rursum alia anni 1128. *Tum componere pars infidelis ad partem, quæ firma steterit, auri solidos centum byzanteos*. Ita passim *libræ bysanteæ*. Charta Athanasii archiepiscopi Neapolitani circa annum 937. *Componat vobis pœnæ nomine auri libras duodecim byzanteas*. Charta denique Guillelmi episcopi Nolani an. 1123. *Insu-*

Baldric. l. 1. Histor. Hier. VV. Malmesb. l. 4. Gunther. Hist. C. P. c. 15. Tudebod. l. 4. Capit. Radel. c. 20. 27. Lamb. Ard. p. 163. Ughel. tom. 7. p. 394. 395. 405. Id. tom. 6. p. 127. 298. Diss. 20. ad Joinvill. Ughel tom. 7. p. 60.

Insuper componat vobis --- auri libras decem byzanteas. Ad Saracenicas deinde & Turcicas monetas transiit byzantiorum nomen: quos ad Græcanicorum nummorum discrimen, *Saracenatos byzantios* appellant plerique Scriptorum mediæ ætatis, uti alias docuimus. Neque tantum aureis monetis id vocabuli attributum, sed & argenteis, præsertim in Cyprio Lusinianorum regno. Extat apud laudatum Ughellum diploma Gregorii IX. PP. in quo hæc habentur: *Byzanciorum alborum mille & nonaginta duorum percipiendorum in reditibus civitatis Paphensis & territorio ejus*. *Byzancios bonæ platæ*, id est, probi argenti, habet charta Bermundi de s. Martino Majoricensis an. 1232. qua scilicet *Nunoni Sancii vendit aliquot alquerias pro mille & quingentis byzanciis bonæ platæ*. Unde colligitur præterea ejusmodi byzantios monetam fuisse Maurorum Principum Hispanicorum. Hinc etiam percipere possunt heraldicæ scientiæ studiosi, cur in armorum insignibus globuli aurei & argentei *byzantiorum* donentur appellatione, quum qui alterius sunt coloris, *tortelli* dicantur, quia videlicet nummos aureos & argenteos exhibent, quos *bezans* vulgo nos ipsi appellamus (1).

§. LXXXIII.

CONSTANTINOPOLITANI NUMMI.

Quos denique byzantios plerique, ut diximus, vocant, interdum *solidos Constantinopolitanos* nuncupari in veteribus tabulis, quas passim profert Ughellus, observare est. Amatus Salernitanus episcopus anno 1. Gaimarii Principis ind. 3. circa annum 990. *Si taliter omnia supra dicta non impleverimus, --- componere obligavimus & meos successores vobis vestrisque hæredibus --- quatuor millia solidos Constantinopolitanos, &c.* Ita certe hoc loco habetur: verum, ne quid dissimulem, in plerisque chartis, quas laudat aut describit Ughellus, vox *Constantinopolitani solidi* contracta fere semper legitur. Alia ejusdem Amati ind. 5. *Obligavi me --- 500. auri solidos Constantin.* Alia Gisulphi Principis Salernitani an. 17. Principatus indict. 14. *Componat ipsi patruo & nepotibus eorum 50. aureos Constant.* In aliis *Constantini solidi* nuncupari videntur. Charta Petri episcopi Salernitani circa an. 882. *Obligamus nos & successores nostros ad componen-*

Ughell. tom. 7. p. 509. tom. 7. p. 511. Ibid. p. 504. 509. 511. tom. 6. p. 844. tom. 8. p. 302. 714. 718. tom. 7. p. 501.

(1) Itali vero *bisante* illum appellarunt, de quo videsis Menagium in Etymologico Italo.

ponendum vobis --- mille aureos Constantinos. Unde dubium relinquitur, fuerint ne eæ monetæ Constantini alicujus Imperatoris. Charta Joannis Barensis archiepiscopi exarata *Constantino simulque cum eo regnante Romano Porphyrogenito filio ejus*, anno quarto ejusdem Constantini, mense Januario, indictione ultima: *Vobis obligamus pœnam comprehendi centum Constantini solidos*. Tom. 7. p. 978. Alia Pandulphi Comitis montis Oderisii an. 1027. Tom. 6. p. 844. *Obligat se & sucessores suos ad observantiam sub pœna mille solidorum Constantini*: Sed quum omnia pene, quæ descripsit Ughellus vetera diplomata exscriptorum, vel typographorum fortassis incuria, de qua is non semel queritur, cum omni accuratione minime edita constet, admodum probabile est, exscriptores eosdem aut typographos literam *i.* ad *Constantin.* quo Constantinopolitani solidi designabantur, adjecisse, quum existimarent aureos illos esse Constantini alicujus Imperatoris.

§. LXXXIV.

NUMMI IMPERATORUM NOMINIBUS DONATI.

Licet tamen fateri aureos byzantios, eorum, quorum erant Imperatorum, vel imagines præferebant, nominibus persæpe donatos a Scriptoribus. Anna l. 3. Alex. p. 93. Nam ῥωμανάτους appellatos Romani Diogenis nummos testatur Anna Comnena, Falco Benev. an. 1130. 1131. *romanatos* nostris, chartæ veteres Latinæ, quas ad ejus Alexiadem laudamus. Ughell. in Arch. Benev. Falco Beneventanus an. 1130. *Hortum suum vendiderat sexaginta romanatos*. Notæ ad Alex. p. 322. 401. Et anno 1131. *Monet, ut illi sexaginta romanatos redderet*. Bulla Alexandri III. PP. an. 1179. apud Ughellum: *Quadraginta & octo romanatos de paradiso, & de altari tantum, quod 24. unciarum auri compleat*. Ita *constantinatos*, Constantini Ducæ, *michalatos*, Michaëlis Ducæ, *manuelatos* denique Manuelis Comneni Imperatoris nummos in veteri instrumento, & *manlat*, voce contracta vocari apud Arnoldum Lubecensem ibidem annotavimus, & in Glossario.

ʃ. LXXXV.

SEMISSIS.

Theoph. in Maur. an. 18.

JAM vero, ut ad ſolidi partes, aliaſque minutiores, vel minoris pretii monetas deſcendamus, quemadmodum *ſemiſſem*, dimidium ſolidum Latini, ita Græci Byzantini ἥμισυν eadem notione ſæpenumero uſurpant. Theophanes ait, Chaganum dixiſſe Romanos captivos redditurum ſe, ſi κατὰ ψυχὴν, ideſt, *in ſingula capita* unum νόμισμα daretur. Mauricio id abnuente, petiiſſe Chaganum ſaltem ἀνὰ ἡμισοῦς λαβεῖν μετὰ ψυχὴν. Rationale peræquatorum ſub Alexio Comneno exaratum: Τὸ μὲν νόμισμα, ἤτοι μονὰς, δύο ἡμίσεια ἀποτελεῖ. τοίνυν καὶ τὸ ἥμισυ ἀπὸ τῶν δύο ἐξέρχεσθαι λέγομεν. Ita ſane: nam vox ſemiſſis quibuſvis monetis etiam convenit, argenteis nempe & æreis, perinde ac aureis, utpote pars dimidia cujuſvis nummi. Hinc in aliquot æreis infimæ ætatis, in quibus nullum Imperatoris adſcriptum eſt nomen, in averſa parte, circa literam majuſculam M. legitur EMICHS, qui quidem characteres *ſemiſſem* æreæ alterius monetæ eſſe indicant.

ʃ. LXXXVI.

TREMISSIS.

Iſidor. l. 14. c. 24.
Cujac. ad l. 12. Cod.
Caſaub. ad Lampr.
Salmaſ. de modo uſur.
Concil. Carth. IV. l. 2.
C. de Erog. milit. ann. l. 16.
Cod. de Caſtr. pec. l. 12. l. 4.
C.Th. de milit. veſt. l. 2. ne Comit. &c.
Lex Rip. tit. 23.
Greg. M. l. 9. Ep. 29.

UT porro *ſemiſſis* eſt dimidius ſolidus, ita *tremiſſis* tertia pars ſolidi dicitur, ut eſt apud Iſidorum, ubi de ſolido: *Hunc, ut diximus, vulgus aureum vocat, cujus tertiam partem ideo dixerunt tremiſſem, eo quod ſolidum faciat termiſſus*; ubi inſulſum etymnon. Atque hujus quidem monetæ ſpeciei mentionem tantum fieri apud mediæ ætatis Scriptores, pridem obſervatum a Cujacio, Caſaubono, Salmaſio, & aliis. Lampridius auctor eſt ab Alexandro Severo primum aureos tremiſſes cuſos: *Tuncque primum tremiſſes aureorum formati ſunt*. Exhinc occurrunt paſſim *tremiſſes* apud inferiores ævi Scriptores, ac præſertim in concilio Carthaginenſi IV. in Codice Theodoſiano & Juſtinianeo, in legibus barbaricis antiquis, maxime in ripuaria, ubi *tremiſſis* dicitur conſtare quatuor denariis, quia ſolidus eſt duodecim denariorum: præterea apud Gregorium M. Paulum Warnefridum, Leonem Oſtienſem, & alios non ſemel.

Hinc

Hinc τριμίσιον dixerunt Theophanes & Leo Grammaticus: ex quibus *trimisium* confecit Anastasius Bibliothecarius. *Trientem* vero aureum apud Pollionem in Claudio, idem esse quod *tremissis* dicitur, pridem alii adnotarunt, quod & firmat Gregorius Turon. *Ad domum suam reversus, vidit ante pedes suos aureum in similitudinem trientis: quo assumpto, pensatoque, unius soldi appensus est pondere.*

Paul. VVarnef. l. 5. c. 39. Leo Ost. l. 2. c. 8. Theoph. p. 374 Leo Gram. p. 504. Anastas. in S. Silvestro & in hist. de exil. S. Martini. Lib. 4. de mirac. S. Martini. c. 39.

§. LXXXVII.

TETARTERON.

TRadunt Scylites & Zonaras, Nicephorum Phocam Imperatorem monetas suas pondere imminuisse: & quum ad ea usque tempora nummus omnis *exagium* penderet, idest *solidum*, uti hanc vocem accipi supra docuimus, τεταρτηρὸν invenisse, statuisseque, ut tributa graviore darentur, largitiones vero ac impensæ mutilato ac leviori numismate fierent. Ex quibus redactum solidi pondus, ad quartam partem quidam, quomodo *quartarios* vocat Lampridius: alii solidum quarta legitimi ponderis parte imminutum volunt. Cui postremæ sententiæ favere videntur veteres tabulæ Constantinopoli scriptæ anno 1064. proinde annis 450. post Phocæ interitum, apud Ughellum: *Hic in urbe Constantinopoli obiit D. Joannes Cajetanus, ——— & dimisit in vestro episcopio sol. 3. & sol. 5. ad s. Erasmo defore, ---- toti sunt solidi 35. tetartaron.* Ubi moneta ista solidus dicitur cum adjectione *tetarteron*, ad discrimen aureorum solidorum legitimi ponderis, qui nude *solidi* ibi appellantur, quorum octo efficere dicuntur 35. *solidos tetarteronum*: unde patet ejusmodi monetæ solidum quartam esse partem aliorum solidorum, aut paulo plus: nam si *tetarteron* fuit solidus quarta parte tantum constans, triginta duo solidum legitimi ponderis confecissent. Quod autem Τεταρτηρὸν Græci, contractius Scriptores, qui expeditionum Hierosolymitanarum historiam literis mandarunt, *tartarones* vocant. Albertus Aquensis: *Imperator ——— ducentos byzantios aureos sibi dari jussit: de moneta vero, quæ dicitur tartaron, modium unum exercitui illius erogavit:* & alio loco: *Per singulas hebdomadas quatuor viri aureis byzantiis onerati, cum decem modiis monetæ tartaron, de domo Imperatoris Duci mittebantur, quibus milites sustentari possent.* Istiusmodi monetæ idem alibi meminit, satisque innuit prorsus diversam fuisse ab aureis & by-

Scylitz. p. 658. Zonar p. 162. Lamprid. in Alexand. Severo Ughell tom. 5. p. 1505. Albert. Aq. l. 1. c. 16. l. 2. c. 16. l. 8. c. 26. Fulch. l. 1. c. 4. Order. Vital. l. 10. p. 791. 792. Nov. Justin. 105. c. 3.

& byzantiis nummis, seu solidis, quod firmat etiam Fulcherius Carnotensis, exerte scribens *tartarones* æreos fuisse: *Jussit Imperator de auro suo & argento, atque palliis, proceribus nostris dari, & peditibus quoque fecit de nummis suis æneis, quos vocant tartarones*. Neque nomenclatura alia donantur nummi isti ærei ab Orderico Vitali: *Tartarones quippe quadratos ex cupro nummos Thraces vocitant, de quibus in Thracia seu Bithynia provinciales mercimonia sua, sicut philippis aut byzantiis actitant*. Erant igitur *tartarones* ex monetarum illarum genere, quas τετραγώνους vocat novella Justiniani; cujusmodi, inquit Scaliger, sunt argentei nummuli, quos Græci ἄσπρους vocant, idest *albos*. Certe apud Tartaros vigere etiamnum istius appellationis memoriam, quod fortassis monetæ istæ minutiores e Græcia in commerciis eo transierint, testari videtur Josephus Barbarus in Itinerario ad Tanaim: siquidem *tetarti* idem sit, quod *tetarteri*, quod prorsus licet existimare. Ita porro ille sub an. 1436. *Neque hoc prætereundum videtur (quum mentionem nummi, quomodo Tartarico idiomate proferatur, hactenus fecerim) tetarti proprie Albus dicitur, & per hunc colorem, nummum Tartari argenteum, qui alias albus est, intelligunt. Græci etiam aspros suos albos vocant, Turci Akejen habent, album nobis quoque, & zagathiteng album item nominant*. Nec multum refert, quod *tetarti* Tartarici argentei sint, perinde ac aspri & albi Græcorum aut Turcorum, quum *tetarteri*, aut *tetartera* Græcorum ex ære fuerint, quandoquidem id appellationis minutioribus monetis quibusvis tributum omnino pro certo sit.

Joseph. Barb. p. 453.

§. LXXXVIII.

MILIARENSIS.

Enimvero constabat solidus, seu aureus byzantius duodecim miliarensibus argenteis. Miliarensis autem duobus ceratiis: ceratium denique duodecim follibus æreis, de quibus sigillatim dicendum. Inter augustorum Byzantinorum τὰ λεπτὰ, seu minutiores nummorum species, fuit illa argentea, quam *miliarensium* appellatione vulgo indigitant Scriptores: Græci vero μιλιαρίσιον & μιλλιαρήσιον vocitant. Fuit autem miliarensis, nomismatis pars duodecima. Glossæ Basilicων: κατὰ νόμισμα λαμβάνει μιλιαρήσια ιβ'. & Suidas, μιλιαρίσιον, τὸ τῦ

Glossa Basil.

Suid. Schol. Basil. l. 25. Cod. 1024.

τῦ νομίσματος δωδέκατον, uti reſtituunt viri docti, pro δέκατον. Conſtabat etiam miliarenſis duobus ceratiis, ceratium vero duodecim follibus: Scholiaſtes Baſilicωn: ἓν κεράτιον φόλλεις εἰσὶ δώδεκα, ἤτοι μιλιαρησίε ἥμισυ. Et vetus rationale peræquatorum, quod παλαιὰ λογαρικὴ inſcribitur in codice Regio: Ἕως ὧδε ὀφείλεις ἀπαιτεῖν δικέρατον καὶ μόνον. ἀπὸ δὲ τῦ ἡμίσεως καὶ ἕκτε ἤτοι τῦ διμοίρε τῦ ἑνὸς χαράγματος ιι, ὀφείλεις ἀπαιτεῖν καὶ ἑξάφολλον διὰ χαράγματος, λογαριάζειν γὰρ δώδεκα μιλλιαρήσια τῷ νομίσματι, ἤτοι τὸ μιλλιαρήσιον ἔχειν φόλλεις κδ΄ κατὰ τὴν παλαιὰν παράδοσιν τῦ Αὐγύςε Καίσαρος. Duobus etiam ceratiis valuiſſe miliarenſem omnino indicat Cedrenus, ſcribens Chaganum poſtulaſſe ab Imperatore pro ſingulis captivis quatuor ceratia, quæ duos, inquit, miliarenſes conficiebant. Scholiaſtes Baſilicωn loco laudato: Τὰ ἓν ιβ κεράτιά εἰσι νομίσματος ἥμισυ. τὸ γὰρ ἀκέραιον νόμισμα ἔχει μιλιαρήσια δώδεκα, ἤτοι κεράτια κδ. Quod etiam firmatur a Theophane ſcribente, Leonem Iſaurum lege ſanxiſſe, ut in murorum urbis, qui terræ motu collapſi erant, reparationis ſumptus ſinguli ex incolis *miliarenſem* penſitarent: καὶ ἀπαιτῦσιν εἰς κανόνα μετὰ ὁλοκοτίνιν τὸ μιλιαρίσιον. Mox addit ab eo deinceps tempore exſolvi ſolitam pro murorum refectione duorum ceratiorum penſitationem: Ἐντεῦθεν ἓν ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια δίδειν τὰ δύο κεράτια τοῖς διοικηταῖς. Quæ quidem penſatio δικέρατον dicitur Cedreno, Zonaræ, Manaſſæ, Glycæ, & aliis. At quærunt viri docti, quid ſit ὁλοκοτίνιν apud Theophanem loco laudato, & iſto Theodoriti in Hiſt. Eccl. ὁ βασιλεὺς ἀπέςειλε πεντακοσίες ὁλοκοτίνες εἰς αὐτῷ δαπάνας, ubi vetus lectio χρυσίνες habet, quam ſane vocem firmat Cedrenus, qui præfert hoc loco: Προσετάξαμεν τοῖς διοικηταῖς τῶν θεμάτων ἀπαιτεῖν εἰς τὸν κανόνα κατὰ νόμισμα μιλιαρίσιον ἕν. Ita ὁλοκοτίνιν, vel ὁλοκότινος idem erit ac νόμισμα, *ſolidus*, uti redditur ab Epiphanio Scholaſtico, vel *nummus argenteus*, ut ab Anaſtaſio in Hiſtoria eccleſiaſtica, incerto licet etymo. Sed & idem fuit miliarenſis cum argenteo. Rationale: Ἰςέων ὅτι δώδεκα μιλιαρήσια, ἢ δώδεκα ἄργυρα, τῷ νομίσματι λογαριάζονται εἰς σέκρετον τῦ Γενικῦ. τὸ γὰρ μιλιαρήσιον ἀντὶ ἀργύρε λογί-

Cedren. an. 18. Mauric.

Theoph: p. 345. Cedr. p. 458.

Theodorit. l. 2. c. 16.

λογίζεται, τὸ δὲ ἄργυρον ἀντὶ μιλιαρισίε. Μιλιαρισίων vero mentio primum videtur facta sub Honorio, quum *scrinium a miliarensibus* sub dispositione Comitis Largitionum statuatur in Notitia utriusque Imperii, ejusdem Augusti ævo edita: dein sub Justiniano, qui horum meminit in novella 105. mox sub Mauricio apud Simocattam: sub Heraclio apud Theophanem & Cedrenum anno ejus duodecimo: sub aliis demum apud Porphyrogenitum libro De administrando Imperio, Leonem Grammaticum in Leone Philosopho, Achmetem, & alios. Cedrenus ἀπὸ τῆς μιλιτίας, ἤτοι στρατίας, *a militia* deducit, quod scilicet ea monetæ specie militum stipendia exsolverentur, cui sententiæ consentanea habent Glossæ Basilicωn: Ἔστι δὲ ἕτερος φόλλις συναγόμενος ἐξ ἀργυρείων λεπτῶν τοῖς στρατιώταις διδομένων καὶ διὰ τοῦτο μιλιαρισίων καλουμένων. Sed quod subdit Cedrenus, Scipionem pecuniæ inopia laborantem, dum bella Romanos inter & Annibalem exardescebant, ejus usum adinvenisse, vix fidem meretur; quum miliarensium demum nomen auditum fuerit post instauratum a Constantino Byzantium. Neque ab hac Cedreni sententia abludit Epiphanius, scribens miliaresium apud Romanos esse στρατιωτικὸν δόμα, *militare stipendium*, seu ut habent Glossæ Basilicωn, στρατιωτικὸν δῶρον. At his adversatur Josephus Scaliger, hoc potissimum nixus fundamento, quod si a malitia vox hæc deduceretur, non *miliarensis*, sed *militarensis* hæc moneta nuncupari debuerit. Verum objectioni Scaligerianæ id præsertim opponi potest, quod Græci Byzantini μιλίτες appellabant, quos Latini *milites*; quod ex Porphyrogenito & Anna Comnena præsertim colligitur, qui quos Latini Magistros militum, unico vocabulo μαΐστρομιλίτες appellant, uti ad Alexiadem monuimus. Sed ut incertum esse etymon istud fatendum est, ita videant eruditi an majoris sit fidei illud, quod proferunt Glossæ Basilicωn, *miliaresia* scilicet sic nuncupata, quod libræ auri millesimam partem conficiant, quovis nomismate duodecim miliarensibus constante: Μιλιαρήσιον, τὸ χιλιοστὸν τῆς χρυσίε λίτρας. μίλε γὰρ οἱ Ρωμαῖοι τὰ χίλια καλοῦσι, καὶ οὕτω κατεκερμάτωσε τὸ πόσον τῆς λίτρας, ἵνα δὴ αὐτοῦ σώζηται τὰ χίλια μιλιαρήσια, ὥστε κατὰ νομίσματα λαγχάνει μιλιαρήσια ιδ΄. Sed pro ιδ΄ legendum prorsus ιβ΄: supra enim diximus nomisma constitisse duodecim miliarensibus. Certe huic sententiæ vox *miliarensis* non repugnat, quum *miliarensem porticum*, quæ

Simoc. l. 15. c. 14.
Theop. Cedr.
Porph. de adm. Imp. c. 43.
Leo Gram. p. 480.
Achm. &c.
Cedr. p. 168.
Gloss. Basil.
Anon. de mirac. S. Anast. Persæ c. 1.

Epiph. l. de ponder.
Scalig. p. 55.
Gloss. Basil. p. 72.
Petav. ad Epiph

quæ Romæ in hortis Saluſtianis extitit, appellet Vopiſcus, quam *millenariam* Suetonius. Iſtius etiam monetæ uſus tranſiit in Italiam; quippe apud Ughellum in Archiepiſcopis Brunduſinis, deſcriptum legitur diploma Rogerii Siciliæ Regis anni 1133. ex quo hæc ſunt: *Concedimus præfato monaſterio in terra noſtra Miſanii villanos* 80. *demanios noſtros, qui reddant ſingulis annis in duabus datis centum quadraginta michalatos, & centum miliarenſes*. Ubi *michalati* perinde ſunt Michaëlis Ducæ Imperatoris nomiſmata, ſeu ſolidi aurei, ut ſupra innuimus. Neque aliunde provinciales noſtri ſuos *millarenſes* accepere: nam quod ſuſpicatur Scaliger a quodam *Muley Rais* Arabum Principe, & in Hiſpania regnante denominatos, & ex Hiſpania in Galliam invectos, refutatione non eget; quandoquidem an in rerum natura Princeps ille unquam fuerit, ſe neſcire ultro fatetur. *Millarenſium* vero *Maſſilienſium* mentionem in veteribus tabulis fieri comperio. Pactum initum inter Carolum Comitem Provinciæ & Maſſilienſes art. 20. *De prædictis monetis, quæ fiunt in Maſſilia, habeat Dominus Comes duodecim denarios Maſſilienſium minutorum tantum pro marcha argenti fini, ------ & eodem modo intelligitur de moneta millarenſium*. Horum etiam meminit diploma aliud, quo Berengerus Fredolus Magalonenſis epiſcopus Monſpelienſibus cudendæ *monetæ millarenſis dictæ* facultatem concedit, ad legem decem denariorum, in toto epiſcopatu & Comitatu, &c. Extat præterea diploma aliud Guillelmi Gerundenſis Sacriſtæ an. 1268. in quo miliarenſium mentio fit: *Ita tamen quod de miliarenſi a nobis, & D. Infante Jacobo nobis conceſſo habendo de quolibet maidino ſalis ad opus murorum conſtruendorum, &c.* Sed an a *miliarenſibus* minutiores apud nos monetæ, quas *liards* appellamus, nomen & originem ducant, uti vult Pithœus, major eſt difficultas: quum exiſtiment alii ita vocitatam monetam Regum Angliæ, in Aquitaniæ Ducatu ab iis cuſam: atque adeo contendant haud diverſam a moneta aurea, quam *nobilem roſatum* vulgo dicimus, & quam regeſtum, quod Briſſonis vocant, teſtatur pendere quatuor denarios & ſex grana. Addunt præterea Edwardum III. Angliæ Regem primum id genus monetæ fabricaſſe, quod etiam ſcribit Seldenus: idque nominis monetæ ejuſmodi datum, *les hardis*, ſeu ut tum efferebant, *li hardis*, deinde *liards*, quod in ea Rex manu enſem nudatum tenens effingitur. Pulinus tradit, *liardorum* iſtorum alios fuiſſe aureos, alios argenteos, alios denique ex materia argento & ære conflata, quam *billonem* dicimus: appellationemque iſtam, quam certis quibuſdam æreis monetis vulgo

Vopiſcus in Aureliano. Sueton. in Nerone c. 31. Ughell. tom. 9. p. 45.

Apud Samarth. in Epiſcop. Monſpel: n. 31.

Pithœus ad leg. Salic. tit. 1.

Selden. l. 2. de Mariclauſo c. 25.

D. Poulin. au Traitè de Monnoies de France.

vulgo tribuimus, ab ea monetæ Anglicæ ſpecie deductam. Diploma quoddam anni 1400. pro monetis confundit *les hardis* & *les liards de France*, pro tribus denariis; in quo etiam mentio fit *des hardis morlans* pro duobus denariis & obolo. *Milreis* aureos Luſitanicos a miliarenſibus quidam etiam deducunt, vel certe eorum appellationem: quos Heniſchius ideo cenſet appellatos, quod mille *ræſis* conſtituerint: *ræſum* autem eſſe quintam partem ait *cruciferi*, ſive unum obolum cum duabus quintis, quum 40. *ræſi* regalem conficiant. Vel ex his ſaltem conficitur viri doctiſſimi evaneſcere conjecturam, qui monetam dictam *les ardis*, Gothicam eſſe credidit, atque inde *panes ſordidos*, *ardintenſes* dictos in codice Theodoſiano, quod ſinguli venirent ſingulis *ardinis*, ideſt, quadrantibus, quo modo Toloſates etiamnum quartam partem aſſis vocant: adeout verba hæc, *qui nunc dicuntur Sardinenſes*, vel, uti legit, *ardinienſes*, Aniano interpreti adſcribat.

Heniſch.lib.de aſſep.217. Samuel Petitus l.2.obſer.c.11. L.5.Cod. Th. de Annon: civic.

§. LXXXIX.

CERATIUM. (1)

Ut ſolidus duodecim miliarenſibus argenteis, ita miliarenſis conſtabat duobus ceratiis perinde argenteis. *Ceratium* vero duodecim follibus æreis, ut eſt in legibus georgicis, & apud Cedrenum anno viceſimo quarto Leonis Iſauri: & ſi eundem Cedrenum audimus, ab ipſius Numæ temporibus id genus monetæ obtinuit. Duo præterea ceratia miliarenſem confeciſſe, atque inde δικέρατον dici Scriptoribus, mox innuimus, quod firmat idem Cedrenus anno decimo-octavo Mauricii, qui quatuor ceratia duos miliarenſes confeciſſe ſcribit: & Theophanes anno octavo Nicephori Generalis, qui unica voce τετρακέρατον dixit, quod Epiphanio τετραδραχμον dicitur, ſexta ſcilicet ſolidi pars; ſiquidem *drachma* idem eſt quod *ceratium*, pars nempe viceſima quarta ſolidi. Proinde τετρακέρατος ſemiſſis fuit moneta illa argentea, qua Heraclius *rogas* ſuas ſeu largitiones feciſſe ſcribit autor Chronici Alexandrini, anno illius quinto:

LL. Georgicæ tit.2.§.1. Cedren.p.458. Cedren.p.399. Theoph.p.412

(1) Hinc *crazia* moneta argentea Florentiæ, cuſa minimi pretii inter argenteas.

quinto: Τούτῳ τῷ ἔτει γέγονεν ἀπὸ νόμου νόμισμα ἑξάγραμμον ἀργυρὸν, καὶ βασιλικαὶ ῥόγαι δι' αὐτοῦ γεγόνασι, καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ τῆς ἀρχαιότητος. *Hoc anno numiſma ex lege cuſum eſt argenteum ſex ſcripulorum, & largitiones eo genere nummi factæ, ad ſemiſſem veteris moris*. Ubi perperam interpres ἑξάγραμμον, *ſenis literis inſignitum* reddidit: eſt enim γράμμα idem quod *ſcripulus*, vel *ſcriptulus*, unde forte Greci nomen formarunt, quaſi a voce *ſcribere* vox *ſcriptulus* ducatur, quod punctis olim, ſeu γράμμαις notarentur nummi, quæ eorum pondera deſignarent. Iſidorus: *Scripulus ſex ſiliquarum* (1) *pondere conſtat. Hic apud Græcos gramma vocatur*. Gloſſæ Gr. Lat. γράμμα ὁ ςαθμὸς, *ſcripulum.* Gloſſæ Lat. Gr. *Semuncia* γράμματα δώδεκα. Ita apud Heſychium ςατὴρ dicitur eſſe τετράγραμμος, ut apud Cleopatram in tractatu De ponderibus: τὸ δηνάριον ἔχειν γράμματα δ'. Quanquam apud Heſychium legendum τετράδραχμος cenſet Scaliger; quod firmat idem Cleopatræ liber, in quo ὁ ςατὴρ ἔχειν δραχμὰς δ', & τετράδραχμον vocari dicitur. Apud medicos, & cæteros Scriptores *ceratium* eſt ponderis ſpecies, de quo præter Iſidorum, & auctorem De ponderibus, qui Nicandro ſubjicitur, copioſe egit Piſanus.

Iſid. l. 1. c. 24.

Iſid. l. 16. c. 24. Piſan. l. 3. de numiſm. c. 1. & 2.

§. XC.

F O L L I S.

Follium autem ut monetæ minutioris crebra mentio eſt apud Scriptores, etiam aliquot, qui Conſtantini ævum præceſſerunt, Lampridium, S. Auguſtinum, Evodium Uzatenſem, & alios, adeo ut non omnino damnandus videatur auctor rationalis peræquatorum, qui ejuſmodi monetis pretium inditum ab Auguſto Cæſare ſcribit. Et certe Caſaubonus & Salmaſius ab ipſis Hebræis vel Chaldæis etymon perinde ac uſum arceſſunt. Ex quo explodit idem Salmaſius Epiphanium, qui *follem* per βαλάντιον reddit: tametſi annotetur in veteribus Gloſſis MSS. *nummos folles dici a ſacculo, quo conduntur*. Certe ſacculus *follis* exerte appellatur apud Fredegarium Scholaſticum cap. 18. cujus lemma eſt, *de Aureliano qui follem perdidit*, qui in ipſo contextu *pera* dicitur. Follium vero alii erant argentei, alii ærei. Follem argenteum τετράδραχμον vocat Epiphanius.

Lampr. in Elagab. S. Aug. l. 22. de Civ. Dei c. 8. l. 3. Contra Creſcon c. 29. ferm. 40. in nov. Evod. l. 1. de mir. S. Steph. c. 14. Caſaub. ad Lamprid. Salmaſ. l. de uſur. c. 11. extr. Franciſcus in Elencho Cercopetaviano p. 45. & ſeqq.

S

(1) Siliqua, quod forma, & figura corniculum referat dicta eſt Græce: Κεράτιον unde, ut dixi, Florentinæ monetæ *crazia* nomen proceſſiſſe arbitror.

In Epit. c. 18.
Marcell. Com.
Falco Beneven. an. 1140 Hip.
pocr. l. de visu
Procop. in Anecd.
Theoph. Cedr. p. 458.
Zon. Vita S. Auxent. n. 7.
Hermenop. in Georg. tit. 2. §. 1. & 10.
Grut. 810. 10.
L. 3. de veter.
L. 3. de pistor.

nius. Unde idem fuerit quod πεζακέρατον, quod perinde quatuor dragmis constitit. De æreis hic agimus, quo modo intelliguntur a plerisque Scriptorum Byzantinorum. Glossæ Græco-Latinæ: φόλλις, *as*. *Folles æris* dixit Lampridius; *follerales* Marcellinus Comes, seu *follares*, ut præfert Sirmondi editio, quasi folles æreos: *Nummis quos Romani teruncianos vocant, Græci follares, Anastasius suo nomine figuratis placabilem plebi commutationem distraxit*. Lectionem Sirmondi firmat Falco Beneventanus, ubi de Rogerio Rege Siciliæ: *Induxit etiam tres follares æreos, romesinam unam appretiatos*. Græcam porro voci originem esse hic indicat Marcellinus, scilicet a φολὶς, φολίδος, *squama*: nam & φολίδα τοῦ χαλκοῦ dixit Hippocrates, quod scilicet *folles* instar squamæ æris essent. Atque ita nonnulli ex Scriptoribus Græcis cum unico λ habent, ut Procopius: διακοσίους ὀβόλους, οὓς φόλεις καλοῦσιν. Sic denique Theophanes, & Cedrenus anno vicesimo quarto Anastasii, iidem & Zonaras anno perinde vicesimo quarto Leonis Isauri, auctor vitæ S. Auxentii, Glossæ Basilicῶν, Moschopolus, & alii. Φόλας dixit Harmenopulus, a φόλη, uti appellatur ab Epiphanio. Φόλλην dixit etiam Cedrenus anno septimo Justini Thracis: cæteri *follem* habent. Vetus inscriptio: IS. TVM. INFERET. POENAE. NOMINE. REIP. FOLLES. MILLE. Sic non semel in Codice Theodosiano. Chronicon Alexandrinum anno decimo sexto Heraclii: ὁ γὰρ λεχθεὶς ὁ Σεισμὸς γ' φόλλεων πιρασκομένου τοῦ ψωμίου, αὐτὸς η' φόλλεων αὐτὸ ἠβουλήθη ποιῆσαι: *quippe Joannes iste Sismus cum offula tribus follibus distraheretur, ipse rem eo deducere conabatur, uti octo follibus id fieret*. Alibi φόλεις habet. Sed missis reliquis Scriptoribus, lubet tantum observare, quingentos folles æreos conficere libram argenti ex L. 3. Cod. Th. de pistoribus, quæ definit primam præturam expendere viginti quinque millia follium, & quinquaginta libras argenti: secundam viginti millia follium & quadraginta libras argenti: tertiam denique quindecim millia follium, & triginta libras argenti. Quos vero *senos folles*, quibus libra porcinæ carnis æstimatur, vocat lex tertia eodem Codice de suariis, ἑξάφολον appellat auctor rationalis peræquatorum, quo loco ait ita nuncupatam additionem factam *Dicerato* a Leone Isauro: χρὴ δὲ γινώσκειν ὅτι τὸ ἑξάφολλον προσθήκη ἐστὶ τοῦ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου, a qua quidem superindictione ejusmodi tributum

unico vocabulo ibidem non semel δικερατοεξάφολλον appellatum. Apud Hispanos habetur moneta minutior, quam *folluz* nomenclatura donant, & valere *coronato* seu *coronado*, esseque tertiam partem *blancæ* scribit Sebastianus Cobarruias. Sed quod addit vocem esse Arabicam, vix ei assentiar, nisi Arabes a Romanis acceperint, eamque ad Hispanos transmiserint.

§. X C I.

FOLLIS MAJORIS PRETII.

Erant præterea folles alii majoris pretii, quam ii de quibus egimus. Tradit Zosimus Constantinum M. describi jussisse magnatum possessiones, iisque tributum imposuisse quod *follem* nominavit, τέλος ἐπιτιθεὶς, ᾧ τινι φόλλιον αὐτὸν ἐπέθηκεν ὄνομα. Hinc *follem senatorium* vocat novella Majoriani de indulgentiis debitorum. Neque tamen unus, sed duo pensitabantur a senatoribus folles, ex lege 2. Cod. Th. de senatoribus, & l. 1. de prætoribus. Cujusmodi autem esset *senatorius* iste *census*, uti appellatur a Symmacho, docet vir illustris Hesychius Milesius Historiarum libro sexto in glossis Basilicon. Ait enim pro modo facultatum eam fuisse senatoriam pensitationem, quam *follem* etiam appellatam innuit, qui variis constitit quantitatibus: a duabus enim auri libris ad octo processisse secundum dignitatis ac facultatum rationem: ἔστι δὲ καὶ ἕτερος φόλλις διαφόρους ἔχων ποσότητας, ἀπὸ γὰρ δύο χρυσοῦ λιτρῶν ἀρχόμενος, εἰς ὀκτὼ περιΐει κατὰ τὴν ἀξίαν καὶ τὴν εὐπορίαν τῶν ἀπαιτουμένων. Addit deinde primæ dignitatis viros octo auri libras, secundæ quatuor, tertiæ denique duas pensitasse. Ex quibus primo percipimus, quod ait Zosimus *follem* propria nomenclatura appellatum senatoriam istam pensitationem, quam qui implere non valebant, saltem solidos præstare jubebantur, ex lege 4. Cod. Th. de senatoribus, &c. Sed & ex Hesychii verbis videtur follis iste idem fuisse cum libra auri. Nam lex secunda dicto titulo de senatoribus, præcipit *duorum follium manere cunctos* (senatores) *indiscretam possessionem, etiamsi possessionem forte non habeant*. Hesychius vero cum *follem* dicit esse censum hominum locupletum, qui a duabus auri libris ad octo progrediebatur, habita facultatum ratione, consequi videtur, binos istos folles esse binas auri libras Hesychii.

Zozim. l. 2. p. 699. Symmach. l. 10 ep. 60.

Proinde hac notione *folles* intelligendi in L. 2. & 3. quorum appellat. non recip. L. 1. de prætoribus, & L. 1. de mensis oleariis, in Codice eodem Theodosiano. Et sane glossæ Basilicῶn exerte dicunt *follem* esse σταθμὸν, seu libram vel pondus, quod appendit denarios 250. hoc est, libras 82. & 6. uncias, denario computato pro una libra & tredecim unciis.

§. XCII.

OBOLUS.

OBolos eosdem esse cum follibus æreis auctor est Procopius in Anecdotis, quo loco scribit auri staterem, seu nomisma cum decem & ducentis obolis commutatum a nummulariis. Unde de follibus intelligendus videtur Scylitzes, quum ait Joannem Tzimiscen Imperatorem statuisse, ut ἐν τῷ νομίσματι καὶ ἐν τῷ ὀβολῷ Servatoris insculperetur imago, idest in aureis, ac æreis, minutioribusque nummis. Memorat ibidem Procopius quendam Petrum Barsymen Syrum ἐπὶ τοῦ χαλκοῦ τραπέζης καθήμενον, ob τὴν περὶ τοὺς ὀβολοὺς κλοπὴν famosum, qui quidem ex iis erat, quos collybistas, nummularios, & collectarios vocabant, Zonaras τοὺς τὰ λεπτὰ νομίσματα πωλοῦντας, qui vendebant nummos, seu solidos aureos minutulis monetis permutabant, de quibus nummorum venditoribus agit Codex Theodosianus L. un. si quis circul. L. 1. & 2. si quis pecun. conflaverit, & L. 1. de ponderat.

Suid. in ὀβολὸς p. 111. 1. ed. Scyl. p. 689. Zon. ad Syn. Trull.

§. XCIII.

LEPTUM QUADRANS NUMMUS.

FOlles igitur ærei & oboli monetis minutioribus accensentur. At Hesychius τάλαντον, idest solidum dividit in λεπτὰ νούμμους, κοδράντας, ἀσσάρια. Λεπτὸν apud Lucam, ὀβολὸν interpretatur Chrysostomus: Δαψιλὴς καὶ φιλότιμος ἡ ἐκ τῶν δύο λεπτῶν ἐλεημοσύνη, τουτέστιν ἐκ τῶν δύο ὀβολῶν. Hesychius ait λεπτὸν esse ἑξακισχιλιοστὸν ταλάντου, ὅ ἐστι νόμισμα ἕν, idemque esse quod κοδράντης, ἢ τὸ τέταρτον τοῦ φόλλεως. alibi κοδράντην esse scribit λεπτὰ δύο, ex Euangelista: τὰ

Lucas c. 22. Chrysost. Marc 32. p. 59.

τὰ δὲ δύο λεπτὰ κοδράντης εἷς, ἤγουν νουμμία τρία. Unde conficit Scaliger solidum dividi εἰς κοδράντας 6000. εἰς λεπτὰ 12000. εἰς νουμμία 18000. Et sane τὰ λεπτὰ per νουμμία numerari docet rationale peræquatorum, in quo χαλκῶν νουμμίων crebra mentio occurrit. Ibi enim Alexius Imperator statuit διὰ χαλκῶν νουμμίων ἀπαιτεῖσθαι τὰ λεπτὰ ψηφία τῶν τελουμένων δημοσίων, *per æreos nummulos exigi minutos calculos, qui in tributis penduntur*: & καταλογίζεσθαι τὰ νουμία ἐπὶ τῶν τεσσάρων μιλιαρησίων τῷ νομίσματι, ὥστε χρεωστοῦντα ἥμισυ νομίσματος διδόναι μιλιαρήσια β' νουμίων χαλκῶν. Ita νουμίον est minutissima moneta ærea, uti *nummus* usurpatur in Codice Theodosiano, & in Novella Theodosii & Valentiniani: *Ne unquam intra septem millia nummorum solidus distrahatur, emptus e collectario septem millibus ducentis*. Et in Glossis MSS. Regiis, νοῦμμος, τὸ νουμίον exponitur. Quod vero νουμίον alii, Hesychius interdum νόμισμα vocat, quum scilicet ait quadrantem νομίσματα τρία confecisse. Ab ejusmodi *nummis* dictum fortassis *dinummium vectigal*, quod urbis Alexandrinæ singuli cives ad urbis onera pendebant: quemadmodum in Glossis Lat. Gr. *binio*, δίνουμμα esse dicitur. L. 1. de medio. L. de pretio panis Ostiens. novella Theod. 25. L. 2. Cod. Th. de Alex. pleb. primat.

§. XCIV.

ASSARIUM.

Assarium, præterea idem esse quod λεπτὸν, auctor est Hesychius: ἀσσάριον καὶ λεπτὸν ἕν εἰσιν, ἤγουν ἑξακισχιλιοστὸν ταλάντου, quo loco λεπτὸν cum quadrante confundit, qui est sexmillesima pars solidi, quo modo alibi etiam usurpat. Glossæ veteres ἀσσάριον, νουμμίον vertunt. Ita Suidæ ἀσσάρια, ὀβολοὶ, νομίσματα, & στάμενα idem sonant, vel certe pro λεπτοῖς, seu minutioribus monetis confunduntur. Et in Glossis Græco-Latinis ἀσσάριον, *as* esse dicitur, minimus nempe æris nummus, cum de numerata in ære pecunia agitur, ut observat Cujacius. Sed & de vocis notione ac monetæ valore non sibi constant Græculi isti: quippe in Glossis Regiis MSS. ἀσσάριον exponitur πεντανούμιον, ἢ δεκανούμιον, ita ut *assarium* Hesych. Cujac. l. 7. Obs. c. 33. Cod. 930

confe-

confecerit quinque vel decem νȣμία ærea, vel certe appenderit: nam ἀσσάριον pro pondere usurpat Cleopatra De ponderibus, ubi τετράσσαρον Ἰταλικὸν unicam vocari ait. Apud Marcellum Empiricum De ponderibus & mensuris, *tetrassarius semunica est*: unde colligitur assem unciæ quadrantem habuisse.

§. XCV.

ΣΤΑΜΕΝΑ.

Glossar. Meursi. Odo de Diogil. l. 3. de profect. Lud. VII. in Or. libr. 4.

QUod vero ad vocem ςάμενα pertinet, a Græculis infimi ævi pro minutiore moneta usurpatam, videtur illa esse, quam Odo de Diogilo *stammam* vocat, proclivi mendo, pro *staminam*, uti in Glossario monuimus. Is enim Ludovici VII. Francorum Regis per urbem Constantinopolitanam transitum ennarrans, ait a Francis nostris, quum ad Græcorum terras accessissent, *monetas cupreas*, seu æreas, & *stammas* tum primum visas: *Hic primo* (in Græcia) *cupream monetam & stammas offendimus, & pro una earum quinque denarios, & pro duodecim solidis marcam tristes dabamus*. Rursum alio loco: *Ante palatium, vel etiam in tentoriis habebamus congruum, si duraret, concambium, minus quam duobus denariis stammam unam, & earum triginta tres solidos propter marcam*. De vocis etymo non constat: nolim enim præstare ita nuncupatas, quod ex stanno ære fortean mixto conflatæ fuerint: nam ςάμνον Græci, ut Latini, recentiores *stamnum* & *stagnum* appellant, quod veteres *stannum*. *Nummi stagnei* habentur in Pandectis Florentinis, de quibus Cujacius. Scio aliam arcessi originem voci ςάμενα ab Salmasio, quæ nescio an perinde ab omnibus probetur. Ait quippe τῶν ἱςαμένων voce, proprie significari, quæ fœnore dantur: ἵςαται enim esse fœnore accipere: præterea Pollucem pro pecunia numerata etiam ἱςάμενα vocem usurpasse hoc loco: πέντε χρυσȣ̃ ςατῆρες μνᾶν ἐδύναντο· οἱ γὰρ ἐν τοῖς ἱςαμένοις τὸ μνᾶς τὸ πεμπτὸν ςατῆρα ὀνομάζȣσι. Sed alii ἐν ἱςαμένοις, *in appensis* rectius opinor vertunt.

Cujac. l. 11. Obser. c. 1. Salmas. l. de usur. p. 581. 685. Pollux l. 9. c. 6.

§. XCVI.

§. XCVI.

ASPRI.

INter monetas minores argenteas occurrunt etiam eæ, quas *aspros*, vel *aspra* vocant Græci recentiores, cum qua collybistæ, seu *cambitores*, majorem tam argenteam quam auream commutare solent. Unde denarium *asprum* reddunt Glossæ Græco-Latinæ: δηνάριον, λευκὸν, *asprum*: ubi λευκὸν idem valet quod *album*, & quod *asprum*. Quo spectant ista Hesychii: λεπταλέον· ἰσχνὸν λεπτόν. λεπτὰς καὶ παχείας, λεῦκος ἐν νόμοις, τὰς δραχμάς, λεπτὰς μὲν τὰς ὀβολοὺς, παχείας δὲ τὰς πλέον ἐχούσας. Eadem habet Favorinus: ubi λεῦκον in nummis dici observat, idemque esse quod λεπτὸν, deinde drachmam esse, cui opponitur παχεῖη, quæ Achæis δίδραχμον sonat, ut alibi observat. Notum porro Græcos ἄσπρον pro λευκῷ etiam in colore usurpare. Sed & inde nostri forte minutiores monetas suas argenteas *blancs* vocavere, nisi ii a nostris hauserint, ab argentei metalli scilicet colore. Quod vero ejusmodi minutioribus monetis majores permutarentur, *aspraturam*, κόλλυβον reddunt Glossæ veteres; est enim collybus, quod pro pecuniæ permutatione datur, ut collybistæ, qui majores pecunias minoribus vendunt ac distrahunt. De his *aspris*, præ cæteris Vincentius Belvacensis: *Etiam suum habet tributum* (super *tributarios terræ Anaph*) *ad minus quindecim drachmas seu asperos, qui bene valent triginta sterlingos*. Ubi aspri *drachmis* æquiparantur, ut in laudato Hesychii loco. Præterea Alexius Comnenus in rationali peræquatorum: Τοῦτο γὰρ προσέταξεν ἡ Βασιλεία μου τὸ μὲν χάραγμα νόμισμα διὰ τραχέων ἄσπρων νομισμάτων ἀπαιτεῖσθαι, τὰ δὲ λεπτὰ ψηφία διὰ νουμμίων χαλκῶν, καταλογίζεσθαι δὲ τὰ νουμμία ἐπὶ τῶν τεσσάρων μιλιαρησίων τῷ νομίσματι, &c. Ubi ἄσπρα τραχέα sunt *aspri asperi* recens cusi, non usu detriti: ut *asperi nummi* efferuntur a Suetonio, Persio, & aliis: unde etiam ejusmodi *aspris* datam nomenclaturam plerique censent. Ita in eodem rationali: Νομίσματα τραχέα habentur: ἐπὶ δὲ ἀπαιτήσει τῶν νομισμάτων δὲ τραχὺ παλαιὸν ἦν ἀπαιτεῖσθαι, βαρεῖαν ἐλογίζοντο τὴν ἀπαίτησιν. De asprorum duplici apud Turcos specie egit alicubi Leunclavius.

Chr. Alex. p. 724. 760. 781. 886 Thephan. p. 144: Const. de adm. Imper. p. 117. &c.

Vide Gloss. Vincent. Belv. l. 30. c. 75.

Sueton. in Ner. Pers. sat. 3. Leuncl. Pand. Turc. n. 18.

§. XCVII.

§. XCVII.

CENTENIONALES MAJORINÆ PECUNIÆ.

ATque iſta quidem, quæ hactenus diximus, minutiores inferioris ævi potiſſimum monetas fere ſpectant: verum ſub Conſtantino, vel etiam deceſſoribus, aliæ fuere, atque in iis, quas *centenionales* appellabant, quod centum æreos ſeu ſtipes conficerent, quarum uſum, ut & *majorinarum*, a Conſtantio interdictum legere eſt in Codice Theodoſiano, centenionales quidem propter nimiam ſui exiguitatem, *majorinas* vero propter nimium pondus; tametſi centenionalium poſtmodum uſus permiſſus fuerit ab Arcadio & Honorio. Eorum enim prorſus repudianda videtur ſententia, qui centenionales cum centenariis aureis, quorum meminit Lampridius, qui centum aureos conficiebant, confundunt; quum revera centenionales *minutulæ*, ut loquitur Valerianus in epiſtola ad Aurelianum, moneta fuerit, ſicque nuncupata, quaſi *centenio*, qui centum, ut *binio*, qui binis nummis conſtabat. Majorinæ vero pecuniæ mentio præterea occurrit in lege ſexta de falſa moneta eod. Cod. quæ ex argento & ære conflatam fuiſſe arguit. Pœna enim ibi indicitur in flaturarios, qui majorinam pecuniam *ſeparato argento ab ære purgant*. Alibi *major moneta* dicitur, cujus quidem ſpecies fuit *decargyrus*, niſi eadem ſit. Ita porro appellatum volunt, aut quod decima tantum ejus pars argentum eſſet, ſiquidem majorina pecunia ex argento & ære conflata, vel potius quod decem argenteis æſtimaretur, quemadmodum denarium dixerunt Latini, qui decem argenteis valeret: Græci vero δεκάχαλκον, quod decem æreis æſtimaretur, ita ut decargyrus ſpecies fuerit majoris pecuniæ, decem minutis argenteis æſtimata.

L. Cod. Th. ſi quis pec. confl.
L. 2. eod. tit.
Lampr. in Elagab.
L. 6. de falſa moneta.
L. 2. ſi quis pec. confl.
Jac. Gotofr.

§. XCVIII.

MONETÆ CAUCII QUADRATÆ &c. DICTÆ.

MInutioris ac pretii vilioris monetæ ſpecies quatuor recenſet præterea Novella Juſtiniani, qua ne Conſules in proceſſibus publicis aureos nummos aut argenteos in populum deinceps ſpargere vetantur, ita tamen, ut ὑπάτια, ſeu miſſilia ſua facere iis liceat, ἐν μιλιαρησίοις τὲ καὶ μήλοις, καὶ καυκίοις

Nov. 105. c. 2. §. 3.

καὶ

ϗ πε̃ξαγώνοις συμμέξοις, καὶ τοῖς τοιὄτοις. Idem autem ſtatuit Juſtinianus, quod ſua ætate conſules, perinde ac ipſi Auguſti aureos & argenteos nummos miſſilium vice in populum ſpargere attentaſſent, contra quam jus eis erat, quum æs tantum ſpargere fas eſſet, quod exerte docet Marcellinus Comes: *Marcianus Auguſtus ſuis ſtatuit edictis, ut hi, qui Conſules fieri cupiebant, nihil æris in populum ſpargerent, ſed ſtatutam pecuniam ad reparandum urbis aquæductum dependeretur*. Igitur monetæ in novella Juſtiniani memoratæ æreæ fuere, quod tamen de miliarenſibus dici non poteſt, quum eæ argenteæ fuerint, adeo ut Juſtinianus minutiores monetas ſive argenteas, ſive æreas ſpargere Conſulibus conceſſerit. Quid vero per μῆλον intelligatur, Jos. Scaliger epiſt. 204. non conſtat; quidam, ut Haleander & Scaliger, ita nuncupatam monetam iſtam putant; quod *ovem*, quam Græci μῆλον vocant, vel *malum* expreſſum haberet. At quum nulla hactenus ovis, vel *mali* effigie ſignata Imperatorum viſa fuerit, jure ea exploditur ſententia. Nec ſcio an probabilior videatur Cujacii & aliorum conjectura, ſcribentium ita dictam, quod rotunditate ſua *malum*, ſeu pomum referret, reſpectu alterius, quam πεξάγωνον, ſeu *quadratam* vocat Juſtinianus, cujuſmodi, inquit Scaliger, nummulos Turcicos videre eſt, quos *aſpros* appellant, aut *tartarones*, quos quadratos fuiſſe ſcribit Ordericus Vitalis. *Caucios* vero ita dictos putat Cujacius, quod *cauci*, ſeu caliculi ac ſcyphi inſtar concavi ſint, jure exploſa Haloandri, Ord. Vit. l. 10 p. 791. quam temere ſecutus eſt Meurſius, ſententia, exiſtimantis ita nuncupatas, quod in iis cauci, ſeu calicis figura repræſentaretur. Nummos concavos aureos, argenteos, & æreos Imperatorum Conſtantinopolitanorum paſſim videre eſt, in quibus antica pars ea eſt, quæ eſt convexa. De cauco vero & recepta iſta apud Græcos Byzantinos & Latinos recentioris ævi nomenclatura, plura congeſſimus ad Alexiadem, & in Gloſſario.

§. XCIX.

SCYPHATI.

INcertum autem an ad hanc monetæ Byzantinæ ſpeciem referri debeant nummi, quos *ſcyphatos* vocavit ætas inferior: quod a vero haud procul abeſſe binæ potiſſimum ſuadent conjecturæ. Primo quidem quod *ſcyphati* nummi videantur fuiſſe Imperatorum Conſtantinopolitanorum; deinde quod ita appel-

 latos

latos par sit credere, quod *scyphi*, seu *cauci* formam referrent: ita ut Itali, apud quos hæc potissimum obtinuit appellatio, quos Græci *caucios* a *cauco*, ii *scyphatos* a *scypho*, quod idem est quum *cauco*, nuncuparint, quum *cauci* vox apud illos insolens ac minus usitata tum esset. Jam vero ut *scyphati* Imperatorum Byzantinorum nummi fuisse censeantur, facit charta exarata imperantibus Constantino & Basilio fratribus anno mundi 6532. (Chr. 1024.) ind. 7. apud Ughellum, ex qua hæc excerpsimus: *Ut quia consuetudo est, ut fideles recognoscant dominum suum, & honorent de suis bonis, per unumquemque annum scyphatos imperiali curiæ persolvant*. Ex quibus saltem colligitur ejusmodi nummos in thesauros Imperatoris illatos. In Italia vero ita postea nuncupatos Siculorum ex gente Normanica principum aureos, docet Chronicon Casinense, in quo *scyphati*, seu, ut habet editio Angeli a Nuce, *shcyphati* vocantur, ut & bulla Anacleti antipapæ, & altera Innocentii II. pro erectione regni Siciliæ apud Baronium: a quo profertur præterea charta alia Guillelmi Regis Siciliæ an. 1156. quæ ejusmodi *scyphatos* aureos in Apulia præsertim & Calabria usum habuisse innuit, cum ibi *schifati de Apulia & Calabria* nominentur.

Ughell. tom. 7. p. 1361. Chr. Casin. l. 3. c. 56. al. 58. Baron. an. 1130. 1139. 1156. Ughell. tom. 8. p. 712. Vide Gloss.

§. C.

ΧΑ'ΡΑΓΜΑ, ΣΤΑΤΗΡ.

UT porro *pecuniam* Latini, sic Græci recentiores quasvis monetas signatas χαράγματα appellarunt: ita usurpant Theophanes, Anna Comnena, Rationale peræquatorum, Nicetas Choniates, Ducas, Codinus, Achmes, & alii. Sed & interdum στατῆρας vocant, quod nomen Atheniensium, Macedonum, aliorumq. monetis aureis vulgo tribuitur. Στατῆρα χρυσοῦ dixit Joannes Cinnamus, ἀργυρέους στατῆρας Nicetas. Et Procopius ait, staterem aureum confecisse decem atque ducentos obolos. Theophylactus Simocatta στατῆρας μιλιαρησίων habet. Denique scribit Zonaras, Nicephorum Phocam, quum invaluisset στατῆρα πάντα βασιλικὸν ἐκτύπωμα φέροντα ἰσότιμον εἶναι τῷ ἄρτι κοπτομένῳ, sua νομίσματα aliorum præferri jussisse: & Alexium Imperatorem, cum pecuniæ inopia laboraret, τινὰ τῶν δημοσίων ἔργων τῶν χαλκουργημάτων destruxisse, & ex iis στατῆρας cudisse.

Theoph. an. 2. Rhinotm. Anna p. 128. Nicet. in Man. l. 3. n. 6.

§. CI.

MEDALLIA.

AT cur nostri non Augustorum duntaxat, sed veteres etiam quosvis nummos omnes, quorum in comerciis nullus amplius usus, *medallias* appellent, inter eruditos controvertitur. Scaliger vocem esse Arabicam putavit, quod etiamnum Arabes Christianorum monetas, quæ caput alicujus Principis, aut imaginem aliam præferunt, *methalias* nuncupent. Sic ille ad Eusebium: Προσωπικὴν *nos vulgo medaliam vocamus, Arabes etiam methalia: quod nescio quo commercio ab Arabibus ad Italos & Gallos delatum. Ita enim vocant numismata Christianorum, quæ expressum caput humanum præferunt.* Sed non advertit vir doctissimus, non ab Arabibus ad Christianos, sed a Christianis seu Europæis ad Arabes traductum fuisse id vocabuli: quum in Italia & Gallia monetæ quævis *medalliæ* indigitarentur, communi & ab omnibus recepta quadam nomenclatura. Habetur etiam diploma Guillelmi D. Montispessulani an. 1103. in quo hæc leguntur: *Sextailaricum dono vobis ------ & tertium denarium in arquintali, & medallias, quas donant homines Montispessulani & Longobardi pro arquintali.* Joffredus in historia episcoporum Nicæensium aliud descripsit anni 1136. in hæc conceptum verba: *Reddunt enim supradicti homines annuatim decem & octo denarios mergolienses, & medallam, & quatuor sextarios avenæ.* Aliud præterea lingua Vasconica exaratum apud Marcam in historia Beneharnensi vocem hanc monetis aureis adscribi ostendit, quas *medailhes d'aur* vocat. Denique Willelmus Brito Ordinis Fratrum Minorum in vocabulario MS. scribit *obolum* dici *medaliam, idest medietatem nummi.* A *medalia* efficta deinde vox *medaliata*, ut a solido *solidata*, a denario *denariata*, ad designandum *medalliæ* unius proventum, de qua voce diximus in Glossario. Neque porro omnino difficile est hujus appellationis rationem expiscari, quum ipsa semet offerat probabilis admodum conjectura; monetas nempe ita vocitatas a *metallo*, quod *metail* nostri dicunt, e quo conflatæ sunt. Nemo enim ignorat, antequam cuderentur monetæ, æs & argentum magnitudine & certo pondere perpensum pro nummo datum esse, neque impressam metallo figuram, nisi ut ponderis quantitatem indicaret, ut ait Salmasius. Sed ut Paulus Venetus testatur sua etiamnum ætate in aliquot Indiæ provinciis, levioribus metalli laminis per-

Scaliger ad Euseb. Iac. Gotofr. ad Cod. Th.

Joffred. de Nicæn.

Hist. Benehar. l. 5. c. 13. n. 3. Joan. de janua VV. Brit. MS.

Salmas de usur. p. 330. 454. 469. 470. Manil.

acta commercia. Atque inde Manilius *factum metallum*, quod Græci ἐπίσημον dicitur, monetas signatas vocat, ad *infecti*, seu ἀσήμου discrimen:

Et facti mercator erit per utrinque metalli,
Alterum & alterius semper mutabit in usus.

Maxime vero posterioribus sæculis *metallum* appellarunt quasvis monetas, quod omnis pecunia signata tunc temporis, tam aurea quam argentea appenderetur, non numeraretur tantum, præsertim si usu esset detrita, adeo ut pro solo *metallo*, seu pro sola nummi materia acciperetur. Hinc quod *monetam usualem* alii, *metallum usuale* vocat Senator: *Ut figura vultus nostri metallis usualibus imprimatur, monetamque facis de nostris temporibus futura sæcula commonere.* Quinetiam ipsis interdum nummis inscripta vox *metallum* legitur. Servat enim gazophylacium regium bina numismata ærea, quæ olim fuerunt Petri Seguini viri de re nummaria benemeriti, in quorum uno, METAL DELM. idest *metallum Delmaticum*: in altero quod est Trajani, in corona laurea, MET. NOR. idest, *metallum Noricum*, exaratum conspicitur. Utriusque ectypon describit Buteroüs in libro de nummis Francicis. Sed & habentur alia, in quibus præterea vox eadem reperitur: complures enim prostant nummuli argentei Caroli M. in quorum parte altera Crux effingitur cum hac inscriptione: CARLVS REX: in altera, in ipso nummo medio, MET ALLO. Habetur alius cum Cruce, & hac inscriptione in circulo: METVLLO, & in averso medio, META LLVM. Alii etiam ejusmodi nummuli Ludovici Pii præferunt in medio, LVDO VVIC. in altera parte crucem cum inscriptione in circulo: ME TALLVM. Alius ejusdem Ludovici nummulus argenteus vocem hanc exhibet in media parte aversa: in altera autem crucem cum hisce characteribus in circulo: ☩ HLVDOVVICVS IMP. Prostant denique duo alii ejusdem Imperatoris, qui in aversa sui parte monetarios typos, seu, uti vocamus, *cuneos* binos & totidem marculos habent, cum hac voce in circulo: METALLVM. Alter horum nummulorum in anticæ medio, LVDO VVIC. alter Imperatoris caput, cum hac inscriptione: HLVDOVVI CVS IMP AVG habent. Quum igitur monetæ istæ *metalli* præferrent vocabulum, inde forte accidit, ut *metalli* nomine quævis monetæ a vulgo donarentur: ita ut quemadmodum in suis nummis, MONETA, vocem inscribebant Romani, ita ejusce ævi Franci vocem METALLVM describerent. Quæ quidem quibusvis monetis eo magis videtur fuisse communis, quo non æris duntaxat, sed argenteis tribuitur

Senator l. 7. ep. 6.

Buteroüs p. 103 Paul. Petav. in Gnorism.

tur in hisce nummis, atque adeo aureis, siquidem extitere etiam *medaliæ* aureæ, uti supra observatum.

§. C I I.

MALLIÆ NOSTRATES.

QUinetiam admodum vero proximum est, a *medalliis* effi-ctum a nostris vocabulum *maille*, quod pro monetis ex quovis conflatis metallo usurpatum constat. Neque enim, quod plerique perperam opinantur, *malliæ* fuere semper monetæ minutiores, ac vilioris pretii, quomodo vocem hanc hodie usurpamus: quum ex antiquis tabulis & monumentis certum sit argenteis & aureis perinde attributam. In veteri quippe regesto Communis Ambianensis a Joanne Bargulio ejusdem civitatis clerico descripto anno 1453. complures recensentur monetæ aureæ, quæ *maliæ* nomenclatura donantur, cum earum pretio: scilicet *malliæ Ultrajectenses*, *malliæ Ernoldi*, *malliæ Moguntinæ* (de Mens) *& Bethunienses*, *malliæ Rheni*, *malliæ postulas*, *malliæ cum stellulis* (mailles a estoilletes) *malliæ Treverenses* (mailles au bon Trievron) *& malliæ au bon & mauvais T.* idest, bono vel malo T. signatæ. Alias *mallias* recenset Robertus Cenalis ævo suo notas, *mallias au chat*, *mallias au chien*, *& mallias de Horne*, seu Hornenses. *Malliarum vero Florentinarum* nondum omnino exolevit appellatio. In regesto curiæ monetariorum, quod *inter duos asseres* vulgo indigitant, fit mentio *malliarum Laudunensium*, quæ *mailles Lovisiennes* ibidem appellantur. Denique in regesto parlamenti, statuta Ludovici XI. continente, ejusdem Regis diploma describitur anni 1463. pro *nobilitatione* loci *Cauda vaccæ* dicti, ad Rupellam, in Caroli Cenomanensis Comitis gratiam, tenendi a Rege in quavis vassalli mutatione ad *malliam auream* pretii duorum denariorum aureorum. Hanc porro de malliarum nostratium appellatione sententiam attigit etiam supra laudatus Cenalis: *Illud*, inquit, *dici potest*, *quod hi aurei nummi*, *quos Gallice appellamus* mailles, *non ab obolari traxere originem*: *imo potius ab alia idiomatis nostri nomenclatura*, *quam dicimus* medailles, *eo quod Principis nonnunquam alicujus nomen præferant*. Quibus postremis verbis satis etiam innuit sua ætate hanc obtinuisse sententiam de *medalliis*, quam ut suam protulit Scaliger. Scio quosdam existimasse *mallias* dictas a loricarum ferrearum maculis, quas *mailles* etiamnum dicimus, quod *malliæ* monetariæ, perinde ac loricariæ, quadratæ fuerint: quod

Rob. Cenal. de mens. & ponder.

Vide Gloss. v. moneta.

quod quidem quam procul absit a vero, cuivis sani ingenii licet advertere.

§. CIII.

MASCULI.

ALii præterea *mallias* putavere esse id genus nummos, quos *masculos* vocant Scriptores, ac chartæ veteres aliquot, ita ut propriæ fuerint Comitum Pictavensium, ex hoc Goffridi Vindocinensis loco: *Quod si trecentos solidos Pictavensium masculorum vobis daret &c.* Horum etiam mentio occurrit in tabulario Angeriacensi, & in tabulario s. Stephani Lemovicensis in charta anni 1081. *Solidi ejusdem monetæ masculinæ*. Et paulo ante: *Solidi nummorum Pictavinorum*. Unde percipere licet *masculinam & Pictavinam* monetam eandem fuisse. Quæ quidem vox *masculina* in monetis, admonet me, ut viri pereruditi lapsum detegam, qui *generis diversi pecuniam* in concilio Dusiacensi primo, & apud Hincmarum, de monetis aurea & argentea intelligendam existimavit, ita ut aurea mascula, argentea vero feminina moneta fuerit, quod ex s. Augustino stabilire nititur: quasi hæc verba de pecudibus utriusque sexus non essent capienda, & apud recentiores perinde ac veteres *pecunia* non id sonet. Porro *masculi* dicuntur nummi Pictavenses, non quod ii Pictavensium Comitum proprii fuerint: sed quod ejusmodi nummi ita denominati, ejus essent monetæ speciei, quam *malliam* vocant, vel quod universim quasvis monetas *mallias* vocarent. Quocirca si quis ejusce ævi verba Goffridi Gallico reddidisset idiomate, indubie dixisset, *trois cens sols de mailles Poitevines*: quum horum temporum Scriptores ac commentarienses, qui Latine chartas exarare solebant, efferre se debere voce alia quam *masculus* non arbitrarentur, quod ea proprius accederet ad nostratem *masle*, quæ *masculum* sonat. Verum si quis *mallias* Pictavensium fuisse proprias obstinatius contenderet, nescio an hoc casu nomenclaturæ istius non esset arcessenda origo ab oppido in Pictonibus, quod *Meille* vocant: quum ex iis fuerit, in quibus stante secunda Regum nostrorum stirpe monetæ cuderentur, uti docent capitula Caroli Calvi, ubi *metulum & metullum* appellatur: quod etiam firmant monetæ ipsæ Caroli M. in quibus vox METVLLO exarata legitur, uti annotatum supra. In aliis præterea ejusdem Imperatoris nummis, quorum ectypon exhibuit Paulus Petavius senator Parisiensis, in anticæ, CAROLVS, in

Gof. Vind. lib. 1. ep. 20. Tab. Anger. f. 47.

Cap. Carol. C. tit. 31. n. 12.

in posticæ vero medio, MEDOLVS, characteribus barbaris ac Gothicis voces descriptæ leguntur. Verum de postrema hac conjectura statuat quisque, quod lubet. Id certe in confesso esse debet, quod *malliarum* nomenclaturam minutioribus monetis attribuant vulgo nostri, id inde fluxisse, quod malliæ Pictavinæ fere semper minutissimæ fuerint: sed & anno 1329. cudi coepisse *mallias* minutiores 18. *granorum legis argenti regii ad marcam*, ut est in veteri regesto cameræ Computorum Parisiensis; ex quo necesse est monetas istas, minutissimas ac vilis admodum pretii fuisse. Sed longe videtur probabilius, *mallias* minutiores, seu *masculos* Pictavenses esse id genus monetæ, quam *malliam pitam* dicimus, idest, malliam Pictavinam. Nam *pitæ* (*les pites*) dicuntur minutiores monetæ Pictonum, quæ *pictæ*, *pictavinæ*, & *pictavenses*, Gallice autem *poitevins*, passim in chartis appellantur: unde vox *pitanica*, & *pictanica* deducta postmodum, quæ *pictæ*, seu *pictavinæ* unius valoris rem significat: nam toto cælo aberrant, qui a pittaciis etymon deducunt, quod in Glossario plenius probavimus. Hæ porro *pitæ*, seu *pictæ*, adeo minutæ erant, ut Willelmus Nangius verba faciens de quadam ad oculi *caudam* seu angulum macula, eadem dixerit fuisse *ad modum puncturæ pulicis rubeam, & latam sicut una pictavina*.

Paul. Petav. in Gnorism.

Reg. noster f. 204. 205.

Vide Gloss.

VV. Nang. in S. Lud. p. 394.

CON-

CONSTANTINI IMP. BYZANTINI

NUMISMATIS ARGENTEI EXPOSITIO

Vide Tabel. 4.

JOSEPHI SCALIGERI JUL. CÆS. F.

Ex literis Ill. V. Josephi Scaligeri ad Marquardum Freherum.

TUI *nummi stemma omne* ἐξωνυχισάμην. *Judicium de eo meum seorsim habes. Dixi quod sentio, non quod fortasse tibi probabo. Non potui tamen hanc operam denegare, magis quia exegisti a me, quam quod aliquid sententiæ de eo tuæ adjiciendum a me existimarem. Vale. Lugduni Batavor.* XIV. *Kal. Martii Juliani.* CIↃ IↃ CII.

Ex aliis. *Scis, mi Frehere, quid de tua diatriba judicem in Aprum Xiphian? Nihil potuisse verius dici, nihil exquisitius, plane persuasisti mihi. De illo autem grandi nummo tuo Constantini non possum satis mirari, qui factum sit, ut ex uno latere recentissimi sæculi vestigia in eo extent, ex altero vetustissimi moris Ecclesiæ. Sed quando prodibunt monumenta illa tua de Lupoduno & Mosella Ausonii? avide expecto, eoque magis quod nihil nisi eximium a te sperare possumus. Vale* IX. *Kal. Martii Juliani.* CIↃ IↃ CIII.

JOSEPHI SCALIGERI

COMMENTATIO.

NUmmus ingens argenteus clarissimi viri Marquardi Freheri, quam recens sit, argumento sunt characteres arithmetici 234. 235. qui ante trecentos, aut paulo plures annos ab Arabibus ad nos transierunt, ac primo quidem dissimiles his nostris hodiernis, postea memoria proavorum hac forma interpolati, quæ hodie nobis in usu est. Itaque nummus hic cusus, aut conflatus est non illo sæculo, quo ii a Christianis recepti sunt, sed illo, quo interpolati: hoc est, memoria proavorum. Præterea, an unquam a Græcis usurpati sint, merito ut dubitem, faciunt libri multi astronomici, logistici, & computorum ecclesiasticorum paulo ante, aut post eversionem Imperii Constanti-

ſtantinopolitani conſcripti, quorum omnium numeri non his peregrinis characteribus concepti ſunt, ſed literis Græcis. Denique illos characteres primi omnium Chriſtianorum Hiſpani a Mauris, ab Hiſpanis reliqui Latini Chriſtiani, ab illis Græci acceperunt. Et quidem concedamus accepiſſe, ii tamen apud Græcos nunquam vulgo noti fuerunt: ut non opus fuerit eos in hoc nummo cudere, ut a paucis tantum intelligerentur: nobis igitur conſtat recentiſſimam quidem nummi conflaturam eſſe, formas autem incuſas, & veteres eſſe, & ex aliquo vetuſto libro aut pictura alicujus Eccleſiæ deſumptas: cujuſmodi multas hodie videmus in gemmis novitiæ quidem cælaturæ, ſed vetuſtiſſimi argumenti. Nunc de formis ipſis agamus. Non audio clariſſimum virum Abrahamum Ortelium, qui partem Imperatoris equitantis laudabat, tanquam non recentem, averſam νοθεύσεως ſuſpectam habebat. Nos contra ſentimus: averſæ partis argumentum longe vetuſtius judicamus, quam illud Imperatoris equitantis, cujus pedibus ſubjectæ ſtapedæ, & omnis ornatus equi quam novitia res ſit, ſatis produnt. Averſæ partis ſtemmata non uno verbo explicari poſſunt. Priuſquam igitur ad explicationem aggrediamur, ſciendum apud veteres Chriſtianos ſymbola μυστηριώδη alia atque alia fuiſſe, pro ratione temporum ac diverſitate nationum. Ratio temporum primum nullam formam humani vultus, ſed aliarum rerum admittebat: poſtea etiam humanæ formæ admiſſæ. Nationes Orientales alia habuerunt, alia Occidentis Eccleſiæ, in quibus nullum ſymbolum fuit ſine Cruce, ut neque Orientalibus. Sed in Occidentali Eccleſia Crux ſtatuebatur minio lita, ut Chriſti fuſum ſanguinem deſignaret. Cacumen Crucis corona cingebat cum purpureis lemniſcis, adjuncta etiam palma, utrunque νικητήριον erat debellati hujus ſæculi, & mundi triumphati, aut martyrii acquiſiti. Hoc ſimplex ab initio erat ſtemma Crucis. Adjectum poſtea Trinitatis myſterium, poſt debellatum impium Arrii dogma. Patrem Deum deſignabant verba ex rutila nube erumpentia: HIC EST FILIVS MEVS DILECTVS. Filius Deus agni, Spiritus Sanctus Deus columbæ ſpecie ſignificabatur. Alii etiam alia parerga apponebant; XII. columbas, quibus Apoſtolos volebant intelligi, quatuor flumina ex rupe manantia. Rupes, ſeu petra eſt Chriſtus, fluenta quatuor Euangeliſtæ, aut Euangelia ipſa. Hæc erant ſymbola ſimpliciſſima illorum temporum, quum formas rerum, aut animalium, non autem humanas auderent pingere. Nam anchoram, navem, piſcem, columbam

V ſculpe-

ſculpebant, aut pingebant: hominem non item: οὐ γὰρ, inquit Clemens, εἰδώλων πρόσωπα ἐναποτυπωτέον, οἷς καὶ τὸ προσέχειν ἀπείρηται. In averſa autem parte nummi propoſiti duæ mulieres ſunt, ex quo apparet ſymbolum non eſſe vetuſtiſſimorum temporum. Argumentum tamen oſtendit non eſſe infimæ vetuſtatis. Primum igitur ingens ſolium, aut inſtar ſolii conceptaculum nihil aliud eſt, quam hortus ille concluſus & fons ſignatus in Cantico Canticorum, per quem ſacrum regenerationis lavacrum deſignatur. Ambroſius: *His igitur ſacramentis paſcit Eccleſiam ſuam Chriſtus, quibus animæ firmatur ſubſtantia. Meritoque videns profectum ejus gratiæ concinentem dicit ad eam: Quam decora, &c. Hortus concluſus, ſoror mea, hortus concluſus, fons ſignatus.* In medio hujus κολυμβήθρας extat minus labrum, quod verius dixeris hortum concluſum. Nam ex eo enaſcitur lilium convallium juxta illud: *Ego ſum flos campi, & lilium convallium*, de quo loco Hieronymus ad Demetriadem. Decem germina aut fructus emittit. Origenes homilia XVI. in Geneſim: *At vero Iſraeliticus honorat decadem perfectionis numerum. Decem enim verba legis accepit & decalogi virtute inſtructus ignota mundo huic ſacramenta divina largitione ſuſcepit. Sed & in novo teſtamento ſimiliter venerabilis eſt decas, ſicut & fructus Spiritus denis exponitur germinare virtutibus*. Non potuimus dare magis idoneum interpretem. Inter lilium erecta eſt Crux inſtar ligni vitæ, e cujus cacumine quatuor columbæ totidem fluenta eructant. Ea ſunt quatuor Euangelia: quemadmodum in Eccleſia Occidentali quatuor fluenta e petra manantia idem ſignificabant. Columbæ ſunt quatuor Euangeliſtæ. Et hoc quoque cum Occidentali Eccleſia facit, quæ per columbas coronam Crucis circumſtantes Apoſtolos intelligebat. Paulinus:

Cui coronæ ſunt corona Apoſtoli,
Quorum figura eſt in columbarum choro.

Atqui duo ex Euangeliſtis ſunt Apoſtoli, duo Apoſtolorum adminiſtri. Aqua illa, quæ inſtar ſilanorum ex columbis fluens ſolium complet, eſt aqua Baptiſmi, & denique omnia reliqua ſunt ſequela Baptiſmi. Primum duæ columbæ ſunt in latere ſolii, interjecto ſerpente, ſuperincumbente leone. Sed columbæ cum ſerpente per ſe conſiderandæ ſunt, poſtea ſerpens ſimul cum leone. Columbæ cum ſerpente eſt id, quod Dominus a regeneratis exigit: *Eſtote prudentes ut ſerpentes, ſimplices ut columbæ*. Hoc enim baptizatis occinebatur. Ambroſius libro de iis, qui initiantur myſteriis, capite IV. poſt alia: *Simul & eorum,*

rum, qui baptizantur, non in ſpecie eſſe debet, ſed vera ſimplicitas, unde & Dominus ait: Eſtote aſtuti ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ. Unde manavit illud in vetere Eccleſia proverbium: Μιγνύειν τῇ περιστερᾷ τὸν ὄφιν. Clemens Stromate ſeptimo: Οὐκ ἄρα ἐπιθυμήσει τινὸς ἑτέρου ὁ ἔχων ἀναπαυόμενον τὸν Θεόν. αὐτίκα πάντα τὰ ἐμποδὼν καταλιπὼν καὶ πᾶσαν περισπῶσαν αὐτὸν ὕλην ὑπερηφανήσας τέμνει διὰ τῆς ἐπιστήμης τὸν οὐρανὸν, καὶ διελθὼν τὰς πνευματικὰς οὐσίας, καὶ πᾶσαν ἀρχὴν, καὶ ἐξουσίαν, ἅπτεται τῶν θρόνων τῶν ἄκρων, ἐπ' ἐκεῖνο μόνον ἱέμενος, ἐφ' ὃ ἔγνω μόνον. μίξας οὖν τῇ περιστερᾷ τὸν ὄφιν, τελείως ἅμα καὶ εὐσυνειδήτως βιοῖ, πιστὶν ἐλπίδι κεράσας πρὸς τὴν τοῦ μέλλοντος ἀπεκδοχήν. Ait hominem, qui habet ἐναπαυόμενον τὸν Θεὸν, & omni impedimento mundanarum rerum renunciantem (quis eſt ille, niſi ὁ φωτισθεὶς & Baptiſmo regeneratus) miſcere columbam ſerpenti, quod & loco Ambroſii adducto convenit, & rationem tacite reddit columbarum cum ſerpente ſubter limbum colymbithræ poſitarum. Leonis vero cum ſerpente conſideratio, pertinet ad victoriam de Orco, & diabolo. Chryſoſtomus in Pſalmum XCIII. *Quis eſt iſte leo, qui de tribu Juda vicit leonem & draconem, qui ſignificatus eſt in pſalmo?* Item: *Diabolus, qui delectatus eſt in primo homine captivato, exinde captivatus eſt, Chriſto reſurgente glorificato, qui conculcavit leonem & draconem.* Quare non poſſumus ignorare, cur draco ſerpenti ſubjectus eſt. Aſſident ſolio utrinque oppoſitæ invicem feminæ duæ in ſellis, anus ſtolata, & puella nuda, niſi qua velat ea, quæ pudor celare jubet. Anus eſt Fides, puella Spes. Anus fingitur, quia antiquior Lege. Abraham prima credentum via, ut canit Prudentius, longe antiquior Moſe. Unde & fides Tertulliano in Marcionem victrix vetuſtatis dicitur. Manu apprehendit, quia fide apprehendimus, quæ oculis ſubjici non poſſunt. Stolata eſt, quia Baptiſmus vocabatur fidei veſtimentum: ut Tertullianus ſcribit cap. XIII. libri de Baptiſmo. Et capite XII. *induere Baptiſmum* dicit. Contra Spes & puellari ſpecie eſt, quia ſemper viget; & nuda, quia omnibus terrenis renuncians expedita tendit ad cælum, πᾶσαν τὴν περισπῶσαν ὕλην, ut loquitur Clemens ὑπερηφανήσασα. Ideo averſantis habitu eſt, & canem tanquam omnes blanditias ſæculi calcantis, aut omnes adlatrationes hoſtium Chriſtianæ pietatis. Ideo quemadmodum canem calcat, ſic colludit cum columba, quam manu dextra prehendit,

dit, simplicitatem unicam sibi cordi esse significans. Merito autem conjunguntur ambæ, quia altera sine altera non est. Chrysostomus in caput XIII. prioris ad Corinthios, commate ultimo, in editione Latina: *Quæ duo, idest, fides & spes, ita certa sibi mutua vice conjuncta sunt, ut altera sine altera stare non possit. Quicquid enim fides credendo acquirit, hoc spes sustinendo præsumit.* Quid quod veteres novum Testamentum fidei symbolum esse dicebant, vetus autem spei? Paulinus:

Lex antiqua novam firmat, veterem nova complet.
In veteri spes est, in novitate fides.

Denique quid a catechumeno exigebatur? Fides. Credo in Deum Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum Sanctum, &c. Spes: Spero resurrectionem. Inde illa in vetustissimis monimentis Christianorum: CREDO VIVERE. SPERO RESVRGERE. DEPOSITVS IN SPEM RESVRRECTIONIS. Quin etiam non solum has duas conjungebant Poëtæ Gentium, sed etiam & Fidem vestitam, & anum inducebant. *Quam Spes & albo nuda Fides colit velato panno ----Cana Fides, & Vesta* ---- Cana igitur Fides & velata panno, ut hic, & conjuncta Spei. Inde Clemens παροιμιακῶς, dixit πίστιν ἐλπίδι κεράσαι, quemadmodum dixerat μιγνύειν τῇ περιστερᾷ τὸν ὄφιν, alludens nimirum ad hæc vetusta symbola. Pone sellas utriusque astant singulæ aquilæ, renovationem hominis per Baptismum significantes, quod percepto Baptismo dicerentur instar aquilæ renovati. Ambrosius de Initiandis capite VIII. *His abluta plebs dives insignibus &c. depositis autem inveterati erroris exuviis, renovata in aquilæ juventutem, &c.* ut nihil sit in hac nummi parte aversa, quod non ad sacramentum Baptismi, & catechumenos pertineat. Postremo totus apparatus istius præstantissimi symboli clausulam habet felicitatis regni Christi, sub quo securitas ab omni nocumento promittitur capite XI. Isaiæ, commate 8. ubi dicitur puerum cum aspide collusurum. Ideo in labri, quod extat supra aquam, latere visitur puer cauda serpentes duos apprehendens, & secure tractans sine noxa. Quam eleganter Tertullianus in Hermogenem capite XI. *Quum restituta innocentia, & integritate conditionis pecora condixerint bestiis, & parvuli de serpentibus luserint, &c.* IV. in Marcionem, cap. XXIV. *Sed bene, quod Creator hanc potestatem etiam parvulis per Esaiam repromisit, conjicere manum in cavernam aspidum, &c. Et utique scimus salva simplicitate Scripturæ, nam nec ipsæ bestiæ nocere poterunt, ubi fides fuerit &c.* Infra: *Jam tunc eidem viæ, idest, fidei, hanc evacuationem, & subjectionem bestiarum*

rum pollicetur. Propter fidem igitur hoc ſymbolum pueri & ſerpentum appoſitum. Quare vides omnia inter ſe apta, ut aliud ex alio pendeat: Quam vetuſta hæc ſint, & quam falſus fuerit doctiſſimus vir, qui averſam partem hujus numiſmatis ſuſpectam habebat, ex iis, quæ diſputavimus, & ex aliis, quæ longe plura afferri poterant, colligi poteſt. Nobis ſatis hæc erunt, dum doctiora judicia aliquid melius in medium afferant. Itaque hactenus.

SAPPHIRUS CONSTANTI IMP. AUG. *EXPOSITA.*

Vide Tabel. 2

N. V. MARCO VELSERO, IIVIRO PRÆF. AUG. VIND.

Marquardus Freherus S.

VErum dico. Nemo eſt, ad quem mittere mea tantum geſtiam ſimul & trepidem. Ita mihi & candor humanitaſque tua illicio eſt, & judicium formidini. Neque ſatis pudorem ſolvit iſta ſcriptiuncula, utut argumenti non vulgaris fiducia ſe attollens. Sed nimirum quem alium petebat nobiliſſimum antiquitatis pignus, quam omnis elegantiæ & eruditionis arbitrum? Et ut palmam artis ferat, qui ceſtro gemmam ſcalpſit; ita qui vel plumbo incluſam, commodius tractandam viſendamque exhibeat, nihil peccaverit. Tu quidquid opellæ, non æquus minus quam catus æſtimator accipies; neque neſcius, pravis tabellis grandium ſummarum obligationes contineri, & feſtuca levi agros ingentes tradi ſolere, magni in te affectus & cultus certum pignus habebis. Vale V. C.

JANUS GRUTERUS.

NOmine quum magnus magnos Constantius inter
Induperatores Induperator ovet;
Atque idem morti det aprum nimis undique magnum;
Gemmaque item hoc graphice nonnisi magna notet;
Jure tuæ illa modo famæ, VELSERE, *dicantur,*
Teutona quo majus non habet ora decus.
Sed neque magna, FREHERE, *tot inter agis minor. imo,*
Imo ipso tete nunc quoque major ades.

GRegorius Nazianzenus in ea Oratione, qua Juliani Imperatoris (quem Constantius hic noster Cæsarem fecit, successoremque habuit) impietatem & vanitatem pro merito exagitat, ubi ad imaginum illam & statuarum ambitionem venit, in quibus ipsi principes adorari gauderent, ait: *Imaginibus illis alios aliud quid Imperatorum appingere solere: hos quidem civitates clariores dona ferentes: alios autem Victorias capiti serta imponentes: nonnullos militiæ præfectos eos adorantes: quosdam Barbarorum devictorum, & pedibus provolutorum, seu cæsorum figuras: οἱ δὲ* (addit denique) θυροφονίας καὶ εὐστοχίας Utramque gloriolam exprimens, quam belluarum isti confectores affectabant; & audaciæ roborisque in adgrediundis depugnandisque feris, & solertiæ dexteritatisque in excipiendis, figendis, collocandis; Herculis nimirum pariter Phæbique imitatores. Obvia in historiis exempla, non otiosorum tantum & væcordium, quibus ista cura & ostentatio fuit, Neroni, Commodo, Domitiano; sed & laudatorum principum, quibus remissio, ut Trajano, Hadriano, Antonino, Alexandro, & huic Constantio. Nec remissio tantum, sed vero utilis labor habitus, & principe dignus, liberare noxiis feris regionem. Plinius ad Trajanum: *Quæ remissio tibi, nisi lustrare saltus, excutere cubilibus feras, superare immensa montium juga, & horrentibus scopulis gradum inferre, nullius manu, nullius vestigio adjutum: atque inter hæc pia mente adire lucos, & occursare numinibus. Olim hæc experientia juventutis, hæc voluptas erat: his artibus futuri duces imbuebantur; certare cum fugacibus feris cursu, cum audacibus robore, cum callidis astu: nec mediocre pacis decus habebatur, submota campis irruptio ferarum, & obsidione quadam liberatus agrestium labor. Usurpabant gloriam istam illi quoque principes, qui obire non poterant: usurpabant autem,*

Styleut. 1.

ut

ut domitas fractasque claustris feras, ac deinde in ipsorum quidem ludibrium emissas, mentita sagacitate colligerent. Sed præsertim in apris, ferocissima & violentissima ferarum, virtutis venatoriæ palmam posuerunt: ut de fatali Diocletiani apro legimus, & multa in numismatis ejus rei memoria. Et Valentiniani junioris Imperatoris de leone confecto signum marmoreum, Ausonii epigramate celebratum videmus.

Neque satis ex ære nummos, marmore statuas, monumenta talium facinorum principibus fecisse, sed ad gemmas etiam hoc argumento nobilitandas assentatio laborem protulit: quæ & pretio suo monimenti gratiam apud illos augerent, & durabilitate immortalem apud posteros memoriam promitterent. Hinc elegans Panegyristes æternandorum Theodosii gestorum curam pictoribus pariter cum poetis demandat: *Huc totas pii vates doctarum noctium conferte curas: hoc omnibus linguis literisque celebrate: nec sitis de operum vestrorum perennitate solliciti: illa quam præstare historiis solebatis, ab historia veniet æternitas. Vos quoque, quibus secunda sors cessit dare famam rebus, artifices, vulgata illa veterum fabularum argumenta despicite: Herculeos labores, & modicos Liberi triumphos, & anguipedum bella monstrorum. Hæc potius, hæc gesta solertes manus ducant: his fora, his templa decorentur: hæc ebore reddantur, hæc marmore, hæc in coloribus vivant, hæc in ære moveantur, hæc gemmis augeant pretium.* Latin. Paccatus.

Hoc ex genere sapphirus ista fuit, quæ ut in se vulgaris non erat (ipsa enim vel pura absque cælaturæ æstimio, tam rara magnitudine, quam coloris vere cærulea serenitate, non parem, non secundum admittit) ita nominatim honori Cæsaris delectam, ipsique a provincia aut procerum aliquo oblatam verisimile est. Quum hanc gemmam præ aliis gratam principibus etiam Epiphanius scribat: Ἐστι θαυμαστὸς ὁ λίθος καὶ εὐειδέσταλος καὶ χαριέσταλος. διὸ καὶ ἐν ταῖς χλιδόσι καὶ ὁρμίσκοις καλλωπίζουσι τοῦτον, μάλιστα οἱ βασιλεῖς. Et quis scit, an non vel ipsa, vel simile ejus quid aliud sub magni illius Nazianzes antistitis oculos venerit: qui quidem in eadem provincia & natus fuit, & episcopatum obtinuit, in qua memorabili ista θηροφονία cum laude defunctum Constantinum Augustum videmus, etsi alibi non legimus? Nec ad rem tamen parum facit, quod Ammianus Marcellinus scribit: *Nec minore studio sequuti legati hæc secum ferentes, intenti ad viandum, morasque per Italiam & Illyricum perpessi diuturnas & graves, tandem transfretati Bosphorum, itineribusque* De XII. Gem. Libr. 20.

busque lentis progressi, apud Cæsaream Cappadociæ etiam tum degentem invenere Constantinum, Mazacam antehac nominatam, oportunam urbem & celebrem, sub Argæi montis pedibus sitam. Et postea: *Equitandi & jaculandi, maximeque perite dirigendi sagittas, artiumque armaturæ pedestris perquam scientissimus.* Et infra: *Brevissimis cruribus & incurvis, unde saltu valebat & cursu.* Et Sextus Aurelius Victor de eodem: *Placidus clemensque pro negotio, literarum ad elegantiam prudens, atque orandi genere levi jucundoque, laboris patiens, ac destinandi sagittas mire promptus.* Idem in Epitoma: *Mirus artifex in sagittis, a cibo vinoque & somno multum temperans, patiens laboris, facundiæ cupidus.* Habemus enim, quod volumus, venationis proprias artes dotesque habuisse, apud Cæsaream Cappadociæ diutule moratum, ubi specimen se dignum illius εὐστοχίας, in exitiabili apro regionem infestante tollendo, applaudente illa edidisse, spectatissimus lapillus hic fidem facit.

Sed quid vetat Romani, neque per omnia illaudati principis venationem heroicam considerare exactius? cum ignoti juvenis συοθήραν tam accurato stylo depingat, penicillo describat nobis Philostratus? Belluam ante omnia mihi inspicite: quam

Isione 29. libr. 1.

vasto corpore, quibus setis, quo rostro, quo dente metuenda, plane digna, quæ non plebeja manu caderet. Nec Erimantheo aut Calydonio minorem aut mitiorem cernis:

.... aprum, quanto majores herbida tauros
Non habet Epirus, sed habent Sicula arva minores.
Sanguine & igne micant oculi, riget horrida cervix,
Stantque velut vallum, velut alta hastilia setæ;
Fervida cum rauco latos stridore per armos
Spuma fluit: dentes æquantur dentibus Indis:
Fulmen ab ore venit, frondes afflatibus ardent.

Hesiodicam illa descriptionem implet:

In scuto Herc.

Οἷος δ' ἐν βήσσῃς ὄρεος χαλεπὸς προϊδέσθαι
Κάπρος χαυλιόδων φρονέει θυμῷ μαχέσασθαι
Ἀνδράσι θηρευτῇς, θήγει δὲ τε λευκὸν ὀδόντα
Δοχμωθεὶς, ἀφρὸς δὲ περὶ στόμα μαστιχόωντι
Λείβεται ὄσσε δ' οἱ πυρὶ λαμπετόωντι ἐίκτην,
Ὀρθὰς δ' ἐν λοφιῇ φρίσσει τρίχας ἀμφίτε δειρήν.

Libr. 8. c. 52.

Nihil hic de aprorum ira & ferocia ex Aristotele aut Æliano referemus, nihil de ignito & fulmineo eorum dente ex Oppiano. Utut Plinio fides constet, qui apros Indicos dentium

flexus

flexus cubitales habere ſcribit; hunc quidem Cappadocem iis telis, quæ Græci χαυλιοδόντας vocant, inſigniter armatum fuiſſe, quibus ceu falce, aut machæra obvia quæque meteret, ſterneret, conſecaret, notabile nomen arguit: quod a popularibus ſævitiem expertis ei inditum exiſtimare licet, marini nec ignoti piſcis, cui natura: ΞΙΦΙΑΣ

. . . . . ὑπὲρ γένυω ἐστήριξεν
Ὄρθιον αὐτόῤῥιζον, ἀκαχμένον, οὔτι σιδήρου
Φάσγανον, ἀλλ' ἀδάμαντος ἰσοσθενὲς ὄμβριμον ἄορ. Oppian. 2. Halieut.
Οὐκεῖνου κρυόεσσαν ἐπιβρισάντος ἀκωκὴν,
Οὐδὲ μάλα στερεὴ παγῇ λίθος ὑπτηθεῖσα.
Τοίη οἱ ζαμενής τε πέλει πυρόεσσά τ' ἐρωή.

Hunc talem quantum provinciæ in ſegetibus, vineis, olivetis, (unde prorumpentem videmus) imo & armentis, damni & pauperiei dediſſe putamus? Καὶ ὁρῶ τὰ ἔργα τοῦ θηρίου. καὶ τὰς ἐλαίας διορώρυχε, τὰς ἀμπέλους ἐκτέτμηκε, καὶ οὐδὲ συκῆν καταλέλοιπεν, οὐδὲ μῆλον, οὐδὲ μηλάνθην· πάντα δὲ διήρπηκεν ἐκ τῆς γῆς. τὰ μὲν ἀνορύττων, τοῖς δὲ ἐμπίπτων, τοῖς δὲ παρακνώμενος.

Et modo creſcentes ſegetes proculcat in herba:
Nunc matura metit fleturi vota coloni:
Et Cererem in ſpicis intercipit. area fruſtra,
Et fruſtra expectant promiſſas horrea meſſes.
Sternuntur gravidi longo cum palmite fœtus,
Baccaque cum ramis ſemper frondentis olivæ,
Sævit & in pecudes. non has paſtorve caniſve,
Non armenta truces poſſunt defendere tauri.
Diffugiunt populi, nec ſeſe in mœnibus urbis
Eſſe putant tutos, donec CONSTANTIUS *ipſe, &*
Lecta manus juvenum caluere cupidine laudis.

Ὁρῶ δὲ αὐτὸν καὶ τὴν χαίτην φρίττοντα, καὶ πῦρ ἐμβλέποντα, καὶ οἱ ὀδόντες αὐτοῦ παταγοῦσιν ἐφ' ὑμᾶς, ὦ Ἀθηναῖοι.

Jamque aper excitus medios violentus in hoſtes
Fertur, ut excuſſis eliſus nubibus ignis.
Sternitur incurſu nemus, & propulſa fragorem
Silva dat, exclamant juvenes, portentaque forti
Tela tenent dextra lato vibrantia ferro.
Ille ruit ſpargitque canes, ut quiſque furenti
Obſtat, & obliquo latrantes diſſipat ictu.

Et progressum quidem certaminis suo jam quilibet sibi fingat arbitrio, aut a similibus exemplis. De Severo Imperatore scribit e Dione Xiphilinus, quum Nisibin venisset, aprum reperisse maximum, qui magno impetu equitem dejecerat, atque interfecerat, dum his viribus confisus conaretur ipsum: tandem vero triginta militum opera captum cæsumque, ad Severum fuisse perlatum. Venationem suam Pisanam ita eleganter describit Cl. Rutilius:

Otia vicinis terimus navalia silvis,
Sectandisque juvat membra movere feris.
Instrumenta parat venandi villicus hospes,
Atque olidum doctas nosse cubile canes.
Funditur insidiis & rara fraude plagarum,
Terribilisque cadit fulmine dentis aper:
Quem Meleagrei vereantur adire lacerti,
Qui laxet nodos Amphitryoniadæ.
Tum responsuros persultat buccina colles
Fitque reportanti carmine præda levis.

Telorum quoque ad hanc rem non unum genus, jacula, hastæ, hastilia, conti, enses, cultri, venabula: quorum alia jactu mittuntur & vibrantur, alia manu inseruntur, & defi-
Gratius Cynget. guntur. Nimirum tutior ratio, primo hastis missilibus præludere aut experiri, quæ vulnere saltem debilitent feram, si non sternant. Neque aliter Meleager ipse, de quo ita Naso:

At manus Oeneidæ variat, missisque duabus,
Hasta prior terra, medio stetit altera tergo.

Neque ille apud Philostratum, eques licet: Ἀπονεῦσαν τοῦ ἵππου τὸ μειράκιον, καὶ ἐς τὰ δεξιὰ κλῖναν, ἀφίησι τῇ χειρὶ πάσῃ, καὶ βάλλει τὸν σῦν κατ᾽ αὐτὸ μάλιστα τὸ συνάπτον τὴν πλάτην τῇ δέρῃ. Idem insigni quadam in gemma apparet, cujus ectypon ad me Patavio misit eruditissimus vir Nicolaus Fabricius: nimirum eques astam intentans apro irritato, jam alteram in tergo fixam habenti, non sine literis, APR. Et in denario
Apud Choul. p. 89. Getæ III viri una parte Diana pharetrata conspicitur, altera aper a cane exagitatus, hastile tergo impactum ferens. Noster quidem Constantius, neque militibus, & multa comitum manu cinctus, neque equo sublimis hic conspicitur: & ut canes, retia, tela ei non defuisse credimus, ita manus potissimum lacertorumque fiducia ferum comminus adgressus apparet,

.... hostemque irritat ad iram,
Splendidaque adversos venabula condit in armos.

Idem

Idem in Nerone, Tito, Commodo subinde repræsentant nummi. Idem de Anthemio prædicat Sidonius, cui puero ludus fuerit: Apud Æn. Vico Erizzo.

Inventas agitare feras, & fronde latentes
Quærere, deprehensas modo claudere cassibus artis
Nunc toto penetrare veru: tum sæpe fragore
Laudari comitum, frendens quum bellua ferrum
Ferret, & iratos exirent arma per armos.

Atque en Constantium, ne quid artis venatoriæ in isto discrimine abesset, eo ipso statu nixuque corporis, quem peritissimus magister præscribit; læva telum dirigente, dextra urgente, & pede utroque brachium suum juvante. Sed quin verba adscribimus artis a magno Imperatore olim traditæ a magno hic præstitæ: Εἶτα ὅστις ἂν ᾖ τῶν παρόντων ἐμπειρότατος καὶ ἐγκρατέστατος, προσελθόντα ἐκ τοῦ πρόσθεν τῷ προβολίῳ παίειν. ἐὰν δὲ μὴ βούληται ἀκοντιζόμενος καὶ βαλλόμενος καταθεῖναι τὸν περίδρομον, ἀλλ᾽ ἐπανιεὶς ἔχῃ πρὸς τὸν προσιόντα περιδρομὴν ποιούμενος, ἀνάγκη, ὄνταν οὕτως ἔχῃ, λαβόντα τὸ προβόλιον προσιέναι, ἔχεσθαι δ᾽ αὐτοῦ, τῇ μὲν χειρὶ τῇ ἀριστερᾷ πρόσθεν, τῇ δ᾽ ἑτέρᾳ ὄπισθεν. κατορθοῖ γὰρ ἡ μὲν ἀριστερὰ αὐτὸ, ἡ δὲ δεξιὰ ἐπεμβάλλει. ἔμπροσθεν δὲ ὁ ποὺς ὁ μὲν ἀριστερὸς ἀπλέσθω τῇ χειρὶ τῇ ὁμωνύμῳ, ὁ δὲ δεξιὸς τῇ ἑτέρᾳ. προσιόντα δὲ προβάλλεσθαι τὸ προβόλιον μὴ πολλῷ μείζω διαβάντα ἢ ἔμπαλιν ἐπιστρέφοντα τὰς πλευρὰς τὰς εὐωνύμους, ἐπὶ τὴν χεῖρα τὴν εὐώνυμον, εἶτα εἰσβλέποντα εἰς τὸ ὄμμα τοῦ θηρίου, ἐνθυμούμενον τὴν κίνησιν τὴν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τῆς ἐκείνου. Xenoph. in Cyneget. Denique quod supremam εὐστοχίας laudem implet, non temararium fortuitumque infert ictum, sed vulneri certum locum deligit, delectum valide penetrat, ex eadem disciplina: Προσφέρειν δὲ πάλιν τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ παραθεῖναι ἐντὸς τῆς ὠμοπλάτης ᾗ ἐσφάγη. καὶ ἀντερείσαντα ἔχειν ἐρρωμένως, ὁ δὲ ὑπὸ τοῦ μένους πρόεισι, καὶ εἰ μὴ κωλύοιεν οἱ κνώδοντες τῆς λόγχης, ἀφίκοιτ᾽ ἂν διὰ τῆς ῥάβδου προωθῶν αὑτὸν πρὸς τὸν τὸ προβόλιον ἔχοντα. Hoc est, quod Philostratus signanter dixerat, μάλιστα τὸ συνάπτον τὴν πλάτην τῇ δέρῃ. Et Homerus de Ulysse:

Τὸν δ᾽ Ὀδυσεὺς οὔτησε τυχὼν κατὰ δεξιὸν ὦμον. Odyss. τ.

Macte igitur virtute Conftanti! qui (ut Epigrammatarii verbis utamur)

Martial.

. . . . . . tam certo venabula dirigis ictu:
Et tua Cappadocem collocat hasta suem.

Choul. p. 82. Utique non fine præfenti ope Dianæ, quæ cælatoris ingenio pone aftat, telum & ipfa gerens, nefcio quid fatagens. Illam enim venatricem & ἀγροτέραν nofcere videor ex habitu: quam ita fuccinctam in nummis videmus, & ftatuis. * Minutius Felix Octavio: *Diana interim eft alte fuccincta venatrix, & Ephefia mammis multis & verrucis extructa*. Si modo paganum numen religiofo principi apponere conveniebat, & non potius aliquem comitum fociorumque (quod doctiffimo itidem viro, Laurentio Pignorio placuiffe video) interpretamur, præ terrore refugientem, nec congreffum horribilis monftri fuftinentem. Quod ad extollendam Cæfaris virtutem artifex addiderit, qui comites ipfe fuos turbatos & timentes præfenti periculo liberaverit; fortior & felicior in venatione ifta Cappadocia rege illo Artaxerfe, de quo e Ploybio refert Conftantinus Porphyrogenneta Imperator, quum in eadem regione inter venandum leo ei occurriffet, ejufque equum invafiffet; oblatum cafu Perfam quendam ftricto acinace regem de vita periclitantem liberaffe, leone interfecto; proque tali merito, altiffimo monte confcenfo, omnem regionem quam inde circumfpicere potuerit, dono a rege accepiffe, Cappadociæ nomine Perfico indito.

* Libr. 2. tab. 20. 22.

De Themat. cap. 2.

Quas ergo grates publico hofte fublato liberatori fuo provincia retulit; magnas proculdubio, & plaufum triumphalem, & hoc ipfum forfan donariolum, utut mole exiguum, elegantia & raritate confpicuum, artifice manu fcalptum, honoris ergo ipfi confecravit. Et ipfa quidem fpectatrix accubat, dextra feram demonftrans, finiftra cornu Amaltheæ tenens; quo fymbolo fertilitatem regionis, frugumque abundantiam geographis notam denotari palam eft. Quo habitu & alias provincias in Notitia Imperii, atque etiam nummis depictas videmus, & nominatim Cæfaream in nummo uno atque altero a Cæfarienfibus in honorem Antonii III.viri cufo, apud Goltzium; in quibus mulier caput turrita, palmæ ramum cum cornucopiæ læva gerens, dextram gubernaculo admovens. Quos tamen ad hanc Mazacam nihil pertinere, evidenti palmæ Idumeæ argumento, acute idem vir ille elegantiffimi ingenii Fabricius obfervavit; fed apud aliam Cæfaream Idumeæ ab Herode rege cufos. Antonius namque (Appiano tefte) Herodem Samariæ & Idumeæ præfecit, Cæfareamque ejus gentis oppidum recenfet

Strabo libr. 12.

Tabula 55.

Libr. 5. c. 13.

Plinius

Plinius, quam & ipſe, & Strabo prius Stratonis turrim vocatam ſcribunt; Veſpaſianus poſtea colonia eo deducta Primam Flaviam appellavit, & in nummo quodam Aurelii Cæſ. legitur: COL. PRIMA. FL. AVG. CAESAREA. Sed & Mazacæ nomen Antonii tempore nondum in Cæſaream mutatum, quod ſub Tiberio Cappadocia in provinciam contigiſſe Eutropius & Euſebius; ſub Claudio Sozomenus, & Nicephorus, & alii aliter prodidere. Eam porro jacentem cælator fecit, ſive quod non aliter gemmæ ſpaciique ratio ferret, ſive ſtudioſe, ut in nummis ſubinde Provincias afflictas, & bellis aliiſque calamitatibus oppreſſas & proſtratas, ſalutari demum Principum manu erectas ſurgere obſervamus (*a*). Et hæc hactenus.

Apud D. March. Alexandr. Rinuccinium Florent. V. pag. 165

INDEX

(*a*) Hæc auro contra æſtimanda gemma poſtquam plurium forraſſe Imperatorum gazophilacia exornavit, in poteſtatem tandem venit Regis Galliarum, qui eam dono dedit cuidam nobili, invictoque ſuorum exercituum duci, in grati animi teſtimonium, præmiumque, & remunerationem pro parta victoria. Nunc autem poſt varios caſus, atque permutationes ad manus pervenit Marchionis Alexandri Rinuccini Patritii Florentini omnium elegantiarum amantiſſimi, qui magno eam redemit, & mihi ejus ectypam ceram perquamlibentiſſime, ultroque communicavit. Pendet autem 53: ut vulgo dicunt, caratos, & colore nitidiſſimo ſplendet, & magnitudini omnino reſpondet typi illius, quem dederat Du-Freſnius; verum magis adfabre, & elegantius excuſa eſt, quapropter illam iterum delineandam, & ære incidendam curavi, forma tamen majore, ut diſtinctius percipiatur, ut hic videre eſt.

INDEX

Rerum notabilium, quæ in Dissertatione *DE INFERIORIS ÆVI* NUMISMATIBUS CONTINENTUR.

A

B

Cæsa.

C

D

O

P

Q

R

